

SCAFFALI ONLINE
<http://badigit.comune.bologna.it/books>

Telesio, Bernardino

De rerum natura iuxta propria principia, liber primus, & secundus

Neapoli : apud Iosephum Cacchium, 1570

Collocazione: 9. B. III. 36 op. 1

<http://sol.unibo.it/SebinaOpac/Opac?action=search&thNomeDocumento=UBO4005134T>

Questo libro è parte delle collezioni della Biblioteca dell'Archiginnasio.

L'ebook è distribuito con licenza Creative Commons solo per scopo personale, privato e non commerciale, condividi allo stesso modo

[4.0:http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/legalcode](http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/legalcode)

Per qualsiasi altro scopo, o per ottenere immagini a risoluzione superiore contattare: archiginnasio@comune.bologna.it

9
BIII36

9^{vv}
B. III. 36

12952

BERNARDINI

TELESII

CONSENTINI

De Rerum Natura iuxta propria prin-
cipia, Liber Primus, & Secun-
dus, denuò editi.

B

Cum Licentia Superiorum.

NEAPOLI,

Apud Iosephum Cacchium.

Anno M D LXX.

2

**BERNARDINI
CONSENTINI
DE RERVM NATVRA IVXTA
PRØPIA PRINCIPIA,
Liber Primus**

*Mundi constructionem, corporumq; in eo contentorum naturam, non ratione, quod
Antiquioribus factum est, inquirendam, sed sensu percipien-
dam, & ab ipsis habendam esse rebus. Cap. I.*

QVI ante nos Mundi huius constructionē rerumq; naturam perscrutati sunt, diuturnis quidem vigilijs, magnisq; indagasse illam laboribus, at nequaquā inspexisse videtur: quid enim ijs illa innotuisset videri potest, quorū sermones omnes, & rebus, & sibi etiam ipsis dissentiant, aduersiq; sint? Id vero propterea ijs euenisse videtur, quod nimis fortē sibiipsis cōfisi, nequaquam, quod oportebat, res ipsas, earumq; vires intuiti, id rebus ingenium, easq; facultates, quibus donatæ videntur, indidere: sed veluti cū pro de sapientia contententes, decertantesq; Mūdi ipsius principia, & causas ratione inquirere ausi, & quæ nō inuenerant, inuēta ea sibi esse existimantes, volentesq; veluti suo arbitratu Mundū effinxere & corporibus, è quibus cōstare is videtur, non eā magnitudinē, eamq; dignitatē, & vires, quibus prædita videntur, sed quibus donari oportere propria ratio dictauit, largiti sunt. Nō scilicet eousq; sibi homines placere, & eousq; animo efferrī oportebat, vt veluti naturæ præeuntes, & Dei ipsius nō modò sapientiā, sed etiā potentiā affectantes, ea ipsi rebus darēt, quæ ab ipsis habēda erant rebus. Nos non ad eò nobis confisi, & tardiore ingento, & animo donati remissione, & humanæ oīnō sapientiæ amatores, cultoresq; quæ quidē, vel ad summum peruenisse videri debet, si quæ sensus patefecerit, & quæ è rerū sensu perceptarum similitudine haberi possunt, inspexerit) Mundum ipsum, & singulas eius partes, & partiū, rerumq; in eo contentarum passiones, actionesq; atq; operationes intueri proposuimus: illæ enim rectē perspectæ propriam singulæ magnitudinem ac speciem, hæ verò ingenium, viresq; & naturam manifestabunt: vt si nihil diuinum nihil admiratione dignum, nihil etiam valdē acutum nostris inesse visum fuerit, at nihil ea tamen vel rebus, vel sibiipsis repugnent vnquam; sen

sum videlicet nos, & naturam, aliud præterea nihil sequuti sumus quæ summè sibi ipsi concors idem semper, & eodem agit modo, atque idem semper operatur.

Mundum uniuersum è Cælo, Terra, mari, & aere, ut è magnis corporibus constare uideri possit; & stellas cum Cælo deferri. Cap. 2.

MVNDVS uniuersus, quantum intuenti primo aspectu uideri potest, è Cælo, Terraq;, & mari, tum ex aere, qui, quod in Cæli, Terraq;, & maris medietate est, occupat uniuersum; constare videtur. Licet enim sensu nullo, nec qui Cælo subest aer, nec ipsum etiam Cælum, at stellæ modò in eo contentæ percipiuntur: ex ijs tamen, quæ sensu percepta sunt, in corpore illas, & nequaquã à propria substantia dissimili contineri, & quod Cælo subest spatium corpore itidem repletum esse Cælo simili, cognatoq;, ratiocinari licet. Quoniam enim vacuum, atq; inane summè auersari, & pati omnino non posse natura videtur: quoniam scilicet mutuò à se ipsis contingi, mutuoq; contactu foueri gaudent entia, & se iungi à seipsis, separariq; summè odio habent, summeque auersantur. Id uerò inde manifestum fit, quòd si quid ita ab alio abstrahatur, separeturq;, ut nec aer, nec res alia ulla in abstractæ locù succedat; itaque à re nulla, quæ remanet, contingatur, sectetur hæc illam, vel si immobilis sui naturâ sit, aut contrario, quàm quo sectari oportet, gaudeat motu; propriæ igitur naturæ inferens vim: adeò separata esse entia, & à nullo contingi exhorret, auersanturq;. Nec aer è igitur, qui Terras ambit, nec stellas à nullo contingi, & ueluti in inani positas esse, sed & has, & illum à corpore quopiam contingi intelligere licet. Eadem præterea stellarum omnium circumuolutio unì eas corpori inditas esse omnes manifestè declarat: quoniã enim diuersissimos quidem circulos conficere, & simul eos absolueri uidentur omnes, unì corpori inditæ omnes, & cum eo circumagi uideri omnino debent: nam si per se singulæ ferantur, eiusdem cum sint omnes naturæ, eosdem omnes circulos conficere, & circa idem circumuolui centrum rationi congruum sit. Corpus porro, in quo continentur, Cælum scilicet ipsum, eiusdem illis substantiæ statuendù omnino est; siquidè quæ proxima posita sunt, similia ea, cognataq; esse, & quæ sese mutuò foueant existimare oportet: cū illis præterea circumuolui, eandem nimirum operationem operari uisum, eiusdem omnino illis naturæ uideri debet. Non ut illæ autem calefacere, nec lucere, nec uisite omnino esse, quòd in longè

eo tenuissimo, & calor, & lux summè exilis propterea, & summè inest languens, & qualis nõ in adeò remota, sed in benè proxima modò agat. Et summa quidè donatù id esse tenuitate inde manifestu fit, quod stellaru in supremo ipso fixaru nihil, quod uel tenues uapores faciunt, aspectu demit, aut immutat. In tenuitate uerò calorè lucemq; imminui, languere, in crassitie cõtrâ vires sumere, & uigere, flammæ ipsæ declarant, quæ in crassioribus accessæ rebus summè calidæ, summæq; apparèt lucidæ: adeò cõtrâ in ualdè tenuib; languet, ut contingentes èt, & labentes nos ne calefaciãt quidè: & quantumuis proxima factæ uisiles modò fiut, non & splendidæ èt, lucidæq;: ut Cælum iisdem omnino uiribus, eademq; stellis specie donatù esse uideri possit: at quæ in solidioribus illis longè inexistat copiosiores, & propterea sese manifestet magis. Mûdus itaq; uniuersus è Cælo, Terra, mari, & aere, ut è magnis corporibus constare uideri potest.

Mundum uniuersum è Cælo tantum, & Terra, ut è magnis corporibus constare. Cap. 3.

AT diligentiùs intuenti, nec aer, nec mare magnæ Mûdi partes uideri possunt, sed solù Cælum, & Terra sola: nõ siquidè qui inter Terrâ, Cælumq; uisus est esse aer, eiusdem ois naturæ, & aer omnino omnis uideri potest, sed superior eius pars; & is fortè uniuersus, quæ supra montiu uertices continetur, Cælo apponendus omnino est: qui, scilicet Cælo contiguus est, continuusq;, & modicū quid in se ipsum collectus, Cæli more lucidus fit, splendidusq;: ut stellæ, quæ currere uidentur, cometæq;, si & eæ, ut Aristoteli placet, in illo fiut, declarant. Nã si non ex illo in se ipsum coactus, è re omnino fiat oportet, quæ non natura, at modica tantu crassitie ab illo differant: neque enim quæ contraria sit ad illum efferatur. Tū uel omniu consensu cū Cælo circumuoluitur, eandem nimirum operat operationem; & cū Cælo eū, stellisq; circumuolui cometaru motus manifestat, quæ, scilicet stellis affixæ interdum, & cū stellis circumagi uidentur, ut eiusdem omnino Cælo substantiæ uideri ille debeat. Qui porro reliquus fit (qui cū illo circumuolui non uisus, penitus illi idè uideri non potest,) mareq; quàm longissimè absunt, ut magnæ Mûdi partes poni possit: (si quidè eæ magnæ ponendæ sunt, quæ non immensum quid à reliquis exceduntur) uel simul, n. utrunq; sumptu, nec à Cælo modò, sed ab ipsa etiã Terra quæ longissimè exuperatur. Nam ut nihil minus Terra latum, minusq; amplum sit mare, breuissimū certè est uniuersum, ut cæruleus in uniuersum eius color declarat; nã ubi paulò profundius fit, obscurius ibi, nigriusq; apparet; at uel ubi profundissimū est, quæ longissimè abest, ut eius

eius altitudo Terræ profunditati cōferri possit: neque .n. vsquàm illa vel in gurgitibus et ipsis duodecim stadia excedit; & si vniversa simul sumatur, nō unius fortè stadij longitudinē exæquet: at hæc, quibus brevissima est, duodeciginta millia stadia, alijs longè etiā plura exuperat. Aer est, qui intra montes continet, admodum exiguo in spatio contineri videtur: altissimi .n. illi qui sunt, decē stadiorū altitudinem Mathematicorū pstantissimis excedere non videntur; at vt excedant quid, quod inter ipsos est spatium, Terræ ambitur collatum, nullius videri potest momenti; vt (quod dictum est) aeris, marisque magnitudo vel simul sumpta spatio etiā, & mole, longissimè à Terra exuperetur; nā materiæ copia, & veluti pondere nullā prorsus Terræ ratio nē habet, ut uel Terræ cōparatus aer, & mare, nō magnæ Mūdi partes videri possint: Terra verò vel nullā præ Cœlo magnitudinem habere visa, magna tñ & ipsa videri debet, neque ea tantum rōne, quod (vt dictum est) reliquas oēs, vel simul iunctas longè excedat; sed quod si spatio, & mole nulla Cœli pars videri potest, non & materiæ itidem quantitate, & veluti pondere; sed si vel illa veluti explicetur, & pro crassa tenuis fiat, vel hoc in seipsum veluti conglobetur, & in crassitiem agatur, haud fortè immensum quid ab hoc illa exuperetur, vt verè & ipsa magna Mūdi pars videri possit, si non spatium magnum, magnam & ipsa materiæ sortita portionem.

Cœlum modò, & Terram prima esse Mūdi corpora. Cap. 4.

AT non magnæ modò Mūdi partes solum Cœlum, & Terra sola, sed primæ etiā, principesque videntur; non scilicet magnitudine tantum reliquas exuperare, sed robore et, viribusque, & dignitate ac veluti tempore: siquidē & Cœlum, & Terra perpetuò eadem apparēt, & non modò ab aliorū nullo, neque hæc, neque illud cōstitui, corrumpi, sed ne immutari quidem quid: at Terra à Sole solo, & non vniversa ipsa, sed suprema tantum superficie; Cœlum nihil ab alio vllò vnquam, at eius modò opera, vel quæ ualdè ei similia facta sunt, proximaque; à Terra sola: aer uerò, & mare, aquæ omnes, & cætera omnia, quæ in Cœli Terræque medio sunt, & quæ in profundioribus Terræ partibus à Terræ natura dimota assidue immutari, corrumpique, & assidue generari videntur, & ab vniverso vtrunque Cœlo, à longè præsertim robustissimo effici Sole, & à Terra etiam ipsa; à Sole nimirum è Terra fieri omnia, & à Sole Terraque assidue immutari, & in propriam agi naturam: nisi .n. assidue in aquas, grandineque, & niues crassescat aer, in immensum excresecat à nouo, quæ assidue

assidue educit Sol, assidue adauctus, & nisi assidue è Terra generetur aqua, & ipsum etiam mare deficiat tandem uniuersum, non in uapores modò solutum, sed in longè plurima entia immutatū, in uersumque. Nec uerò è Terra à Sole entia constitui omnia, amplius manifestari quæras; si siquidē illorum utriusque & entium reliquorū naturam, speciemque, & operationes intueare, Terram illa omnia à Sole immutari, in propriamque naturam agi cæptam penè & actam intuebere: ueluti .n. summus Soli calor, summaque albedo, & lux, & summa sese mouendi inest uis; Terræ contra summū frigus, summaque obscuritas, & summa sese mouendi impotentia: sic entibus itidem reliquis non alia res vlla, sed calor omnibus, vel frigus, & lux, aut obscuritas, & sese mouendi vel facultas inest, vel impotentia. Eadem itaque quæ Solis, Terræque, entium itidem reliquorū naturæ, & species, facultatesque, id modò differentes, quod non & ipsæ summæ, integreque, sed remissæ oēs; à contrarijs nimirum imminutæ, & veluti vtrarumque mediæ facte. Calida, scilicet aut frigida entia sunt omnia, lucidaque vel obscura, & mobilia, vel immobilia. At, vno fortè igne excepto, quod idem omnino Soli videri potest, nullum æquè Soli calidum, nec lucidum, nec mobile: nullū itidem æquè Terræ frigidū, nec obscurū, nec immobile, vt quod dictū est, Terra omnia videri queant, Solis naturæ particeps facta, vel à Sole propria natura, propriisque, uiribus, ac specie, at imminuta, donata: vt si ex primæ, principisque Mūdi partes videri possunt, quæ reliquis virium robore, dignitateque, & tempore præcedunt, solum Cœlum, & Terra sola ex videri debent, quæ nimirum ab alijs ipsæ nullis constitutæ, nec pati omnino ab alijs aptæ, ipsæ & seipsas cōstituant, & à seipsis modò immutantur, & alias ipsæ oēs generant, immutantque, & corrumpunt; aer, & mare, aquæ omnes, secundæ, vt quæuis alia, è Terra, & ipsæ à Sole effectæ, & ab ipsdem assidue immutatæ, corruptæque: sacræ etiā diuinæ Litteræ Cœlum solū, & Terram solam prima esse corpora testantur, à Deo Opt. Max. in principio constituta esse, effectaque; enuntiantes.

Cœlum & Terrā in sese mutuò agendi uis prædita esse, & entia omnia è duplici natura constituta esse, ex altera, quæ generetur, & corrumpatur, & è remanente altera; & ab hac mole, corpusque, ab illa uerò speciem, atque ingenium entibus præberi. Cap. 5.

Terra porrò immutans Cœlum, & ipse præsertim longè robustissimus Sol, & in res illam inuertens longè minus quam ipsa est, sibi dissimiles, minus uidelicet frigidæ, minusque crassæ, & minus nigrae, obscuræque,

rasque, & minùs etiam immobiles, vel minùs saltem ad motum ineptas: est & vbi in valdè etiam similes, cognatasque; in tenuissimos nimirum albissimosque, & benè calidos, beneque mobiles vapores, & in ipsum etiam ignem, qui quid à Sole, stellisque differat videre minimè licet: Terra contra, si non Cælum ipsum, ipsumque inmutans Solem, vel hoc longè minor facta, & propterea fortè minoribus donata viribus, at illorum opera omnia, vel quæ summè Cælo, Solique similia effecta sunt, proximaque, & propria illa afficiens natura; deperditas omninò sui partes, & in Cæli naturam agi captas, recuperans assiduè, & sibi ipsi illas restituens vniuersas; nisi enim id fiat, pereat tandem Terra omnis, in Cælum tandem, Solemque acta. Et Cælum & Terra in sese mutuò agendi, vtrumque videlicet alterum in propriam substantiam inuertendi vi præditum videri debet. Et nec Terra, nec Cælum etiã ipsum, ipseque Sol, aut ens aliud omninò vllum, vel summè simile, summeque simplex, atque vnum conspectum verè simplex, verèque vnum esse, sed è duplici natura composita omnia, è remanente nimirum altera, & ex altera pereunte: quoniam enim nec Sol, nec agēs omninò aliud vllum è non ente constituere quid videtur, at ex alio ente omnia; & quæ corrumpuntur, nequaquam in non ens corrumpi videntur vlla, sed in aliud ens omnia, vt nec generatio, nec corruptio entis cuiusuis, vera entis totius generatio, vel corruptio, sed eius immutatio videri possit; quod generatur nimirum ens non vniuersum nihil præexistens generari, enascique, sed præexistens nouam speciem assumere; & quod corrumpitur non vniuersum perire, sed eius species modò, atque ingenium, moles verò corpusque remanere; nequaquam verè simplici (vt dictum est) & è natura vnica constituta videri possunt entia; sed ex altera, quæ generetur, & corrupatur, & quæ ingenium indat, speciemque entibus; & ex altera remanente vsquequaque, & quæ molem præstet, corpusque.

Naturam, quæ accedit, receditque, non unam, simplicemque, sed benè multiplicem, & agendi, operandique, vi præditam & incorpoream esse. Cap. 6.

Quoniam igitur, iuxta naturam, quæ accedit, receditque, entia immutari, & longè diuersissima fieri videntur, nequaquam vna hæc esse, & verè simplex videri potest; sed benè multiplex, & veluti in multas diuisa, distinctaque species, à quibus singulis singula constituantur entia.

Et

Et quoniam insuper eorum quæ generantur corpus, moleque; præexistere videtur; & species modò, atque ingenium generari; & eorum, quæ corrumpuntur, species modò, atque ingenium perire, at corpus, moleque; remanere; & quæcunque; fiunt, & quæcunque; generantur à simili heri, & à simili generari videntur omnia: quæ accedit, receditque; natura agendi vi, alias nimirum è proprijs sedibus eijciendi interimendi; & sese in illis generandi, & entia omninò constituendi vi prædita videri debet. Neque hoc modò, sed ipsa itidem in constitutis operari: eadem enim remanente mole, ac materia, at quæ inexistebat, eiecit, & alia indita natura agente, alia itidem editur operatio, & ea vsquequaque, quæ susceptæ naturæ propria est. Tum & incorporea esse, & per se, nullique, hærens corpori subsistere, & esse omninò non posse: siquidem immutari, & alia omninò fieri entia videntur nulla corporea ab agente, immutanteque; effluente, & illis adiecta re at præexistente tantum diuerso modo affecta, dispositaque; tenuiore nimirum facta, & veluti explicata magis, vel magis in seipsam conglobata, conspiciatque; & crassiore facta, idque; iuxta agentis vsquequaque; & illam subeuntis naturæ ingenium; est & vbi nihil, quod videre queas, immutata mole, nec entis etiam specie, longè ipsum diuersa natura, & longè diuersis præditum apparet viribus: quòd nimirum incorporeæ est natura, cuius aduentu, recessuque; immutantur, & diuersa fiunt entia diuersaque; naturas, & diuersas assumunt vires: at neque ens vllum verè vnum sit, idemque; omnino vniuersum, isdemque; donatum viribus, nisi incorporea sit, quæ suscipitur natura: neque enim corporea & ipsa existens penitus molem subeat, adeoque; illi immisceatur, vt verè illi vnum fiat: penitus itaque; quod euenire videtur, simile, atque; idè omninò ens fiat vniuersum, & nulla ipsius pars suscepta modò natura, vel suscipiens modò, aut non vtraque; simul. Quæ igitur accedunt, receduntque; naturæ in seipsas agendi, alias nimirum è proprijs sedibus eijciendi, interimendi; & seipsas in illis generandi, & entia immutandi, constituendi; & in constitutis operandi vi prædita, & incorporeæ esse apparent.

Naturam, quæ remanet, unam esse vniuersam, & actionis ipsam, operationisque omnis expertem, agentes, operantesque naturas suscipere, & seruare. Cap. 7.

B AT

DE RERVM NATVRA

AT quæ remanet natura vna esse omninò, atq; eadem videtur omnis, agentem nullam auersata, neq; exosa; sed æquè omnibus communis, propriaq; , & quæ illis omnibus æquè libens coeat, congruatq; ; & omnes suscipiat, seruetq; ; illarum veluti domicilium facta, & sedes: è qua igitur vna existente, eademq; longè diuersissima constituantur entia, à diuersissimis illis affecta, informataq; ; omnibus: nam si veluti naturæ agentes materia itidem diuersa ad diuersorum entium constitutionem necessaria sit, nequaquam ex ente quouis quodlibet constituatur ens, at id modò, quod è materia eadem constitui queat. Et nulla agendi, aut operandi vi prædita apparet suscipiens natura, sed penitus iners, desesq; ; & veluti demortua; neq; actio igitur vlla, neq; vlla operatio ab ente vllò edi videtur, quæ non accedentis, recedentisq; nature propria sit: & alia ea materiam eadem subeunte, alia actio, & alia itidem editur operatio: quòd nimirum alia assumpta est natura, cuius & actio existit, & operatio; molem itaq; præstans modò, & veluti domicilium agentibus naturis, cui hæreant, & in quo seruentur. Etenim incorporeæ (vt dictum est) cum sint, per se subsistere, aut esse omninò minimè possunt; id verò vel inde intelligere licet, quòd in ijs quæ natura fiunt, quorum nos substantiam, ingeniumq; ; inquiremus, neq; actio vlla, neq; vlla spectatur operatio. quæ ab incorporea, nulliq; ; corpori affixa substantia edatur. Natura igitur, quæ remanet, vna esse videtur vniuersa, omnis ipsa actionis, omniscq; ; expertis operationis: at quæ agentes, operante scq; ; suscipiat, seruetq; ;

Propterea pugnare inter se agentes naturas, quòd singule materiam uniuersam occupare appetant, & eadem plures simul inesse minimè possint, Cap. 8.

NON igitur temerè, & nulla occasione, at ob id perpetuò inter se decertant naturæ agentes, quòd & esse, seruariq; ; summè omnes appetunt, & seipsas insuper amplificare, & in subiectis generare omnibus: omnibus quidem omnes, at nulli plures simul inesse aptæ: neq; enim sedes quouis, & quouis disposita pacto, cuius conueniat naturæ, sed propria sit, aptaq; oportet, multò etiam magis, quàm animalibus, in quibus degunt, loca: vnum enim (vt dictum est) atq; idem omninò materiæ sit, quæ eam subit, natura. At neq; si esse, operari etiam in subiecto quouis queat; sed operationi

tioni itidem concinnum sit, aptumq; ; oportet subiectum, multò etiam, quàm artificii organa, magis; magis multò inhærens, & quo cum vnum facta operatur vt vnum; vt non operantis naturæ magis, quàm materiæ illam continentis operatio videri possit. Id igitur natura accedens, quæuis facere videtur, materiam nimirum, quam subit, & in qua seipsam producit, proprio ingenio, propriæq; ; aptam facere operationi; in aliena esse, operariue nec potens, nec volens. De subiecto itaq; agentium naturarum pugna, & decertatio, alteraq; ; superante depellitur, & interimitur altera.

Nec tenuitatem, crassitiemq; , nec lucem, tenebrasq; , nec motum, atq; immobilitatem in sese mutuò agendi vi præditas esse. Cap. 9.

QVoniam igitur Sol agere, & Terra, & non mole, & corpore; sed ijs videntur naturis, quæ & generantur, & corrumpuntur; quæ Soli, Terræq; ; insunt, & in alijs entibus generari, corrumpiq; ; videntur, inspiciendæ sūt omnes: Et si quidem omnes in oppositas agere, & pati ab oppositis; in oppositas nimirum inuerti; & seipsas in oppositarum sedibus singulæ constituere conspectæ sint; æquè omnes agendi, & patiendi vi prædita videri debent: Sin vna tantum agere & ab vna constitui videantur omnes, vna illa agere, & vna omnium effectrix, reliquæ pati modò aptæ omnes, & agentis illius appareant opera. At neq; tenuitas, neq; albedo, nec lux, neq; itidem mobilitas (hæ enim Cælo, Soli; ; inesse sunt visæ, & in entibus, quæ generantur corrumpunturq; ; generari, corrumpiq; ; apparent) agendi vi prædita videri possunt: Harum scilicet nulla oppositam è subiecto deturbare, & sese in eo producere videtur: quantumuis enim tenuia solidis apponas, crassiq; ; , nunquàm vel hæc tenuia fiant, vel solida, crassave illa; ibi modò vtraq; ; in opposita quid agentia, vbi simul immiscentur, & vtraq; ; simul immutantur: at immutatio hoc facta modo, nequaquam naturæ agentis vi facta videri potest: quæ nimirum integro, & nihil passo agente fieri potest, & vbi robustum est agens, fieri videtur. Non scilicet ut uel aqua in crassitiem agatur, uel Terra ut attenuetur, si agendi vi tenuitas prædita est, crassitiesq; ; , simul illæ immiscendæ sunt: sed alterius actio alteram è subiecto deturbare, & se ibi constituere satis sit. Tum summè tenuis visus aer, rebus quantumuis solidis appositus, immistusq; ; etiam, nihil illas tenues ynquam facit, nec ipse ab illis cras-

fitiem assumit vllā. Nihil porrò in sese agere tenuitas, crassitiesq; visā, nec seipsas constituere, longè, vt in alias agant, & alias constituant abesse videri debent. nec, si tenuitatem albedo insequi videtur, illius hæc, sed eius omninò, cuius & tenuitas, opus videri debet. Nec si quæ summè sunt tenuia, prompta illa ad motum videntur, motus à tenuitate manare videri potest; sed eius naturæ tenuitas opus esse, cuius proprius existit motus, aptum sibi concinantis subiectum, vt suo ampliùs declarabitur loco. Lux quidem in tenebras, atq; obscuritatem agere videtur; aerem nimirum per se inuisibilem, obscurumq; visibilem facere, atq; illustrare: per illum scilicet diffundi ipsa, & visibilis in illo fieri: & quæ obscurā sunt, nigraq; luci opposita reijcere illam, impedireve: quòd nimirum (vt suo itidem manifestatum est loco) ea est lucis vis, atq; actio, in geniumq; vt tenuia quantavis, & nullo temporis momento permeet, illustretq; omnia, & à solido quocunque reijciatur, eiusq; progressus sistatur: at nequaquam, quod agentium est naturarum, vel tenebræ, atq; obscuritas lucem è proprio subiecto deturbare, & sese in eo constituere videntur vnquam: vel lux tenebras, atq; obscuritatem è solidis, è proprijs videlicet earum sedibus eijcere, & ipsa illas occupare; nam vbi id agere videtur, non ipsa, nec propria id agit actione: non igitur nec summa ipsa, at exiguo calori iuncta, cum calore autem magno, vel minima: non scilicet longè maxima, longeq; splendidissima, seipsam vsquam constituit Solis lux: at ignea vbi vis ferè, vel minima, languideq; lucens; quòd nimirum non quæ lucida, sed quæ calida est seipsam generat, producitq; ; & alia, quæ agere videtur, agit omnia. Integra porrò, & vicens si in tenebras agendi, & sese in illarum sedibus generandi vi prædita non videtur, longissimè abesse videri debet ea donata, vt sit imminuta ipsa, & languens, albedo nimirum: ut enim non aliud videri potest, neq; est omninò aliud lux, nisi uiua, & vicens, & per se visibilis albedo: sic albedo per se non visibilis, imminuta, & languens lux videri debet: tum nigris quantumvis apposita alba, nihil vel ab illis intingi ipsa, vel ipsa in illa agere, & illa immutare: at utraq; ibi tantum in colorem medium simul agi apparent, ubi sibi ipsis immiscetur: non quidem quòd ab altero alter è propria natura deiectus sit: sed quòd alteri alter commistus, & uterq; simul conspicitur; et si separari ab altero, seiungiq; alter queat, nihil neuter passus nihil immutatus spectetur, sed uterq; in propria seruatus natura. At neque motus immobilitatem, neq; immobilitas motum subiecto ullo deturbat, & se in illo constituit

nec

nec mobilia videlicet, quæ sunt entia, sese mouendi facultatem immobilibus præbent; nec immobilia eam illis adimunt, & pro mobilibus immobilia faciunt. Nihil igitur uel summè mobile Cœlum, & perpetuo, perenni que circa Terram circumuolutum motu, illam, quam in adeò remotas inuertit res, mobilem facit unquam: neq; uel ipsum, uel qui cum ipso circumuoluitur aer, non magnum quid à terra remotus, sese mouendi facultate ab illa spoliari uidetur.

Calorem, & frigus in sese mutuo agere, & ab ipsis tenuitatem, crassitatemq; ; & lucem, tenebrasq; ; & motum, atq; immobilitatem fieri, manareue. Cap. 10.

AT calor, & frigus non modò in sese mutuo agere, & mutuo sese deturbare, atq; interimere, & alterum alterius sedes occupare apparet: sed ab ipsis & tenuitas, & albedo, & lux, motusque: tum & crassities, & nigredo, atque obscuritas, immobilitasque fieri, manareve: non quidem ab utroque utraque, sed hæ à frigore omnes, & à calore illæ; contrariæ enim actiones, speciesque, & operationes à contrarijs naturis manent necesse est: tenuitas itaq; manifeste à calore fieri, & calorem insequi, & caloris propria esse uidetur: vbicunq; enim calor adest agens, uertensque, tenuitas itidem ibi adest, & summa ipsa, si penitus exuperat calor: fumus nimirum, uaporesque, & longè quidem tenuissimi; mollities saltem ubi uel non magnus ille, uel non diuturnus: crassissima igitur quæuis durissimaque, lapides, ferrum, & ipsa etiam Terra à calore summo in aquas funduntur tandem, & in uapores postremo aguntur, fumumque. Crassescere contra uideas, uel gelari saltem, compingique, duriora omninò fieri, crassiorave, quæcunque occupat frigus: & tenuissimi igitur uapores in aquas, atq; in niues coguntur, & aqua uel marina ipsa in glaciem, cristallumque, & in Terram crassescat tandem; si frigus adfit summum, quale in superioribus Terræ partibus assidue à Cœlo uniuerso, stellisque in eo contentis calefactis, esse minimè potest. Nec uerò quòd à calore itidem durescere quædam, & crassescere uidentur, uel utriusque opus crassities uideri debet, uel non caloris propria tenuitas: ea enim modò à calore compinguntur, crassescuntque quæ non ualdè similia non uniuersa simul inuertit, simulque attenuat calor; sed tenuiora modò quæ insunt: his porrò non summa modò donatis tenuitate, & in uapo-

uapores uersis, fumumque, sed elapsis etiam omnibus: quæ reliqua facta sunt, tenuioribus illis, quibus admistis molliora uidebatur, demptis, longè crassiora fiant, durioraque oportet: ut, si non quod à calore inuerti, superarique, non potuit, sed quod ab illo effectum est, constitutumque illius opus uideri debet, elapsa tenuitas id fit, non crassities relicta: quæ præsertim & ipsa à robustiore illo, & diuturniore uel in summam tandem soluatur tenuitatem. Lux itidem dubio procul caloris propria est, & manifestè calorem insequitur, & à calore fit: at non à quouis summa ipsa, & uigens, purave; sed à summo tantum, & in tenui existente re: uera igitur illa quæ est, magnave in solo igne, & in ijs quæ ignea sunt, in summè nimirum calidis, & benè tenuibus spectatur rebus: & quæ talia fiunt, quocunq; pacto & quacunq; fiant ratione, splendent oia, lucentque: & fumus nō flammis modò, sed rei sulfure illitæ admotus splendidus fit, lucidusque; eo scilicet à sulfure etiā fumo adiecto calore, qui illi, quin flamma esset, deerat. Lucis contra naturæ penitus aduersum, penitusque; contrarium esse frigus, flammæ ipsæ declarant, quæ in profundiora Terræ demissæ, & in magnis omninò frigoribus extingui omnes videntur: propterea enim extinguuntur, quòd exuperans frigus, quem lux insequitur, calorem interimit, extinguitque;. E quibus & albedo à calore constitui uideri debet: neque enim ab alia natura imminuta, & languens lux constitui uideri potest, quàm à qua integra ipsa constituta est, uigensque; tū tenuitatis summè propria, & perpetuò tenuitatem insequi, & ueluti à tenuitate emanare albedo uidetur, ut in De Colorum Generatione declaratum est: caloris itaque; albedo opus, cuius & tenuitas. Motum postremò, & ipsum caloris summè proprium, & caloris omninò opus; immobilitatem contra frigoris propriam esse, & frigoris omninò opus, mobilia quæ sunt, & quæ immobilia declarant omnia; hæc enim frigida omnia, & à frigore omninò constituta apparent, terra, & quæcunq; Terræ sunt. Calida contra illa omnia, & à calore constituta, Cælum, ignis, atque; animalia, & horum illa ad motum promptiora, quæ calida sunt magis. Quoniã igitur nec tenuitas in crassitiem, nec albedo, & lux in nigredinè, obscuritatemque;, nec motus in immobilitatem agere uidetur, nec è contra; sed omnes à calore manare, ac frigore; soli calori, & frigoris soli agendi, operandi que; vis tribuèda omnis uidetur, ni illud forte obstet, quòd paulò minus calorem, & quæ caloris uisa sunt, motus facere, quàm ipsemet uidetur calor. Id itaque; inspicendum modò, num scilicet non motus à calore, sed à motu calor fiat, uel

sefe

sefe mutuò, & æquè constituent, & eiusdem omninò sint conditionis, dignitatisque.

Calorem motui natura, dignitate, & tempore prære; & motum caloris omninò operationem esse, & cur motus calorem facit. Cap. II.

X CALOR'NE motui natura, dignitate, & tempore præcedat, an motus calori, pateat, reor, si quid sit calor, quid motus, & si mutuam utriusque; generationem inspiciamus. Et calor quidem, qui æternis inest rebus, idem perpetuò permanens, qui uerò non æternis, tam diu omninò, quàm diu res, cuius est, durans; & si quidem per se esse, & per se subsistere impotens, at subiecto, cui inest, ita unum factus, ut unum omninò idem illi factus uideri possit; rerum, quibus inest, substantia omninò uideri potest; & substantia omninò esse suo amplius manifestabitur loco. At motus, & nullo idem permanens temporis momento, sed uel qui unus, perennisque;, & æternus apparet, uel dū fit periens, & periturus omninò, nisi alius assiduè pereuntem excipiat; & à re, cuius est, & à qua fit, manifestè diuersus; & imaginatione saltem ab ea separari aptus, nullo pacto eius substantia, nec substantia omninò, sed operatio quædam uideri potest, & caloris quidem propria; siquidem calorem perpetuò sectari, & ibi esse tantum. ubi & calor, & à calore omninò, & solo eo edi uidetur. Calor itaque; motum natura, & dignitate, & tempore itidem præcedere uideri debet: siquidem substantia operationem; uel si statim edita illa hæc edatur, at quæ ab illa edita, emanansque;, uel tempore etiam subsequi uideri debet, & manifestè tempore etiam calor motum præcedit: uel quæ enim per se tandem mobilia fiunt, quòd ab aliena ui diu agitata, commotaque; sunt, calida priùs, tū per se mobilia fiunt: ignis nimirum natura, tū sese mouendi facultate donari uidetur. Quæ uerò à calore ignescunt, nihil, ut ignis fiant, commoueri ea oportet; sed solus calor, motus nullius ope egens, calida, atque ignea ea facere potens uidetur: ut, si (quod dictum est) genitus ignis statim mouetur, at tempore etiam calor motui præire uideri possit. At causa tamen inquirenda, cur motus calorem facit; similitudo nimirum, cognatioque;, quam inter se calor, motusque; habent; qua ne separari, seiungi que; possint, sed sefe mutuò se ætentur, & faciant etiam mutuò fieri uidetur; siquidem nō satis ea explicata est: quoniam enim ubicunq; adest calor,

lor,

DE RERVM NATVRA

lor, summus inquam, perfe&usq; , motus itidem ibi adesse, & propria omninò calor operatio, qua oblectatur, & seruatur calor, & qua dempta, nihil ferè prompte minùs, quàm propria dempta natura, perit, motus videtur; commotus itaq; agitatúsq; ignis accèdi viuificariq; ; motu verò prohibitus extingui, corrumpi q; apparet; à propria calorís substantia, ingenioque emanare is videri debet, & ab alia omninò substantia edi non posse: neq; enim quæ propria calorís, Cælique operatio videtur, & qua calor, Cælumq; ab eo constitutum seruantur, & quam perpetuam, nihil vnquam cessantem edere Cælum apparet, non ab eius substantia ab eiúsque ingenio, sed ab alia natura fluat, vel fluere ab alia omninò vlla possit. Propterea igitur motus calorem facit, quòd à calorís substantia, atq; ingenio fluens, & ab alia natura fluere impotens, vbicunque fit, calor ibi fiat necesse est: enti videlicet, quod agitas, moueri q; cogis, aptitudinem illi ad motum indas necesse est; mobiliũ nimirum entium naturam, ingeniumq; : neque enim Terra existens operationes operetur, quæ à Cæli ignisque substantia, atq; ingenio fluunt; sed in ignem, Cælumq; agatur; quorum videlicet operationes operatur, eorum vires, ingeniumq; assumat necesse est.

Calorem tenuitatem facere, quòd motui, quo ille gaudet, apta sit; frigus contra crassitiam, quòd immobilitati, à qua illud seruatur: & cur mutuo sese exhorrent; & quomodo tenuitas, lux, motusq; calorís, frigiditatis uerò iis opposita propria sint. Cap. 12.

PROPTEREA igitur calor attenuare & gelare compingere, & densare frigus videtur; quòd motu gaudens calor subiectum sibi, quod subleuare, atq; euehere possit, concinnat: tenue nimirum, leueq; : à materia enim copia opprimitur, moueri q; prohibetur; uel flammæ igitur ipsæ in crassiusculis accensæ rebus contra proprium flammæ ingenium delabuatur, atq; immobiles iacēt. eæ modò illarum partes attolluntur, quæ tenues factæ sunt: is nimirum attollitur, moueturque calor, qui sedem sibi leuem fecit. Frigus contra crassæ, quæ occupat, facit; quòd immobilitate gaudens subiectum sibi quàm potest ad motum ineptissimum constituit. Et propterea sese adeo exhorre, auersarique calor, & frigus, & sese mutuo oppugnare, atque interimere videntur, quòd materiam eandem quidem, atque idem omninò appetunt subiectum,

LIBER PRIMVS.

atum, sed longè diuerso dispositum modo. Et crassum, quale frigiditatis ingenio atque operationi (si operatio immobilitas videri potest, & non operationis cuiuscunq; cessatio) summè aptum est, summèq; commodum, calorís operationi, qua & seruatur, & oblectatur calor, longè est ineptissimum, longèque incommodissimũ, & in quo nequaquam edere illam queat. Licet igitur & tenuitas, & lux, & motus calorís sint; & frigiditatis crassities, obscuritasq; ; & immobilitas: non eodem tamè modo, vel huius, vel illius omnia; sed tenuitas, vt propria calorís sedis dispositio, lux, vt propria perfecti calorís species, motus vt calorís operatio; eodemque pacto his opposita frigiditatis omnia.

Agentia rerum omnium principia calorem esse, & frigus. Cap. 13.

QUONIAM igitur solum Cælum, & Terra sola primæ, principesque Mundi partes, & à quibus reliqua constituentur, apparent: & calor modò è rebus, quæ Cælo, & frigus ex ijs, quæ Terræ insunt, agere videntur: reliquæ vtriusque affectiones, conditionesque nihil agere ipsæ, sed à calore fieri omnes, & calorís omninò opus esse: & nihil penitus Cælo inesse, nec agere, aut operari Cælum videtur, nisi quæ calorís propria sunt, & quæ agit, operaturque calor: & nihil Terra habere, neque agere, aut operari, nisi quæ frigiditatis propria sunt, & quæ agit, operaturque frigus; à calore Cælum, & Terra à frigiditate constituta videri debent; & nulla alia nec Terræ, nec Cælo inesse agēs, aut operans natura; quæ nimirum frustra inesset, atq; iners, desesq; nihil agens, operans nihil. Quòd si ampliùs à calore Cælum constitutum esse manifestandum videtur, inde etiam patere potest, quòd quæ à calore summo fieri apud nos videntur, talia omnia; quale Cælum existit in seipsum conglobatum, conspissatumque, sunt: ignis nimirum, flammæque; quæ, puræ quæ sunt, quas videlicet penitus exuperans calor fecit, summè omnes tenues, albæq; , & lucidæ; quales & stellæ reliquæ, & ipse in primis apparet sol. Et quòd non loco magis, quàm specie, agendi que, & operandi vi à Terra disidens Cælum, & summè omninò Terræ contrarium, oppositumq; à contraria omninò Terræ natura constitutum videri debet. Entia reliqua Cæli vniuersi (vt dictũ est) at Solis præcipuè actione è Terra e ducta, effectaque omnia, & nihil omninò habentia, quod eorum alteri non insit, & quod eorum alterius non sit; sed vel Cælo omnia, vel Terræ similia, vel talia omninò, quæ vtriusque,

que media, & ab eorum omnino altero, at non penitus exuperante, neque integro, sed ab altero imminuto, passioque effecta videri possint. Et non alia natura, sed calore, vel frigore tantum agere, & a calore, vel frigore tantum pati, immutarique visa, a calore, & frigore & ipsa omnia constituta videri debent; neque enim ente in villo natura alia agens agere, aut inesse omnino videri potest, nisi ea modo, a qua effectum id est, constitutumque; & non ab alia ea pati videtur, nisi vel a contraria, vel a simili, at diuersis praedita viribus: qualiscunq; enim existit natura agens quauis, nunquam proprii ingenij oblita, nunquam agere cessat, sed vel similes, cognatasque oppugnat, deturbatque; vt in earum seipsam sedibus amplificet; qualiscunq; est, talis esse, seruarique, & diffundi amplius, atque in subiectis produci omnibus summè appetens, summeque contendens. Quod igitur dictum est, agentia rerum principia calor esse & frigus videntur.

A duabus agentibus naturis longè plurima entia constitui, quòd latissimè sunt illarum vires, & quibus diuersis factis, diuersæ illæ fiunt; & quòd propria illarum subiecta quàm longissimè a seipsis dissident; & priusquam in alterum agatur alterum, in media omnia agendum est. Cap. 14.

Terram porrò agens Cælum, & in propriam illam inuertens naturam, longè interea plurima, longeque diuersissima constituit entia; quod Cæli, Terræque naturæ, nequaquam veluti indiuisibilibus praeditæ sunt viribus, & quæ quodcunque oblaedantur concidunt, pereantque omnes, & in contrarias agantur; sed longè amplissimis, latissimisque, & quæ nequaquam statim, & simul omnes destrui possint; sed quæ paulatim imminuendæ sint, & in contrarias agendæ; & diuersis praeditæ illæ viribus diuersæ fiant, & diuersa constituant entia. Quoniam videlicet nec caloris, nec frigoris summi, integrique vires statim, & simul nec generari, nec deficere omnes, nec naturæ ipsæ statim vel integræ constitui, vel penitus perire, sed paulatim generari, & paulatim imminui videntur, vt vna vtraque existens, dum vel seipsam generat, vel a contraria oppugnatur, atque ad internitionem agitur, multæ fieri videri possit, & multæ omnino fiat; & calores singuli veluti diuersi, & fibiipsis contrarij facti sua singuli constituunt entia: & non modo in illis, qua-

qualescunque sunt, seruari, sed diffundi, amplificarique, & subiecta occupare omnia summè appetunt, contenduntque. Et quoniam insuper Cælum, Terræque propriae naturarum adeo dissidentium sedes, & quas Cælo, Terræque dispositiones, affectionesque illæ indidere, non veluti puncto inter se distant, quo emenso hæc in illas, & in Cælum ipsum Terra agatur; sed ipsis, spatio forte non minore, quàm situ a Cælo dissidet Terra: & id omne, vt hæc in illas agantur, pertransendum est; naturæ enim agentis cuiuscunque progressus, non saltus, sed quasi fluxus quidam existit: spatium videlicet, discrimenque, quod inter ea, quæ corrumpuntur, & ea, quæ generantur, existit, non veluti saltu illa conficit, nihil quæ in medio sunt contingens, sed per illa omnia veluti fluit; quod immutat nimirum, prius, quàm in speciem, in quam agere decretum est, agat, in medias omnes, vbi adsunt, agit; summa videlicet crassities, duritiesque prius, quàm in summam tenuitatem, summamque agatur mollitiem, in tenuitates, mollitiesque, quæ mediæ sunt, agenda est omnes: & nigredo, atque obscuritas summa, prius, quàm in summam albedinem, lucemque migret, purpureo, cæruleoque, & puniceo, & reliquis coloribus omnibus, si vniformis sit calor, & in similitudo agat ens, intingenda est. Nequaquam igitur vel longè exuperans Terram Sol statim atque actione vnica in propriam illam agat substantiam: & è Terra, è summè nimirum frigida, summeque crassa, & summè nigra obscuraque, & immobili re, in Cælum, Solemque, in summè nimirum calidum, summeque tenue, & summè album, lucidumque, & summè mobile inuertat ens: sed paulatim, quæ Terræ sunt, demit, & paulatim sua indit Sol: prius igitur, quàm in Cæli, Solisque speciem Terra agatur, multas interea species; naturasque assumat multas, & in entia inuertatur longè plurima necesse est.

Terram in ea primum a Sole inuerti, quæ ipsius naturæ proximiora sunt: tum in ea, quæ remotiora apparent; non, ut Antiquioribus visum est, in vapores primum, tum hos in aquas, metalla, & lapides. Cap. 15.

Voniam igitur paulatim Terram Sol a propria dimouet substantia, & paulatim sui ipsius natura, ac dispositione, specieue illam donat; quæ ab illa minus distant, minusque remota sunt, prius ex illa constituta videri debent; & hæc postea in ea agi, quæ Soli, Cæloque

Cæloque proximiora, & similia magis sunt. Non igitur, vt Antiquioribus visum est, in ipsos primùm vapores e quibus, qui egressum nacti sunt, sublunarem constituent aerem, reliqui in Terræ concavis retenti, & à Terræ frigore gelati in lapidem concrescant, inuerti videri debet: sed paulatim propria natura, proprijsq; spoliata dispositionibus & ijs viribus, ijsque donata speciebus, quæ inter Terræ, Cæliq; naturam, speciemq; mediæ sunt; multa omnino alia interea facta, in ipsum postremo agitur aerem: longè scilicet frigidissima, longèque ipsa crassissima in summè calidum, summeque tenuem vt agatur, tepida priùs fiat, emolliaturque summè est necessarium. At neque vapores in metalla cogantur non in medias priùs acti res, in fluores nimirum non conspissati: si siquidem non in metalla ipsa Terra ipsa agi potest, sed è fluoribus omnino constituenda illa sunt: at non in vapores priùs agenda fuit, qui in fluores postea concrescant, è quibus amplius conspissatis metalla fiant, sed in ipsos primùm fluores qui omnes multò, quam vapores, Terræ proximiores, & veluti inter Terram, vaporesque medijs è Terra ipsa à Sole constitui, & ex ipsis postea vapores educi videri debent. Et omnino si non è Terra ipsa, sed è vaporibus, & non omnibus, sed ex ijs modò, qui ex aquis Terræ inclusis educuntur, aquæ, vt Aristoteli placet, fiant; nisi Platonis tartarus Aristoteli vapores subministrat, è quibus tot, tantiq; aquarum effluxus fiat, deficiant illi oportet omnes: nam stagna Terræ inclusa iamdiu defecisse oportuit in tot soluta vapores: quæ quo ibi pacto facta sint minimè docere nos Aristoteles queat. non è Terra neq; è vaporibus è Terra educis aquam generans; quòd arida, siccaq; illa materiam ad humidæ rei constitutionem emittere inepta videtur. Nec si vt Terra in aquam agatur, diuturna opus est actione, propterea ne aquarum effluxus cessent verendum est Peripateticis quicquam: dum enim Terræ inditus calor, à quo præcipuè aquæ fieri videntur, emollitas iam, attenuataq; & aquæ proximas factas eius partes in aquam inuertit, emollic interea alias, & ad aquæ agit naturam: vt igitur semel fluere capere, fluunt semper, & nunquam fluere cessant, nunquam vel agentis actione, vel proxima deficiente materia. Et per æstatem minores apparent, copiosiores fortè à robustiore factæ calore; quòd educit, factæque aquæ statim in vapores soluantur: hyeme nihil ab vilo imminuuntur; quin à delabentibus à terra, vt Aristoteli etiam placet, exceptis, & in vnum tandem coeuntibus, augentur assidue. At in longè tamen maximis squalloribus fontes copiosiores facti interdum visi sunt.

sunt; & quidam Sole accedente oriri, & per æstatem omnè fluere, recedente verò penitus deficere, perpetuò certè omnes vere, neque à solutis niuibus, neque à pluuijs auctæ vllis incrementum capere, & quæ hyeme maiores fieri manifestè videntur: vt nihil omnino à Peripateticis allatum videri possit, quòd emanantes à Terra aquas non ex ipsamet Terra à Sole, caloreve Terræ indito generari, & Terram non in ea primùm, quæ ipsius substantiæ proximiora sunt, & cognata magis, tum in ea, quæ magis ab ipsa dissident inuerti declarat. Nec tamen vel vapores à frigore in aquas cogi, & fluores ipsos gelari, compingique, & quæ à calore mollia, fluidaque & tenuia facta sunt, veluti retrò agi, & dura fieri, stabiliaque, & crassa negandum: quæ nimirum & passim fieri apparent, & summè etiam vt fiant necessarium videtur: quoniam enim non iisdem diu agit viribus Sol, & diuersis ijs agens diuersa agit, vt suo amplius declarabitur loco, & terræ interdum locum dat, vt contrà agat; quæ ab obliquo illo, moderatoque mollia, liquidave facta sunt, ea ab eodem proximior, robustioreque facto dura fieri, solidaque, & recedente illo à Terræ frigore spissari, gelarique possunt. At non propterea temerè in ea primùm Terram inuerti ponendum, quæ à Terræ natura remotiora videntur, & hæc postea in ea agi, quæ Terræ proximiora sunt; sed ibi tantum, vbi quæ rebus inest dispositio non eius naturæ, à qua ens constitutum videri debet, & quæ omnino vt propria substantia rei inest, sed alterius propria videtur, vt paulò inferius declarabitur. Vbi nullatals adest necessitas, dicto ordine terram inuerti omnino ponendum.

Terram propterea etiam in diuersissima, & non assidue in tenuiora, nec etiam in calidiora inuerti entia, quòd diuersissimo, summeq; difformi calore, & in diuersissimam, summeq; difformem agit Sol terram. Cap. 16.

T, vt eò redeamus, vnde dilapsi sumus; non propterea tantum in longè plurima, longèque diuersissima entia terra à Sole inuertitur, quòd longissimè à Sole dimota, longèque dissidente prædita ingenio, dum ad illius speciem, atque ingenium agitur, longè interea plurimas formas suscipiat, & longè diuerso donetur ingenio necesse est: sed amplius fortè, & non veluti ordine quodam, & quadam serie in tenuiora assidue, calidioraque, & quæ Cælo proximiora,

miora, & cognata magis sunt: sed veluti retrò agi quædã, & crassiora, vel etiam frigidiora fieri videntur; quædam etiam in diuersa agi, alijs videlicet, atque alijs alias illatum partes donari naturis; quòd summè vario, summèque difformi calor agit Sol, & in terram agit variè ab ipso iam passam, varièque immutatam; & nõ summè modò sibi ipsi dissimilem factam, sed bene etiam difformem, vel eam, quæ vna eademque omnis, & summè sibi similis videtur, & in entia actam è longè dissimilimè composita partibus. Assidue videlicet circumuolutus Sol non in eandem assidue agit, sed agere interdum cessat, & veluti locum Terræ dat, vt contra agat, & eius opera si non destruat, corrumpatque, at retardet, atque impediat, & veluti retrò, aut in diuersa agat: Et dum agit, non perpetuò, at neque diu æquè iisdem directus imminens Terris, sed assidue huc actus, atque illuc, & pro directo obliquus factus, viribus agit longè diuersissimis: nam immensum quid ab obliqua directam differre lucem, satis æstiu, atque hybèrni Solis discrimè declarat, & multò ipsa amplius à speculis resiliens; obliqua enim ne calida quidem sentitur: at eadem directa facta nullo igne exurit segrius. rùm non proprio tantum, atque ex ipso emanante calore agere videtur Sol, sed eo itidem, & nihil fortè minus, quem Terris in dies indit, & iam diu indidit; & non in supremas modò agit Terræ partes, sed in multò etiam profundiores, quæ à supremis occultatæ, defensæque multò patiantur ægrius, multoq; minus immutentur; & quæ à Sole nihil vnquam immorato nihil, aut perexiguum quid pati videri possunt, sed à calore modò supremis impresso Terris, & paulatim ad infernas delato, non summo illo quidem, integroque, sed imminuto, debilitatoque; at valde interdum sibi ipsi collecto, minimeque difformi. At neque in terræ agens superficiem viribus iisdem in omnem illà, aut in proximas etiam, & contiguas eius partes agit: non enim montibus modò, tumulivè Terra penè omnis distincta est, quorum diuersæ partes manifeste à summè diuerso illustrantur, & calefiunt Sole, sed quæ summè sphericæ, planave apparet, summè est inæquabilis, & minimis quidem, penè & sensum fugientibus; at omnis tamen continuè distincta est tumoribus: qui & ipsi, veluti & magni montes, neque eandem vniuersi lucè excipiunt, remittuntve; sed alia parte & diuturniorem, & directiorem, breuiorem alia, atque obliquiorem; & qui è depressioribus, & veluti è vallibus resilientem illam obumbrent, diuidantque, & separent: nam vel ab huiusmodi etiam inæquabilitate id pati lucem, & propterea non eius modò

dò fulgorem, sed robur etiam inminui, specula ipsa manifestant, quæ vel summè æquabilia, nisi terfa insuper sint, nitidave, & vel maculis purgata omnibus, nequaquam lucem amplius fulgentem, & robustam, ardentemque, sed & fulgore, & viribus languentem remittunt; quòd scilicet vel à maculis obumbratur, & veluti interceptitur lux: non igitur integra amplius resiliens, atque vnita, non iisdem amplius prædita est viribus. Vel eadem igitur à principio existens Terræ superficies, & Terra ipsa omnis adeò varium excipiens Solem, variè passa, varièque immutata sit, & non supremæ modò eius partes ab internis, & quæ soli expositæ sunt magis directo, ab ijs, quas obliquus aspicit, sed supremæ ipsæ, & quæ sibi ipsis proximæ sunt, contiguetque, diuersa natura, diuersaq; donatæ sint dispositione oportet: & quas igitur vel idem Sol in diuersa agat necesse est; eò itaque amplius summè ipse diuersus, & summè etiam difformis: nam si vel caloris solius, vel solius materiæ diuersitas, difformitasve per se quælibet ad diuersa entia constituenda satis videtur; eò magis simul copulatæ, coniunctæq; omnes innumeras penè entium species faciant, & quasdam, quæ à natura vtraque effectæ, constitutæq; videri possint,

A calore diuerso, uel difformi è materia eadem, & è materia uel diuersa, uel difformi à calore eodem diuersa constitui entia; & uel etiam diuersa esse, quibus idem robore, at copia diuersus inest calor; & cur robusto, at exiguo, debiliore, at copiosiore robustius agit, & quo omnino ab illo hic differat. Cap. 17.

Diuerso porrò calore, & ab eodem etiam, at nõ semper agente, sed agere interdum cessante, vel è materia eadem, & è diuersa materia, vel difformi à calore eodem, & eodem vsquequaque agente modo diuersa constitui entia, nihil declarandum videri potest, si non satis superius, at à rebus ipsis passim manifestatum: & eadem enim res à calore diuerso, & ab eodem non perpetuò agente; & à calore eodem, & eodem vsquequaque agente modo diuersas, difformesve illas in diuersa agi passim intueri licet: at declarandum tamen amplius: neque enim ea tantum diuersa sunt entia, quibus diuersus inest calor, sed paulò fortè minus, quibus idem quidem, eiusdemque ordinis, at vel copiosior, vel magis exiguus ipse inexistit: ea nimirum, quæ ab eodem quidem constituta sunt calore, & quibus

quibus idem robore inest calor, at non eadem donata sunt tenuitate, & propterea non eadem caloris copia quantitateve: domicilium enim, receptaculumq; agentium naturarum existens materia, ubi multa ipsa adest, illas etiam suscipit copiosiores; at non que modica est, quantumuis explicetur, & quantumuis ipsius moles fiat non siquidem in materia illa veluti in vase continentur, in quo ampliore per se ipsa, & alia omnino a vase existentes copiosiores, pluresque contineri queant; sed penitus materia infiguntur, & vnum illi omnino fiunt. Quae igitur modica existens quantumuis attenuetur, amplificeturque, & maiorem omnino occupet locum, naturam tamen agentem copiosiore minimè suscipit, quam ipsa met summè in angustum acta, & in minimam reducta mole. Multus porro, in seipsum nimirum collectus, & veluti conglobatus, & in vnum actus calor a seipso exiguo, per tenuitatem videlicet diffuso, nihil fortè differt minus, quam ab integro, robustoque immixtus, languidusque: tenuiores itaque flammæ ne calefacere quidem, at crassiores quæ sunt ab eodem illis genitæ calore exurere nos videntur: & feruentes aquæ, ferrumque ignitum multo etiam, quam flammæ, a quibus calorem habent, magis: & in accedente, rectaque Solis luce adeò languet calor, ut vix calidam ipsam sentias, que in seipsam reflexa, & in seipsam collecta, & multa in vnum coacta vel igne ipso exurit robustius: quod videlicet copiosior sit, eò robustius agit calor, non quidem quod alias assumat vires, sed quod multis simul iunctis agit. Et videtur quidem, si hoc etiam explicare licet, id quodam modo a robusto, at exiguo debilius, at sibi ipsi collectus, multusque in vnum actus calor differre, quod iaculum vnum magna emissum vi a multis minore quidem celeritate, at simul delatis, simulque ferientibus omnibus. Magnis nimirum viribus agens calor eorum quidem, in quæ agit, ima & nullo temporis subit momento, at exiguis ipsidem non valde agit: debilius contra, at multus in vnum coactus, & multis omnino viribus simul agens non adeò quidem penetrat, peruaditque; at magis tamen agit, non quidem virium robore, ut videtur, sed substantiæ copia exuperans. Neque enim (ut dictum est) qui sibi ipsi colligitur calor propterea maius agit, quod verè maiores assumit vires, sed quod multæ in vnum agantur.

Cur diuer

Cur diuersus, & cur idem, at non uniformis calor diuersa constituit entia
& entia multa ab utraque natura effecta esse, at in nullis tamen utranque simul exilere. Cap. 18.

T neque cur diuersus calor diuersa facit entia amplius explicandum, satis superius explicatum: quoniam enim id sunt entia, quod inexistentis natura agens & earum utraque diuersis prædita viribus, seu substantiæ robore, seu copia talis facta, non modò a seipsa diuersa, sed contraria etiam visa est, & est omnino contraria, diuersa ipsa inexistente, vel eadem specie conspecta, diuersa, & contraria sint entia necesse est; eò itaque amplius & specie, & dispositione diuersa a diuersa natura agente donata. Id itaque aperendum modò esset, cur videlicet vel eadem res, & a calore insuper eodem, at non vsquequaque agente, sed agere interdum cessante in alia, atque alia agatur. Et manifestum id fiat reor, si agentium naturarum ingenium, actionesque spectentur: quoniam videlicet ea est illarum omnium vis, facultasque, ut assidue in proxima agant, & iuxta proprium singulæ ea, in quæ agunt, immutent ingenium: vel eadem enim, at diuersis prædita viribus, vel eandem materiam diuerso disponunt modo. Et quoniam vel eadem natura, si in diuersa agit, nec modo eodem illa disponit, nec se illis eandem indit; sed vel magis attenuat, vel minus, & non copiosior modò, vel magis exigua illa subit: sed vel robustior etiam, vel debilius, magis minusve a maiore crassitie vel minore passa, reiectaque. Si, qui agere capit calor, agere interdum cesset, minimè ubi iterum agere incipit, quam fecerat, nactus dispositionem, sed vel ab alio calore, vel etiam frigore longè ab ea factam diuersam, non idem amplius subit, nec eodem amplius attenuat modo, neque idem omnino constituit ens; sed longè ab incepto diuersum; eoque magis, aut minus, prout vel diutius, vel sæpius agere cessarit; & quæ interea agit natura magis dissimilis, vel magis etiam contraria fuerit. Quædam itaque videre est, quæ veluti ab utraque per vices agente constituta videri possint: non quidem quod vtriusque simul ingenium, & vtriusque vis, & natura omnino utraque ente in vno, simile quod sit, & verè vnū, spectetur, aut inesse omnino possit: qui enim quæ in separatis positæ rebus, & viribus quantumuis immixtis nihil minore odio, quam integris illis, mutuo sese oppugnant, oblatuntque, & in sese agere omnino nunquam cessant, nisi altera penitus interempta, eius subiectum occupet al-

D tera

tera, sibiipfis colligata, vnitaque coeant, & veluti inita pace, aut inducijs saltem factis quiescant, nihilque inter se decertent? & altera robustior praesertim, valentiorque subiecto alteram non deturbet? & sibi illud, quod summè appetit, non comparet vniuersum? At ente in nullo similiari, vt dictum est, & verè vno vtraque simul inexistente natura, in multis tamen vtriusque spectatur actio, & multa vtriusque actione effecta videntur: non scilicet perpetuò iis donata entia dispositionibus apparent, quæ inexistenti, & verè constituenti naturæ propriæ sunt; neque enim vt negotio nullo, & nullo ferè temporis momento frigus deturbat calor, & calorem frigus, & quod exuperat deiecti, interemptique locum subit, occupatque; sic vel calor crassum, quod est tenue facit, vel constringit frigus, compingitque, & crassum quod tenue est, facit; sed & calor, & frigus diu agant oportet: hoc vt tenuitatem in crassitiam, crassitiam ille in tenuitatem vt agat, & vix tandem agat, si materia obluetur, & languens sit agens; nec tamen decedere inde interea velit, non siquidem extinguere potius, quam in aliena esse sede, quam praesertim assidue immutet, & propriam tandem facere non desperet.

Qui calor, uel quantus quæ entia constituat, inquiri non debere, distinctè enim caloris differentias percipi non posse: materiae uero dispositionis diuersitatem distinctè non percipi, at posse tamen melius, quam caloris uires distingui, determinariue. Cap. Iy.

QVI portò calor, quantusue, quod nimirum caloris robor, & quæ eius copia, quam Terram, & quæ entia in qualia inuertat minimè inquirendū videri potest; vt quod homini nullo, vt videtur, innotescere queat pacto: qui enim vel caloris vires, & calorem ipsum veluti in gradus partiri, aut eius vel materiae copiam, quantitatemue; & certis determinatisque caloris viribus, certisque, & determinate caloris quantitati certas in certâ materiae quantitatē, dispositionēque, actiones, & certæ materiae quantitatē certâ determinatâque caloris copiâ assignare liceat? Vtinam id alii, & perspicaciorè præditi natura, & quibus diu in summa tranquillitate rerum naturam perscrutari licuerit, assequantur; vt homines non omnium modo scientes; sed omnium penè etiam potentes fiant: nobis, vt ingenuè fatemur, crassiore donatis ingenio, & qui-

& quibus non nisi extremum vitæ spatium philosophari licuit, minimeque id molestijs curisque vacuis, sed inaudito eorum scelere, atque immanitate, à quibus summè amari nos, colique, & foueri oportebat maximè, in summas difficultates summasque coniectis molestias, satis sit, si qui, quantusque calor, quæ entia qua donet dispositione intueri liceat. Et non exquisitè id quidè, distincteque, sed crassiore, & confuso quodam modo: nec singulas caloris differentias, quæ innumeræ & roboris, & copiae videntur; nec materiae conspersionis diuersitatem intueri potentibus; sed perpaucas vtriusque & confuse illas, indistincteque: vel gustus enim, qui (vt suo amplius expositum est loco) inexistentiæ naturæ ingenium, viresque exquisitissimè percipere videtur, perpaucas caloris, & pauciores adhuc frigoris differentias, & confuse illas percipit: neque enim qualis, vel quanti caloris dulcedo, aut amarities actio sit, dignoscit; & dulcedinem omnem omnemque amaritiam benè amplam vtramque, & benè à seipsa differentem, vt vnam, eandemque ponit, & vt vnus caloris actionem; quæ diuersi omninò existit; & si quæ illarum excedere videtur, inexistentiæ naturæ robore an copia exuperet, diiudicare minimè potest. At neque crassitiei, tenuitatisque discrimina omnia innotescere possunt, innumera, & insensibilibus à seipsis distantia spatijs: at quarum tamè vtraque, quoniam, quod calor non facit, & seipsam nobis, & progressum etiam, quo in alteram agitur, intuendum, contrectandumque & propterea propriam etiam latitudinem, veluti terminis quibusdam diuidendam nobis præbet: Siquidè paulatim quidem, penè & insensibilibus gradibus crassitiam ad tenuitatem proficiscentem, at haud ita valde progressam veluti aliam factam, & certis quibusdam confectis spatijs aliam assidue fieri sentire licet potest veluti limitibus quibusdam diuidi, eiusque portio singulis illis contenta, vel non summè sibiipfi similis, ut una poni, & quæ illarum quali è materia, & quali præcipue à calore fiat, inquiri; at minimè (vt dictum est) distinctè, determinateue, sed confuse, atque indeterminatè. Non scilicet certis determinatisque caloris viribus certas materiae dispositiones, sed tantum uehementiori illi, uel languidiori assignare. Et si quid crassities, quid tenuitas sit, & in quo à seipsis differant, ponatur; limites, reor, manifesti fiant, quibus separari possunt, & quot, quasue, dum ad tenuitatem proficiscitur crassities, sensibiles differentias, formalisque suscipit.

Quid crassities, & quid tenuitas sit, & insignes crassitiei ad tenuitatem pro-
 gredientis immutationes, lentorem esse, & molliem, viscositatem-
 que, & fluorem: & crassitiam nulla nostra ui, sed à solo
 frigore fieri posse, & bene eo robu-
 sto. Cap. 20.

CRASSITIES, tenuitasque vel omnium consensu,
 molis est, materiæ, & materiæ omninò dispo-
 sitio, at penitus ab altera differens altera. Mate-
 ria porro ipsa per se non alio à seipsa differre po-
 test, at eò tantum, quòd sibi ipsi vel magis vnita
 existit, magisque in seipsam conspissata, & in angu-
 stum acta, vel minus. Hoc igitur tantum à crassitie tenuitas dif-
 ferre videri potest, & hoc tantum omninò differre videtur: ea e-
 nim materia uel omnibus verè crassa facta esse videtur, quæ ad eò
 in seipsam conspissata est, atque in angustum acta, ut amplius con-
 spissari, inque angustius agi minimè possit; & quæ igitur nihil con-
 tingenti, prementique locum præbeat, & nihil vnquam omninò
 cedat. Sed si superpositæ, opprimentisque molis pondus sustine-
 re, aut impulsum ferientis reiscere non possit, dirumpitur: ad eò
 omninò in seipsam densata, ut ne luci quidem aditum præbeat:
 crassities itaque summa materiæ conspissatio existit. tenuis con-
 trà moles videtur, quæ ad eò explicata est, atque ad eò quaque versus
 extensa, & in amplum acta, ut nullam in partem amplius extendi
 possit; & quæ igitur veluti incorporea facta nihil contingenti re-
 nititur, & ne percepta quidem illi cedit, & luci quantacunque illa
 sit transitum præbet, nihil eam vel retardans, vel robur imminuēs,
 aut colorem fœdans: summa itaque materiæ explicatio, extensio-
 que, atque amplificatio tenuitas videtur. Quoniam igitur id pro-
 prium crassitiei videtur, ut nihil in angustius cogi possit, & prom-
 ptissimè contingenti loco cedat, ibi primum crassities in tenuita-
 tem agi, & tenuitatis omninò assumere ingeniū videri debet, vbi
 in seipsam cogi quid posse videtur, magisque conspissari. Id verò
 ibi manifestè fieri videtur, vbi extendi, dilatarive, & vbi flecti quid
 potest: quod enim flectitur, vbi flectitur in angustius agi ipsis in-
 tueri licet oculis; quod verò extenditur, non quidem valdè in se-
 ipsum cogi videri potest: id enim si fieret, nullam in partem produ-
 ctum, at in seipsam magis conspissatum comprimenti loco cede-
 ret: at conspissetur omninò quid necesse est, & contingenti, pre-
 mentique loco cedat: nisi enim conspissari, inque angustius agi
 possit,

possit, nihil omninò vllam in partem dilatetur, at quæ à principio
 locum, & quod occupauit spatiū, in eo perpetuò contineatur, non
 vniuersum simul indè amotum, vel à seipso nò diuisum. Propterea
 scilicet extenditur, quòd locū, quem comprimenti cessit, nò ad eò
 in seipsam conspissatum, condensatumque, ut in seipso illum inue-
 niat alibi quærit: ex alto itaque depulsum in longum extenditur, la-
 tumque; si quidem sui natura ad eò constringi aptum, ut magis con-
 strictum, compressumque; alieno loco minimè opus habeat, at ope-
 ra nostra ad eò cogi impotens: neque enim vllam nobis crassitiam
 facere licet: sed quæ in angustius à nobis agi videntur, vel inexiste-
 tis tenuitatis expressione, eiectioneque coguntur; vel etiā quòd
 non verè prius continua, continua fiunt, & iunguntur, quæ verè iun-
 cta non erant; frigus solum crassitiam moliri potest, & magnum
 illud, quale in superioribus Terræ partibus assidue à Cælo vniuerso,
 stellisque in eo contentis calefactis nullum apparet. Neque igitur
 tenuitas vlla in crassitiam veram agi, sed gelari tantum, & veluti li-
 gari videtur; ut aqua in glaciem acta, cristallumque; declarat: nihil
 enim imminuta, nihilque, aut insensibile quid in angustius acta, ni-
 hilque; opaca facta, crassa facta esse videri non potest. Quoniam igitur
 quæ flecti, vel extendi possunt, magis ea in seipsa cogi, & loco cede-
 re videntur, ibi primum crassities in tenuitate agi, & tenuitatis in-
 genium capere videri debet, vbi f flexibilis, lentaque; & magis conspissari
 apta facta est; & limitum, terminorumque, quibus crassities
 ad tenuitatem proficiscens diuidi potest, is primus videri potest,
 quo lentor, flexibilis que contineri videtur; bene ampla quidem
 & ipsa, & quæ & ipsa terminis multis diuidi posset. At (ut dictum
 est) gradus, quibus à crassitie ad tenuitatem itur, innumeros, & lōgè
 illos minutissimos intueri, explicarive impotentibus, lentor oīs,
 omnisque flexibilitas, vel valdè à seipsa differens vna poni potest.
 Ea itaque flexibilia, lentaque omnia sint, quæ ægrè quidem, at flecti
 tamen, & in seipsa cogi, & comprimenti cedere apparent: nam
 quod nulla, aut perexigua adhibita vi id patitur, nò f flexibile id, lē-
 tumque, sed molle videri debet. Bene igitur à lentore diuersa
 mollietates in secundo omninò spatio ponenda videri potest; in
 tertio viscositas, gliscrotisque: quæ nimirum non modò quæ mol-
 lities patitur, multò etiam promptius pati omnia videtur: sed
 à nullo etiam pressa per se diffundi, fluere; parum videlicet
 in seipsam acta, conspissataque uel proprio cedit oneri, & quem
 illi præbet locum, alibi sibi illum quærit. Viscositati fluor
 succedit, & multò quam viscositas promptius contingenti
 cedens

cedens, & luci peruius iam, transpicuusque, vt à viscositate seiungendus, & in alio omnino spatio ponendus, & à quarto limite constitutus videri possit. Quintum atque extremum spatium tenuitas occupat, quæ nimirum non modò nihil contingenti obniti uidetur, sed ueluti incorporea facta tactum fugit, uisumque. Et quantacunque existens nihil permeantem lucem aut impedit, aut foedat: & aeri uniuerso inesse ea uidetur, Cæloque. Nam uapores ueluti fluoris tenuitatisque medijs, tactum quidem, at non & uisum etiam latent; & lucem, si non reiciunt, at imminuunt tamē, foedantque, & modicum quid in seipsos spissati, aqua fiunt, aut etiam grandò.

Lentorem, molliciemue, & uiscositate puras, synceras; à calore quouis, uniuersis modò is sit, at commodius à languidiore, & è similari modo re fieri posse. Impuras uidem à uehementiore, & à languidiore, at contrario ordine, & è re fieri omnino dissimilari. Cap. 21.

LENTOR porro, & mollicies, uiscositasque & puræ esse possunt, synceræque, uel crassitie, fluorisque commistione factæ: illius enim, atque huius mediæ ex utrisque simul iunctis constitui possunt. Neque enim ueluti agentes naturæ, sic & crassities itidem, tenuitasque coire, iungi que, & simul omnino esse non possunt: sed nulla seipsas oppugnandi, oblædendique, & nulla omnino in seipsas agendi facultate præditæ, optimè sibiipsis coeunt, & manifestè multa quæ benè crassa apparent, fluore assumpto & lenta, & mollia, & uiscosa etiam fiunt. Puræ, synceræque à calore uel summis prædito uiribus fieri posse uidentur: quoniam enim ut in tenuitatem agatur crassities, in medias dispositiones agenda est omnes; in lentorem prius, tum in molliciē, uiscositateque; omnino agenda est. At benè uniformis sit calor oportet: nam dissimilis id, in quod agit, nequaquam in unum, idemque ens cuiusmodi quæ non crassitie, fluorisque commistione, sed per se, & modo eodem uniuersa aut lenta, aut mollia, aut uiscosa sunt, immutat: sed (ut alibi ampliùs explicabitur) externas eius partes in aliud, in aliud uerò internas. At à calore quouis (ut dictum est) fieri cum possint, commodius à languidiore fieri uidentur: nā paulò uehementior, uel summè simile ens ægrè æquè uniuersum, & modo eodem attenuat; qui nimirum magnis agens uiribus, exter
nam

nam plerumque superficiem multò prius, quàm interna immutat, & benè robustus si sit, in summam prius illam agit tenuitatem, quæ hæc lenta, aut mollia faciat: at languidior prius, quàm superficiē, quæ præsertim bene crassa existit, & mollis renititur, inuertat, ima iā subiit, nec subire unquā cessat: nihil enim superficiē, quod uehemens facit, obdurans unquā, nunquā ad ima aditum sibi occludit: iisdē itaque; & in externa & in interna agēs uiribus, uniuersa simul, eodemque attenuat modo. Et puro omnino lentore donata quæ sunt, & mollicie, uiscositateque quæ scilicet modo eodem lenta sunt, molliæ & uiscosa, cuiusmodi aurum uidetur, à calore huiusmodi, languente nimirum, lentoque, & benè uniformi facta uidentur: in profundioribus enim terræ partibus enatum aurum, non à sole ipso, neque à robusto omnino calore effectum uideri potest. Neque enim adeò breui immoratus Sol in Terram adeò occultatam agat, adeoque defensam, sed à calore, quem iam diu terris indidit, & assidue indit Sol, languente illo quidem, lentoque, at benè uniformi: nam lentum, uiscosumque, & æquè uniuersum esse aurum, inde intelligere licet; quod ab igne liquefactum, nihil, aut insensibile quid imminui uidetur. Propterea si quidem non imminuitur, quod nulla eius pars alijs prius attenuatur, aut magis; sed simul, & æquè omnes; & si quæ alijs aut prius, aut magis, at elabentem illam, effugientemque retinent aliæ, & ueluti coercēt uiscosæ existentes, gliscræue. Lentor itaque, & mollicies, uiscositasque, puræ que sunt, synceræque à calore quidem quouis, uniformis modò is sit, at commodius à languidiore fieri uidentur: & è benè similari re fiant oportet; neque enim dissimilare quod est à calore ullo uniuersum idem pati, & in idem agi potest. At impuræ quæ sunt, crassitie, fluorisque commistione factæ, è re omnino dissimilari, & à calore quocunque quidem, at contrario ordine fieri uidentur: languidior enim crassitie proximiores in tenuiores agit; uehemens contra tenuitati proximiores in crassiores; parum scilicet, lenteque; in inexistentem tenuitatem, quæcunque illa sit, languidior agens calor, prius, quàm ad elabendum aptam illam faciat, & egressum elabenti aperiat, crassiora emollit quid interea: ijs itaque commista illa, & unum facta exigua si sit, lentorem: si copiosior, tenuiorque, molliciem; postremò & uiscositate faciat. Uehemens contra prius, quàm crassiora emolliat, tenuiora in summam agit tenuitatem, & egressum illi, quod elabatur, patefacit, ut quod à uehementiore calore dissimilare immutatur ens, crassius assidue fiat, duriusque, assidue uidelicet tenuitate, cuius
com-

commiffione mollius videri poterat, à calore fpoliatum. Non igitur, quod languidior facit, lentorem in molliciem, & molliciem in viscofitatem, & viscofitatem in fluorem: fed fluorem in viscofitatem, & viscofitatem in molliciem, & molliciem in lentorem, & lentorem in crassitiem, & summam illam, si diu agat, vehemens agit calor. Quod igitur dictum est & lentor, & mollicies, & viscofitas impuræ quæ sunt, & quæ commiffione fiunt, & à uehementiore, & à languidiore calore, at contrario ordine, & è re omninò difsimilari fiunt. Huiusmodi porrò & debilioris, & robustioris calor in difsimilari actiones, & tales dictas esse dispositiones, vel oua quæ elixantur vel quæ affantur carnes, declarant: hæ enim à lento, moderatoque calore æquè vniuerfa concoqui videntur, & per exiguum quid fuprema superficie magis passæ in vnam omnes eandemque rem, & benè illam vniformem, mollemque agi videtur: à vehemente verò vix concalectis internis, externæ tenuitate omni fpoliatæ summè arefcunt, summèque durefcunt, & in escaram aguntur. Et oua itidè in feruentè aquâ immiffa, infenfibile quid internis immutatis, summè externis crassescunt summèque durefcunt; quæ si in frigidâ iniiciantur, æquè vniuerfa, & eodè penè modo immutatur, & è viscofis liquida primùm fiunt, fluidaque; mox qualia prius erant, & magis etiam viscosa, glifcraque; crassa postremo, duraque; quod scilicet nõ diutiùs modò, sed maioribus assidue viribus agit calor, eorum, in quæ agit, natura assidue magis deuicta, magisque immutata, & mole assidue magis adaperta, in minùs omninò repugnantiã agens.

Quæ è crassis tenuia fiunt non omnia in medias agi dispositiones; sed ea tantum, quæ non valdè difsimilariã sunt: & viscofitatem, quæ è re difsimilari à calore summo fieri videtur, à non summo fieri. Cap. 22.

AT non omnia tamen, quæ è crassis tenuia fiunt, in medias prius dispositiones agi videntur; sed ea tantum, quæ nequaquam è valdè difsimilibus partibus composita sunt: quæ nimirum si non æquè, & modo eodem vniuerfa; at non valdè differenter, nec modo valdè diuerso vniuerfa simul in eandem penè aguntur dispositionem. Id enim vt mollicies fiat, viscofitasque opus est: nam quæ è partibus constant valdè à seipsis differentibus, & quarum aliarum longè crassiores, longè aliarum tenuiores, & quæ longè prius, longèque

atque

attenuantur magis; hæc vniuerfa penè à robusto præsertim calore in nullam intereã mediam dispositionem agi visa, in summã aguntur tenuitatem: tenuiora enim crassioribus inexistencia prius quàm à quibus continentur, emollantur; si quidem emollita ipsa, at emolliri nihil percepta exigua, & dura inclusa in re, & statim è mollibus tenuia facta, in vapores soluuntur, fumumque; idque; dum fit, minùs crassa quæ inerant, ea donantur tenuitate, quæ & ipsa in vapores statim agi possit, mollicies, vt extimare licet, prius donata, at & ipsa nihil percepta, solida in re inclusa, abditaque; & dicto ordine vniuersum ens tenue fit, nihil emolliri prius visum, quod assidue ingentia mollicies in crassitie continetur: quæ enim vel in principio superficie inerat, vel in ea postea fit, nullo tēporis momento in summam agitur tenuitatem: vt, quod prius dictum est, viscofitas. quæ præsertim è difsimilari fit re, languentis magis, quàm uehementis calor is opus videri possit. Et vel quæ à uehementi fieri videtur, à languente omninò fit; vel summus enim calor dum non penitus exuperat, quacunque id eueniat ratione, non summus videri potest, integerve, nec integer omninò est ab entis, in quod agit, natura, vel crassitie reiectus, debilitatusque, & imminutus. At vnde dilapsi sumus redeamus; & qui calor quæ è re fluorem faciat, tenuitatemque intueamur.

Fluores uel è summa crassitie à languente calore, at promptius, faciliusque; à robusti ore fieri. Cap. 23.

ANGVENTEM itidè calorem ad crassitiem vel summam in fluores inuerten dam satis esse ipsi satis declarant fluores in profundioribus Terræ partibus enascentes, & metalla paulò minùs, à quo scilicet integra illa vinci, imminuique, & in lentorem agi capta est, ab eodem dubio procul penitus tandem exuperetur, & vel in summam agatur tenuitatem; at benè diuturnus fit calor oportet, & qui non diu modò, sed assidue agat, & multum se omninò rebus, in quas agit, indat; diuturna nimirum, assidueque actione, & sui etiam copia exuperet. At calor is, vt dictum est, cuiusuis opus fluor; à uehementiore tamen promptius, faciliusque fieri videtur: at non à summo tamen, qui nimirum factum fluorem statim in tenuitate agit, vaporesque; vt in lapidibus, è quibus calx fit; lignisque crassiusculis, & quibus, quæ inest tenuitas,

E crassa

crassa illa inest, intueri licet: nondum enim bene illa exuperans, non scilicet summis agens ignis viribus, non flammam, vaporesq; quod postea illis penitus deuictis facit, sed aquam inde educit, & in aquarum itidem effluxibus, qui, quantum intelligere licet, copiosiores per ætatem à robustiore facti Sole, at statim in tenuitatem acti, multò hybernis apparent minores,

Tenuitatem etiam à calore quocunque, at promptius, faciliusq; à robustiore fieri, nec puriorem tamen, sed magis fuligini immistam; & à non diu agente cineres etiam fieri; & quid fuligo, quid cinis sit. Cap. 24.

TENUITAS postremò, quæ vera, & summa videri potest, quæ scilicet non cedit modò, sed latet etiam tæstum, & non in seipsam conspissata visum fugit, cuiusmodi & vapores, & aer, & Cælum omne, stellis exceptis, existit, vel à languente etiã calore, vt dictum est effici posse videtur, & fieri omninò aer declarat, qui assidue è terris educitur, & eò is tenuior, quò è magis frigidis, magisq; obstructis, gelatisq; & quæ vel à summè solidis & modicè calidis rebus assidue elabatur tenuitas. Propterea enim quæ à calore constituta sunt, corumpuntur tandem omnia, quòd eorum substantia calor ex omnibus elabatur tandem, in subiecto scilicet longè tenuissimo, quòd ipse sibi construxit, concinnauitq; calor. At, vt dictum est, à calore quouis effici apta, multò illa citius, multoq; promptius à calore robusto fit, integroq; & ybi eius actionem moratur: motu enim, ut dictum est, gaudens calor statim atque ea tenuitate subiectum nactus est, vt euehere ipsum queat, elabatur; & propterea è mollibus, palustribusq; terris crassior perpetuò educi aer videtur; quòd nimirum vel crassiore in subiecto ex huiusmodi rebus elabi potest. Summe contra tenuis è crassis, densisque, & è bene insuper viscosis, & ex ipso etiam mari; fluidum enim quidè, at crassiusculum existit mare; modica igitur tenuitateeducta, in sal concrefcit, & viscositatis omninò particeps, quale elabantes, vt dictum est, effugientesq; sui partes retinere, & veluti coercere queat. At vel summus, integerq; & penitus crassitiem exuperans, atque in summam eam tenuitatem, & in ipsas etiam agens flammam calor, ybi in dissimilare agit ens, non puram illam facit, synceramq; sed minutissimis quidem rebus, at longè illis crassissimis commistam, quæ fuligines dicuntur; & eò etiam plures, quò

quò vehementior sit calor: impotens enim crassities tenuitati ex vniuersa ipsa confertim, violenterq; erumpenti egressum præbe- te, vniuersa disrumpatur, & in minutissima quædam, at longè illa crassissima, tenuitate ex ijs omni penitus emuncta, summeq; in seipsa coacta, redigatur necesse est, quæ à caloris vi, & ab ipsa etiam tenuitate & copiosa, & magna erumpente vi efferuntur; nam vbi non tantis viribus agit calor, nec tantam simul ingenerat tenuitatem, nec tanta simul erumpit vi, sed paulatim ingentæ, & paulatim elabenti egressus patet; superstes itaque crassities nihil, aut in non adeò minuta disrupta, longiorè caloris moratur actionem, vniuersa tandem, aut multò maior eius pars in veram agitur tenuitatem, & nullæ, aut multò pauciores fuligines fiunt; & ybi insuper non diu agit, cineres etiam facit, minutos quidem & ipsos, at bene crassos: crassities enim est cinis, quæ ab igne inalte rari quidem, at non inuerti potuerit. Quod igitur dictum est, quò robustior existit, eò promptius quidè attenuat calor: at nec puram, nec etiam æquabilem tenuitatem facit; & in dissimilaria agens, ubi non diurnus agit, vnius opifex tenuitatis, crassities itidem opifex videri potest.

Quæ ab uniformi calore & è Terra similari, & qui fluores à quo calore, & quali è Terra, & quæ è fluoribus spissatis, concretisq; & quæ è quibus illis fiunt. Cap. 25.

Quibus quæ à calore solo, vniuniformique; & quæ à calore, & frigore veluti per vices agentibus constituta sunt; & quæ à calore cæpta, absolutaq; à frigore postea illum exuperante, extinguenteve in aliam acta sunt: & quæ vnica solis actione, quæve etiam pluribus, quæ nimirum è Terra paulatim immutata, & magis assidue attenuata, & quæ veluti retrò acta è tenuioribus crassiora effecta sunt, & quali è materia singula, non exquisitè quidem, distincte; siquidem nec illa, è quibus hæc haberi possunt, sed crassiore, & confuso quodam modo intueri licet. Age itaque inquiramus & hoc. At illud primum præfati, quòd nec materiæ, rerumq; similitudo, nec caloris æquabilitas vera, exquisitave ente in vlllo, aut vlla in entis cuiusvis constitutione haberi potest: quoniam enim nec Terræ, nec entis etiam vllius, in quò Sol agit portio vlla eodem vniuersa soli exposita est modo, singulæ eius partes à reliquis diuersam dispositionem assumant necesse est. Et quoniam nullo ferè temporis

E 2 momen-

momento idem permanet Sol, sed alius assidue fit, atque alius; calor itidem vel profundioribus terræ inditus partibus assidue immutetur quid necesse est: nulla itaque verè similari existente re, & calore nullo verè vniformi, ea similari res, isque vniformis calor videri potest, quæ dissimilari, & qui difformis non apparet. A solo porro, atque vniformi calore, & è similari insuper materia ea constituta videri possunt, quæ & sibiipsis similia videntur uniuersa, & quæ dispositionem naturæ sunt caloris actioni propriam; quæ nimirum tenuia sunt, uel fluida, uel lenta, uel alba, tenuitatis omninò, & eorum, quæ tenuitatis propria sunt participia; quoniam enim similia apparent, nec è dissimilari re, nec à diuerso calore effecta videri possunt; at neque à frigore immutata unquam, ijs tantum donata dispositionibus, quæ caloris solius sunt, & à solo fieri videntur calore: aquæ itaque omnes, & omnes omninò fluores, & quæ è fluoribus à calore diutius agente conspissatis compacta sunt, si non à verè uniformi calore, at ab eo omninò, qui parum ab uniformi differat; & si non è verè similari re, at quæ ad similitudinem proximè accedat: at à calore omninò & æquabilitate, & robore, & diuturnitate diuerso, & è re itidem nec æquè similari, nec æquè oblectante geniti conspissatiq; & summè ipsi inter se, & quæ ex ipsis concreta sunt differant oportet. Et qui quidem calore, tenuitateq; & ijs omnibus, quæ tenuitatis sunt, exuperant, ij & à robustiore calore, & è Terra magis inuerti se sinente: crassiores uerò, frigidioresq; à debiliore calore, & è magis repugnante Terra effecti uideri debent. quòd si calore quidem exuperent, at tenuitate exuperentur, id quod marinis ad fontanas aquas euenire apparet: multò enim illæ quidem crassiores, & multò etiam calidiores, ut ex utrorumque sapore intelligere licet; è re quidem illæ magis repugnante, & à debiliore omninò calore, à robustiore enim tenuiores fiant: at diuturniore: fontanæ contra à robustiore quidem calore, at breuiore; & è Terra magis attenuari se sinente, è supremis nimirum eius partibus eductæ, quæ proximè à Sole passæ, immutatæ, & calore, & tenuitate donantur maiore. Marinæ uerò, ut in proprio declaratum est Commentario, è profundioribus erutz uideri debent, quæ à supremis occultatæ, defensæq; minùs omninò à Sole passæ, minùs tenues, & minùs etiam calidæ factæ sunt. Et si eorum, quæ è fluoribus effecta sunt, multò alia tenuiora, at non alba tamen; cuiusmodi gemmæ multæ, quæ transpicuæ quidem, puniceæ, uiridesq; sunt; alba contra alia, at nequaquam transpicua, cuiusmodi

modi lapides multi, illa quidem è fluoribus compacta uideri possunt, qui à robustiore calore, & è terra educti sint minùs quidem repugnante, & minùs etiam similari: quoniam enim transpicua è fluore omninò magis tenui, non alba autem è non puro illo, nec benè similari, sed cui crassities quæpiam immista sit, compacta uideri debent; uel albis quidem à principio factis, at qui à diuturniore calore tenuissimis sui partibus spoliati ex albis in puniceos transierint, uiridesq;: id quod in uuarum succis, & in fluoribus, qui in plantas concresecunt, intueri licet: illi enim ex albis uuis expressi, & albi omninò existentes, & nihil amplius concocti, nullave externa alia re immista albi futuri, diutius cum proprijs corticibus concocti puniceo fiunt, uel scilicet tenuissimis sui partibus à calore eductis, uel crassitie quæpiam à corticibus assumpta: uel insensili enim illa summè albis succis immista, summè eorum calorem immutari, & lucem uel tenuissimos uapores permeantem pro alba, ut suo amplius expositum est loco, puniceam fieri, flauamq; & purpuream uideas. Et plantarum germina enascentia alba omnia uiridia postea fiunt, at non eorum radices tamen, sed perpetuò albæ remanent; quòd nimirum ex occultatis defensiq; non tantam sol educit tenuitatem.

Quæ è fluoribus compactis constituta uideri possunt,

Cap. 26.

Fluoribus porro à calore, ut dictum est, conspissatis compacta omnia uideri debent, quibus ea insunt, quæ maioris tenuitatis, quam quæ prædita ipsa uidentur, propria sunt; alba nimirum quæ sunt, nec transpicua: tenuitatis enim, ut in De Colorum Generatione declaratum est, propria albedo nequaquam naturæ indi potest, non benè attenuatæ: ubi itaque solidis quibusdam inesse apparet, è tenuitate in seipsam, conspissata compacta illa uideri debent; quo pacto animalium ossa effecta apparent: è semine enim dubio procul constituta non quidem à frigore gelato, quod nullum animalium corporibus inest, sed à calore conspissato. Sal itaque, & quæ sali similia sunt, uel non è marina aqua tenuioribus partibus à calore spoliata fieri conspessum, è fluore omninò conspissato, ut dictum est, concretum uideri debet. Et nihil argentum minùs,

nus, non album modò, sed candidum etiam, nitidumque. Neque enim candor, nitorque, qui argento inesse apparet, crassiori, quam fluor est, rei indè posse videtur. Et metalla igitur, nec ea tantum, quæ argento similia sunt, sed reliqua etiam omnia, non siquidem alio modo, aliaque ratione, quam quo argentum fit, fieri reliqua existimare licet. Fluores porro, è quibus fiunt, nequaquam à frigore, sed à calore omninò concreuisse videri debent: nam quæ à frigore gelantur, & tenuitate omninò non absumpta, sed veluti ligata, concresecunt, ægrè quidem nonnulla, quæ videlicet à diuturno frigore gelata sunt, à calore soluuntur, at soluta per se minime concresecunt, vt quæ non tenuitatis defectu, sed eius veluti nodo concreuere; quo igitur soluto qualia erant fluida remanent. At non metalla, sed quantumuis soluta nihil à frigore coacta per se rursus concresecunt; vt quæ tenuitatis defectu concreuere, & sæpius fusa longè postea ægerrimeque fundantur.

A quo calore, & qua è re quæ calida quidem, at nec alba, nec transpiciuitatis, nec lentoris participia apparent. Cap. 27.

VAE verò benè quidem calida at minime alba, minimeque transpiciuitatis, ac ne lentoris quidè participia apparent, si quidem è fluoribus & ipsa à calore conspissatis compacta videri possunt, quòd nihil attenuatis, vel emollitis saltem rebus se indere calor, & eorum substantia fieri, aut non omninò, aut ægrè possit, à robusto quidem calore, & è fluoribus facta videri debent summè dissimilaribus. Propterea enim nullius tenuitatis participia apparent, quòd prius quam crassiores ipsorum partes, quæ fluori commixta latebant, tenuitate, aut mollitiè vlla donentur, tenuiores summè attenuatae sunt, elapsæque omnes. At fortè non è fluoribus conspissatis effecta illa sunt: sed è Terra vel vniuersa, vel partibus prædita longè crassissimis, & quas subire tandem vehemens calor, occupare, at tenues facere minime potuit, id quod lapidibus in calcem actis euenisse videtur; & quæ talia sunt è quacunque effecta sint re, tenuitatis omninò expertia, & verè crassa videri debent, fundi, soluique longè ineptissima, & nihil omninò, quod tenuitatis sit, in seipsis habentia.

Qualia

Qualia sint quibus calor ut propria substantia inest, at non caloris solius, sed frigoris iisdem actione effecta sunt, & vel ius, in quibus utriusque actio spectatur, si quidem similia sunt, & uerè unum, utriusque ingenium minime inesse. Cap. 28.

VNT verò & quæ calida quidem, & dura, densaque, & nequaquam tenuitatis defectu, sed eius veluti nodo, cuiusmodi quæ à frigore gelantur; talia à calore quidem constituta videri debent; siquidem calida: at non solo, sed à frigore etiam vel veluti per vices agente, vel caloris actionem excipiente, & fluorem à calore factum veluti ligante, compingenteque, inexistente calore minime inde eiecto, & nihil omninò, aut modicum quid pasto. Talia porro videri possunt, & quæ benè æquabilia, & benè leuia apparent: nam quæ à calore duritiem assumunt, inæquabilia, durioraque fieri videntur; neque enim calor æquè vndique tenuitatem educit: at frigus fluorem vbi ligat, nihil eius superficiem inæquabilem facit, nihilque immutat omninò. At naturæ vtriusque actione condita, nequaquam tamen eorum, quæ verè vnum, vereque similia sunt, vtriusque vllum ingenio præditum videri potest. Id verò, quòd, vt eisdem dictum est, non, vt negotio nullo mutuo se deturbant naturæ agentes, & altera alterius sedem subit, occupatve: sic & dispositionem etiam immutat: sed id vt agat tempore opus est, & vix immutat interdum: quæ verò transpiciua sunt, densaque, & frigida, cuiusmodi & gemmæ, & lapides etiam nonnulli, caloris quidem actione tenuia primùm facta, fluidaque, mox calore extincto à frigore gelata, occupataque videri debent, & è fluidis stabilia facta: & talia quæ sunt, dicto modo constitui glacies declarant, cristallumque, quod è glacie confectum videri potest, à diuturniore amplius gelata frigore. At neque transpiciuitas dari ijs poterat, non benè primùm tenuibus, & fluidis factis, liquidisque: nec adeò transpiciua remaneat, si tenuitate educta, & tenuitatis omninò defectu concreuissent. Et quo quidem pacto quæ, si non verè similia sunt, at nequaquam è partibus valde diuersis composita apparent, constituantur, dicto modo explicasse satis in præsentia sit; aliàs, si licuerit, diligentius, exquisitiusque singulorum generationem inspecturis.

A quo ca.

A quo calore, & quali è materia animalia, & fluitate con-
fluantur. Cap. 29.

QVAE uerò manifestè è diuersis partibus compo-
sita sunt, cuiusmodi & animalia, & plantæ vidē-
tur, è materia omninò valdè dissimilari, & à ca-
lore, si qui è proxima materia ea conficit, absol-
uitque, considerandus modò est, & uniformi
& perblando, qui nimirum quam tenuitatem, &
quem ingenerat spiritum, uelè non dura re minimè illum edu-
cit: id enim (ut suo ampliùs expositum est loco) & animantia, &
plantæ itidem videntur, spiritus nimirum proprio tegumento,
proprioque inclusus organo. Horum porrò constitutio, operatio-
nesque multò quidem diligentius inspiciendæ, explicandæve: at
in alium reiiciendæ sunt locum: quædam enim modò quæ ad eo-
rum, quæ à nobis exposita sunt, comprobationem, absolutionemq;
spectare videntur, explicanda; tum & quæ nostris obijci possunt
refellenda; & quæ ab Antiquioribus de primorum secundorumq;
corporum constitutione tradita sunt, examinanda, excutiendæve.

*Quæ fiunt omnia, uel quæ sponte fieri uidentur, à simili omninò fieri,
idq; Antiquioribus etiam uisum esse, positumq; at
non satis ab illorum ullo explica-
tum. Cap. 30.*

NON quidem comprobatione alia ulla nostra opus ha-
bere uideri debent, à sensu ipso comprobata posita-
que: at si comprobanda etiam ampliùs uideri, pos-
sunt, inde certè tantum, si scilicet quæ sponte sua,
nulloque semine enasci apparent, à simili nobis ea
itidem fieri manifestetur; eò uerò ampliùs, si minimè id Antiquio-
ribus præstitum videatur: quoniam enim & ignis, & Terra, & plā-
tarum, animantiumque, quæ perfectiora sunt, à simili generari
videntur, cetera itidè modo eodem, eademq; ratione à simili gene-
rari usque ad eò omnibus placitum est, probatumq; & necessarium
etiam uisum, ut eorum nullus non summo studio summaque etiā
anxietate inquisierit à quonam simili fiant, quæ à simili fieri non
uidentur; cuiusmodi & alia multa, & plantæ in primis, atque ani-
malia, quæ nullo oriuntur semine, uidentur. Et iure me Herculei
non siquidem ob aliud uel agunt, uel agere possunt naturæ agen-
tes

tes, nisi ut seipsas amplificent, inque iis, in quæ agunt, constituant;
& quæ ab alijs patiuntur, non aliud ab illis pati uidentur, nec pati
omninò aliud possunt; at in agentium transeunt naturā. Qui igitur
quæcunque fieri uidentur à simili facta esse non declarat, nā il-
le quàm longissimè aberit agentes rerum causas, & rerum omni-
nò generationem, constitutionemque rectè ut tradiderit. Naturæ
igitur, à quibus talia constitui Antiquioribus uisa sunt, inspicien-
dæ; & si quidem quæ constituta sunt, effectaque, constitui ab illis
posse, & illis prædita uisa sint retinendæ omninò, sectandæque il-
lorum positiones omnes: sin uerò simile nullum ab illis allatum ui-
deatur, à quo dicta entia constituta uideri possint; nobis contrā
summè id manifestum positum sit; dimittendæ omninò illæ, de-
ferendæque, & rectè nobis agentes rerum causæ, & Solis, Terræq;
natura, & rerum omnium generatio posita esse uideri debet. Et
Plato quidem nihil hic intuitus cui plantarum, animaliumque spō-
te sua enascentium constitutionem, assignare posset, rerū omniū
ideas, similitudines nimirum, at agentes eas, constituentisque in
Dei ipsius mente collocauit; à quibus singulis singula constituantur
entia: remotissimam scilicet, obscurissimamque rem & minimè
Naturali afferendam, cuius cognitio omnis à sensu pendet, & cui ni-
hil omninò asserendum sit unquam, quod uel non ipsum, uel ipsius
simile perceperit sensu; iure igitur passim ab Aristotele reiectam,
explosamque; Longè ipse proximiùs, apertiusque, & quod ipsis pe-
nè intueri licet oculis; à Sole nimirum generari omnia, solo quidè,
quæ sponte, & nullo semine fiunt; at à calore ampliùs semini inclu-
so, quæ è semine oriuntur. Sed quæ rana ad Solem similitudo, &
proxima ea qualis inquiratur, sit, neque explicat ullibi Aristoteles,
neque explicare unquam queat; qui nihil cum sublunaribus com-
mune habere uelit Solem: sed caloris, quo agit, expertem, nō pro-
pria natura, propriaque agere substantia, sed ueluti ex accidente,
aerem comouentem, conterentemq; & hoc pacto, calorè generā-
tem: in ijs autè, quæ hoc agunt modo, ne inquirenda quidè ad ge-
nita, effectaque similitudo est ulla mirum certè uniuersalissimum
agens ex accidente agere Aristoteli uisum: neque igitur suis pla-
cet omnibus: & quib; placet propterea placet, quòd alij displicet
magis. Alij & longè quidem clarissimi hominis positionibus ac-
quiescere impotentes, quæ nimirum minimè stabiles, minimeq;
firmæ, sed modis multis labefactari posse uiderentur, & nequaquam
(ut dictum est) quæ spōte enascuntur à simili generari manifestè;
uel uniuersalè, atque unquam Mundo indidere animā, quæ seipsam
F materiz

Alex. &
Auer. 12.
Metaph. T. 13.
The. I. de ani-
ma. c. 24.
Auenenna.

materiæ indat cuius, simul ac ipsam suscipere apta ea facta est: uel intelligentiam cōmenti sunt, cuius id esset munus, formas nimirū rebus indere. Mirari utrosque licet, & animalium animas, & reliqua, quæ fiunt, omnia à calore constitui intuentes, & ipsum insuper quem venerantur, audientes Aristotelem à calore constitui omnia enunciantem, calore omisso aliam indagasse substantiam, quæ animalibus animas, & formas reliquis indat rebus, & longè illam sensui occultissimam, remotissimamque, & ab ipso etiam reiectam explosamque Aristotele. Antiquiorum itaque nullus, ut uideatur, quæ sponte fiunt à simili fieri satis explicasse uideri potest: at neque fortè quæ à semine constituuntur; quoniam enim masculinum Aristoteli semen corpus omne effingit, nequaquam illius præditum partibus, at neque ex illis omnibus emanans, ampliùs fortè, à quo simili singulæ illæ fiant docendi eramus.

Non ea tantum, quæ externam speciem constituentibus similem nacta sunt, à simili facta esse uideri debere; sed quæ dissimili illa, at simili donata sunt natura; & quomodo quæ uel sponte, uel à semine fiunt à simili fiant. Cap. 31.

AT nobis uel ipsa (ni fallor) luce clariùs quæ fiunt à simili fieri intueri licet: & uel ex ijs, quæ dicta sunt, satis reor conspectum id esse; at ampliùs tamen manifestetur illud præfatis, quòd non ea tantum à simili constituta uideri debent, quæ eandem constituentibus externam speciem nacta sunt: sed ea itidem, quæ specie quidem diuersa, dissimilique, at eadem illis natura donata sunt; uel si non integra ea indita sit, sed à cōtraria præinexistente natura imminuta, debilitataque: neque enim id sunt entia, quod externæ ipsorum species, sed quod inexistens substantia: hac igitur constituentibus similia, quantumuis illa, & materiæ insuper dispositione dissimilia, à simili effecta uideri debent. Summè itaque calidus Sol, at in frigidissimam, crassissimamque agens Terram, & longissimè ab ea amotus, & temporis momento in eandem agēs eius partes velocissimo (ut dictum est) perenni que, & semper uario delatus motu, nequaquam, quas inuertit Terræ partes, in Solem inuertit omnes, uel in Soli valdè similem rem, proximamque; ueluti neque in ignem ignis, in quæ agit, omnia: at omnes à terra dimouet, & ad propriam agit naturam; calore uidelicet quodam omnes, & quadam donat tenuitate: propriæ nimirum substantiæ

stantiæ & propriæ speciei participes facit. Est & quas benè etiam calidas, & benè tenues facit; ut quas uel in calidissimos, tenuissimosque agit vapores, uel in ipsas etiam animalium animas. Nec uerò de humana etiam anima id dictum existimet quis, quæ à Deo ipso in singula hominum corpora infusam esse non sacræ tantum diuinæ Literæ; sed, ut suo ampliùs expositum est loco, humana etiã ratio nos docet: sed de ea modò, quæ à semine educitur, & quæ agentis naturæ opus uideri potest, & de ea hoc in commentario perpetuò erit sermo. Quæ igitur à Sole constituta sunt, à simili cōstituta uidentur omnia, at à contraria Terræ uel in minuto reiectoque, & propterea (ut dictum est) non penitus soli similia, cognataque, sed quæ illius tamen naturæ participia sint omnia, substantiæque. Quæ itidem à semine fiunt, uel non à singulis corporis partibus eo proueniente, & nequaquam ijs prædito partibus, quibus quæ ex eo constituuntur animalia donata uidentur, à simili tamen fieri manifestè nobis uidentur; uerè uidelicet calor, qui (ut suo ampliùs manifestabitur loco) præcipuè in animalium constitutione opificis uicem subire uidetur, & semen ipsum, & scæmineū sanguinem à spiritu in semine confecto attractum, benè utrunque uariū, uariè immutat, uariâque utriusque substantias, & uarias species, uariâque indit dispositiones, iuxta rerum, in quas agit, uires, dispositionesque, & quantitatem: at quæ omnes caloris propriæ sint, ut à simili omninò effecta uideri debeant: non quòd eandem parentibus quantitatem, formamque externam sortita sunt; sed quòd, quæ habent, omnia à calore, à quo effecta sunt, habent.

Ignem etiam, qui motu, & contritione fit, à simili fieri. Cap. 32.

VIN & ignis, qui motu, & durorum corporum attritu fit, & ipse à simili fieri uidetur: quoniam enim (ut expositum est) à propria caloris substantia emanat motus, & propria est caloris operatio, qua & seruatur, & oblectatur calor, & sine qua nullo esse potest pacto: quòd aperitissimè inde intelligere licet, quòd factus ignis statim mouetur, & dum existit ignis, moueri haud unquam cessat, & moueri prohibitus nullo extinguitur tēporis momento: propterea scilicet quòd à frigore emanans, & propria frigoris immobilitas calori coire minime potest; sed ubi cunque fit, frigus itidem ibi fiat necesse est, cui inhæret, penitusque infixus est. & à quo ueluti fluit immobilitas. Sic si uel ipsam commoueas Terram, calorem Terræ indas ne-

cesse est, & in ignis tandem, Cœlique agas naturam: neque enim operationes Terra operetur, quæ ab ignis, Cœlique emanant substantia, & non ignis, Cœlique vim, atque ingenium assumat, naturamque; propria videlicet operatio substantiæ à qua editur, non connexa modò, atque vnita, sed vnum illi videri potest, non perpetuò modò ab illa fluens; sed secum illam vsquequaque inuehens, inferensque. calor itaque à motu factus, à propria caloris factus operatione, à caloris substantia factus videri debet.

Cur circa Terram constitutum sit Cœlum, & cur stellis distinctum, & in orbem diuisum, ut non eodem omnes mouentur motu. Cap. 33.

Dimorum porro corporum alterum in altero contineri oportuit, sphericum itaque Mundum fieri vniuersum, non in longum extendi, directumque; & in altera ipsius parte Cœlum locari, Terram in altera: nisi enim ab altero retineatur, coerceturque; alterum, quo factum videmus pacto, mutuò sese auerfentur, aufugiantque opposita sibiipsis existentia, contrariaque. Neque igitur fiant, quæ à Terra à Sole fieri videmus, vel non ex vniuersa fiant: neque vnus existat Mundus; forte & neque moueri queat Cœlum, immobile, circa quod obuoluatur, habens nullum, aut per inane feratur, à firmo, stabilique; retentum nullo. Et non ipsè vniuersum, nec magnis donari virtibus oportuit Cœlum, quòd nimirum Terram vndique ambiens, & vsquequaque vniuersam, & eodem inalterans modo, vnum modò educat, & exurat illam, perdatque; tandem, nullum seipsam reficiendi, restaurandique; spatium præbens. Summa igitur tenuitate donandum fuit Cœlum, per quæ diffusus langueret calor, certis tantum collectum, & robustius factum in locis, quibus in Terram veluti per vices agens, inuertat illam, & non penitus perdat tamen; deperditas sui partes, inque aliam actas naturam in propriam restituendi facultatè illi præbens, spatiumque. Et stellis igitur reliquis, & ipso longè maximo, longèque; lucidissimo, atque vnico distinguendum fuit Sole, à quo illustrentur omnia, & omnia etiam viuificentur. Et duplex omnibus, & Soli ante omnes, dandus fuit motus; longè alter velocissimus, à quo summa circumuolutus celeritate nullas diu in terras ageret, nullisque diu lateret: tardior, pigriorque alter à quo huc actus, atque illuc, nullis directus immineret nimis diu, nec diu nimis remotus esset ullis, sed æquè omnes

omnes illustraret, & omnes animantibus omnibus commodas faceret sedes; tantisper in singulis immoratus, directusque, vel directo proximus factus, qualis valenter agere videtur, quò ad exuperet quidem illas, inuertatque, at non penitus perdat tamen: & diuturna, atque assidua foueat luce, quibus directus fieri non potest. Neque igitur sibi ipsi copulatum, vnitumque, & vnum omnino esse oportuit Cœlum; sed veluti in plures diuisum, distinctumque orbem, & non eadem omnes velocitate, nec super ipsidem moueri possit. Nam si vnum sit Cœlum, & stellas secum omnes, & ipsum etià deferat Solem; vel si proprii horum orbem proprio quidem motu, at vel velocitate eadem, vel per eadem supremo ferantur Cœlo, retò etiam & in contraria actus Sol eadem perpetuò ratione, eodemque; Terris onanibus imminet modo, & viribus perpetuò ipsè in omnes agat; medias igitur, quibus directus imminet, illisque proximas exurat tandem, perdatque; extremas, quas nihil omnino, aut valdè obliquus videt, nec foueat quicquam vnquam, nec vnquam omnino collustret. Hæc ne eueniant, non circumuoluendus modò, sed huc illuc agendus fuit Sol, stellæque; proximæ omnes: at hoc vt fiat, proprii singulis dandi fuere orbem, ipsique; orbibus motus, quibus, quòd fieri oportet, & fieri apparet, & adducatur Sol, & abducatur.

Sentiendi facultatem naturæ agenti utrique traditam esse, & in ea sola Cœlo Terram conuenire; at exquisitiorem omnino eam calori tributam esse. Cap. 34.

Quæcunque quidem Cœlo insunt summè, vt visum est, omnia ab ipsis, quæ Terra habet, dissident, & dissidere omnino oportet; quippe quæ à summè dissidentibus constituta sunt naturis. Et si quid igitur naturæ ipsæ commune habent, in eo, entia itidem ab illis constituta conuenire inter se, congruereque oportet. At si seruandæ sunt naturæ non summum modò illis conseruationis appetitum, summumque propriæ destructionis odium indi oportuit, sed cognata insuper, similiaque, & contraria, dissimiliaque dignoscendi vim: frustra enim conseruari appetant, & corrumpi auerfentur, nisi à quibus seruentur, & à quibus oblectantur dignoscant; & fugienti hæc, & sectandi illa studio teneantur: & omnia hæc agentibus naturis tributa videntur: neque enim qui illas condidit, seruari illas negligat, & veluti iners artifex non ea omnia largitus sit, quibus, vt ser-

vt seruentur, opus habent; proprij nimirum boni, & propriæ cōseruationis, & proprij mali, propriæque destructionis sensum; & facultatem insuper, studiumque, quo auerfari hoc, sectari illud queant; contrarias præsertim cum statuisset, & sese mutuo oblædentes, interimentesque: Et ipse igitur per se calor, & frigus ipsū per se, vbi robustius aduenit alterum, sese intrò recipere, & colligere, & vires propterea sumere, Aristoteli in primis, & reliquis videtur omnibus: alterius nimirum actionem, & propriam alterum sentiens, percipiensque passionem; neque enim, nisi vtrumque sentiat, vel calor sese vnquam, vel frigus colligat, vniatque; quæ summè in subiecta diffundi omnia, & sese amplificare contendunt maximè: at neque alterius aduentu vires alterumumat, nisi colligat sese, atque vniat. Quoniam igitur & calori, & frigori propriæ cōseruationis, & propriæ destructionis sensus traditus est, eo etiã donata sint entia oportet omnia: in omnibus nimirum ipsæ vt sentiant naturæ agentes: quod enim sunt, & quod agunt, & quod patiuntur, operanturve entia, à naturis sunt, vt dictum est, illa cōstituentibus; nam materia per se actionis omnis, omnisque expertis operationis, cognitionis itidem expertis videri debet. Et sentire omninò videntur entia, plurima itaque quædam aufugere videas, & deferri ad quædã, & recedentia insuper sectari: Propterea siquidem vacuū summè auerfari natura videtur, & pati illud omninò non posse; quod mutuo contactu gaudent, foueturque entia, & priuari eo exhorrescentia, vbi alterum abstrahitur, summo id studio sectatur alterum; quia scilicet leiungi ab illo non vult: & mutuam igitur actionem, & mutuam contactum entia sentiunt; neque enim quouis etiam malo, & quouis affecta bono, si nullus eorum, quæ passa sunt, factus sit sensus, vel hæc sectentur, vel aufugiant illa: quod præsertim vt faciant, propriæ interdum naturæ vim inferant oportet; moueantur nimirum, quæ immobilia sunt, & mobilia si quidem naturali, insueto certè motu. Qui igitur propriæ cōseruationis, & proprij boni sensus dari oportuit agētibus naturis, datus esse apparet: at non idem tamen vtrisque; sed longè calori exquisitior, vt spiritus animalium corpori inclusus declarat, eousque sensu præditus exquisitiore, quo calidior; eoque stupidior, quò frigidior, seu natura tales sint, siue etiam morbo, aut occasione alia quavis; propterea fortè quòd calidior tenuior etiã existit spiritus, qualis multò patitur, & multò igitur sentit facilius; neque enim aliud sensus, quam propriæ passionis perceptio videri potest: nihil itaque calidior, at tenuior modò factus sensus spi-

lis spiritus (ut suo ampliùs expositum est loco) quæ odoratu percipit, quæ videlicet ad ipsum deferuntur spiritum, multò percipit exquisitiùs; nam quæ cute, nervisque, aut alia re intermedia sentit, minùs sentit interdum; quòd sensilium actio crassiora illa, durioraque ægrius permeat, minùs itaque illis inexistentem afficit spiritum. At siue quòd in tenuiore existens subiecto, faciliùs patiatur, siue ipse per se id habeat calor; vt qui & bonum sectari, & malum aufugere promptius queat, & qui seruandus etiam sit magis, calidior certè spiritus sentire videtur magis. Nec nobis modò, sed multò etiam Galeno priùs. Furentes, inquit, atque iracundos caloris facit abundantia: stupidos verò, graues & pigros temperaturæ frigiditas. At, siue calori magis, siue ex æquo naturæ vtrique datus sit sensus, vtrique certè datus videtur, & dari vtrique oportuit.

Non propterea non entibus omnibus datum esse sensum, quòd sensoria data non sunt; & nequaquam sentiendi organa sensoria esse, sed vniatque, atque aditus, quibus sensilium actiones ad sentientem spiritum deferuntur, quæ aditus sunt, vt dicitur in Cap. 135.

NEC verò quòd organa, quibus sentire animalia videntur entium reliquorum nulli data sunt, sola propterea animalia sentiendi facultate prædita videantur; entia verò reliqua eius expertia esse omninò: neque enim, quòd organorum est munus, operandi, sentiendi que facultatè, aut etiam facilitatem sentienti animæ sensoria præbere videntur; at id modò præstare, sensilium videlicet actionem admittere, vel non valenter repellere, non igitur organa esse, siue quibus aut nihil omninò, aut ægrius sentiat; sed via omninò, atque aditus (vt suo ampliùs expositum est loco) quibus externarum rerum actio, & res ipsæ ad inexistentem, & verè sentientem deferantur spiritum: quoniam enim qui in animali sit sensus, non vniuer si est corporis, sed nervosi modò generis; quin neque huius omnis, sed spiritus, qui, vt suo ampliùs expositum est loco, illi inexistent: nervis itaque vel incisis, vel ita obstructis, vt spiritus eos subire nequeat, partis, in quã ij feruntur, passionis quavis nihil omninò animal sentit, vt sensus animali fiat, ad spiritum ipsam sensilium actio perueniat, & in ipsum agat spiritum necesse est. Et ibi omninò sen

nò sentire modò animal videtur, vbi ipse patitur spiritus, alibi nusquam. Validas igitur, & vigentes caloris, frigidisq; vires quauis percipit corporis parte, eo tantum interiecto discrimine, quod ibi exquisitiùs, vbi copiosior adest, & minùs obtegitur spiritus: quòd nimirù in spiritù agunt illæ quouis contactù, munitumq; modo; at non languentes easdem, & veluti stertentes, demortuasq; quales quæ cibis inexistunt, apparent, sed mollissimis tantùm laxissimæ linguæ inexistens neruis: quòd languidissimæ illæ in spiritum modò agant mollissima contactum re. At neque in hunc vel odores, aeris nimirùm affectiones, vel lux agere possunt: sed ad ipsum oportet ferantur spiritum nullis contactum neruis, cute nulla; & ipsi omninò immisceantur spiritui: lógè enim languidissimis præditæ viribus ipsum non contingentes nihil omninò in ipsum agant. Ut igitur aeris, lucisq; affectiones percipiat spiritus, viq; ad ipsum, atque aditus & aeri, & luci patefaciendus fuit, & patefactus omninò apparet: neque enim aliud vel narium meatus, vel summè trãspicua oculorum tunica præstare videntur: sed subeùti modò aeri patentes illi, & luci hæ peruia ingredientibus ipsis præbere iter. At neque aures aliud quicquam, sed aerem modò ad ipsas delatù excipere, & seruare vnitum, diffundi, dissipariq; illum &, qui in illo factus est, motum prohibentes, qui spiritui communicatus sonus apparet. Non igitur sentiendi facultatem, nec etiam facilitatem, quod artificum faciunt instrumeta, sensoria animalibus præbere videntur: at id modò præstare, quòd sensilium actiones, & sensilia ipsa admittunt & via esse omninò, quibus externarum rerum actio, & res ipsæ ad inclusum spiritum deferantur; quòd corpore obtectus, neruisq; non à quouis pati queat: entia reliqua nullo donata tegumento, sed quod videntur existentia, proprias vt percipiant passiones, nullis opus habent tegumenti foraminibus: sed simularia existentia, & verè vnù vel externis partibus passæ ac internis, sentiant necesse est.

Nisi principii utriusque, vel alterius proprius sit sensus, & motus, nequaquam enti illi illos indi posse. Cap. 36.

Nisi principij utriusque, vel alterius proprius sit sensus, & motus itidem, & lux, & albedo, & tenuitas, & quæ igitur primo alteri, vel vtriq; insint corpori, nequaquam entibus, quæ ex illis constituuntur, indi queant illis; quantumuis mutuo sese illa inalterent, immutentque,

tentque, atque inuertant. Neque enim quod inalteratur, immutaturque, ab immutante quid recipiat, agenteque, quod eius proprium non sit, nobilius præsertim, præstantiusque. Quæ igitur & prima habent corpora, & ex ipsis constituta, compositaque, quouis constituantur modo, vel caloris videri debent, vel frigoris propria. Et nihilò Peripateticis quàm nobis, minùs: vt enim caloris expers, & caloris incapax sit Cælum, calorem certè solù ipsis largitur, aliud nihil: & non à propria illum substantia, qualis alterius forte rationis, & elemetari præstantior videri posset, diuiniorque; sed in aere sublunari à Cœli motu agitato, contritoque factum: qui in elementis, & ex accidente factus, elementari etiam ignobilior, nò alterius certè rationis videri potest: necessariò itaq; principio vtriq; & vtriq; primo corpori, vel alteri saltem, quæ mista habent, compositaq; quæuis tribuenda sunt omnia.

Aeternum esse utrumque agens principium, & utrumque primum corpus, nec Aristotelis rationem obflare contrarium asseruentem. Cap. 37.

Aeternum autem vtrumque agens principium, atq; vtrumque primum corpus, nec alterum corrumpi videtur ab altero, summè etiam contrario, oppositoque. Calor quidem, & ab ipso constitutù Cælum, quod longè maximum, longèque robustissimum, longissimè à minima, & à debiliore abest Terra. Et terra ipsa nec à reliquis diuinis corporibus, neque ab ipso tota corrumpitur sole, quòd longè (vt dictum est) remotissimus, perenni que, & velocissimo, semperque vario delatus motu, nec vehementer, nec diù in easdem agit Terræ partes: suprema itaque tantùm ipsius superficies calefieri, immutarive à Sole videtur; at quæ tamen & ipsa perpetuò appareat eadem, varijs restituta modis, quibus à Sole spoliata est, partibus paulò profundiora nihil omninò calefieri videntur vnquam, sed perpetuò gelida esse, & quæ non animalia modò, sed ipsum etiã extinguant ignem. Nec verò calor, qui sub terræ superficie per hyemem sentitur, ab æstiuo ibi inditus Sole, vel qui in paulò profundioribus etiam partibus perpetuò inexistere videri potest, ad Terræ vsque centrù penetrare, vel multò profundiora subire posse videatur; qui longè languidissimus paululùm quid descendens si à præpotente, & proprio Terræ frigore non interimatur, vterius

G certè

certè progredi prohibeatur, reijciaturque. Nec aliter Peripateticorum ratio suadeat, qua & Terram vniuersam corrumpi contendunt, & sublunaria etiam omnia; propterea quòd vnam omnia, & omnibus communem sortita sunt materiam; quæ igitur formas omnes suscipere apta, ab vna perpetuò detineri nec queat nec velit; vt vel nulla in inexistentem agente contraria forma, sola materia appetentia, potentiaque deturbare illam, atque eijcere satis Aristoteli sit: & sublunaris itaque aer à contrario nullo ipsi pati visus, corrumpi tamen videtur, quòd nimirum eius materia forma illa minimè contenta alias, quas suscipere potest, appetat, & suscipiat oportet: neque enim suscipiendi illas potentia frustra insit. Inexistere videlicet materia vniuersæ, & cuiuslibet materiae portioni formæ omnes, qualitatesque Peripateticis videntur: at non omnes semper actu, sed vnica tantum, reliquæ verò potentia; non agentes nimirum, at veluti stertentes; quæ igitur nisi actu interdum, & æterno tempore quasi per vices fiant, frustra ibi à natura inditæ videantur. Primum enim rem ponunt, quæ nulla concipere queas imaginatione; naturas scilicet agentes agendi vi exutas, stertentesque, & longè plurimas, summeque inter se contrarias sibiipsis connexas, vnitasque, penè & vnum factas in eadè materiae parte quauis, & puncto ferè in eodem simul existentes; siquidem quauis materiae portio, & punctum ferè quoduis, quoduis fieri potest ens. Tum si formæ omnes materiae perpetuò insunt, nequaquam forma vlla vel vnquam corrumpatur, vel genereur omninò vnquam, sed quæ interim videtur, corrumpique, veluti in soporem deijciatur, veternumque; expergefiat quæ generari videtur perpetuò existens eadem; at modò actu, potentia modò; modò nimirum vigens, agensque stertens modò, agendi vi exuta: formarum itaqueeductio omnis, non ipsarum generatio, at expergefactio sit, aut resurrectio, quæ nimirum in materia eadem perpetuò remanent eadem; id modò à seipsis differentes, quòd non perpetuò vigilat, atque operantur; sed stertant interdum (vt dictum est) & desides fiunt. Mirum præterea si quæ actu existentem, agentemque, & repugnantem deturbauit, interemitque, demortuam iam, aut in altissimum soporem deiectam, & omni agendi vi exutam non penitus eijciat penitusque interimat, contrariam omninò & ipsius interitum asiduè expetentem, molientemque, & quæ exitum allatura sit tandem: Nisi nihil materiae natura existat, sed formæ tantum in potentia; nullus itaque materiae, & subiecti sit vsus, sed solæ formæ sufficiant, quòd Aristoteli placere non potest, materiam subie-

subiectumque in primis ad rerum generationem, longeque illius naturam à priuatione, & à formis in potentia diuersam iudicanti; quæ forma contrariam actu existentem, vigentemque & repugnantem deturbauit, nequaquam vel potentia, vel alio quouis pacto ibi esse sinet: Calor nimirum, qui terræ frigus vigens in illa, actuque existens deturbauit, interemitque, nequaquam in materia, quam penitus occupauit, & in qua viget ipse, regnatque; vel potentia, vel alio ibi modo vllò esse volet, vel vllò viuere pacto, quod scilicet nec repugnare, nec sese occultare, nullas videlicet latebras subire possit, in quibus à calore penitus omnia permeante, occupanteque; nõ deprehendatur, & deprehensum non exitio detur: at vt hoc non possit forma exuperans, nunquam certè ipsa à profligata, omni que agendi vi exuta superetur, deturbeturque, deturbari ipsa nolens, repugnantem. Non igitur materiam modò, vt Peripateticis placet, inexistentibus formis, & in ea delitescens externæ similes concinnant, & aptam illis faciunt, propriamque, quo facto elucent illæ, & in opus exeunt: sed verè illas generant, præexistentes nihil, dum seipsas amplificant, multiplicantque, & proxima propria afficiunt natura, quod agentium naturarum proprium existit opus. At neque potentia quauis necessariò ad actum ducenda Aristoteli videri debet, sed ea tantum, quæ entium singulorum propria existit, & qua iuxta propriam naturam operari possunt; hæc non ad actum modò ducatur, sed actui inhæreat semper, semperque; actui infixæ sit oportet, & vnum omninò actui: quæ nimirum singulis inexistent, & singulorum propria nullo externo ad proprium indiget opus; at non qua pati ab alijs possunt entia, nequaquam uel eorū, quæ agunt, uel eorū quæ corrumpuntur propria, & nequaquam libera, absolutaque; sed vtrorumque illorū communis, & veluti sub conditione, si scilicet agenti coeat patiens, debilius videlicet robustiori: neque enim coire hæc necessitas cogit vlla, & agere hoc, illud pati. In quæ igitur quauis occasione contrarium, robustiusque agere non potest, æterna appareant illa, & corrumpantur nunquam.

Rationes, signaque, quibus Aristoteles non igneum esse Cælum declarat, & diuersa omninò à sublunarium substantia ipsum donat. Cap. 3°.

AT quoniam caloris expers, & caloris incapax Cælum esse Aristoteles contendit, & suorum nonnulli calorem, frigusque nequaquam substantias, sed accidentia esse; & propterea nec simplicium corporum for-

mas, multoque mistorum minùs: nec rerum omninò principia esse posse; neque enim substantiæ ab accidentibus constitui; explicandæ eorum rationes sunt, atque examinandæ omnes; & illæ in primis, quæ calorem Cælo abnegant: si siquidem non firmæ visæ sint, calidum vel Aristoteli ipsi videatur summè calefaciens Cælum; eò itaque ampliùs, si minimè calorem Sol, quo Aristoteli placet modo, sublunaria nimirum commouens, conterentq; facere posse videatur, quod suo itidem demonstrabitur loco. At neque, si à propria substantia calefaciat Sol, ambigere ampliùs liceat, num substantia, & forma existat calor, Cæli ipsius, atque ipsius visus forma Solis: neque. n. aliam Soli naturã indant, quàm qua agere videtur; summè ab Aristotele prohibiti substantias temerè, & nulla necessitate multiplicare. Age itaque Aristotelis rationes explicentur, quibus calorem Cælo, & reliquas sublunarium demit qualitates, & penitus ipsum diuersæ ab ijs substantiæ constituit. Quoniam (inquit) corpora naturalia omnia proprium habent, naturalemque motum, quo à propria natura mouentur; quæ similem illum habent, similia inter se, contraria quæ contrarium, & diuersa quæ diuersum videri debent. Sublunarium igitur Terræ aqua similis, nam vtraque deorsum mouetur; & igni aer, vterque enim sursum, & horum vterque vtrique illarum contrarius: nam motus à medio, & sursum motui à medio, & deorsum summè oppositus videtur, contrariusque. Cælum uerò circulo motum, nec horum ulli simile, nec ulli contrarium, sed penitus diuersum videri debet, nec simili, nec contrario, sed diuerso omninò delatum motu: neque enim motui à medio, uel ad medium circularis contrarius uideri potest; siquidem illorù alter alteri contrarius est, & non plura vni cõtraria. At neq; is proprius ignis motus videri potest, quo cum Cælo circumuolui videtur; ignis enim natura sursum ferri apparet, & corporis vnus vnus modò motus proprius est, naturalisque, veluti & natura vna. Quòd autem & reliqua corpora omnia, & ipsa etiam Terra natura moueatur, propterea Aristoteli videtur, quòd natura motus principium visa est: quæ igitur natura constant corpora omnia, quoniã omnia motus principium in seipsis habent, natura moueri videntur; præterea, quia moueri apparent; si siquidem natura non moueantur, vi ipsa moueri necesse est, & præter naturam; at si præter naturam motus quispiam est, & secundum naturam motum necesse est esse, præter quem ille est; quod enim præter naturã est, posterius eo est, quòd est secundum naturã & excessus quidã est in ipsa generatione eius, quod

Cæli. I. T. 5.

3. T. 18. 7

19.

quod est secundum naturã: tum etiam quia quiescunt; nam aut vi, aut natura quiescant necesse est; vi autem ibi manent, quò & feruntur vi; & secundum naturam itidem ibi manent, quò & secundum naturam feruntur. Cùm igitur aliquid in medio manere videatur: si secundum naturam, patet & latorem, qua huc fertur, secundum naturam ipsi competere: si scilicet secundum naturam est quies, secundum naturam ea latior erit, qua ad hunc itur locum. Tum præterea quòd & Terra, & ignis quò propinquiore sunt locis suis, illa quidem medio, ignis verò supero, eò celerius feruntur: natura igitur, non vi aliqua mouentur; quæ enim vi mouentur, vbi longius ab eo, quod vim intulit, distant, tardius sanè feruntur: atque vnde vi pulsa sunt, illuc redeunt non vi, sed suapte natura feruntur. At & tardius maior ignis sursum moueatur, & deorsum maior Terra. Si vi ita moueantur; nunc autem contrarium fit: maior enim ignis, & maior Terra celerius proprium locum petit, quòd nimirum ignis sursum, & Terra deorsum natura mouetur. Quoniam igitur sublunaria Aristoteli natura moueri, & diuerso à Cælesti moueri videntur motu, propterea diuersæ à sublunariis substantiæ videtur Cælum. Tum præterea quòd si igneum sit Cælum, iamdiu tanta mole exuperans, adeoque actius ignis cætera corrupisset omnia, omnemque occupasset materiam: propterea videlicet nihil à mutua actione obladi prima corpora Aristoteli videntur, sed qualia sunt perpetuò seruari, quòd non alia se excedunt ratione, at qua in seipsa inuerti videntur: eam scilicet ad aerem vniuersum vniuersa aqua rationem habere; quàm aquæ portio ad aerem ex ipsa factum habet. Aequales nimirum agentes naturas, æqualibusque præditas viribus primis inesse corporibus, quòd æqualem materiam sortita sint; quoniam enim (vt dictum est) non vt sedi, & vt domicilio, sic materiæ inexistit natura agens, sed penitus illi inhæret, penitusque infixæ est, & vnum illi omninò sit, & veluti ad materiæ suscipientis quantitatem naturæ agentis quantitas inditur: si primorum corporum quoduis materiæ quantitate reliqua excedat, & quæ itidem illi inest natura agens reliquas magnitudine, proptereaque & virium robore excedat, atque exuperet, & contrariam ex omnibus deturbet, interimatq;: occupet itaq; ipsa omnia, & omnia vnum fiant. Hoc ne eueniat prima corpora omnia si non mole, & spatio, at materiæ quantitate æqualia esse oportere, vt æquales omnibus insint naturæ agentes, & nulla reliquas excedens, reliquas deturbet, interimatq;: sed æqualibus præditæ viribus, perpetuò oēs seruetur, & propria

I. T. 88.

I. T. 89. 7

3. T. 54.

I. Meteor.

T. 22.

1. Meteor.
cap. 4

prĩa cum ipsis corpora. Quæ igitur tenuiora facta fuerit, & materia veluti explicata magis, mole oportuit fieri ampliore: minore contra, quæ materia in seipsam spissata, densataque constituta fuerit: aquam igitur Terram maiorem esse, & aqua aerem, & aere ignem longè illò tenuiorem. Quin & stellarum, quæ currere videntur, velocitas, & Solis albedo non igneum esse Cœlum Aristotelis indicare videntur: si siquidè igneum, inquit, esset, aut igni omnino, accendique aptum, accenderetur utique à rapidissimo illo motu & in ipso fierent, quæ currere videntur, stellæ: non in Cœlo autem, supremo præsertim, ipsas fieri velocissimus ipsarum motus declarat: temporis enim momento maximam circuli portionem conficere videntur; & quam vix multis intertrans orbis absoluat horis: nec verò huius motum præuenire illas dixerit quis. Sol prætereà, inquit, qui calidus videtur, albus apparet, non igneus. His, ut videtur rationibus, ipsque iudicijs persuasus Aristoteles Cœlum caloris expers, & caloris omnino incapax constituit, nihil ipsura veritus sensum, qui igneum sentit Solem, & qui in nullo ab igne Solem differre intueri potest. Age igitur, & rationes examinentur, & iudicia.

Rerum naturam, earumque inter se similitudinem, dissimilitudinemque ab eorum operatione habendam esse, & iuxta primam Aristotelis rationem eandem esse Cœli. Cap. 39.

RECTE quidem Aristoteles ignotam Cœli substantiam ab operatione venatur, & Cœli ad sublunaria differentiam ab horum ad illius operationem discrimine: vnus siquidem substantiæ, ut ipsi itidè Aristoteli videtur, vnica est operatio; & substantia quælibet suam propriam habet, & statim, atque edita est, eam operatur, operarique nunquam cessat: quod si cessare cogas, non esse eam cogas. Factus, inquit, ignis statim mouetur; propriam nimirum operatur operationem: & dum existit ignis, moueri nunquam cessat, & moueri prohibitus, propria videlicet prohibitus operatione, nihilò extinguitur seignius, quam si propria priuetur natura. Quæ contra mouentur, quæ videlicet ignis operantur operationem, calorem assunt omnia, & ignis tandem fiunt. Quod nimirum caloris operatio motus, ab alia substantia edici non potest: neque enim terra existens ignis, Cœlique operationem operetur, ut non à substantia emanans, & substantiæ vnica,

at sub;

at substantiæ vnus propria videatur operatio: nihil igitur æquè, fortè & aliud nihil, at propria tantum operatio rei vilius substantiam indicet. Operatio porro ea propria videri potest, quam entium vniuersitates in proprio loco, propriaque existentes natura, & quam perpetuò, atque incessanter operantur; & qua oblectantur, seruanturque: non omnino propria, quam vel entium partes à propria abstractæ vniuersitate, vel vniuersitates etiam ipsæ, at à proprio loco, propriaque operentur dimota natura: quam nimirum propterea fortè operentur, quod ad propriam vniuersitatem, propriumque locum, & ad propriam ferantur naturam: eoque amplius, si ad proprium delata locum, & propriæ restituta naturæ non illam amplius, at ab illa operentur diuersam, quæ nulla edita necessitate iuxta propriam edita videatur naturam; aliena omnino sit, contrariaque; quæ corrumpi videntur entia. Rectè igitur diuersa à sublunarium Cœli substantia Aristoteli posita sit, si Cœli motus, Cœli nimirum operatio à sublunarium operatione diuersa appareat: at in iisdem itidem vniuersis, nihilque passis, ut in Cœlo factum est, non in partibus à propria vniuersitate abstractis conspecta: neque enim si eadem & glebæ, & Terræ vniuersæ vis, & operatio, idem glebæ eiusdem proprio in loco, & in propria vniuersitate, & alieno in loco, & inter contraria existentis entia appetitus, vel necessitas; iuxta quæ vel contra proprium ingenium manifestè operari interdum videntur entia: At sublunarium Terra immobilis, atque immota semper, & seruari immobilitate, corrumpique à motu apparet: sublunaris verò aer summè mobilis, & perpetuò eodem cum Cœlo circumuolui motu. Terra igitur penitus Cœlo contraria ipsi in primis Aristoteli videri debet, quam similis sublunaris aer Terræ contiguus haud penitus dissimilis per placido quidem, at assiduo tamen agitari visus motu, & corrumpi inclusus, motuque prohibitus: Et mare ipsum, aquæve omnes assiduo moueri & ipsæ, & ipsæ itidem seruari motu conspectæ, & corrumpi immobiles factæ.

Motus inter se minimè diuersos, sed eandem omnino operationem esse omnes, & omnes mobili enti æquè conuenire: & cur Cœlum circulari solo mouetur. Cap. 40.

Nec verò

EC verò is Aristoteli tantum proprius ignis videatur motus, quo recta ad proprium locum, & ad propriam fertur vniuersitatem, & non circularis itidem quo perpetuo, perenni que in seipso in proprio circumuoluitur loco, & propterea diuersa omnino ab igne natura Caelum ponat. Primum enim substantia vni, & vni corpori nequaquam vnus modò, vt Aristoteli placet, dandus est motus: sed eius, quod mobile est, æquè proprij sunt omnes. Spiritus itaque animalium corpori inclusus, qui animalium motus omnis, vt suo apertissimè demonstratum est loco, auctor existit, propria ipse mobilis natura omnibus ipse motus circumpositum corpus commouet omnibus: & ignis æquè omnibus seruari, & viuificari, accendi que uidetur omnibus; non quidem si rectus modò, & ad superna proprius sit, naturalis que, reliqui verò alieni, contrarij que, aut diuersi: non scilicet motui vlli vllus vel contrarius est, vel diuersus motus; sed vna eadem que operatio omnes: & ad contraria tendentes loca ea à seipsis ratione differunt, qua scala à seipsa differt, & via ad contraria loca iter præbens. Immobilitas, & immotio, si dicere liceat, verè motui contraria est, opposita que, à contraria vel Aristotelis testimonio manans natura, & motum corrumpens, & corrupta à motu, & quam longissimè à motu dissi dens. Omnibus porrò quod circumfertur corpus motibus moueri aptum, solo circulari mouetur, & circulari solo moueri gaudet, quod eo solo sibi ipsi vnicum, collectum que perenni, atque vniformi in proprio loco, & in seipso moueri potest, eo que solo moueri vult, nullo indigens, neque appetens externum vllum.

Etiamsi motus inter se diuersi sint, & corporis vnus vnus modò proprius sit, non propterea Caelum ab igne diuersum Aristoteli probatum esse: & nequaquam ignem etiam in proprio loco immobilem ponendum illi fuisse, sed mobilem, & Caelo omnino similem. Cap. 41.

T neque, si detur Aristoteli haud dandum omnino, contrarios inter se, diuersos que esse motus, & vni simplici corpori motum conuenire vnicum, propterea diuersum ab igne esse Caelum declaret: neque enim proprium esse ignis motum, quo momentaneo minima, & vix sensibilis ipsius particula alieno genita in loco ad proprium locum, & ad propriam fertur vniuersitatem, & non illum,

illum quo perpetuo, perenni que vniuersus ipse in seipso, & in proprio circumuoluitur loco: & sui omnino oblitus videri Aristoteles potest; ignis etiam vniuersitati non proprium, naturalem que attribuens motum, at & ipsi immobilitate, veluti & Terra, cui ignis non iuxta contrarios magis motus, quam iuxta motum, atque immobilitatem contrarius videtur. Constituenda, inquit, fuit Terra vt firmum quid, stabile que, circa quod voluatur, habeat cælum: Terra autem constituta, & ignis itidem constituendus fuit; si siquidem contrariorum alterum natura, natura itidem & alterum; eadem enim contrariorum materia, & negatione affirmatio est prior, veluti calidum frigidum: quies autem, & graue iuxta leuitatis, & motus priuationem dicuntur. Non igitur iuxta grauitatem, & leuitatem, & iuxta contrarios magis motus, quam iuxta motum atque immobilitatem terræ contrarius Aristoteli visus ignis, nequaquam & ipse vniuersus in proprio loco immobilis, veluti & terra, ponendus fuit; & eò etiam minus motu seruari, corrumpi immobilitate conspectus: quin maximè mobilis, moueri etiam nihil visus, naturæ intuitu industriam, bonitatem que, quæ vel ignobilissimis etiam entibus operationem omnibus tradidit, modum que, quo feruent sese, & oblectent etiam omnia; eam que in seipsis singula habere voluit non aliunde pendente, & à propria singulorum manantem substantia, & quam ipsa edant nulla externa vllius ope indigentia, aut opera: eò igitur amplius moueri vniuersus visus, Cælique ipsius motum consequi; si siquidem salutaris hic est igni motus, iucundus que, propria natura eo moueri videri debet; si molestus, noxius que, neque à Cælo moueri illum oportebat: eò enim ab operatione aliena promptius oblædatur, inque eius naturam transeat, cuius operationem operatur, quò nobilioris, præstantioris que substantia operetur operationem. Causa certè reddenda Aristoteli erat, cur motu gaudere, & seruari etiam motu apud nos conspectus ignis, immobilis ipse in proprio sit loco, & ab alio moueri gaudet: & modus insuper demonstrandus, quo immobilis ex se ignis à Cælo circumagatur vniuersus, atque eadem, qua Cælum ipsum, velocitate, quod cometarum motus Aristoteli imprimis manifestat: longè enim leuissimum, & summè æquabilem ignem contingens Cælum, licet circa illum voluatur at nihil deprimens tamen, qui, si immobilitate in proprio gaudet loco, agitet, commoueat que, & secum rapiat, videre non licet: si quid certè dimoueat, non ordine eodem, quod facit, eadem que velocitate, & vniuersum; sed temerè, pigrius que, & supremam modò eius

H partem

2. de Cælo.
T. 17. & 18.

partem dimoueat: minimè enim compactus, minimeque seipsū continens ignis, & diffundi, segregarique aptissimus, si libens immobilis in proprio fit loco, suprema modò sui parte à Cælo impulsus, reliquis in propria gaudeat immobilitate; non vniuersus, & tanto ordine, tantaque sequatur velocitate, & bonam etiam, magnamque inferioris aeris partem trahat: solida enim quidem, compactaque, & benè sese continentia quauis sui parte quouis impulsu, aut tracta modo, vniuersa sequantur necesse est: at non quæ tenuia sunt, & facillimè à seipsis separari possunt, veluti aqua, & multò aer magis, & ignis ipse omnium maximè. At neque contingi à Cælo ignis posse Peripateticorum longè optimis videtur, & ab ipso hoc persuasis, edoctisque Aristotele: neque enim tactilibus qualitatibus vllis præditum Aristoteli Cælum vel contingat quid, vel ab alio contingi queat. Nequaquam igitur in proprio loco propria natura immobilis sublunaris aer à Cæli circumuoluitur motu; sed si non motus quilibet proprius ipsi est, naturalisque, circularis certè is est; quo nimirum perpetuò vniuersus ipse, & in seipso, & in proprio circumuoluitur loco, nihil ab vllò oblatum, & contiguum exosus nullum; nullum itaque declinans, & nullius indigens, nullum appetat, quæratque nullum; sed quod operatur, proprio operari videatur ingenio; non rectus, quo vix sensibilis ipsius portuncula inter contraria, & alieno genita in loco, & nondum propria forma, propriaque Peripateticis donata perfectione temporis mouetur momento; quo igitur non natura, & libens moueri videri potest, sed vt quæ licet breuissima proprium ad locum, atque ad cognata entia, ad propriamque feratur perfectionem, quæ supero tantum in loco, & omnibus veluti superstans nancisci Aristoteli potest. Non igitur ab igne diuersum videri potest Cælum, quòd diuerso ab illo moueatur motu, sed longè simillimū, cognatumque, & contiguum, & eodem perpetuò circumuoluto motu.

Terram Cælo omninò contrariam esse, & nullum illi motum conuenire, & absurdas esse Aristotelis rationes, quæ motum illi naturalem, & reliquos corporibus omnibus attribuunt; & cur deorsum sponte feratur. Cap. 43.

TERRAE contrà penitus contrarium summè immobili, semperque immotæ, & quæ commota quid calorem assumere, & corrumpi videtur: & Aristotelis rationes, quæ motum illi etiam attribuunt, & per se absurdæ

surdæ omnes, & quarum quædam præsentium positionum adèd tenacem ostendant Aristotelem, vt illas modò ne deserat, vel quas alibi ipse posuit, vel sensum etiam ipsum dimittere nihil vereri videatur. Quoniam videlicet Terra Aristoteli nunquam moueri, sed perpetua immobilitate gaudere conspecta est, & immobilem eam oportere esse rationes multæ declarant; & frigori à quo ipsi imprimis constitui videtur Terra, immobilitas tributa est: & alibi natura quietis, immobilitatisque, æquè ac motus principium visa est. nequaquam & Terra ipsa, & corpora naturalia omnia mobilia poni debuere, quòd natura motus solius ibi principium posita est. Non scilicet præsentis gratia positionis, & sensus, & priorum etiam decretorum obliuisci oportebat: sed in ijs, quæ sensum, naturamque sequuto semel posita fuerant, perpetuò stādum, & natura perpetuò sectanda, & propriæ positiones perpetuò illi accommodandæ. Terra itaque, & quæ nihil à seipsis moueri, & quæ commota corrumpi videntur, immobilia omninò statueda, & naturæ nihil i immobilitas minùs, quàm motus assignandus. At neque quòd Terræ partes vi moueri videntur, Terra ipsa vniuersa, nec ipsæ etiam partes natura moueri videri debent: quid enim prohibet quod propria natura immobile est, ab alio id impelli, & ab alio moueri? Nisi corporis naturalis nullius propriam esse immobilitatem Aristoteles declaret, quod naturæ, & sensui non repugnans, & sibi etiam ipsi non disidens nunquam faciat reors; nequaquam quod vi moueri potest, natura etiam moueri declaret; vel motum eum proprium enti esse, naturalemque, cuius contrario vi, & præter naturam moueri visum est: at id modò, quod videlicet vi mouetur ab aliquo moueri tandem, quòd natura mouetur; & motus singulos; si quidem non omnes substantiæ cuiuslibet mobilis proprii sunt, naturalesque; corporis alicuius proprios esse: at neque quæ in proprio loco natura quiescere, & immobilia esse videntur, sponte etiam sua ad illum deferri visa, proprio, & naturali motu deferri videri debent: neque enim & immobilitas, & motus naturæ vni conuenire; sed quæ natura immobilia sunt, motus omnis penitus expertia sint necesse est: quæ contrà natura mouentur, perpetuò moueantur oportet, & moueri nunquā cessent; idque Aristoteli imprimis videri debet; qui vnius substantiæ vnicā oportere esse operationem enunciet, & vnius corporis motū vnicum proprium modò esse summè contendat: longè absurdum sit minus, & minus etiam impossibile corpori vni duos largiri motus, quòd summè abhorreere videtur Aristoteles; quid duos? mo-

2. Cæli. T.
100. & sequentibus.
1. Meteor.
cap. 7.
2. Physic. T. 1.

tus omnes, differre etiam inter se visos, quid; quàm motum, atque immobilitatem; quæ vel Aristotelis testimonio ab opposita motui manat natura, & quæ verè motui contraria est, oppositaque: nam quies labori opponitur, non motui, in quo vel summè quiescunt, summèque oblectantur, & robur etià sumunt mobilia quæ sunt entia. Terræ itaque partes à proprio loco, & à propria abstractæ vniuersitate sponte delabuntur sua; eoque velocius, quò maiores, & quò proprio loco propinquiores factæ sint; non quòd naturalis is, vel Terræ ipsius, vel eius partium motus sit: sed quòd, vt expositum est, is entium omnium propriæ conseruationis, & cognatorum appetitus, studiumque est, atque amor; propriæque destructionis, & contrariorum odium, atque auersatio, & vtriusque sensus, vt propriæ etiam naturæ vim inferre videantur, & mobilia moueantur, & mobilia, si quidem naturali, inueto certè motu. Ferrum itaque vel propria immobile natura, vel motu ad medium gaudens nihilò quàm Terra minùs, ad superpositum magnetem sponte sua ascendit, & eum veluti amplexatur; simile nimirum sectans, cognatumque, ab ipso vt foueatur, serueturque; & aqua, & terrestria quæuis ferè & ipsa abstractum, ascendentemque; sectantur ærem, quòd nimirum eius contactu priuari nolunt; quæ igitur Aristoteli etiam naturæ vim inferre videantur, quòd ad cognata, à quibus fouentur, ferantur, quippe quæ motu ea sectentur, qui proprio ipsorum, naturali que oppositus est, contrariusque. Quare nec Terræ partes ad proprium locum, & ad propriam descendentes vniuersitatem naturali motu moueri videri debet, quæ ad ipsam delatæ perpetuò, veluti & ipsa, immobiles fiunt: sed & ipsæ naturæ inferre vim, & alienam tantisper operari operationem, quòd ad proprium locum, & ad propriam ferantur vniuersitatem.

Terræ partes deorsum delabentes non moueri, sed decidere; & quomodo Terra ipsa vniuersa sustineatur. Cap. 44.

T magis fortè, quòd summè illæ immobiles in sublimi sustinere sese minimè queant: veluti enim sese sustinendi facultas mobilitatis indicium apparet, principiumque; & motum omninò omnem quædam in sublimi mansio, & sustentatio quædam præcedere omninò videtur: sic immobilitatem sese sustinèdi impotètia subsequi, & quòd immobile est, nihil in sublimi manere, nihil in sublimi sustinere sese posse videri debet; sed mansio huiusmodi motus

motus omninò quidam esse: Terræ itaque partes nequaquam sponte sua, proprioque deorsum moueri ingenio, sed decidere magis, & pati quodam modo sustinere sese impotentes: idque non à frigore fortè magis, quàm à crassitie, à materiæ nimirum copia habere videantur. Et manifestè inde intelligere id licet, quòd quæ è materia constant magis in seipsam conspissata, vel mole minora, vel calidiora etiam si sint, maiore delabuntur velocitate: motus videlicet cuiusuis, & cuiusuis materia expers operationis, nec ipsa sese in sublimi sustinere, nec vbi multa in vnum acta est, à magno ibi calore retineri potest; sed perpetuò decidit omninò vndique, nisi à firmo quopiam, stabili que sustineatur, & veluti coerceatur: neque aqua igitur, nec Terræ etiam partes ad Terram delatæ, nisi à plana ea, aut etiam concava detineantur, deuolui cessant vnquam, sed perpetuò delabuntur, eoque maiore vsque quaque impetu, quò per Terram magis decliuem, quæ nimirum minùs earum delapsus impediatur, ferantur. Et ignis ipse, & ipsæ etiam flammæ in crassiusculis accensæ rebus deorsum delabuntur omnes: non quidem à frigore, quòd nullum omninò illis inesse videri potest, sed à crassitie, cui adherent, & in qua accensæ sunt, detractæ: veluti igitur delabentes illas nullus moueri, operari dixerit nullus, quæ nimirum à materiæ dubio procul copia, ac pondere deorsum contra proprium flammæ ingenium detractæ sint, sed decidere magis, & pati: sic Terræ partium descensus nò motus atque operatio, sed casus, delapsusue, & passio quædam videri debet. Terra autem ipsa vniuersa veluti in sublimi sustinetur: neque enim quò cadat habet, & vniuersa in seipsa firmari, & à seipsa detineri uidetur; & si ullam in partem declinet, ad contrarium, quòd summè auersatur, exhorretque, declinet.

Terræ partium descensum non propterea naturalem videri debere, quòd quò illæ maiores sint, eò velocius delabuntur; nec quòd non uniformi motu, sed eò magis assidue concitato, quò Terræ propinquiores fiant; & cur id eueniat. Cap. 45.

T siue delabuntur Terræ partes, decidantve, seu sponte sua ad propriam ferantur vniuersitatem, quò maiores sunt, eò etiam velocius deferri oportet; si siquidem propterea decidunt, quòd à materiæ copia, atque onere detrahuntur; necessariò quòd copiosior illa facta sit, quò

fit, quò scilicet magnitudine exuperet, si æquè in seipsam acta sit, eò itidem uelociùs delabantur oportet: & nihilò itidem minùs, si à solo cognatorum appetitu illæ trahantur: ut enim non proprius Terræ partium is sit, naturalisq;ue motus; at à seipsis, à proprijs nimirum uiribus, quauis agentibus ratione, motæ, non ab aliena impulsæ ui, quò maiores sunt, eò uelociùs deferri oportet. Ibi uidelicet quæ magnitudine exuperant pigrius moueri uidentur, ubi ab aliena ui impelluntur, non & ubi à seipsis, uel si ueluti naturæ uim inferentes, eo moueantur motu: à seipsis enim commotæ proprijs omninò uiribus mouentur, quæ ubi multæ in unum actæ sunt, & multæ simul agunt, ualentius operari uidentur. At neque qui motus assiduè magis concitatur, naturalis is, propriusq; sed præter naturam omninò uideri debet: nõ siquidem in eo à naturali uiolentus differre, quòd hic assiduè magis languescat, ille uerò assiduè ueluti robur sumat, & magis concitetur: sed quòd perpetuò idem est, nihilq;ue uel remittitur, uel concitatur unquam. Quæ scilicet natura mouentur, quoniam motus propria ipsorum operatio est, & qua summè in propria seruantur natura, perpetuò eodem ferantur oportet. Quæ itaque assiduè illum concitant, nõ natura moueri uideri debent, sed uel à malo aliquo impulsæ, quòd assiduè magis exhorrescentia, motum assiduè concitant magis: uel à bono quopiam tracta, cuius dulcedine magis assiduè illecta, maiore id sectentur studio, uel utrumque: id quod nobis usu euenire interdum uidetur; nam quæ dum tractantur molestiam inferunt, at peragenda omninò sunt, & quibus peractis uoluptas proposita est, & quies; quò magis ea tractamus, eò motum magis concitamus, & opus exosi, pertæsiq;ue, & appropinquantis uoluptatis, quietisq;ue magis appetentes.

Cur grauium ad inferna motus assiduè magis concitetur, Peripateticorum nulli satis explicatum est. Cap. 46.

A fortè non ab re fuerit causas explicare, atque examinare, ob quas grauium delapsus non uniuersalis fieri, sed magis assiduè concitari Peripateticis uidetur; si siquidem illarum quidem nulli, at soli à nobis allatæ, rectè huiusmodi diuersitas assignari posse uisa sit, eò fortè ille amplius non naturalis Terræ motus, sed qualis nobis positus est, uideri poterit. Propterea, quidam inquirunt, qui è sublimi decidit lapis, extremum, & terræ contiguum spatium uelociùs conficit

ficat, quòd simili, cognatæq;ue Terræ proximior factus, propriæ naturæ, & propriæ etiam grauitati, quibus ab alieno loco, & à contrarijs ueluti exutus fuerat, restituitur. Absurda sanè ratio, & quæ modis multis refelli possit. Primum enim ne ipsi quidem, qui illa afferunt, Peripatetici sibiipsis (ut opinor) persuadeant, lapidem in sublime proiectum, & nullo ibi temporis immoratum momento à longè languidissimo aere propria natura, propriaq;ue exui grauitate, & leuiorem omninò fieri: tum nullo itidem temporis momento à cognata Terra grauitatem illi indi: leuitas enim, grauitasq;ue ne Aristoteli quidem agendi ui, & seipsas constituendi facultate prædita uidentur: sed illa quidem caloris, hæc uerò frigoris opus esse. Quoniam igitur paulò superior aer non modò nihil inferioris calidior uideri potest, sed uerè frigidior existit, ut ad quem reflexa lux, & languida, & minus uita ascendit, nequaquam in eo leuior fieri lapis uideri potest. At, ut calidior sit superior aer, & leuitas agendi ui prædita; non certè adeò nullo temporis momento lapidem tenuitate vlla, aut vlla donent leuitate; nec leuior factus nullo itidè temporis momento grauior à cognata Terra fiat. quin si ea etiam omnia fiant, non uera sit ratio tamen: non scilicet Terræ proximior factus lapis propterea motum concitat, quòd quæ procul à Terra actò descendendi vires imminutæ fuerant, à propinqua Terra in integrum restituuntur: id enim si sit, ubi exiguū quid attollitur lapis; nihil itaque leuior fit, spatium, quo à Terra abest, nihilò pigrius, fortè etiam & uelociùs conficiat, quam si è sublimiore decidat, secus omninò, atq; euenire uidetur: quò enim à Terra minore sublatus est spatio, eò languidiore id delabitur motu: & eò idem uementiore, quò ex editiore descendat loco: ut manifestè descendendi vires non à Terræ uicinitate, nec à re omninò alia vlla, at à descensus diuturnitate augeri uideantur. Eodem penè modo eorum itidem ratio reijci potest, qui ob id Terræ proximior factum uelociùs delabi ponunt; quòd minor subest aer, & qui itaque faciliùs findi possit: siquidem idem extremo in spatio lapidi subest, & idem omninò findendus est aer, & ex humili, & è summè edito loco cadenti; & multò huic, ut uidetur, findi ineptior: quoniam enim lapidis, magni præsertim, delapsus aeris celsionem, & quasi fugam præuenit, atque anteuerit, in angustius agatur suppositus aer, atque in seipsum conspissetur oportet: qui itaque diuidi magis repugnet, motum omninò descendens lapidis impediatur quid, retardetq;ue. At ex editiore is delabens extremū, & Terræ contiguum spatium celeritate longè maxima,

xima, ex humili verò languidissimo illud idem conficere videtur motu. Absurda itidem eorum ratio videri potest, qui lapidis delapsum assidue magis concitari ponunt, quòd assidue à maiore aeris copia propellatur, deijciaturque. Quæ ab aliena, scilicet mouentur vi, ab aere ea moueri Aristoteli videntur, quòd inane is, vacuumque exhorrens, eò, vnde lapis proiectus est, statim, eoq; conuolat impetu, vt non sustineat modò illum, sed longius etiã propellat proijciaturque. Languido itaque à principio lapidem motu deferri, quòd ab exiguo impellatur aere; at mox assidue illum concitari, quòd assidue à maiore aeris copia propellatur: siquidẽ aer per quem fertur, vniuersus inane & ipse patiens, eò conuolat, vnde lapis eiectus est: nec qui semel conuolauit propellere eũ cessat vnquam, donec ad Terram vsque delatus sit. Quò igitur longius iter conficit, eò assidue velociore deferatur motu oportet, à maiore aeris copia propulsus. Vana omninò, vt dictum est, ratio, & falso omninò innixa fundamento: etenim quæ vi proijciuntur, nequaquam ab aere ea impellente, vt Aristoteli placet, sed ab impressa vi deferri videntur; satis enim sit aeri ne spatium vllum vacuum fiat, prouidere, & nullo temporis momento eò accurrere, vnde recessit quid: at non eo tamen impetu feratur oportet, vt nõ repleat modo relictum spatium, sed quod inde abiit, impellat etiam, stimuletque: siquidem propria natura in proprio loco immobilis Aristoteli aer nequaquam promptè ac libens moueatur, at id modò, quod moueri necesse est. Parum itaque à manu dimotus lapis, vel statim potius ac manu emissus est, concidat: neque enim inter manum, lapidemque spatium vllum inane factum est, ad quod replendum aeri sit conuolandum. At neque imaginari queas grauisima quidem quæ sunt, & minima eadem mole à summe tenui, summeque cedente, & summe exiguo aere adeò in longum propelli posse. Tum si hac etiam ratione projectorum motus fiat, non propterea aer vniuersus ad Terram vsque lapidem consecretur, sed proxima tantum assidue pars, quiescant reliquæ, & propria omnes gaudeant immobilitate, nec studio lapidem vltèrius impellendi ferantur; & si id faciunt, perpetuò faciunt, & vbi in obliquum, & vbi sursum fertur lapis: perpetuò itaque moueantur, quæ vi mouentur omnia: si siquidem modica aeris pars satis Aristoteli est sursum lapidem attollere; multò vbi longe facta est maior idem possit. At non si ab impressa vi, & ab indito ferantur motu, sed eò assidue languidiùs moueantur, quòd à propellente remoueantur magis, quòd nimirum vis, motusque indicus magis debili

debilitetur, magisque languescat. Causam itaque cur grauium delapsus non vniformis sit, sed magis assidue concitetur, summe illam anxie inquirentes Peripatetici omnes, nullam (vt videtur) huc usque reddere potuerunt: quæ iuxta ea, quæ à nobis exposita sunt, manifestissima esse videtur. A proprio videlicet Terræ loco, atque à propria abstracta vniuersitate, propria quidem natura immobilis, at summe alienum locum, atque alienorum exosa contactum, naturæ vim infert, & ad proprium locum, atque ad cognata delabitur corpora, assidueque id velocius, quòd & aliena illa, & ipsum itidem exosa, pertæsaque motum, assidue illum magis concitat, vt quàm celerrime inter cognata propria gaudeat immobilitate.

Non propterea orbes, stellasque igneas ponendas non esse, quòd si tanta mole exuperet ignis, reliqua omnia corrumpat, occupetque; Cap. 47.

NIMIS certè propriarum positionum amator, & (vt dictum est) veluti Dei ipsius sapientiæ æmulator, & Mundum omninò suo arbitratu componens videri potest Aristoteles propterea orbes, stellasque igneas esse pernegans, quòd si tanta mole exuperet ignis, omnia corrumpat, occupetque: & qua ratione Terra in aquam, & aqua in aerem, & aer in ignem inuerti videntur; ea ab aqua Terram, & ab aere aquam, & aerem ab igne exuperari oportere contendens; æqualem omninò dicta corpora materiam sortita esse, & propterea seruari Mundum, quòd æqualibus ea omnia prædita sint viribus: aqua enim, quæ longe Terra tenuior, & quæ vbi in Terram agere, longè in angustius agi videtur, & à qua omninò, iuxta Aristotelis rationem summe Terram mole exuperari oportebat, vel mari adiecto, quod calidum, crassumque & amarum, minime aqua Aristoteli videri debuit frigida, tenuis, dulcisque, manifestè longè, quàm terra, est minor: & illius vniuersitate calida iam facta, nusquam Terra corrumpi tamen videtur: vt si Mundi constructionem, corporumque in eo contentorum naturam, magnitudinemque intueri, non illum suo arbitratu effingere propositum homini foret, apertissimè hinc videre poterat, non ea illum constructum esse ratione, qua construi oportere propria ei ratio dictauit: nec eandem vel sui ipsius, vel materiæ quantitatem calori frigori que tributam esse, sed frigus à calore quàm longissimè exuperari; & materiæ portionem multò, vt videtur, maiorem ab eo occupatam

cupatam esse, id quod faciendum omninò fuisse videri debet. Præstantiora enim quæ sunt, diuinioraque entia longè oportet esse maiora; quin ignobiliora tanta fortè tantum. quanta ad præstantiorum satis sunt conseruationem. Nec verò verendum est quicquam, ne tanta mole exuperans calor, frigus è materia omni deturbet, & eam ipse occupet omnem: potuit enim, quod factum videtur, longissimè amoueri, & summæ indi tenuitati: in qua scilicet summè langueret, veluti qui apud nos in tenuissimis accenditur rebus: certis modò in partibus sibi ipsi collectus vnitusque, & robustior factus, à quibus ne frigus è propria sede detrudatur, asiduo (vt dictum est) velocissimoque, & semper vario earum motu prouideri. E nulla igitur ratione ab Aristotele allata orbes, stellasque ab igne diuersas esse, colligere licet.

Signa ab Aristotele ostensa orbes, stellasque igneas esse declarant. Cap. 48.

MINVS etiam è signis, quin orbes ea, & Solem, stellasque igneas esse declarent; quoniam enim paulò crassiores vapores ad supremum aerem delati, ab eiusque rapidissimo motu accensi stellarum speciem Aristoteli præbent, igneæ omninò videri debent stellæ: & quod Cælo subiacet, corpus simile Cælo esse, cognatumque; idque modò à Cælo differre, quòd nusquam sibi ipsi collectum, vnitumque, nusquam propriam speciem valenter manifestet, luceatque. Vbi igitur vaporum aduentu id tantisper fit, lucet ibi; neque enim qui ad illum, vt ad propriam vniuersitatem, feruntur vapores, illique vniti eodem cum illo circumuoluuntur motu, alia re vlla ab illo differre videri possunt, nisi quòd paulò crassiores sunt. Non perpetuò autem hi, nec diù lucent, quòd à nouo motu nouo donati calore in summam aguntur tenuitatem; id, quod stellis euenire non potest: neque enim alieni cuiuspiam aduentu, nec propriarum virium incremento, sed per se, & propria lucent natura; nihilque ab alieno villo immutatæ quicquam vnquam, nec externum ipsæ appetentes vllù, quales à principio constitutæ sunt, tales perpetuò permanent, eadem fortè, qua reliquæ orbium partes donatæ tenuitate, at magis in seipsam conglobata. Nec orbium pars vlla noua vnquam lucet luce, quòd nunquam ad eos nouum quid, & à quo in angustiis agantur, peruenit: nec propria vnquam natura nouas sumit vires, Solis itidem color Aristoteli imprimis igneum

igneum illum declarare potuit, cui nimirum iisdem etiam in commentarijs Iridis edocenti colores, ignis veluti Sol propria natura albus videtur, at puniceus vterque, & flauus fieri; per vapores hic, per fumum ille, vel in fumo conspectus: vt, quod dictum est, præfentes positiones vbique intueri Aristoteles, easque modò ne dimittat, nihil alibi positas, nihil sensum etiam ipsum dimittere vereri videri possit.

Cælum igneum esse, & sensus manifestat, & ratio. Cap. 49.

NVLLA igitur Aristotelis ratio, aut signum impedimento esse videtur, quin igneum ponere liceat Solem, qualem esse, & sensus nobis manifestat, longè illù intués lucidissimù, & ab illo contactus longè calidissimo, & rationes longè itidè Aristotelicis, reor, firmiores, & ex ipso deproptæ etiam Aristotele. Primùm enim quando quæcunque mouentur, agitanturque, vel quæ propria etiam natura frigidissima sunt, calorem à motu assumunt, & ignis etiam vel Aristotelis testimonio fiunt; longè velocissimo, & nunquam cessante motu circumactum Cælum calorem à motu & ipsum assumere videri debet, eoque etiam promptius, quòd circulari mouetur: is enim maximè omnium calorem facere, atque ignem accendere videtur, continuus, nihilque remissus vnquam. Quin potius summè ipsum natura calidum; neque enim, vt declaratum est, vel Aristoteli ipsi magis calor à motu, quam motus à calore fieri videtur; magis etiam videri debet: siquidem motus nec substantia, nec agens omninò qualitas videri potest, & qui vel seipsum, vel ens aliud constituat vllum, vel ipse omninò per se operetur, nec per se existens vnquam, nec materiam ipse informans, aut in aliud agens quid; sed corporis alicuius operatio, cuius alia quæpiam sit natura, à qua ipse emanet, fluatque; & qui, si calorem facere videtur, vt ab eius ingenio fluens ipse eum facere videtur: & vt à substantia alia edi omninò impotens. Enti scilicet, quod sui natura immobile est, & ab aliena mouetur vi, cum motu natura itidem inditur, cuius operatio est motus: nam si alio modo quouis calorem motus generet, quæ per se non existit res, ac ne existit quidem vnquam; sed dum fit, perit; & quæ accidens quoddam videri potest, rem per se existentem permanentemque, & vel substantiam, vel agentem saltem constituat qualitatem. Natura porò illa, à qua editur motus, alia à calore nulla omninò videri potest, neque enim per se moueri videri potest

*2. de Cælo
T. 42.
1. M. c. 3.*

I a re est

7. Met. f. T.
4. 10. T. 4

re est vllum, quod caloris sit expers: sed benè calida sunt quæcun-
que mouentur, & ea magis, quæ promptius mouentur. Cælum
igitur perpetuo & longè velocissimo circumuolutum motu ipsi im-
primis Aristoteli summè calidum videri debet. Tùm si, vt ipsi iti-
dem summè Aristoteli placet, in omni serie ad unum primum in-
curranus oportet, quod cum sua natura tale existat, causa est cur
cætera, quæ in eadem serie continentur, talia euadant, & in cali-
dorum imprimis serie ad unum primū depeniamus oportet; quod
sui natura calidum cum sit, causa est cur cætera calida sint, & cale-
faciendi habeant potestatem. Huiusmodi ignis atque aer Aristo-
teli etiam esse non potest, qui non summè propria natura calidos
illos iudicet, sed accendi, atque igniri à Cæli motu circumactos,
disgregatosque: & qui nulli, cur Cælum calefaciat, causa videri
queant. Cælum igitur primum illud appareat calidum à quo, ut
calida sint, cætera habeant omnia: neque enim corporum nulli ca-
lorem summum attribuat Aristoteles, sed ex accidente fieri illum
dixerit: quid enim absurdius, quàm rem omnium nobilissimam,
& qua entia constant omnia, & quæ si non natura ipsa Aristoteli
videtur, omnium certè naturalissima videtur, corporum nulli hæ-
rere, & nullius corporis esse propriam, sed ex accidente fieri? At
& veluti circulatio Cælo Aristoteli assignanda videtur, quòd nobi-
lissimus motus, nobilissimo corpori conueniat: sic itidem & ca-
lor Cælo est assignandus, quòd corpori nobilissimo nobilissima
itidem qualitas debetur: & eò etiam magis, quòd non qualitates
modò, sed illæ Cælo inesse videntur, quæ caloris maximè propriae
sunt, & quæ à calore constituuntur; tenuitas nimirum, & lux. Sum-
mè præterea mobile visum Aristoteli Cælum, summè etiam cali-
dum videri debet, quippè qui immobilitatem (vt visum est) graui-
tatemque frigori; leuitatem, motumque calori tribuat, & calida
à motu, frigida ab immobilitate fieri affirmet: proprium itaque
caloris motum, propriam frigoris immobilitatem statuatur. Illud
postremò nulli non persuadeat, qui veritatem sequi, non positio-
nem tueri velit; quòd quæ calorem Cælo abnegat ratio, mille (ut
uisum est) infringi potest modis. Quo uerò pacto non calidus sol
calorem generet sublunarem aerem conterens (ut Aristoteli pla-
cet) pacto nullo ostendi queat, ut suo amplissimè declarabitur lo-
co. Id enim modò agendum, num uidelicet calor, & frigus sub-
stantiæ sint, videndum; quæ igitur & rerum formæ & rerum prin-
cipia esse queant. Siquidem ampliùs demonstrari oportet: quo-
niam enim à propria Sol natura, & à propria calefacere videtur
substan-

I. de Cælo.
T. 12. C. 13.I. Meteor.
c. 4.

substantia, non substantia modò calor, sed longè nobilissima sub-
stantia videri debet. Neque enim alia forma, aut alia omninò So-
li natura inest, quàm qua agere videtur sola. At Peripateticorum
tamen rationes explicentur, examinenturque.

Peripateticorum rationes, quibus calorem, & frigus substantias
esse negant. Cap. 50.

ALOR (inquiunt) & frigus substantiæ videri non
possunt: quoniam enim formarum operationes
sunt omnes, & quæ à mistorum multis eduntur,
longè sunt nobiliores, quàm quæ vel à frigore ma-
nare queant, vel à calore, necesse est aliam illis à
calore inesse formam, substantiamque; & longè
eam calore præstantiorem, & cuius qualitas, atque organum sit
calor. Multis præterea accedens calor, & ab illis nihil corruptis,
nihilque immutatis recedens, manifestè ibi accidens existit calor,
quod porro alicubi accidens est, nusquam id forma videri potest;
& substantia. At neque contrariæ inter se existunt formæ, substan-
tiæque: quæ enim contrarietas in equi, atque hominis forma spe-
ctari potest? Pugnare inter se videntur formæ, & sese mutuò inte-
rimere, quòd propriae ipsarum qualitates, propria ipsarum orga-
na pugnant, & decertant inter se, seseque mutuò deturbant, atque
interimunt, aliæ à formis existentes, & quibus formæ adherent;
quibusve ea est ad formas annexio, cognatioque, vt ipsis genitis,
constitutisque, formæ itidem nullo eluceant temporis momento,
& pereant itidem ipsis interemptis. Propriæ igitur qualitates, in-
quiunt, propria formarum organa inter se contraria sunt, oppo-
sitaque, non formæ ipsæ: quæ à proprijs aliæ qualitatibus ipsa-
rum tamen casum comitantur. At neque intenduntur, vel remit-
tuntur formæ, nec magis, minusve suscipiunt: terminorum enim
vicem subeunt, & termini quidam sunt. Nec sensu itidem perci-
piuntur, sed solo intellectu perceptiles sunt, quæ caloris omnia &
frigoris propria sunt; propterea igitur, non rerum principia & nõ
rerum formæ qualitates hæ Peripateticis videntur, quòd acciden-
tia interdum videntur, & quòd contrariæ inter se; & quòd remit-
tuntur, atque intenduntur, magisque suscipiunt & minus; & quòd
sensu percipiuntur; quorum formis, substantijsque nullum eueni-
re Aristoteli videtur. Entibus autem inexistentes omnibus, & quæ
in omnibus operentur omnia, propria apparent formarum om-
nium

nium organa, quorum ministerio & cætera omnia operentur formæ, & se etiam ipsas constituant, educantque: vbi enim formæ, quæ educenda est, constituendaque, contrariæ, quæ inerant, qualitates remotæ fuerint, deturbatæque; & propriæ educatæ, constitutæque, quod vel solarum opera qualitatum fieri potest; & materia itaque parata facta, propriaque; statim, inquit, forma elucet, è materiæ emergens sinu, in quo delitescerat, torpebatque, veluti aliena in sede, vbi sese ostentare minimè velit, & organis etiã carens, sine quibus operari nihil queat. Qualitatis itaque exortum, & occasum itidem forma sequi videtur.

Non aliam à calore substantiam entibus indendam esse, quod uel agant, uel operentur quid, quod calor agere, aut operari non possit: nullam enim ab ente ullo actionem, uel operationem edi, quæ calori assignari non possit.

Cap. 51.

RECTE quidem aliam à calore substantiam entibus Peripatetici indant, si illorum quædam uel agant quid, uel operentur, quod calor agere, aut operari non possit; neque enim aut actio vlla, aut vlla operatio ab ente edatur vllò, quæ inexistentis naturæ propria non sit: & actiones quidem entium quorumuis, & ipsorum itidem animalium concoctiones, nutritionesque, & generationes manifestè à calore fiunt, & caloris sunt opus. Operationes itaque, quæ nobiliores, quàm ut calori attribui possint, & quæ præstantiori cuiusdam substantiæ assignandæ Peripateticis videntur, intuendæ sunt omnes: & si quidem calor illas edere impotens visus sit, entibus, à quibus illæ eduntur, esto, & primis etiam corporibus, è quibus omnia componi Aristoteli videntur; aliam à calore substantiam, quæ illas operetur, liceat Peripateticis indere. Operationes porrò, quæ reliquis dignitate anteire, & quæ nobiliori omninò substantiæ, quàm calor existit, assignandæ Peripateticis videri possunt, eæ imprimis & solæ fortè sunt quæ seorsum à reliquis entibus animalibus, & hominì præsertim tributæ sunt. Vnum enim ens animal, & longè illud perfectissimùm Peripateticis videtur; & eius forma, substantiaque anima esse formarum aliarum omnium non longè tantùm præstantissima, sed veluti è formis multis conflata, & formarum multarum vertex, & veluti formarum facta forma. Quoniam igitur seorsum à reliquis entibus

entibus sentire animal, moueri que Peripateticis videtur; si sensus & motus calori assignari posse visi sint, ne animalibus quidè alia à calore substantia indenda videri poterit. Quæ nimirum si indatur, temerè indatur, ac defes, inersque nihil agens, operans nihil. At sensus non calori tantùm, ut suo declaratum est loco, sed frigori etiam datus videtur. Morus postremò & ipse manifestè caloris proprius visus est. Nec verò non & Aristoteli itidem caloris proprii visi sunt omnes. Stolidi, inquit, atque ignaui, quibus multa & frigida inest atra bilis: at perciti, ingeniosi que, quibus multa, & calida, & ad omnem insuper exandescentiam & cupiditatem propensi, ut ly mphatico etiam instinctu inferuescant, ex quo Sybillæ efficiuntur, & Bacchæ; & omnes, qui diuino spiraculo inspirari videntur, ut id non morbo, sed naturali accidit intemperie. Caloris igitur proprii & motus, sensusque, & ipse itidem intellectus Aristoteli videntur, qui calore aucto adeò concitari, adeoque videntur exacui. Quoniam igitur ne animalia quidem actionem, vel operationem edere apparent, quæ caloris propria non sit, non alia à calore substantia enti vlli indenda est; & eò simplicibus corporibus minùs, quæ longè omnium imperfectissima, & mistorum gratia constituta, & quasi materiæ vicem illis præbere Peripateticis videntur: sed calor, Terra, & Terræ similibus, proximisque rebus exceptis, reliquarum omnium & animæ etiam ipsius substantia esse. Siquidem quæ reliqua entia & anima ipsa agit, operaturve, caloris propria sunt omnia, & calor ea omnia agere, operariue potest.

Calorem neque in igne, neque in animalibus; neque alio in ente ullo substantiæ alterius, ut Peripateticis placet, organum esse; sed ipsum per se in omnibus agere, & omnium substantiam esse.

Cap. 52.

AT inuictissimi Peripatetici pedem non referunt tamen, & nequaquã, inquit, propterea quòd entium reliquorum, & ipsius etiam animæ actiones, operationesque omnes à calore edi, vel à frigore videntur omnes, & caloris omninò esse, aut frigoris, & entium reliquorum, & animæ ipsius substantia ille videri debet: ut enim dictum est, non aliorum modo nulli, sed ne ipsi quidem igni, ut propria substantia inexistens calor, omnibus tamen ut inexistens formæ minister, organumque; inest,

ineft, agitque, & operatur: ea enim formarum natura eft, vt nihil ipfa per fe, fed qualitatium opera omnia agant, operenturque. Calor, inquit, nec ignis quidem forma eft, fed alia omnino à calore fubftantia, quæ in calore tenuitateque, & luce, & monendi infuper facultate, veluti in arce Rex infidet, ijsque omnibus imperat, atque earum ministerio, quæ agenda fant, operandaque, conficit. Nam in animalium corporibus non ipfum per fe, fed vt animæ organum, miniftrumque, & animæ omnino electione, & veluti nutu operari indè manifefte intelligere licet, quod non effufis viribus agit, fed veluti arte vt videtur; tantum fcilicet agit, quantum oportet: & vbiunque noxium quid animal infestat, eò ad id, prout opus eft, vel concoquendum, vel expellendum ftatim aduolat. Et concoquendi rationem immutat; non quidem, fi ipfe agat calor; nusquam enim agendi rationem immutare is apparet; fed tantum vbi que agere, quantum & poteft. Nimis fanè præfentium pofitionum vbi que tenaces Peripatetici, qui eas modò ne deferrant, nihil moliri, nihil effingere, nihil etiam proprijs decretis repugnare verentur: qui nimirum fumme cum eas modò indendas effe entibus fubftantias contendunt, quarum vel actio quæpiam, vel operatio appareat: quæ nihil agere, nihil operari videntur, fumme eas indere prohibeant. nihilque in igne cum intueantur, quod calor quiuis per fe, nullique igni inhærens, & nullius igitur ignis formæ organum, agere, operarique non poffit; aliam à calore fubftantiam igni indant: temerè fcilicet, & penitus defidem illam, inertemque: quæ non modò nihil ipfa agat, nihil operetur vnquam; at ne calori quidem vires alias, aut alium agendi, operandique modum præbeat. Et fumme ijdem cum pernegent ab agente vilo conftitui quid poffe, quod agentis dignitatem, gradumque exuperet, & quod omnino agente nobilifus fit, præftantiusque; & paffim igne cum intueantur non ab igne modò, fed à calore quauis facto ratione fieri; nam & quæ valide diuque commouentur, & quæ mutuo valenterque conteruntur, ignis omnia affumunt naturam, & ignis fiunt: non ignis formam calorem ponunt; fed aliam illi indunt fubftantiam, & longè eam calore præftantior, & cuius organum fit calor. Contra propria igitur decreta accidens, organumque; deterius omnino quod eft, fubftantiam generat, artificemque, & præftantius omnino quod eft. In igne igitur alterius fubftantiæ organum minimè videri poteft calor: fed ipfe omnino ignis forma, fubftantiaque. In animalibus verò & eò afsidue, quo oportet, aduolans, & actionis inmutans modum, animæ organum iure Peripateti-

pateticis ponatur, fi quo pacto vel anima ipfa, quod opus eft, illum mittit, vel vnde opus eft, illum auocat, vel quomodo eius vires, actionemque vel intendit, vel remittit, vel ipfe per fe calor ftupidus Peripateticis visus animæ voluntatem percipit; & cur illi obfequi, & morem gerere vult, & qua ratione actionis modum immutat, Peripatetici declarent. Id fi non præftent, ne ipsis quidem animæ organum, fed ipfe animæ fubftantia, & anima ipfa videri debet; is nimirum fpiritus, qui è femine eductus eft, rebusque è femine confutis; vnis ofibus, ofibusque fimilibus rebus exceptis, reliquis ineft omnibus. Et eò fcilicet (vt fuo amplius ex pofitum eft loco) ipfa aduolat, vbi moleftum quid sentit, id vt in commodam, bonamque rem, fi poffit, inuertat. Hoc fi non liceat, vt inde amoliatur, eijciatque; minimeque eo calore inuerti quid poffe intuita, vel auget illum, vel remittit: copiofior nimirum ipfa ad id concoquendum vel minor aduolat, & fanguinem, cuius ope vt videtur, copiofior, vel minorem adducit, & vafa vel validius, vel debilius commouet: maiorem videlicet, vel minorem facit calorem. In ijs igitur tantum agendi, concoquendique ratio immutari videtur, quæ ab anima ipfa, proprioque ipsis & fanguinis, quem adducit, & eo amplius, qui vaforum commotione fit, calore conficiuntur: at non in cõcoctionibus itidem, quæ in vifceribus fiunt, & vifcerum omnino calore abfoluuntur. Eodem enim femper in fingulis fiunt pacto, & bonæ, prauæque iuxta proprij vifcerum caloris robur, viresque, & excessum, defectumque. Eft itaque vbi nimius iecinoris calor prauum conficiat fanguinem, qui fi ab anima moderari poffet, probum illum vsquequaque abfoluat. Quoniam igitur ne ipsis quidem animæ organum videri poteft calor, quam longiffimè abeffe videri debet, aliarum vt formarum minifter fit, organumve. Et mirum omnino, fumme cum rerum formæ diffidere inter fe, diuerfaque effe Peripateticis videantur, calore illas omnes vt proprio organo, vt videri, adeoque calori cognatas, connexasque effe, vt fine eo ne operari, aut effe quidem poffint.

Non aliam fubftantiam vel in fimplicium, vel in miftorum aliorum, atque in animalium ipforum conftitutione ab Ariftotele allatam effe; fed calorem modò, & frigus. Cap. 53.

K At neque

2. de Gener.
T. 6.

T. 8.

T. 7.

r. le part. c. I

T neque vel simplicia constituens Aristoteles, vel mixta quæuis, & ipsa etiam animalia, aliam vsquã præter calorem, affert substantiam, à qua constituta illa, aut illorum quid videri possit: simplicium igitur principia & materialia inquirens, & formalia, principium, inquit, primumque materia est, inseparabilis quidem, sed contrarijs subiecta; nec enim calor frigori, nec illi hoc, sed quod utriusque subijcitur materia est; quare primò, quod potentia sensibile corpus est principium est; tum contrarietates ipsæ, ceu calor, & frigus; postremò ignis, & aqua, & quæ eiusmodi sunt; tum formalia tantum, ut ipse apertissimè manifestat Aristoteles, & suorum negat nullus: calidum, inquit, & frigidum, & humidum, & siccum principia apparent, quæ nimirum & agere videntur, & pati, & prima esse, qualia primorum corporum, & quæ in sese mutuo transmutantur, principia esse oportet. Sola igitur materia, & sola contrarietas ad primorum corporum constitutionem satis esse Aristoteli visa est: substantiæ alterius neque hic, neque alibi vsquam ullam fecit unquam mentionem; quæ si alia primis corporibus insit, princeps præsertim, & quæ (ut Peripateticis placet) qualitibus imperet, earumque vtatur ministerio, si manifestari non poterat, & sensui exponi, at admonendi saltem eramus, aliam omninò inesse substantiam; sed quæ nullo sensu percipi apta, penitus itaque incognita, & per se manifestari omninò inepta, per proprias manifestanda esset qualitates. Hoc, inquam, simplicium inquirenti principia, & simplicia componenti faciendum omninò Aristoteli erat: at is nihil tale inueniens unquam, tangibiles oportere esse ait, tangibilium corporum specificas differentias; quoniam, inquit, corporis sensibilis, hoc est tangibilis, principia quærimus, constat non omnes corporis contrarietates species, & principia facere, sed eas solas, quæ sub tactum cadunt. Rectè sanè, neque enim ens habeat quid vllum, quod à propria natura, à qua constitutum est, non habeat: & calor, inquit, prædicamentum quoddam, & species est; frigiditas priuatio: his autem differentijs ignis differunt, & terra, substantialibus ipsi inquit Peripatetici; neque enim ad generationem pertineant, & corruptionem, de quibus ibi est sermo, si substantiales non sint, sed magis ad alterationem; & alibi, similes, inquit, partes ex elementis constituuntur, igne, aere, aqua, & Terra: tum quasi sermonem corrigens; verius inquit ex viribus elementorum non tamen omnibus; sed ex calido, frigido, humido, & sicco; quæ nimirum elementorum formæ visa sunt, aliud, quod

quod forma præsertim appareat, inesse nullum. Nec verò id nobis magis, quam Peripateticorum longè optimis, longèque præstantissimis videtur. Calor, inquit Aphrodiseus, substantia est, quoniam ignis forma; idem & Græci reliqui fere omnes. At Ammonius alter Peripateticorum princeps, non id modò, sed febrilem etiam calorem substantiam esse; qui nimirum corpus humanum in aliud immutat ens: quæ enim quid constituit natura, necessariò & substantia, & eius, quod constitutum est, effectumque; forma est. Parmenidem certè, qui calorem, frigusque principia posuit, nusquam inculcat Aristoteles, quòd accidentia quæ sunt substantiarum posuerit principia: sed interdum, quòd non vniuersalissimam adduxerit oppositionem: interdum, quòd non aliam uenatus sit efficientem causam, quæ pati ipsa impotens, & ueluti arte utens, & ratione, illorum moderetur, & quasi cohibeat vim. Simplicia igitur constituens Aristoteles calorem modò, & frigus, substantiam aliam nullam omninò affert usquam. At neque mixta componens, quæ omnia ex elementorum componit differentijs, non quidem integris, sed mutuo passis, imminutisque. Elementa, inquit, omnia, contrarietatem habent, quoniam ipsorum differentiæ contrariæ sunt: differentijs porrò, à quibus constituuntur, immutatis, & ipsa itidem inmutantur; frigore igitur in calorem immutato, aqua in aerem transit, & aer fit: at si neutra, inquit, differentia neutram uicerit, mutuo autem in seipsas agentes, & mutuo à seipsis patientes, sese mutuo imminuerint, debilitauerintque, ut utriusque uis reuusa appareat, ac refracta: utrumque immutatur, & nec aqua amplius remanet, nec aer; neque aer constituitur, nec aqua: sed tertium quoddam, ueluti ex utroque compositum: quoniam uerò uirium inæqualitas non in indiuisibili, non unum modò constituitur, at infinita propemodum, carnes, inquit, & ossa. Et rerum generationem, constitutionemque edocens; Simplex, inquit, & naturalis generatio transmutatio est facta ab actiuis qualitatibus, à calore uidelicet, & frigore, è subiecta materia. Calor itaque, & frigus non simplicium modò, sed compositorum ex ipsis omnium formæ Aristoteli uidentur; refractæ illæ quidem, & mutuo à seipsis passæ, imminutæque; at ipsa eadem tamen: neque aliæ omninò uideri possunt; neque enim aliud à seipsis constituere illæ possunt; Quin & animalium etiam animæ, ubi eorum generationem proximè intueretur, à calore constitui Aristoteli uidentur. Generantur, inquit, in Terra, humoreque animalia, quoniam humor in terra, spiritus in humore, calor animalis in universo est;

12. Metaph.
& de sensu
& de sensibili
In prædicab.
ca. de accident.
te.

1. Phys. 48.
49.
2. de Gener.
T. 54. 55.

2. de Gener.
T. 2. 24.

4. Meteor.
c. I.

de Gener. ani
malium, l. 3. c. 6.

K a ita, ut

3. de Gener.
animali, c. 3

ita, vt quodammodo omnia animæ plena sint; quamobrem consistunt celeriter, cum calor ille comprehensus, siue exceptus est. Cōprehenditur autem, & humoribus incalescentibus efficitur, veluti bulla spumosa. Et alibi, Putrefactis, inquit, facillimè ingenerantur animalia, quod excreta caliditas constituit, & componit corpora; ipsa nimirum anima; ipsa enim Aristoteli constituit corpora; tum perfectorum edocens generationem; Inest, inquit, in omnium semine, quod calor vocatur: id autem non ignis, non talis aliqua facultas; sed spiritus, qui in semine, spumosoque corpore continetur; & natura, quæ in eo est spiritu, proportionem respondens elemento stellarum. Quamobrem ignis nullum animal generat, at Solis, & animantium generatiuus calor: neque is modo, qui semine continetur, verum etiam si quid excrementi sit, quamuis a natura diuersum, siue igitur semini inclusus, & à Sole ingeneratus spiritus animæ sit substantia, siue, vt Aristoteli fortè placet, spiritui inexistens calor è menstruo fœmineo sanguine, & è putri animam educit; quoniam calorem modò è materiæ sinitu cuiusuis, qui uis educere potest calor, aliud præterea nihil, præstantius præferri quod sit, nobiliusque; nequaquam animale principium, atque animam ipsam calorem esse negare, aut queat, aut velit Aristote. at igneum modò esse negat, qui nihil illi generare omnino videtur. Nullam igitur omnino aliam à calore substantiam in entis vllius constitutione asserre Aristoteles videtur: nec si velit, vnde illa eruat, habet; è Cælo enim, è quo solo defluere illa posset, calor Peripateticis delabitur modò, & non à propria is Cæli substantia, sed in aere sublunari à Cæli motu contrito factus. Qui igitur ignis motu, & in igne illi factus, & ab ipso huc delatus igne, nec igneo nobilior, nec ab illo diuersus videri potest: vt si non, vt ille, igneus itidem animalia, plantasque generare apparet, non substantiæ, sed virium diuersitas in causa esse videri debet, vt suo amplius expositum est loco.

*Non propterea calorem substantiam non esse, sed accidens, quod accidens
tuum more nonnullis accedit, & ab iis recedit nihil im-
mutatis, Cap. 54.*

EC verò quòd non quæcunque subit, & quæcunque occupare videtur, immutat illa calor, & inexistente natura inde deturbata, sua facit subiecta, sed accidentium more, è multis interdum ne tātillum quidè immu-

immutatis recedit, accidens & ipse videatur, & non substantia; qua nimirum & aliena occupante, & propria deserente immutari entia, inque alia omnino transire videntur; in ea nimirum vltimè queque, quæ subeuntis substantiæ propria sunt. Inde enim nō substantiam illum non esse, sed debiliorem vt inexistentem naturam deturbet; nihil itaque ea passa, & subiecto nihil immutato reiectum esse, fugatumque colligere licet: at idem vel diuturnior, vel robustior factus aliam enti speciem, aliamque indat naturam, & penitus si exuperet, in eius simile ens agat, è quo ipse egit calor: in ignem videlicet, si igneus egit calor; non igitur quòd à robustiore interdum reiectus natura, nihil ad quæ accessit, & è quibus recessit, immutat, & propterea accidentis vicem subire videtur, perpetuò accidens videatur; sed substantia perpetuò, non ignem modò, sed animam etiam ipsam quæ è materia educitur, constituere visus; eiusque atque ignis substantia esse.

Calorem, & frigus non propterea substantias non esse, quòd mutuo sibiipsis opponantur. Cap. 55.

ropriorum etiam decretorum obliu Peripatetici videri possunt, dum propterea calorem, frigusque substantias esse negant, quòd mutuo sibiipsis opponuntur, mutuoque sese subiecto deturbant, atque interimunt, contraria omnino sunt: quonia enim ea maxime contraria ponunt, quæ in eodè quidè apta sunt esse subiecto, at simul esse nō possunt: substantias imprimis, & solas eas contrarias inter se ponere debent. Propterea n. mutua entium omnium immutatio, inuersioque, quòd inexistentes substantiæ idè oēs subiectum apperunt, at contrarijs gaudentes operationibus, diuersis illius gaudet dispositionibus. In eodem itaque simul esse impotentis, nolentesque; mutuo sese deturbant: & vel si alia à qualitatibus existant formæ, illisque; vt proprijs agant organis; contrariæ tamen inter se, oppositæque videri debent: neque enim iners artifex natura, quæ non apta sibi, & morigera pararit organa; sed subiecto ipsa infideat, quòd organum sponte sua pararit, & ad organum operetur ingenium. Tum præterea quoniam quæ generantur, à simili quidè, at è contrarijs omnino generari omnia; & quæ corumpuntur à contrarijs corrumpi ponunt: nisi substantias inter se contrarias ponant, ipsarum generatio, corruptio non ab ipsis fiat, sed ab ipsarum qualitatibus: at hoc maxime omnium Peripateticorum placitis aduersatur.

Natura

Natura enim agens nulla aliud à seipsa omnino nullum; at multò etiam minùs nobilius quod sit, præstantiusque agere, constituereve illis videtur: absit, inquiunt, ut agens vllum extra propriũ gradum, propriamque agat dignitatem; & quod constituitur, ut non à simili constituatur: at quæ tamen, inquiunt, in hominis, atque equi forma contrarietas spectatur? Summa, me hercule Aristoteli summè Pythagoreos incusanti temerè animam quamuis cuius indentes corpori; si siquidem non è materia quavis quævis educi potest forma, sed ea tantum cui materia apta facta sit, propriaque: eò nobilissimæ ampliùs, animalium nimirum animæ, ex eo tantum corpore educantur, quod summè ipsis aptum factum sit, propriumque. Hominis itaque, atque equi formæ ex adeò dissimilibus, iuxta Aristotelis mentem, educatæ rebus, & adeò dissimiles Aristoteli edentes operationes, dissimiles, contrariæque omnino videri debent; siquidem formalis repugnantia omnis oppositio esse; vel tantillum scilicet dissidentes inter se, repugnantæque formæ oppositæ sibiipsis esse, contrariæque. At quid ergo Peripateticorum decreta, quibus, dum substantias contrarias inter se negat, aduersari videntur, assero? licet Aristotelem ipsum sexcentis in locis apertissimè contrarias inter se substantias esse enunciantem audire; rerum itaque principia, quæ rerum formæ, & rerum substantiæ sunt, & à quibus res constituuntur, inquirens Aristoteles, contraria illa ponit. Quoniã, inquit, non quodlibet agit in quodlibet; nec quodlibet à quolibet patitur; sed contrarium modò in contrarium agit, & contrariũ à cõtrario patitur; quæ agunt principia formæ nimirum, substantiæque; ijs. n. Aristoteli imprimis actio omnis tribuitur; contraria esse oportet: tum præterea, quoniam nec ab alio oriri oportet principia, nec à seipsis mutuò, & ab ipsis cõstitui omnia, propterea contraria illa esse oportet: & prima insuper contraria; integra nimirum, nihilque imminuta, aut sibiipsis commista; ijs enim modò, quæ principijs inesse oportet, insunt omnia: adeoque, inquit, manifestum est agentia, formaliaque principia cõtraria oportere poni, ut antiquiores veluti ab ipsa cõtracti veritate in hoc conuenerint ad vnum omnes; omnes enim cõtraria posuere. Efficiencia itidem, quæ in naturalibus eadem formalibus Aristoteli imprimis videntur, contraria oportere esse summè Aristoteli placet. Quoniam, inquit, contrarius est generationi interitus: contrariorum autem contrarias esse oportet causas agentes; quæ agunt, efficiuntque contraria sint necesse est; tum primam constituens corpora: Nos autem, inquit, sensibilibus corporum

10. Metaph.

T 12. 13. 27

14.

1 Phys. T.

43.

1. Phys. T.

42.

1. Phys. T.

48.

2. de Gen. et.

T. 56.

T. 6.

rum materiam quandam esse dicimus, eam autem separari non posse, sed semper cum contrarietate esse; nunquam scilicet ab altero contrario seiunctam, sed ab altero perpetuò detentam; quod repetens; Materiam, inquit, ponimus inseparabilem quidem, sed contrarijs subiectam, formis nimirum, substantijsque; neque. n. primo rû corporũ cõstitutione inquirens, nõ illorũ formas, substantiasque; sed accidẽtia inquirat: tum corporibus constitutis: aer, inquit, summè est Terræ oppositus, & aquæ ignis, quod nimirum huius formæ, substantiæque illius forma, ac substantia opposita est, contrariaque; nam si qualitas contraria sit, non aquæ ignis sit contrarius, sed huius qualitas illius qualitati. Et propterea incorruptibile enunciat Aristoteles Cœlum, quod eius substantiæ substantia nulla contraria est. Quæ reor, intuentes Peripateticorum nonnulli; nequaquam, inquiunt substantiæ cuiuslibet substantiam quamlibet opponi negat Aristoteles; non siquidem simplici simplicem, quas nimirum aperte sibiipsis opponi enunciat, sed compositæ compositam: simplicia videlicet corpora contraria Aristoteli videri, sed non mistis mista: haud quidem rectè; si siquidem simplicia, componentiaque contraria inter se sint, oppositaque: quæ itidem ex ipsis constituta sunt, non eadem præsertim ratione, nec mensura eadem constituta: quod si fiat, vnum mista omnia videantur: paulò ac simplicia minus opposita inter se esse oportet, contrariaque. Rectius itaque alij, qui vbi Aristoteles, inquiunt, substantiam substantiæ contrariam esse negat, non formæ formam contrariam negat, sed materiæ materiam, ac subiecto subiectum, cõmune tamen quod est, remotumque, quod vnum est idem: quæ omnibus; nam proximum à formis singulis diuerso ac contrario afficitur, disponiturque modo. Neque igitur non substantiæ calor, & frigus videri possunt, quod mutuò sibiipsis opponuntur.

Neque uerò quòd intendantur, & remittantur, magis; & minus suscipiant. Cap. 56.

Contrariæ portò cum inter se existant formæ, mutuòque in seipsas agant, & mutuò à seipsis patiantur, intendantur oportet, remittanturque; & magis suscipiant, & minus, minimeque omnium id Aristoteles negat; cui nimirum simplicia omnia, at mutua actione remissa, imminutaque mistis inesse placet: ipsis scilicet simplicium formis, substantijsque immistis, nõ qualitibus: neque enim simplicia

T. 12.

I. de Gener.
T. 88. c. 89

placia insint, quod minimè omnium concedat Aristoteles, si non
formæ ipsæ, atque ipsæ substantiæ, sed solæ remaneant qualitates.
Nequaquam, inquit, mistio fit. vbi eorum, quæ miscentur, perit al-
terum; sed in id, quod exuperat, accessio: veluti si gutta vini de-
cies mille nis aquæ mensuris infundatur, non miscetur; vini enim
forma perit, & in aquam vertitur, vbi verò æquis quodammodò
viribus prædita sunt, ibi vtrumque è sua natura in id quidem, quod
vincit, immutatur: at nõ tamen alterum fit, sed veluti inter vtrũq;
medium, ac commune. Simplicium itaque formæ omnes, mistis
inesse Aristoteli videntur, at non summæ, vigentesque, sed veluti
ad medium actæ, remissæque, & imminutæ, passæ omninò; eò au-
tem altera altera magis, quò robustiori commista fit magis; quæ
igitur parum agat, patiatur plurimum, penitus interdum pereat,
nihil aut insensibile quid agat. Modica, inquit, aqua plurimo vino
infusa, vinum fit; perit videlicet aqua, vini forma nihil, aut insensi-
bile quid immutata: quòd si aqua copiosior assiduè infundatur, ma-
gis assiduè patiatur, debiliteturq; , ac remittatur, & aqua etiam tã-
dem fiat, vel aquæ similis res, postremò & aqua omninò. Remit-
tuntur itaque Aristoteli rerum formæ, atque intenduntur; & om-
ninò quando formarum sunt actiones, longè ipsæ visæ diuersissimæ,
longè videlicet, vel remissæ, languentesque magis, vel magis
intensæ, valentesque formarum robur manifestant, atque imbe-
cillitatem, intensionem videlicet, remissionemque; & entia qua-
nis, & ipsa etiam eiusdè speciei animalia longè diuersissimis pro-
prijs prædita videntur viribus, longèque diuersissimè propriũ con-
ficere opus, quòd diuersæ sunt ipsorum formæ, intensæ videlicet,
& vigentes, & remissæ, languentesque. Nec verò organi ineptiam
Peripatetici causentur, quibus minimè anima corpore, vt organo
vti videtur, sed eius esse forma, cumque eo, vt cum proprio ope-
rari subiecto; tũm reliqua interdum animalia, & ipsos præsertim
videre est homines pulcherrimo quidem, aptissimoque corpore,
at torpidos penè, & immobiles, stupidosque, & perpetuò stertè-
tes; formæ itaque, aut animæ corpore vtentis, eius, inquã, quæ è se-
mine educta est, culpa, quæ propriam præuè edat operationem;
remissæ igitur, aut remissis proprijs prædita viribus. At neq; ma-
teriæ seorsum incusent malignitatem, quæ nimirum si operanti
obest formæ, propterea obest, quòd non à valente occupata est,
integræq; ; sed à præinexistente contraria repugnante, atque oblu-
tante forma imminuta, debilitataq; , remissa omninò; nisi etiam
à contraria inexistente forma imminuatur, integræ vsquequaque
subeat

subeat: nam materia per se formæ nulli repugnat vnquam, nec sub-
euntis robur imminuit quicquam. Ad occasum præterea quæ ten-
dunt formæ manifestè remitti, atque imminui videntur, languidif-
simè operantes, & vix subiectum retinentes: contrà quæ exoriantur,
subiectumque occupant, intendi, augeri que, & vires sume-
re. Nec minùs id videri debet, si formæ qualitibus, vt proprijs
agant organis, & à qualitibus, quo Peripateticis placet modo,
constituantur: quæ videlicet qualitatum sequutæ casum, cum illis
scilicet exortæ, interemptæque cum illis, vbi illæ imminuuntur,
refranguunturque, ipsas itidem imminui, refrangi que oportet for-
mas. Si siquidem, vt Peripateticorum videtur optimis, cum pro-
pria qualitate imminuta stare potest forma: & cum nulla illa stare
potest, cum qualitatis gradus, conditionis eiusdem sint omnes,
& quod vni competit, omnibus competat: vt si absque vno quali-
tatis gradu ignis forma seruari potest, & sine cæteris etiam seruetur.
Absurdum omninò qualitate imminuta integram formam per-
manere; eandemque valente ad proprium opus, & languente vti
qualitate; vt si veluti termini quidam videri possunt formæ, nequa-
quam, quæ secundorum præcipue sunt corporum, Mathematico-
rum lineis, aut etiam punctis similes videri debent, quos nihil cõ-
trahere, nihil etiam ampliores facere liceat: sed benè ampli illi,
latique, & qui benè magnum contracti, aut extensi spatium rei,
quam continent, & nomen seruant, & naturam. Non scilicet in-
diuisibiles sunt formarum vires, & quæ veluti in puncto consistat,
è quo deiectæ penitus concidant, pereantque omnes; si quidem
entia non quodcunque immutata, imminutaque, quod sunt, esse
desinunt, & alia nobis fiunt; sed valdè interdum passa, aut viribus
aucta, eadem omninò nobis videntur: Remittuntur itaque, & in-
tenduntur formæ. Quòd si quiduis vel auctas eas, vel imminutas,
alias factas esse contendas, iam non propterea calorem, frigusque;
substantias esse negare liceat, quòd intendantur, remittanturque;
nam & calor quiduis, vel auctus, vel imminutus alius omninò fa-
ctus videri debet.

Nec quòd sensu percipiuntur. Cap. 57.

neque verè existentes, & materiæ immerfas formas
sub sensum cadere, & sensu percipi Peripateticis ne-
gare licet, si Aristotelis decretorum memores esse ve-
lint: is enim tangibilis corporis principia inquirens,
minimè contrarietates omnes eius species facere af-

L firmat,

2. de Gener.
T. 7. 8.

firmat, sed eas tantum, quæ sub tactum cadunt. Tangibili, inquit, differentia tangibilia corpora inter se differre oportet; & actione omnem formis passim attribuit; proptereaque leuitatem, gravitatemque primorum corporum formas non ponit, quod in seipsas mutuo non agunt: at calorem, & frigus quod agunt, & patiuntur; non igitur sensu modo formæ Aristoteli percipiuntur; sed solæ omnino, cum solæ ipsæ agant: cuius enim non percipitur actio, eius nec natura percipitur, nec substantia: & cuius actio percipitur, eius natura percipitur, ac substantia; siquidem aliud actio videri non potest, nisi eius, quod patitur, in agentis naturam inalteratio, assimilatioque: actionem itaque sentiens, naturam agentis sentit, substantiamque; quoniam igitur sola rerum actio sentitur, solæ sentiuntur formæ. Nulla itaque Peripateticorum ratio nobis impedimento esse videtur, quin calorem, & frigus prima rerum principia, & rerum formas ponere liceat; & ita esse ipse nobis manifestat sensus, qui calorem solum, & solum frigus omnia constituit, & omnia immutare, & in omnibus operari intuetur omnia; quæ propria tantum, aut contraria queat substantia: neque igitur positionibus nostris obstare apparet quicquam.

PRIMI LIBRI FINIS.

BERNARDINI

CONSENTINI

DE RERVM NATVRA.

Liber Secundus.

Quoniam, quæ in superiore Commentario exposita sunt, alio omnino se habere modo Aristoteli videntur, eius omnino de singulis illis explicandam esse, examinandamque sententiam. Cap. 1.

QUONIAM autem non Terra modo è sublunari bus primum corpus Aristoteli videtur; sed & aqua itidem, & qui nos ambit aer, & is, qui Cælo subiacet, & cum Cælo circumuolui videtur; & vnum quodque eorum nõ ab vnica agente natura, sed à duplici singula cõstituta esse: Entibus verò reliquis imminutas quidem illas, debilitatasque, at non eas tamen modo, quæ vnus sint corporis, sed omnes simul sibiipsis commistas, complicatasque, penè & vnum factas inesse; è simplicium itaque complexu, commistioneque este, mista Aristoteli dicuntur: Et nequaquam à propria Cælum natura, propriaque calefacere substantia, caloris omnino expers, nec calorem suscipere vllum aptum, commune sublunariibus habens nihil, penitusque diuersa præditum natura, sed sublunarem aerem commouens, conterensque: Et nec à propria omnino forma, propriaque moueri substantia, sed ab immotis motoribus; longè omnia à nostris dissidentia; ipsius explicanda est, excutiendaque de singulis sententia: neque enim & aliorum itidem recensenda sunt examinandaque opiniones, ab ipso satis reiectæ Aristotele, & non penitus etiam notæ nobis. Utinam & cum Peripateticis liceret idem: magno itaque vacuis labore esset sententia; at nõ admissis modo illorum placitis, decretisque, sed ea acceptis fide, ac religione, vt si ex ipsius naturæ ore prolata essent: Non igitur rei vllius amplius natura inspicienda, indagandaque cuiquam videtur, at tantum quid de quaque Aristoteles senserit, speculandum Non id ignoscant mortales rogandi, quod videlicet in singulis

lis examinandis Aristotelis sententijs hæreamus : at quòd dissentire ab illo audeamus , & non illum numinis instar veneremus ; quò si illius dicto audiant , aut factum imitentur , nihil nobis veritatis studio illi aduersantibus succenseant : quin gratias potiùs habeant , & idem ipsi faciant omnes : ipse enim Aristoteles veritatem amicis omnibus præhonorandam admonet , & veritatis gratia præceptorem etiam , amicùmque incusare nihil vereri videtur . Huius certè nos amore illecti , & hanc venerantes solam , in ijs , quæ ab Antiquioribus tradita fuerant acquiescere impotentes , diù rerum naturam inspeximus : & conspectam (ni fallimur) tandem aperire illam mortalibus voluimus , nec liberi , nec probi hominis officio fungi iudicantes , si generi illam humano inuidentes , aut inuidiã ab hominibus veriti ipsi illam occultemus . Age igitur , vt clariùs illa elucescat , agentia rerum principia inquirentem , & prima constituentem corpora , tum reliqua ex ijs componentem , postremò & Cæli , Solisque motu calorem generantem , & motores immotos , à quibus Cælum moueatur , indagantem , ea omninò , quæ in superiore nobis tractata sunt Commentario , in quibus (vt dictum est) omnibus summè à nobis dissentit , explicantem Aristotelem audiamus , eiusque dicta singula , rationesque examinemus .

Agentia rerum principia contraria uisa esse Aristoteli , & duo tantum . Cap. 2 .

AGENTIA quidem rerum principia contraria oportere esse , necessariò ipsi itidem Aristoteli uisa sunt : quoniam enim sublunaria omnia in se ipsa mutuò inuerti , corrumpique , & quæ corruptur omnia à còtrario corrumpi manifestè apparent ; necessariò à contrarijs naturis constituta illa esse videri debent . Omnes , inquit , contraria posuere principia , & iure quidem ; oportet enim neque ex seipsis esse principia ; sic enim singula , & principia sint , & non principia : præterea & non ex alijs ; nisi enim prima sint , principia haud sint : & ex ijs esse omnia ; hoc enim vel maximè principiorum propriù est ; hæc autem omnia primis insunt contrarijs : quoniam enim prima existunt , ex alijs non sunt . At neque ex seipsis mutuò ; nam contraria sunt : ex ijs autem omnia ; ijs enim materiæ accedentibus entia constituuntur omnia . Generatio præterea omnis iuxta mutationem

1. Phys. T. 42. & seq.

nem fit ; mutatio verò in contraria omnis : neque enim , vel quodlibet agat in quodlibet , vel à quolibet patiatur quodlibet ; non scilicet album è musico per se fiat , sed è nigro omninò , aut purpureo , aut medio alio colore : neque in quodlibet corrumpitur quid , sed in contrarium modò ; non scilicet in musicum album per se , sed in nigrum modò . Quodcunque igitur fit , & quodcunque corrumpitur è contrarijs fit , & in contraria corrumpitur , vel in media : quæ & ipsa à contrarijs primis generantur : vt enunciare liceat , omnia natura constituta , vel contraria esse , vel è contrarijs : contraria quidem extrema , è contrarijs autem media . Entia nimirum omnia vel ab extremis , purisque constituta esse contrarijs , vel ab ijsdem sibiipsis commistis , complicatisque , atque imminutis , re- fractisque . Et huc vsque omnes ferè , inquit , conuenere ; omnes enim elementa , & quæ principia vocant , licet absque ratione ponentes , contraria tamen ponunt , veluti ab ipsa veritate coacti . Quin & ipsi itidem oppositio vnica satis esse uisa est , neque alia addenda esse : siquidem in natura vna , & vno in genere , cuiusmodi substantia existit , in qua rerum generationes fiunt , & corruptio nes , cuius principia quærentur , vnica tantum prima est oppositio & vna satis agere , & constituere videtur omnia .

Contrarij nobilioris loco formam esse Aristoteli positam , priuationem uerò ignobilioris . Cap. 3 .

PA porrò contraria principia poni oportere existimans Aristoteles , quæ à nullis continerentur , at ipsa reliqua contineant , formam attulit , & priuationis oppositionem ; quæ nimirum contrariorum omnium oppositionem continere Aristoteli videtur : Contrarium enim alterum , præstantius videlicet , nobiliusque forma , atque habitus Aristoteli videtur : priuatio alterum , deterius scilicet quod est , atque ignobilius ; quod nimirum veluti illius defectus apparet : passim itaque , & frigidum , & nigrum , & amarum , & graue , atque immobilitatem , & deterius omninò còtrarium priuationem ponit . Et quæ igitur horum cuiusuis in alterum , in præstantius scilicet , fit immutatio vera Aristoteli , & simplex videtur generatio : at non quæ è præstantiore in deterius fit immutatio ; vt vbi ex igne Terra fit . Cuius enim , inquit , differentia hoc aliquid , habitum videlicet , formamque significant ,

1. Phys. T. 50. 55. 56.

1. de Genes. T. 18.

10. Metaph.
T. 15. 16.

significant, id magis substantia est, cuius contra differentia priuationem magis, id magis non ens est: his autem differentijs ignis, & Terra differunt. Et alibi; Prima, inquit, contrarietas habitus est, & priuatio: quod non ita multo post explicans; si generationes, inquit, ex contrarijs in natura fiunt: e forma autem, & formae habitu, aut ex aliqua formae priuatione fiunt; patet omnem quidem contrarietatem, priuationem quandam esse: priuationem autem non omnem fortasse contrarietatem esse. Patet etiam per inductionem; omnis enim contrarietas contrariorum priuationem habet. Tum quasi sermonem absoluens; Quare, inquit, per priuationem semper contrarium alterum dici patet. Quae exponens Aphrodisaeus; Licet, inquit, in libro de Generatione satis sit demonstratum, generationem omnem, vel ex forma, & habitu, vel ex priuatione fieri: tamen hic quoque repetendum est; nam cum ex musico, aut albo, immusico fit, aut nigrum, ex forma, & habitu efficitur generatio: ut enim in libro, quem modo citavi, docetur, formarum praestantiores habitus sunt, & magis formae; deteriores vero priuationes: cum igitur ex immusico, aut nigro, musicum efficitur, aut album; ea generatio ex priuatione fit. Quod si nigrum, & album contraria sunt, & nigrum est albi priuatio, & immusico musici, dubitari non debet, quin omnis contrarietas priuatio sit, & habitus: at non omnis priuatio contrarietas est; quoniam priuatio multifariam dicitur. Inductione etiam palam esse ait, omnem contrarietatem priuationem esse: nam frigiditas caloris habet priuationem; albedinis nigredo. Ex hoc autem priuationem non aliud esse colligimus, quam alterum contrariorum, hoc est vnam partem contrarietatis: nigrum enim vna pars contrarietatis est, quae integra ex albo constat, & nigro. Contrarietas igitur omnis priuationem, inquit, habet: & priuatio est alterum contrarium. Et alibi, vtrum omnium eadem sint principia inquirens Aristoteles; Sunt, inquit, & non sunt, veluti corporum forsitan sensibilibus; calidum quidem est ut forma; frigidum vero alio modo priuatio est; & materies, id quod haec est, potentia primum per se. Tum paucis interiectis; Similitudine, inquit, rationis omnium principia eadem dicere possumus, perinde atque si quis praedixerit tria esse principia, formam, priuationem, atque materiam, verum vnumquodque istorum circa vnumquodque genus diuersum est: ut in colore album, nigrum, superficies: lumen, tenebrae, aer: ex his autem dies emergit, & nox. Ad vniuersalissima igitur spectanti Aristoteli, inquit, Aphrodisaeus, formam dico, priuationem, &

12. Metaph.
T. 12.

& materiam, eadem omnium initia sunt: omnia enim forma; priuationi, & materiae subiiciuntur; quod quadam inductione ostendit: nam sensibilibus, inquit, corporum forsitan, id est exempli gratia, calidum ut forma est, frigidum ut priuatio; materia potest quod calidum, aut frigidum effici potest; calidum igitur est forma, frigidum priuatio, materia vero quod vtrunque est potentia. E quibus apertissime patere videtur, nobilioris contrarij loco formam Aristoteli positam, ignobilioris priuationem, ut illius defectum: idque propterea ab eo factum, quod (ut dictum est) priora quae sunt contraria, & quae continent magis, & magis secundum rationem nota existunt, principia ponenda existimat, quae par, & impar, magnum, & paruum, & excessus omnino videtur, defectusque non quae continentur, & posteriora sunt, & secundum sensum notiora; qualia calidum, frigidumque, & humidum, siccumque, & densum videntur, rarumque. Haec ergo ponentes hoc ipso damnat, & illa afferentes hoc ipso admittit, probatque; haud forte recte. Esto enim haud perperam principia, quae alia continent, minimeque ab alijs ipsa continentur, ponenda esse Aristoteli visa sint: at non eousque producenda est res, ut ne ea ponamus, quae ab alijs contineri videri possunt; ea sensibilibus rerum agentia principia ponamus, quae neque sensu villo comprehendere queant, neque agere, constituere quid; quin ne existere quidem ipsa, at a nobis imaginata, effectaque continere illa videntur: Quoniam, inquit Aristoteles, corporum sensibilibus principia quaerimus, sensibiles afferenda sunt qualitates, neque ea omnes, sed tangibiles tantum: quod nimirum corpora, quorum principia inquiruntur, tangibilia sunt: talia omnino principia esse statuens, qualia corpora sunt, quae ab eis constituuntur, minimeque ijs ampliora, & viribus donata, facultatibusque, quae corporibus ab eis constitutis non insunt. Et recte id quidem; non enim aliorum entium, vel si nobiliora ea sunt, amplioraque, sed eorum omnino principia, quorum constitutionem, & constituentes omnino naturas quaerimus, afferenda sunt. Rerum itaque natura constantium, id est sensibilibus agentia principia inquirentibus, si quidem plura ea visa sint; & quarum alia alijs ampliora sint, & contineant; angustiora vero alia, & quae contineantur; prima omnino, & quae magis continent; at sensibilia omnino, agentiaque, afferenda sunt; a quibus nimirum res, quarum principia inquirimus, constituuntur: nec vero verendum est quicquam, ne ijs positus vllum nos excipiat incommodum, vel ne omnium, quae eis eueniunt, causas pulcherrime reddere liceat. At siue iure,

2. de Gener.
T. 7.

i. Phys. T.
48.

T. 49.

iure, siue iniuria, Aristoteles certè principia reijcit, quæ sensui exposita sunt; eademque admittit, quæ non sensu, at sola comprehenduntur ratione. Omnes, inquit, elementa, & quæ ab ipsis principia nuncupantur, quamquam sine ratione ponunt, contraria tamen quasi ab ipsa veritate coacti faciunt; sed differunt inter se, quòd alij priora, alij posteriora, & nonnulli ratione, alij sensu notiora accipiunt: quidam enim calidum, & frigidum; alij humidum, & siccum; alij par, & impar; nonnulli concordiam, atque discordiam generationis causas ponunt: quæ quidem inter se eodem modo, qui dictus est, differunt; vt eadem quodammodo, & diuersa dicant: diuersa quidem, quemadmodum & plurimis videtur; eadem verò proportione, cum ex eadem serie accipiatur: quod explicans, Contrariorum nanque, inquit, alia continent, alia continentur: sic igitur eodem, & diuerso modo, meliusque, & deterius enunciant. Et alij quidem ratione, vt dictum est, alij sensu notiora; vniuersum enim ratione est notum, singula autem sensu: nam rei vniuersæ ratio est; eius verò, quæ in parte est, sensus: ceu magnum, & paruum ratione; rarum, & densum sensu. Vniuersalissima igitur arbitratus Aristoteles oportere esse contraria, quæ principia ponuntur, & à nullis contenta, at ipsa cætera continentia; formam ipse attulit, & priuationem, quæ contraria omnia continere Aristoteli videntur: nobiliora illa quidem, præstantioraque; ignobiliora hæc, & deteriora. Nequaquam igitur vt non ens posita Aristoteli priuatio videtur: sed vt natura quædam, & ipsa deteriora contraria continens, & omninò vt deterius contrariū.

Nec obstare quicquam, quòd priuatione, ut non ente, ad rerum generationem uti interdum Aristoteles videtur. Cap. 4.

NE C verò id obstat quicquam, quòd paulò post priuatione, vt non ente ad rerum generationem uti videtur Aristoteles: id enim non rerum omnium inquirès principia facit, sed singularum modò, & quæ singulas constituunt, & singulis inexistunt; quæ quidem materia, & sola effectæ, constitutæque rei forma videri possunt: At ea prius inquisita esse, à quibus omnia constituuntur, immutanturque, & præter materiã duo hæc visa fuisse, & æquæ vtrūque ens, & æquæ vtrūque agens apertissimè visum est; & ni factum id foret, non summè modò inculandus, at ne ferendus quidem esset

set Aristoteles, qui nec rerum omnium principia inquiserit, nec illarum diuersitatis, mutuæ omnium in omnia immutationis causam attulerit. Nisi igitur summè absurdus videri debet, qui priuationem modò vt ignobilius quidem, at ens omninò & agens: modò vt non ens, & vt generandæ formæ absentiam ad rerum attulerit constitutionem; id omninò dicendum est; Principia quidem, à quibus constituuntur, immutanturque omnia inquirentem priuationem ignobilioris contrarij loco attulisse: at singularum indagantem generationem, constitutionemque priuationem vt non ens adduxisse. Propterea id autem, quò à laqueo se expediret, à quo impliciti Antiquiores rerum generationem è medio sustulerant; dum quod fit neque ex ente fieri asserere audent, quod videlicet iam esset: neque ex non ente, è quo nihil constitui posse videtur. Materiæ igitur formæ, quæ in illam inducenda est, absentiam; priuationemque affigens Aristoteles ex ente, & è non ente generationem fieri enunciare posse visus est: quòd nimirum quæ fiunt, è materia fiunt, quæ per se ens est; & è non ente per accidens; Quoniam scilicet materiæ, è qua fiunt, generandæ formæ absentia priuatioque inest. Nimis fortè acutè, & superflue etiã: cur enim (quo pacto fieri omnia ipse manifestat sensus, qui nihil vnquam è materia penitus informi, sed ex alio ente fieri videt omnia) quodcunque fit ex ente fieri non liceat dicere? non quidem ex eo, quod fit; sed ex alio: veluti corpora, quæ generantur: quæ vel Peripateticorum omnium, vel sensus ipsius testimonio nequaquam è non corporibus, sed è corporibus alijs fieri videntur. At siue rectè, siue non priuatione, vt non ente ad singularum rerum generationem Aristoteles vtatur: ea certè multò prius, vt ignobiliora quidem, at vt agente omninò contrario vsus fuisse videtur: & multò etiam necessariò magis: fieri enim, vt dictum est, non potest, vt vel rerum diuersitatis, mutuæ omnium in omnia inuersionis, vel generationis omninò, atque interitus causam afferre possit, qui duplex non afferat contrarium: & quorum vtrūque in alterum agere, & exitio dare queat alterum. Cōtraria, inquit ipse, principia sint oportet, quoniam omnia ex ijs oriri necesse est, constituique. Tum etiam quòd non quodlibet agit in quodlibet, nec à quolibet patitur quodlibet, sed in contrariū modò agit cōtrariū & à contrario modò patitur contrarium; quoniam igitur mutuò in seipsa agere videntur entia, & mutuò à seipsis pati: à contrarijs, & mutuò in seipsas agentibus naturis, constituta sint oportet. Et tria, inquit, satis sunt: vnum namque ad patiendum,

M & ad

i. Phys. T.
42. 43.i. Phys. T.
56.

& ad agendum igitur duo. Tum vnicam ad rerum constitutionem satis esse affirmat oppositionem: & eo potissimum argumento, quod in omnia inuertantur omnia quod, nisi duplex adsit forma, & alteri contraria altera, & æquè agens vtraque, pacto nullo fieri potest; ut nulli dubium esse possit, rerum omnium inquirenti Aristoteli principia deterioris contrarij loco priuationem esse positam.

Substantiam, in qua generationes fiunt, & corruptiones, à duobus tantum detineri primis contrariis Aristoteli omnino placere. Cap. 5.

T vt horum etiam quid reiiciant; illud certè nemo nõ admittat, probetque, & Aristoteli placitum non fateatur: à duobus scilicet primis contrariis substantiã, in qua generationes fiunt, & corruptiones, detineri; & principia tria hæc ad rerum constitutionem satis esse; & quæcunque fiunt à duobus fieri, constituique primis contrariis; ipso apertissimè hæc omnia enūciante Aristotele, & longè firmissimis (vt visum est) innixo rationibus. Ijs, inquit, qui partim hæc, partim eiusmodi cõsiderant, tria esse elemēta cõsiderare cū ratione coniunctum, vt ante diximus, videtur; sed tribus plura minimè: nam ad patiendum satis est vnum; & duo igitur ad agendum satis, vel Peripateticorum omnium testimonio. Tum si quatuor positis duæ erant contrarietates, vtriusque separatim contrarietatis naturam quandam mediam esse oportebit; superuacanea profectò altera contrarietas erit. Rectè sanè; neque enim, vt declaratum est, natura vna pluribus subiiciatur oppositionibus: at naturã vnã, & vnã ad omnium constitutionem satis esse oppositionem, mutua omnium in omnia satis manifestat inuersio: fieri enim nõ potest, vt vel quæ in diuersis subiectis, vel ab oppositionibus constituta sunt diuersis, mutuò in se agere; & mutuò in se inuerti queat: quod scilicet (vt sæpe dictum est) non quodlibet in quodlibet, sed contrarium modò agit in contrarium, nec plura vni contraria. Quin nec plures, inquit, contrarietates primæ esse possunt; quando quidem substantia vnum quoddã genus est eius, quod est: principia igitur eo solum quod prius est, & posterius, non genere inter se different; etenim vno in genere vna semper est contrarietas, & contrarietates omnes in vnã semper reduci videntur. Id nimirum inuens, nequaquam videlicet, multis etiam in substantia

1. Phys. T. 56.

ria contrarietatibus conspectis, plura ponenda esse principia, vel à pluribus detineri illam contrarietatibus: neque enim primæ existunt omnes, genereve inter se differentes; sed ab vna contineri omnes, omnesque ad vnã reduci videntur. Natura igitur vna, & contraria duo, illorumque media satis ad omnium constitutionem Aristoteli sunt. Quicquid, inquit, generatur, è contrariis profectò generatur; & quicquid interit, in contraria interit, atque in ea, quæ inter hæc locata sunt, vt colores ex albo, & nigro: quæcunque igitur natura fiunt, aut contraria sunt, aut è contrariis: vel à primis nimirum, purisque constituta contrariis, vel ab ipsidem sibiipsis Aristoteli immixtis. Substantia igitur, in qua generationes fiunt, & corruptiones, natura vna, & vnum genus Aristoteli videtur, & ab vnica tantum detineri prima oppositione; & tria omnino rerum generatarum principia esse: materia scilicet vna, & contraria agentia duo, vel ipsa non inquirenti; quæ mutuò in sese agentia, mutuòque è materia sese deturbantia ipsam per vices occupent, informetque, longeque diuersissimas constituant res, quod non semper purum alterum Aristoteli materiã occupat, sed alteri commixtum, & longè diuersissimo modo. Rectè quidem principiorum naturam indagasse, & numerum videtur Aristoteles; & qui si sibi, rebusque ipsis consentiens, reliqua posuerit, summè probandus videri possit: sin minus; non admittendus. Age itaque contraria, à quibus prima constituuntur corpora indagantem, & mutuò hæc inuertentem audiamus.

T. 47.

Caliditas, & frigiditas, & humiditas, & siccitas, prima corpora Aristoteli constituunt, Ignem videlicet, & Aquam, Aerem & Terram
Cap. 6.

VONIAM, inquit Aristoteles, sensibilis corporis principia inquiremus, sensibiles indaganda sunt contrarietates, nec illæ omnes, sed quæ maximè existunt communes, & omnibus insunt sensibilibus corporibus; tactiles igitur: etenim quæ non omnibus insunt, omnium principia, formæque videri non possunt; at neque tactiles omnes, sed primæ tantum, quæ scilicet à nullis ortæ ipsæ reliquas constituere videntur omnes; hoc enim, si quid aliud, principijs conuenit, & quæ agere insuper, & pati etiam possint: Nisi enim, & hoc adsit, nequaquam corporum,

2. de Gener. T. 7. & seq.

M 2 quæ

T. 8. & 4.
Meteor. T. 2

quæ in sese mutuò agere, & à seipsis mutuò pati. & mutuò in se ipsa transmutari videntur, principia videri possint. Huiusmodi, inquit, caliditas videtur, & frigiditas; tum humiditas, & siccitas: nam agere caliditas, frigiditasque; pati humiditas videtur, siccitasque, vt vel ex ipsorum videre est rationibus: caliditas namque alienorum disgregatiua, similium congregatiua dicitur; frigiditas verò omnium congregatiua: at congregare, & disgregare agere est. Humiditas autem proprio quidem termino indeterminata, benè ab alio determinabilis dicitur: siccitas contra ab alio quidè indeterminabilis, proprio benè terminata. Terminabile porro, & indeterminabile passiuum esse, vel ab ipso edocemur nomine. Quin & id etiam caliditati inest, frigiditati que, & humiditati itidem, & siccitati, quòd à nullis ipsæ manant, neque à seipsis mutuò: neque enim vel à caliditate manat frigiditas, vel ab humiditate siccitas, aut è contra. At neque quòd humidum est, inquit, vel frigidum appareat, vel calidum; neque itidem quòd existit siccum. Quin & qualitates reliquæ ab his manare videntur: tenuitas namque, & viscositas, molliciesque humiditatis sunt, & sub humiditatem aguntur. Sub siccitatem contra crassities, ariditasque, & durities, & siccitatis videntur propriæ. Corporibus itaque omnibus inexistentes caliditas, frigiditasque, & humiditas, siccitasque, & in seipsas mutuò agentes, & mutuò à seipsis patientes, & à nullis ipsæ constitutæ, & reliquas constituentes omnes, & generantes, immutantisque, & corrumpentes omnia, primorum appareant principia corporum: at non singulæ singulorū, quòd oportere videtur; vnius enim corporis, primi præsertim, simplicisque vnum esse constituens principium, & naturam vnam summè videtur necessarium; sed alterius oppositionis altera qualitas alteri alterius copulata, connexaque. Caliditas igitur siccitati iuncta ignè Aristoteli constituit; aerem, vbi humiditati coit. Frigiditas siccitati connexa Terram; humiditati copulata, aquam. Nec plura à quatuor constitui posse principijs: neque enim caliditati frigiditas coeat, neque humiditati siccitas, summæ præsertim summa, minimeque remissis prædita viribus, quales prima corpora Peripateticis etiã constituent oportet, qui remissionem omnem per contrarij fieri velint admisionè, quæ primis, simplicibusque corporibus inesse neque quàm potest.

Prima

Prima corpora mutuò in seipsa Aristoteli inuerti.

Cap. 7.

Contrarijs porro principijs, & mutuò in sese agentibus, mutuòque patientibus constituta prima corpora mutuò in sese inuerti, immutarique; omnia: at multò illa facilius, promptiusque, quæ alterum principium commune habent: in quibus nimirum alterum modo inuertendum sit, immutandumque: multò scilicet facilius in aerem aquam, quàm in ignem inuerti; quoniam vt aer fiat, sola inuertenda sit frigiditas, vt uerò in ignem transeat, & ignis fiat, & frigiditas, & humiditas deturbanda sit, interimendaque. Quin si duorum mutuò in se agentium altera in vtroque inuertatur qualitas, horum itidem migrationem facilem esse: nò autem in sese mutuò, sed in aliud; vt si ignis, & aqua in sese mutuò agant, & à seipsis mutuò patiantur; ita vt ex igne caliditas, ex aqua uerò humiditas eiciatur, illius itaque siccitas, huius supersit frigiditas; Terram ex vtroque fieri. Quòd si ex igne siccitas, ex aqua uerò frigiditas deturbetur, vtrunque in aerem inuerti, cuius principia caliditas, atque humiditas remanserint. Nam si Terra cū aere decertet, & illius siccitas humiditatem ex hoc; huius uerò caliditas frigiditatem ex illa extrudat; ignem ex vtroque fieri à Terræ siccitate, & ab aeris constitutum caliditate: at si Terræ frigiditas exuperet, & aeris humiditas; non in ignem amplius Terræ, aeremque inuerti, sed in aquam, cuius principia remanserunt. Mutuò igitur in sese inuerti prima corpora omnia, & è duobus tertium constitui, vbi alterius qualitas utraque aut altera alterius utranque, vel altera penitus exuperat, & interimit penitus. Hæc Aristoteles, sui que de simplicium corporum generatione, mutuave inuersione: quæ si primis ipsius positionibus, & ijs amplius, quæ sensu percipiuntur, conueniant, consentiantque, rectè videri debent dicta. Sin minùs, non rectè: neque enim quæ sibiipsis, & multò etiam minùs, quæ sensui repugnant, dissidentque vera videri possunt. Singula igitur, quæ prima Aristoteli, simpliciaque corpora videntur, inspicienda sunt: & num qualia ipse ea ponit, & qualia esse prima oportet, simpliciaque, & num eo, quo ipsi placet, modo in sese mutuò inuertantur, considerandum.

Aristoteles sibiipsi contrarius ad primorum corporum constitutionem duplici utitur oppositione. Cap. 8.

AT

Tex. 24 &
sequentibus.

1. Phys. 56.

A summè illud primùm mirari licet, quòd ad primorum corporum constitutionem duplici utitur Aristoteles oppositione: tum quòd altera utitur, quæ & nihil agere, & manare ab altera ipsi itidem videtur. Rationi, inquit ipse, ut uisum est, cògruum videtur (neque enim sæpius eadem repetere grauabor, quæ sæpè ante oculos posita ueritatem manifestent magis) tria ponere principia, at non tribus plura; quando ad patiendum satis est unum, & ad agendum contraria duo; nec alteram agentium licet addere oppositionem. Etenim si altera rerum omnium generationi sufficit, superflua erit, otiosaq; altera; si non omnium, at certarum quarundam, & determinatarum: Primùm non omnium eadem erunt principia; tum & superflua itidem appareat oppositio altera, cuius scilicet contraria alterius contrarijs coeant, & unum omnino fiat: quando enim in omnia inuerti uidentur omnia, & quod immutatur, in contrariam modò immutatur, & unum unum contrarium, in duo immutari uisum contraria, liquidò in unum uideri debet immutatum. Tum nec plures, inquit, possunt esse contrarietates primæ: quando quidem substantia unum genus est eius, quod est: principia igitur eò solùm quòd prius est, & posterius, non genere different; in uno enim genere una est contrarietas, & contrarietates omnes in unam uidentur reduci. Et sermonem tandem absoluens; Patet, inquit, contrarijs aliquid subijci oportere, & còtraria duo esse. Aristoteli igitur imprimis materialis hæc, & generatilis substantia, materia nimirum uniuersa, in qua generationes fiunt, & corruptiones, à contrarijs primis duobus tantum detineri uidetur: quæ insunt, alia nequaquam alterius generis, & prima esse, sed à primis illis manare, & constitui, efficique à primis. Nec uerò ab oppositione alia, alijsque contrarijs prima corpora constitui Peripateticis uideantur, quam à primis illis, à quibus materia detineri, figurarique atque informari Aristoteli uisa est: non siquidem inexistencia, & agendi uis prædita nihil agant, constituant nihil; sed frustra insunt torpentia, stertentiaque: agentia porro, quæ è materia fiunt omnia quidem, at prima imprimis, simpliciaque constituent corpora; quæ nimirum à principijs constituenda sunt primis, atque integris, non à medijs immutatisque, à quibus Aristoteli itidem secunda constitui uidentur, mistaque: ab iisdem itaque contrarijs, & ab oppositione eadem, à qua materia hæc detineri, prima itidem corpora constitui Aristoteli uidentur. Quod igitur uix cuiquam credibile uideri posset, in principijs ponendis, in summi nimirum momenti re, summè

68

summè sibi ipsi oppositus, dissidensque Aristoteles manifestè uideatur: ut nihil, quod sanum, uerumque sit, ab homine amplius expectare possis: quid enim qui in principiorum numero adeo sibi ipsi dissidet, adeoque incertus est, certi unquam afferat, solidique? At causam tamen intueri liceat, à qua, ut uideatur, reiectus proprias deseruit positiones, & firmas quidem illas, stabilesque, & alteram adiecit & primam, & agentem oppositionem: si siquidem uera apparuerit, necessariaque, incusandus omnino, qui non ipse primas penitus subuerterit positiones; at sectandus omnino, amplectendusque uideri poterit.

Alteram agentium oppositionem ad primorum corporum constitutionem Aristoteli allatam esse, quòd quatuor supposuerit esse prima corpora, & quatuor si sint, rectè id Aristoteli factum esse. Cap. 9.

S una, inquit sit còtrarietas, iuxta quam corpora mutationem subeant, duo sint prima corpora: necesse est; materia enim medium est, insensibilis ipsa inseparabilisque: cum igitur plura uideantur prima corpora duæ ad minimum contrarietates erunt. Duæ autem cum sint, tria corpora esse non possunt, sed quatuor, quot uidentur. Alterius itaque adiectæ oppositionis hanc afferre causam uidetur Aristoteles, quòd duo tantum si sint prima contraria, nequaquam duobus plura prima simpliciaque corpora constitui queant: quoniam enim materia ea constant, & è natura sensibili, agenteque; & materia per se insensibilis cum sit, actionisque omnis expert, sensibile, agendi que uis præditum corpus constituere minimè potest: nec natura itidem agens quæuis, sed summa modò, atque integra, puraue; nihil scilicet à còtraria passa, uel imminuta, nihilque contrariæ commista, à quali innumera quidem constitui possent, & constitui uidentur: at quæ nec prima amplius, nec simplicia; sed secunda omnino, mistaque Aristoteli uidentur: necessario si duobus plura sint prima corpora, duabus plures afferendæ sunt contrariæ naturæ agentes; quarum uel singulæ singula constituent prima corpora, uel quo Aristoteli factum est modo, alterius oppositionis altera alteri alterius commista, coniunctaque. Quoniam, inquit, plura apparent prima corpora, duæ ad minimum oppositiones ad eorum constitutionem afferendæ sunt. Non igitur, quod facere uisus est, agentia prius principia indagasse uidetur Aristoteles, & iuxta principiorum numerum, corporum numerum posuisse:

2. de Genes. Tex. 34.

fuisse: sed ipsorum corporum numerum prius intuitum, tot attulisse agentia principia, quot ad illum explendum satis videri poterāt.

Rectè à sensu esse, & quæ, quòtue sint prima corpora habendum Aristoteli visum; at sensum sequito duo tantum, & Cælum illa, Terramq; uideri debuisse. Cap. 10.

RECTE quidem Aristoteles nec prima quædam corpora, à quibus in propria ipsis perpetuò seruatis natura, quæ assidue generari, corrumpique videntur, constituentur, oportere esse; nec eorum numerum ratione colligere aggreditur: sed & esse illa, & illorum numerum à sensu ipso, & ab ipsis habendum esse rebus, decernere videtur: siquidem propterea prima quædam, & propterea rerum omnium elementa ponenda sunt, quòd perpetuò eadem ipsa permanentia reliqua omnia constituere videntur. Quòd si talia nulla appareant, nec ponenda quidem talia sint, vel summè necessariò ponenda conspecta: quòd nimirum nisi quælibet natura agens proprium sortita sit subiectum in quo integra ipsa, purave, nihil scilicet ab altera passa, immutatave, & nihil alteri commissa seruetur, vigeatque; sed ente in quouis ab altera immutatur, oblataturque altera, & alteri commisceatur; periculù fortè immineat, ne mutuò assidue in sese agentibus contrarijs naturis, vel altera interempta, omnia ab altera occupentur, & vnum fiant omnia: vel sibiipsis commistis, confusisque naturis, in chaos abeat pulcherrima rerum constructio, & pulcherrimus rerum confundatur ordo. At non homini tantum sapere, nec audere liceat tantum, vt, si talia quædam non appareant, ponere talia liceat. Rectè igitur (vt dictum est) nihil talia quædam esse, nec eorum numerum docere aggressus Aristoteles quatuor esse oportere agentia principia ponit; quòd quatuor appareant prima corpora. At illud mirari hominem licet, quòd omnia è Terra à Sole constitui intuitus, & prædicans etiam, Terræ itaque matris nomen, patris Cælo attribuens, non primum alterum corpus Terram, Cælum alterum ponit: sed Cælo omisso, & aquam & aerem, qui nos ambit, & qui Cælo subiacet Cæli loco prima statuit; quæ omnia ipsi imprimis Aristoteli è Terra à Sole educi videntur, & nihil, quod sensu percipere liceat, ad rerum aliarum generationem cõferunt. Est enim plantas quædam, & quædam etiam animalia nõ, nisi è Terra aquis madefacta, educat Sol, & animalia, vt seruentur, & aquis, quas hauriāt, & aere, quem

1. Meteor.

quem inspirent opus habeant: at non propterea prima ea corpora ponenda sunt: neque enim è quibus vel alijs commistis, vel etiã è solis entia quædam constituuntur, aut constituta seruantur, prima ea omnia videri debent: sed vt prima sint, id ampliùs ea habere necesse est; vt scilicet non ab alijs vllis, sed à seipsis tantum fiant; & vt ad omnium constitutionem necessaria sint. Quin quæ quædam nutriunt, vel seruant, prima omninò videri non possunt: summis enim hæc prædita viribus, quibus apponuntur, corrumpunt omnia, & in propriam agunt naturam; non se ab illis inuerti sinunt. Rectè itaque à sensu prima corpora habenda esse iudicare visus Aristoteles, in eo summè damnandus, quòd non quæ sensus prima esse ostendit, quæ nimirum à nullis facta ipsa alia constituunt omnia; sed quæ ab alijs fiunt, & quæ nihil ad aliorum generationem conferre videntur, prima ponit.

Hippocratis positiones, quibus calorem, frigus, humorem, siccitatemq; agentia rerum principia, & omnium elementa esse construit. Cap. 11.

AT fortè vel non sensu prima esse ea percipienti, prima omninò ponenda fuisse Aristoteli inquit; quòd prima esse Hippocrati, qui princeps (vt videtur) Terram, aquam, aerem, & ignem prima corpora, rerumq; aliarum omniù elementa statuit, satis probatum erat: non quidem si vel numinis alicuius ore hominibus id manifestatum erat, tacendum numinis decretum; sed ne *re tantã* temerè ponere videretur, apertissimè illud Aristoteli pronuntiandum erat, eò itaq; Hippocratis dogma ampliùs, non satis, vt videtur, explicatum, explicandum illi erat, examinandumque: & si quidem verum visum foret, necessariumque, quatuor omninò ponenda corpora, & quatuor agentia principia; & propriæ positiones, quæ illi obstant, non deserendæ tantum, sed penitus etiam subuertendæ. Sin contrà: in illis standum. Age itaque, quando Aristoteli id factum non est, nobis fiat: & rectè Aristoteli quatuor esse prima corpora suppositum; alteraq; agentium oppositio adiecta videatur, si rectè Hippocrati tot esse illa collectum sit. Hominis itaque generationem, naturamq; is inquirens; Si vnũ, „ inquit, existat homo, nullo vnquam tempore dolere posset: neq; „ enim sit, à quo dolore afficiatur, si quidem vnum esset. Quin „ imò si dolebit, necessum est vnicam medelã esse: nunc autè multarum; in corpore enim multa sunt, quæ morbos creant, si quando

N præter

„ præter naturam calefiant, & refrigerentur, siccanturque, atq; hu-
 „ mescant. Quamobrem multæ sunt species morborum, & mul-
 „ tæ ipsorum sanationes. Primum igitur necessitas vrget minime
 „ ipsum ab vno generari: quomodo enim vnum quippiam existens
 „ aliud generet, nisi cuiusdam commisceatur? Deinde haud generet
 „ quidem, nisi quæ eiusdem generis sunt, quæve eandem vim habent,
 „ misceantur. Rursumque nisi calidum cum frigido, & siccum cum hu-
 „ mido mediocritatem, & æqualitatem mutuam inter se habeant;
 „ sed alterum quæ alterum multo excellat, & vehementius quæ infir-
 „ mum, generatio fieri minime poterit. Quamobrem qui fit, ut qui-
 „ ppiam ex vno generetur, quando neque ex pluribus generetur, nisi
 „ probe habeant penes mutuam temperamentum? Necessum igitur
 „ cum talis sit natura omnium aliorum, tum verò hominis, homi-
 „ nem non vnum esse, sed vnumquodque eorum, quæ ad generatio-
 „ nem conferunt, vim quandam in corpore habere, quam sanè con-
 „ tulerunt. Rursumque; necessum est hominis corpore intereunte,
 „ vnumquodque ad sui ipsius naturam secedere, & humidum ad hu-
 „ midum, & siccum ad siccum, & calidum ad calidum, & frigidum
 „ ad frigidum. Talis autem natura est, tum animantium, tum alio-
 „ rum omnium; & omnia eodem modo generantur, & pereunt
 „ modo eodem: natura enim eorum constat ex ijs omnibus iam
 „ dictis, & in idem, sicuti dictum est, finem habent; vnde enim con-
 „ sistit vnumquodque, in idem etiam abit. Hominis autem corpus
 „ in seipso sanguinem habet, & pituitam, & bilem vitæque; flauam,
 „ & nigram: hæc quidem sunt natura corporis ipsius inde itaque;
 „ non ex vno quopiam elemento, sed è multis, & ratione ijs quadam
 „ sibiipsis commistis constare hominem Hippocrati collectum ui-
 „ detur, quod si unum sit, non doleat; & si doleat, unico doleat mo-
 „ do, & unica sit eius doloris medela. Quoniam igitur multifariam
 „ dolet, & multis corripitur morbis, multaque sunt eorum medelæ; è
 „ multis illum elementis constitutum esse necesse est, & mensura qua-
 „ dam, & quadam ratione sibiipsis commistis; ex ijs nimirum, quibus
 „ iusto plus uel auctis, uel imminutis dolore afficitur: è calore igitur,
 „ frigoreve, & humore, siccitateve; horum enim singulis uel ex
 „ crescentibus, uel deficientibus dolet homo, & corrumpitur etiã.
 „ Ex ijs porrò omnibus constare, immutarique cum uideatur, ab ijs
 „ omnibus, ut ab agentibus principijs, constitutus uideri debet: eaque;
 „ omnia tum animalium, tum entium aliorum omnium elementa
 „ esse. Non siquidem si non omnia ipsa agant, & ipsorum singula seipsa
 „ constituant, omnia insint; quæ enim generant, similia tantum generant,
 „ alia

„ alia nulla; at neque ab omnibus immutetur homo, nisi omnia a-
 „ gant. Quoniam igitur illa omnia homini inexistere apparent, om-
 „ niaque; hominem immutare, ab omnibus simul agentibus generari
 „ homo uideatur necesse est: tantumque; abest, ut, uel uno eorum remo-
 „ to, homo, uel ens aliud generetur, ut nisi mensura quadam, & qua-
 „ dam ratione omnia simul agant, nec hominis, nec aliorum etiam
 „ entium generatio absolui possit.

*Que Hippocratem induxisse uideri possunt, ut singula prima corpora à duobus
 constitueret agentibus principijs, & Terram illam, Aquasque, &
 Aerem poneret, atque Ignem. Cap. 12.*

„ Quoniam igitur quæ assidue generantur, corrumpunturque;
 „ è calore, frigoreve, & humore, siccitateve sibiipsis com-
 „ mistis constare uidentur; & ab iisdem ut ab agentibus
 „ principijs constituta esse; & nec calori, nec frigori, ne-
 „ que humor, neque siccitas coire impotens uisa est; inque anima-
 „ lium corporibus humores inesse, quorum alij calidi simul, siccique;
 „ alij calidi, humidique; frigidi alij atque humidique; siccique alij,
 „ frigidique uideri possunt, & ex ijs corpora ipsa constitui: potuit Hip-
 „ crati uideri corpora quadam oportere esse, quorum aliud summè
 „ calidum, summèque esset siccum; aliud summè calidum, summèque;
 „ humidum; summè aliud frigidum, summèque humidum; aliud po-
 „ stremo summè frigidum, summèque; siccum, quorum commistione
 „ & complexu illa fierent; ipsa perpetuò eadem uniuersa sui mole
 „ remanent. Neque enim naturæ illæ per se consistant, uel corpori
 „ nulli puræ insint, integræque. Idque; eo promptius Hippocrati persua-
 „ deri potuit, quod è corporibus, è quibus sublunaris hic Mundus
 „ constare uidetur, & quæ eadem permanere perpetuò uidentur, &
 „ ad entium reliquorum generationem conferre; quæ igitur prima
 „ corpora, rerumque; elementa uideri poterant, Terra summè frigida
 „ conspecta est, summèque; sicca, aqua frigida uideri potuit, humidaque;
 „ aer uerò Terræ, aquis uel proximus calidus, humidusque; : è quibus &
 „ superiorem calidum, siccumque; oportere esse ratiocinari posse uisus
 „ est, eumque; ignem appellauit; ignem, qui apud nos existit calidum,
 „ & exsiccandi uel præditum intuitus. Id etiam hominem ut hæc rerum
 „ elementa poneret, adduxisse uideri potest, quod & animalium corpo-
 „ ra, aliaque; multa ubi corrumpuntur, in talia quædam resolui, talia nimi-
 „ rum ex illis elabi uidentur, quæ igni, aeri, atque; aquæ similia sunt; &
 „ quæ remanent Terræ proxima, & Terra omninò uideri possunt.

*Si quæ sint prima corpora, ratione ponendum foret, quæ
poni possent. Cap. 13.*

NULLIS quidem, vt dictum est, rationibus vel esse prima corpora, vel quæ illa sint colligendū videtur; sed à sensu ea habenda: at si rationibus vllis, quæ sint ea, declarandum, non huiusmodi afferendæ sunt, quæ non remotæ tantum, sed quod quæritur fortè sumere videtur; at ea modò quæ, quod primorum corporum proprium est, ponit, idque ijs, quæ prima ponenda sunt, inesse declarat. Id porrò vel Hippocratis, vel Aristotelis, vel cuiusvis testimonio non aliud esse potest, nisi summum propriæ naturæ robur, puritasq; ; quibus perpetuò, qualia sunt, ipsa feruentur, nihil ab alijs vllis passa vnquã, aut immutata quid, nisi à seipsis mutuò, & ibi id modò, vbi eorum alterum mole exuperat, quantitateve alterum. Eorum nullum omninò ab alio constituatur; at singula seipsa constituant, generentque: alia omnia ab ipsis patiantur, immutenturq; & corrumpantur, inque alia agantur. At vel remotæ Hippocratis rationes, & quæ magis fortè prima corpora illa esse, & ex ijs simul inexistentibus reliqua constare, supponere, quàm talia statuere videri possunt, examinentur tamen: & necessariæ, vel veræ saltem visæ, rectè ea omnia prima esse corpora Hippocrati positum sit.

*Nec humiditatem, siccitatemq; agentes naturas, nec Terram, Aquam, Aerem
atque Ignem prima corpora videri debere, vel si ab illis entia
immutari, & his similes res entibus inesse
omnibus videntur. Cap. 14.*

I quidem dolor, vt suo amplius expositum est loco, à propria natura recessus est, vel eius potius sensus, vel summè vnum existens homo, nisi & entia reliqua omnia id vnum, & ipsa existant, vna itaque, eademque sit omnium natura, doleat utiq; ab externa contraria aliqua passus, immutatusque, & multis doleat modis, multisque itidem sanetur, modis multis pati, immutarique potens; vel si duæ tantum sint naturæ agentes: quoniam enim, vt expositum est, non indiuisibiles sunt earum vires, sed longè eæ amplissimæ, & quæ benè imminutæ, fractæve viuant tamen, vigeantque: earum vtraque quasi innumeræ fieri potest, & earum singulæ reliquis singulis, vel quæ naturæ eiusdem sunt, oppositæ sunt, contrarięq; & sua singulæ cõstituunt entia.

entia. Ens itaque quoduis vel summè vnum, summeque simile, vel à natura eadem, à qua constitutum est, innumeris pene modis pati potest, immutarique. At esto, detur hoc Hippocratis: & rectè ex hominis dolore, malove, nequaquam ab vnica natura agente constituta esse entia, sed à pluribus, & mutuò in seipsas agentibus, mutuòq; seipsas oblædentibus, collectum sit; & tot omninò illæ ponantur à quot immutari, corrumpi; entia apparent: at non propterea humiditas itidem, siccitasq; agentes rerum causæ, veluti & calor, frigusq;, videri possunt, vel si paulò minùs ab auctis illis, imminutisq;, quàm ab his immutari entia, corrumpi; videntur. Non siquidè, (vt satis, reor, in superiore declaratum est Commentario, & paulò inferiùs amplius declarabitur) à seipsis illę fiunt; sed à calore, & frigore: nec quæ immutant, propria vi vlla, aut agendi facultate, aut actione omninò vlla immutant; sed mole, & quãtitate, qua aucta, vel imminuta, & partes ipsæ à propria dimouentur dispositione, & qui ipsis inexistit, spiritus, quod summè ei molestum est, dolorificumque, in angustius agitur, constringiturq;. Neq; .n. ibi animal dolet, vbi uniuersum, & æquè singulis ei⁹ partibus, cibus in propriam singularū actis substantiam excrefcit, maiorēq; occupat locū: sed vbi pars quæpiã seorsum ab alijs, vel oēs etiã simul ab alienis intumescunt humoribus. Rectè itaq; ex hominis morbis plures esse naturas agētes ratiocinatus Hippocrates; nō rectè humiditati itidē, siccitatiq; agendi vim attribuit, nusq; illas à seipsis fieri, sed à calore, frigo reve & cõstitui, & immutari, & caloris omninò, frigorisve opus eas esse intuitus. Nec si siccis interdū humida apponens, affigensque Hippocrates, humidiora illa facit, & è contrã, propterea vel humiditas agere, vel siccitas videri debuit: siquidè nō horū, vel illorū actio ne, nec actione omninò fieri id videtur, sed vtrorumq; appositione cõmitioneq; vt temerè omninò humiditas, siccitasq; agēdi vi ab Hippocrate donatę, & pro agētib; & ipsæ principijs positæ videri possint. quoniã igitur calor modò, & frigus agere, cõstituereve; humiditas, siccitasq; ab illis fieri, & materiæ dispositiões esse, nō agētes naturæ videtur; nulli dubiū esse pōt duo tantum ponēda esse prima corpora, vel si entibus reliqs & Terra, & aqua, & aer, & ignis inesse appareāt: neq; .n. si hæc, aut his similes res plerisq; illis, aut etiã oibus inesse appareāt, propterea prima corpora videri debēt. Siquidè, vt in superiore expositū est Cōmētario, calor quiuis ferē, at multò læguens magis, qualis animalium corporibus inesse vidēt, & à quali entia reliqua omnia, aut pleraq; cõstituta apparēt, vbi in dissimilare agit re; cuiusmodi quæ apud nos sunt oia propemodū, at cibi præcipue

præcipuè existunt, in plurima illam agit entia, & quæ, & naturæ robore, & materiæ dispositione summè inter se differant, & quæ dictis corporibus Hippocrati præsertim similes videri possint; cui nimirum benè calidæ, fluidæque res Terræ; & benè crassæ, corpulentæque igni, atque aeri similes videntur. At age tamen reliqua, quibus Hippocrates quatuor dicta corpora prima esse, rerumque elementa astruere videtur; examinentur & ipsa.

Animal uniuersum à calore solo constitui, & à calore solo constitutum, in quæ res solui Hippocrati uidetur, resolui posse: & succos, qui animalium corporibus insunt, unius omninò caloris opus esse.

Cap. 15.

Inde, inquit, (neque enim, ut veritas magis eluceat, vel paulò superiùs posita repetere grauabor) quatuor dictas naturas omnium principia, & quatuor dicta corpora rerum omnium elementa esse intel ligere licet; quòd ubi animal, vel aliud ens constituendum est, & calor, & frigus, & humor, & siccitas adsint, & mensura quadam, & quadam ratione agant omnia oportet. Non scilicet animal constituatur, si vel in masculino semine, vel in fœmineo utero aut calor, aut frigus, aut humor, aut siccitas exuperet; at ibi tantum, ubi horum nullum reliqua excedit, sed singula certa adsunt mensura, certa que agunt ratione: & quòd ubi corrumpitur animal, in ignem, aquam, aerem, Terramque resolui videtur; & quòd animalium corporibus quatuor præcipue succi inesse videntur, quorum singuli dictorum corporum singulis similes videntur; flaua scilicet bilis, quæ igni proxima, cognataque; sanguis, qui aeri; pituita, quæ aquæ; atra postremò bilis quæ Terræ similis videtur: nulli quidem fœminarum uteri verè frigidi, nullumque omninò per se illis frigus inesse videri Hippocrati potuit, at id modò, quidam videlicet minus, quam esse oportebat calidi. Quoniã igitur non ob imminutum illorum calorem, sed ob nimium frigus uteri ad concipiendum inepti; & ibi tantum animalium, entiumque; aliorum generatio absolui posse visa est, ubi frigus itidem, eaque mensura, qua oportet, adest; caloris remissionem, id quod Aristoteli postea visum etiam est, & contrarij omninò imminutionem contrarij alterius commistione fieri supponere uidetur. Calorem itaque omnem, remissus qui existit, propterea remissum esse, imminutumque, quod frigori commistus sit; & è contra. Et humiditatè, quæ

quæ non summa est, talem omninò esse siccitatis commistione. Et si quidem rectè id suppositum sit, rectè Hippocrati nec animal, nec è secundis entibus constitui ullum posse, nisi quatuor dicta principia omnia adsint, eaque sibiipsis commista ratione, qua in singulis entibus constituendis opus est, visum fuerit: neque enim vel animal, vel ens aliud omninò ullum à calore quouis, vel è quouis proxima materia constitui potest; sed singula à certo tantum calore, & è certa tantum proximæ materiæ dispositione. Quoniam uerò nec calor, nec frigus propterea imminui videri potest, quòd alteri alterum commisceatur; sed quòd dum ab altero oppugnatur, atque ad internitionem agitur alterum, minimè id torpet, stertitque; sed & ipsum vel longè debilius contra agit, aduersariumque, quantum potest, oblatit, imminuitque; & quouis materiæ dispositio à calore fieri potest nullius commistionis ope uso, ut satis reor in superiore explicatum est Commentario, & suo amplius explicabitur loco, ne explicandum quidem. Non si quidem imaginari licet contrarias agentes naturas, & quæ sese summè exhorrent, auersanturque, & quæ ad internitionem usque assiduè inter se depugnant, decertantque, proprij ingenij oblitæ, desidesque factas, sibiipsis coire, & vnum fieri. Et quoniam insuper calor, ut dictum itidem est, quouis, summus modò non existat, uel eandem, at dissimilarem rem in longè diuersissima agit entia; non rectè Hippocrati collectum videtur, ad animalium, rerumque aliarum constitutionem quatuor illis principijs sibiipsis commistis opus esse: unus si quidem satis est calor, commodam nactus materiam, ens quoduis, & animal etiam ipsum, omnesque eius partes, uel summè inter se differentes constituere, & unus omninò constituere omnes, & in constituto animali cibos in easdem, atque in succos, qui corpori insunt, omnes agere apparet, ut suo amplius demonstrabitur loco: & a calore solo constitutum cum sit, in quæ solui Hippocrati uidetur, resolui posse Aristoteli imprimis uideri debet. Quoniã eni quæ corrumpuntur omnia propterea arefcere, corrumpique Aristoteli uidentur, quòd inexistentis assiduè elabatur calor, & quam facit tenuitatem, cui uel ipse insidet secum assiduè educit omnem; non iisdem perpetuò præditus uiribus, nec in eandem perpetuò agens rem calor, sed imminutus assiduè, & in diuersam assiduè factam agens re, non eandem perpetuò tenuitatem facit, nec cum eadem elabatur assiduè, sed cum longè diuersa, & quæ & aer uideri possit, & aqua, & ijs tenuior, crassiorque. Quod attenuari non potuit, calore omni, omni que elapsa tenuitate; crassum itaque effectum, ubi à frigore occupatur,

occupatur, Terræ simile, & Terra videri potest. Rectè itaque quæ corrumpuntur in ea resolui oportere, è quibus composita sunt, de cernens; non rectè ex ijs, in quæ resolui videntur, è Terra, aqua, aere & igne simul inexistentibus composita esse ratiocinatur: nam in diuerso quidem subiecto, at in calorem modò abeuntem, & in remanentem materiam resolui illa videntur. Inde porrò dicta quatuor corpora prima esse, rerumque aliarum omnium, atque animalium elementa innuens, quòd eorum corporibus quatuor humores in-
 sunt, quorum singuli illorum singulis proportione quadam respondere, & similes esse videantur, ne ferendus quidem videtur Hippocrates: siquidem nec quatuor modò insunt, sed innumeri penè; plures enim biles, & plures etiam pituitæ, & specie, naturaque inter se differentes. Perblandus nimirum animalium calor, & diuersis insuper in eorum partibus diuersus existens, diuersisque agēs viribus, summè diuersos, summeque dissimilares cibos in longè diuersissimos agit succos, factosque illos immutare, inque alios agere, atque alios nunquam cessat. Nec eorum vllus dictorum corporum vlli, si talia sint, qualia Hippocrati ponuntur, similis videri potest: atra siquidem bilis vno colore excepto, quem à nimia assumpsit concoctione, summè in reliquis à Terra dissidet, calida omninò, fluidaque. Et pituita, quæ præsertim corpori commoda est, summè aquæ dissimilis Hippocrati videri debet: calida. n. manifestè est, vt eius sapor dulcis, vel dulci proximus declarat. At neque vel igni flaua bilis, vel aeri sanguis similis videri potest; fluidæ quidem res, at bene corpulentæ, beneque etiam crassæ summè tenuibus illis, & qui tactum, & uisum etiam ipsum lateant, fugiantque. Nisi igitur diligentius alibi dicta corpora prima esse, & ex ijs inexistentibus reliqua constare declaratum, vel ab alijs positum sumptum Hippocrati sit, indicia modò quædam ad tantæ rei constitutionem, & minimè illa necessaria attulisse uidetur: siquidem (vt expositum est) quæ in animalium constitutione, resolutioneque eueniunt, à solo omnia calore euenire possunt: vt mihi quidem, quod dictum est, non prima ea esse, & ex inexistentibus ipsis reliqua constitui declarare Hippocrati propositum, sed vtrunque suppositum fuisse videatur. Vtrumuis certè factum homini sit, veluti præstigijs ab eo captus Aristoteles videri potest, qui nimirum vel minima quæuis tractas diligentissimè ea ipse intueri, explicare, & Antiquorum de ijs sententias, explicare, examinare, & perpetuò ferè eas omnes, & iniuria fortè interdum damnare solitus in primorum corporum constitutione, in summi scilicet momenti re, & qua non rectè posita, nihil

nihil rectè poni possit. Adeò parum diligens, adeò iners, adeò Hippocrati additus, vt nihil eius decretis inspectis, examinatisque, veluti si Dei ipsius ore prolata essent, tot omninò ponenda esse decreuerit, quot esse ab homine pronunciatum fuerat, vel sensu ipso vel proprijs etià positionibus, & quibus nullas fortè firmiores posuit vnquam, summè obstantibus, summeque aduersantibus; quæ vide licet duo tantum esse agentia principia, & duo insuper prima corpora, & quæ nobis posita sunt, manifestè ponunt. Age verò apertum id fiat.

Proprias positiones intuenti Aristoteli duo tantum prima corpora, & Coelum illa, Terramque esse uideri debuisse. Cap. 16.

Substantia, inquit Aristo. in qua generationes fiunt, & corruptiones, veluti naturæ quæuis alia, & aliud genus quoduis, à duobus tantum detineri potest primis contrarijs: reliqua, quæ inesse videntur, prima non sunt, neque alterius omninò generis, sed à primis illis manant, & sub prima illa reducenda omninò sunt; illa eadem videlicet, at non integra, purave, sed imminuta, & sibiipsis commista existunt. Et alibi; Prima, inquit, contraria in natura quæuis quæ longissimè à seipsis posita sunt: in medio eadem quidem, at imminuta, & sibiipsis commista; integra videlicet contraria, purave extremas propriæ materiæ partes occupant, inque illis qualia sunt nihil imminuta, nihilque impurata vigent: medias verò nullum eorum integrum, purumque obtinet; sed imminutum vtrunque, atque alteri commistum. Rectè sanè: quæ igitur in extremis materiæ cuiusuis partibus spectantur, à summis ea, purisque; contrarijs constituta, & prima genere in illo, simpliciaque; & pura videri debet; Quæ in medio sunt, nec prima, nec pura à non primis nec puris constituta contrarijs, sed ab imminutis, & sibiipsis commistis: & quæ igitur in Mundo vniuerso summè à seipsis distant, ea tantum à contrarijs primis, summisque, & puris detineri; & prima omninò esse, simpliciaque; quæ nimirum à principijs huiusmodi constitui visa sunt. Quæ in horum medio spectantur, secunda omnia, mistaque; ab ipsidem quidem contrarijs, at sibiipsis commistis, & mutuò à seipsis passis effecta videri debuere, vel si extrema Mundi corpora non talia visa forent, qualia prima, nec quæ inter ea locata sunt, qualia ex illis composita esse oportet, eò itaque amplius talibus vtrisque conspectis, qualia vtraque oportere esse ratio dicit; in solo nimirum Cælo,

1. Phys. T. 50.56.

O & Ter-

& Terra sola summas, integrasque, & summè inter se contrarias inesse vires eadem, at languentes, debilesque ijs omnibus, quæ in Cœli, Terræque sunt medio: ea itaque omnia à Sole, & terra pati, immutarique, & constitui etiam omnia. Terram à solo pati Sole, & non vniuersam ipsam, sed supremam modò eius superficiem; Cœlum nihil ab vilo vnquam longè (vt dictum est) maximū, longèque robustissimum: at eius opera, & valdè etiam Cœlo similia, cognataque, & vel specie etiam Cœli, Terræque; media à Terra sola, vt, quod dictum est, veluti præstigijs ab Hippocrate captus videri possit Aristoteles: cui cum & sensus ipse, & propriæ etiâ positiones, & longè illæ firmissimæ duo tantum esse prima corpora ostenderet, quatuor esse illa, & propterea alteram agentium oppositionem adijciendam esse ab homine persuasum sit.

Humiditatem, siccitatemque; in primorum corporum constitutione agentes Aristoteli positas esse. Cap. 17.

NEC verò in simplicium cōstitutione humiditate, siccitateque; vt materia, & subiecto vsus dixeris Aristotelem, quod vtique innuere videtur, pati illas, calorè verò, & frigus agere asserens: & alibi materiæ illas, & passiuæ principij in mistorum compositione vicem subire affirmans. Quando apertissimè idè, vt visum est, ad primorum corporum constitutionem nequaquam duo satis esse agentia, constituentiaque; principia, quòd quatuor illa sint, enunciat. Si contrarietas, inquit, vna existat, duo sint prima corpora: sed quoniam plura esse videntur, duæ ad minimum contrarietates erunt; agentes nimirum, & constituentes: nam materia medium est, impotens videlicet per se corpus constituere, sed contraria per vices suscipiens. Prima igitur corpora cōstituenti Aristoteli humiditas, & siccitas agentes videntur, nihiloque; quàm calor, & frigus minus; & earum igitur vtraque; propriæ elementi species esse, veluti & horum. Et inuertenti etiam illa, & commiscenti; Ex igne aer fit, inquit, siccitate depulsa; & Terra ex aqua eius humiditate deuicta, deiecta que. Humiditas igitur in siccitatem agit, & siccitatem deturbat, atque interimit, & sese in eius subiecto producit. Siccitas contrà in humiditatem agit, & humiditate extrusa, eius sedè occupat: neque enim vel calor illarum alteram, vel frigus deturbet vnquam; cui vtrique; & calor, & frigus libens Aristoteli coit; & mistis omnibus aerem inesse oportere contendit, qui contrarijs Terræ præditus viribus, eam inalte-

2. de Gener.
T. 34.

2. de Gener.
T. 23. et seq.

46.

inalteret, imminuatque: & ignè itidem, qui vtroque; aquæ oppositus principio eam castiget, refrangatque; Non quidem, nisi ad humiditatem inalterandam siccitatis opus habeat opera, & è contrà, sed calor satis sit, aeris opus sit opera, atque; ignis: sed solus aer ad mistorum compositionem satis sit, vel ignis solus. At neque & humiditas, & siccitas, & caloris & frigoris vtraque; vtriusque; materia videri Aristoteli potuit: non siquidem contrariæ formæ materiam vnâ subeant, nec contrarias formas eadem suscipiat materia. Humiditas igitur siccitateque; agentes, & ipsæ in primorum corporum constitutione Aristoteli videntur, veluti & calor, frigusque;

Humiditatem, siccitatemque; Aristoteli etiam passiuas visas esse, & esse omnino passiuas. Cap. 18.

NEC verò in eo tantum prima corpora constituens accufandus Aristoteles videri potest, quòd materialè hanc, & generatilem substantiam duplici oppositione, & æquè vtraque prima, & æquè vtraque agente informat, quam, vt dictum est, & elegantissimis quidem rationibus ab vnica detineri demonstrat: sed quòd illà adiecit, quæ ipsi itidem agere nihil videtur, at pati tantum, & constitui etiam ab altera. Calor, inquit, & frigus efficiendi vim habent: siccitas verò, & humor patiedi; id quod inductione probatur: Calor enim, & frigus cum ea, quæ eiusdem, tum quæ diuersi generis sunt, determinare, coniungere, immutare, humectare, exsiccare, durare, emollire in omnibus videtur. Humida verò, & sicca, tum etiam per se, tum quæ cõmuniter ex vtriusque concreta sunt, corpora, terminari, & alijs, quæ dictæ sunt, qualitatibus affici. humiditas igitur, & siccitas nihil omnino agere, nec seipsas constituere Aristoteli videntur; at pati tantum, & à calore, frigoreve & ipsæ constitui, & mollicies, duritiesque; & reliquæ illarum affectiones omnes, & ueluti species. Neque aliud ferè toto eo in libro docere nos videtur, quàm humiditatem, siccitateque; passiuas omnino esse, & caloris, frigorisve opus, & ipsas, & quæ ipsarum propria sunt omnia. Quin ad eò positioni huic inhæret, ut ne ipsum quidè frigus actiuum omnino uideatur, quòd aquæ humiditatis, & Terræ coit siccitati: è quibus, ut è materia & passiuo principio, mista omnia constitui Aristoteli videtur. Eius itaque; sectatores calorem, frigusque; actiuas qualitates, humorem uerò, & siccitatem passiuas passim appellant: ut sui omnino oblitus uideri possit Aristoteles, qui in simplicium constitutione agentes has posuerit, ue-

4. Meteor.
T. 1.

2. de Gener.
T. 8.

lut & illas. Nec uerò, quod facerent, in mistorum modò cõpositio-
ne passiuas illas uisas fuisse Aristoteli Peripatetici dicant, & non
in simplicium itidem constitutione; ut enim uisum est, non ibi tã-
tùm pati humiditas, siccitasq; Aristoteli uidetur, ubi sibiipsis com-
miserentur; sed utraq; illarum per se, & seorsum existens: non scilicet
in mistis modo materiæ, & passiuæ principij uicẽ præstare, sed
nihilò in simplicibus minùs; quæ ex illarum altera constituuntur
pura, synceraq; , & nequaquã alteri commista. Humida, inquit, &
sicca, tũ ipsa per se, tũ quæ communiter ex utrisque cõcreta sunt
corpora terminari, & alijs, quæ dictæ sunt, qualitibus affici. Et sim-
plicium edocens cõstitutionẽ calorẽ modo, & frigus agere docet:
humiditatem, & siccitatem pati tantũ: ut non iisdem modò in cõ-
mentarijs, sed uerbis penè in iisdẽ secum ipse pugnare Aristoteles
uideatur, ut Peripateticorũ etiam uidetur optimis. Rerũ certè na-
turam suo arbitratu immutare Peripatetici uidentur, dum simplici-
bus inexistentes humiditatem, siccitatemq; , agendi seipsas nimirũ
mutuò deturbandi, interimendiq; , & in interemptarum sedibus
generandi constituendiq; ui donant: ubi uerò sibiipsis immiscen-
tur simplicia, ea illas spoliant, & non ampliùs à seipsis, sed à calore,
& frigore constitui uolunt. Nihil tale alijs in entibus, inq; alijs spe-
ctatur naturæ operibus: sed actio quæuis naturæ eiusdẽ perpetuò
esse, & à natura eadem idem perpetuò edũ opus. Cuius itaq; opus
humiditas semel uisa est, eiusdem perpetuò uideri debet; naturæ
alterius nullius omninò unquã: ubiq; igitur eadem humiditas ui-
deri debet, siccitasq; : & agere semel cõspecta perpetuò agendi ui-
prædita, & agens omninò ubiq; , uel patiens modò ubiq; , ab alio
non à seipsa constitui semel uisa. At nõ secum ipse pugnare modò
Aristoteles uidetur, humiditati, siccitatiq; agendi uim, opposita sci-
licet deturbandi, interimendiq; , & in interemptæ locum seipsam cõ-
stituendi, producendiq; facultatem præbens; sed cum Natura ipsa,
& ipso etiam cum sensu: nullã enim unquã uel humiditatẽ intueri
licet, uel siccitatem, quæ in oppositam eo agat pacto, quo qua-
litates, formæque, agentes omninò naturæ agere Aristoteli ui-
dentur: oppositam uidelicet è materia deturbet, & sese ex eius-
dem sinu educat; siccum itaque, quod est humidum fiat, nulla
humidi ullius iuxta positione, commistioneque, sed eius mo-
dò actione, quo pacto calida quæ sunt, frigida fieri uidentur. Hoc
humiditas nulla, nullaque siccitas agere uisa est unquã: longe-
que absunt, ut agere unquã possint, nulla agendi ui, & seipsas con-
stituendi facultate donatæ; at patiendi tantũ, & quæ à calore consti-
tuantur,

tuantur, & frigore. Imminuere sese modò illæ uidentur, ubi sibiipsis
immiscerentur alia ratione, alioque modo nihil in seipsas agere
unquã. Itaque nihil Terra unquã, quod non exhauriat, im-
bibatque, exsiccat: nec aqua humefacit, quæ non subit quibusue se
non indit: at hoc nõ humefacere est, nec exsiccare illud; sed humi-
dum sicco apponere, immiscereque utrunque. Quod uerè agit,
quodue exsiccandi præditum est ui, non immistum modò exsiccet,
Peripateticis oportet, passumque & ipsum, & humidius factũ: sed
separatum etiam, & nihil præpotens ubi est, passum, immutatum ni-
hil; humiditatem è materia deturbans, & siccitatem ex eiusdẽ po-
tentia educens. Remaneat itaque per se utrunque, & agens nihil im-
mutatum, ex humido alterum tenuique, & fluxile siccum factum,
crassumque, & concretum: quod aqua quidem pati uidetur, at ne-
quaquã à siccitate concreta, gelataque vlla, sed ab exuperate fri-
gore. Et quod itidem humefaciendi vim obtinet, non immistũ mo-
dò, & siccus factum & ipsum, sed separatum, nihilque interdũ pas-
sum humefaciat oportet; id nimirũ in quod agit è crasso, concre-
toque, & duro, tenue reddat, fluxileque, & molle. Hoc humiditas
nulla, & multò minùs quæ summa Aristoteli uidetur: at solus præ-
stare uidetur calor. Non igitur longè humidissimus aer, nihil à So-
le calefactus vel glaciem liquefacit, vel ipsam etiam niuem: quem,
si agendi ui prædita sit humiditas, vel solidissima quæque soluere
oportebat; aqua certè multò omnia promptius, robustiusque Ari-
stoteli etiam longè ea uisum humidiores, & omnia subire aptum
magis, longè ea tenuiores: at is à Sole non calefactus soluere, atq;
humefacere uidetur nihil; aqua modò, eaque infusa, immistaq; pau-
ca quædam, quæ scilicet aquea existentia tenuioribus partibus ela-
psis crassiora effecta fluere, & concreuere, nec tam è ualenter. Modi-
ca igitur tenuitate, quæ effluerat, restituta, liquefcunt rursus, & in
aquam soluuntur, à qua id aberant modò. Huiusmodi nitrum uide-
tur, & sal, & si quæ talia existunt: aliud certè à calore quouis concre-
tum nec aqua liquefacit, nec aer, quouis etiam affecti frigore, neq;
aliud ullum. At iuxta Aristotelis canonẽ oportebat omnia; non qui-
dem, quòd illorum poros subire nequeant: siquidem plurima uide-
re est longè illa rarissima, & patentibus etiam poris, quos non aer
modò, sed quiuis subeat humor, ab humiditate liquefieri nulla.
Tũ neque in valdè interna penetret agens, uel eius etiam actio
oportet: sed extrema cõtingat satis est, quibus uictis, uersisq; in in-
teriora agat, & inuertat etiam illa, quod agendi ui præditum est.
Quæ igitur à calore concreuere, & crassa facta sunt, non humefa-
cit,

cit, attenuatque humor; quòd illa non subeat: sed quòd ignauissimus ipse, & pati modò aptus est, agere nihil: nec vnquam omninò agit ipse quicquam, at calori tantum, vel frigori commistus eorum edit actiones. Itaque non soluit modò, humefacitque, & emollit; sed compingit etiam duratque, & exsiccat: quod in melle videre est in frigidam coniecto, & concreto, spissatoque ab illa. Humiditas certè nulla quantumuis infusa, & immorata quantumuis rem nullam in vapores, aut in aqua tenuius quid, humidiusque inuertet vnquam. Nulla igitur humiditas humiditatem generabit summam, quouis agens modo; at solus illam facit calor in tenuissimos vapores (ut dictum est) inuertens tandem omnia, longè quidem ægerrimè quæ crassæ per se, inexistente tenuitate; & quæ ingenerari potuit, emuncta omni, crassiora ipse idem facit calor: non quòd (vt Aristoteli placet) quæ à calore concreuere, à frigore dissolenda forent, eoque humido, quale (vt dictum est) soluere uideretur nihil: sed quòd summa obluatur crassitie; at soluntur tandem omnia. Et lateres igitur fornacibus superpositos soluit tandem valès, & diurnus calor: & cineres itidem, lapidesque liquefacit, & in vapores etiam attenuat: nec strenuè minùs compingit frigus, duratque, & crassa omnia facit. At siccitas nulla nullam vnquam humiditatem in propriam agit naturam, non imbibens quidem, inhauriensque illam; sed quasi in proprio abdit gremio: in quo, nisi à frigore concrescat, uel tenuior à calore facta elabatur, perpetuò seruetur, ueluti humor quiuis, in solida contentus re, quamve subire nihil possit; à siccitate certè nunquam inuertatur, & in siccitatem agatur. In primorum igitur corporum cõstitutione humiditatem, siccitatemque; agendi vi donans Aristoteles, non sibi ipsi modò, sed naturæ etiam, sensuique repugnat, dissentitque.

Calori siccitatem coire non posse, nec frigori humorem.

Cap. 19.

2. de Gener.
T. x. 10.

Naturæ itidem, sensuique, & sibi etiam ipsi discors Aristoteles, calori siccitatem, & frigori humorem copulat: manifestè enim quæcunque exuperat calor, tenuia facit omnia, & in vapores, fumumque inuertit, liquefacit saltem, emollitque, quæ non penitus superat, quæ humoris propria esse omnia ipsi imprimis Aristoteli videntur. Tenuitas, ipse inquit, mollitiæque, & viscositas principia non sunt: nam sub humiditatem reducuntur, & humiditatis

miditatis propriæ sunt; humiditas nimirum illarum quælibet, at non pura, sinceraque, sed siccitati commista, & passa quid à siccitate. Frigus contrà quæcunque occupat, compingit, duratque, & crassa facit: quæ & ipsa omnia siccitatis propria, & ueluti siccitatis species, aut gradus Aristoteli videntur. Durum est, inquit Aristoteles, quod concretum, gelatumque est: quod autem concretum est, siccum est. Propria igitur caloris, & caloris opus humiditas, quæ ubique calor adest agens, vertensque, uel integra ipsa adest, puraque, uel imminuta saltem, atque impura. Frigoris opus siccitas, & propria frigoris, quæ, ubique exuperans adest frigus, adest & ipsa, & humidissimis inditur rebus. Humidissima igitur, maximeque diffuens aqua, & aqua humidiores vapores, & ipse interdum vaporibus tenuior aer crassescit, densaturque, & compingitur à frigore. Ferrum contrà, & solidissima quæque & liquefunt, & in tenuissimos etiam vapores à calore summo soluuntur tandem: à nõ summo, & non diurno emolliuntur saltem, humidiora omninò sũt. Quòd si durare, atque exsiccare, & crassitiem rebus dare interdum uidetur calor; hæc etiam (vt sæpius dictum est) attenuans facit, atque humefaciens. In crassam uidelicet, nec similem agens rem calor, nec uniuersam illam exuperans, tenuiora, quæ insunt, seu crassa minùs attenuat, educitque omnia: his portò elapsis, quorum commistione mollior utique res uideri poterat, quod eius reliquum factum est, crassius apparet, duriusque nequaquam à calore tale factum, sed tenuitate ab eo, quæ immista erat, spoliatum: at quòd à calore summo ac diurno, exuperante omninò attenuetur uniuersum, & in tenuissimos tandem agatur vapores. Contrariæ certè actiones naturæ uni minimè dandæ; at vnica tantum, & ea vsquequaque, quæ ipsius uincens est, atque exuperantis. Exsiccare itaque; interdum uisus calor, non quòd siccus ipse sit, ut Peripateticis placet, exsiccare uideri debet; nã si ea exsiccet ratione, nõ, quod facere uidetur, ea tantum, quæ non penitus exuperat, sed omnia exsiccet; sed quòd tenuiora, quæ inerant, attenuat magis, atque educit omnia: ubique igitur humiditatem, tenuitatemque facere uidetur calor, & crassitiem auersari: frigus contrà crassitiem, siccitatemque; inferre ubique; & tenuitatem, humiditatemque vndique deturbare. Et hoc nõ à sensu magis, quam ab ipso habemus Aristotele. Alienorum, inquit, disgregatiuus est calor; similitum cõgregatiuus. Hæc verò non alia agat ratione, quam soluens, diffundensque, & liquefaciens: humiditatem scilicet à frigore concretam, gelatamque; quasi nodo exoluens, & aditum singulis, facultatemque, ad simile ut ferantur,

13

2. de Gener.
Text. 8.

rantur, præbens. Quin, si uerum fateri volumus, nihil aliud operatur calor: at liquefacit modò, atque attenuat: quoniam autem quæ eiusdem sunt naturæ, aut similia omninò modo eodem, eademq; attenuantur, aut liquefiunt, celeritate in vnum cõfluunt, & ab alijs fecernuntur: quæ uel attenuari, & liquefcere nequeunt omninò; uel ut attenuentur diuturniore opus habet concoctione. Nò igitur omnia à calore fecernuntur; non siquidem pix à cæra, sed illi immisceatur magis: neque hoc nobis magis, quàm Peripateticorù optimis uidetur. Calor itaque disgregare tantum, atque attenuare, humefacere omninò uidetur. Frigus cõtra, omnium est, Aristoteles inquit, congregatiuum: humida nimirum, tenuiaque omnia, & quæ fluunt, dilabunturque, & quæ separata sunt, & diuersa in vnum agēs, compingēsque, & constringēs: crassitiem, siccitatemque rebus dat quibuscunq; . Tùm quæ uerè exsiccat, è quibus uidelicet uerè extrahitur humiditas, à solo exsiccati calore, à quo solo educi, & quicum solo elabi humiditas Aristoteli uidetur. Quæcunque, inquit, exsicantur, uel calefacta exsicantur, uel frige facta: at siue hoc, siue illo fiat modo, à calore omninò exsiccat omnia, uel externo humiditatem elicente, uel ab interno à frigore eiecto, extrusoque humiditatem secum educente. Propterea igitur à calore omnia exsiccati Aristoteli uidentur, quòd egrediens calor siue à simili, cognatoque; allectus, educusque, siue à frigore eiectus cum humore elabatur, egrediturque, cum proprio scilicet subiecto: humorem etenim, quem non hic modò, at passim à calore attrahi affirmat Aristoteles, non alia attrahit ratione externus calor, quàm calorem attrahens humori insidentem, quicum elabatur humor. Quare quibus humiditas multa, calor inest exiguus, cuiusmodi aqua est, & quæ aquea sunt, non penitus Aristoteli exsicantur, sed concrefcunt tantum, quod non absolutum, sed exsiccati quoddam est; quia scilicet non uniuersam humiditatem educere potest elabens calor; at caloris propria humiditas, & sine calore esse impotens; calore spoliata, nò remanet amplius humiditas, nec cedēs, nec fluens amplius: at cedit, & fluit, & iterum fit humiditas calore rursus indito. Quæ aquea, inquit, sunt, unius caloris exitu concrefcunt: soluuntur itaque unius caloris ingressu: & non aquea tantum, sed quæ ex aqua itidè sunt, & Terra. Quæ ad Terram, inquit, & ad aquam, sed plus ad Terram attinent, si ex eo, quòd calor exierit, concreta sunt, calore, ubi rursus aduenerit, liquantur, ueluti latus cum gelu astrictus est. Nusquam igitur, ubi calor non adest, esse posse humiditas Aristoteli uidetur: & ibi nulla esse penitus, ubi nullus adest calor. Ibi itaque ut

4. Meteor.
c. 5. & 6.

c. 8.

c. 6.

2. de Gener.
animaliù, c. 3

4. Meteor.
cap. 6.

uera generetur, magno op^o esse calore; à quocunq; tamè ferè quædã fieri. Quæ refrigeratione, inquit, & calori uniuersi expiratione cõcreuere, ea nò soluuntur, nisi caloris exuperantia, sed molliuntur; ut ferrù, & cornu ubiq; uidelicet calor adest agēs, uertēsque, humiditas ibi fit; at ibi ægrius, ubi calore penitus elapso, intereptoque, nulla penitus remansit humiditas: & eò absoluta fit magis, quò magis uicit calor. Caloris igitur propria, & caloris opus Aristoteli. Et uidetur humiditas, quæ à calore constituitur, & perpetuò ad calorem fertur, & egreditur cum calore, & quæ calore spoliata nò remanet amplius humiditas. Frigoris op^o siccitas, & propria frigoris, quæ humidissimis èt rebus à prepotente inditur frigore, & ubiq; adest, ubi exuperans adest frigus. Non igitur (ut dictum est) calori siccitatē, & frigori humiditatē unies Aristoteli. cum sensu modò, & natura; at secum èt ipse pugnare uerè: quoniam igitur nihil omninò agere humiditas, siccitasque; uisæ sunt, & à calore, frigore uel ipsæ ueluti qualitates reliquæ oēs manare, & perpetuò ab altero altera, ut eorum neutri utraque coire queat, & unum fieri, quod maximè oportebat, unum constituturas: nequaquam & ipsæ primorum corporum agentes causæ uideri possunt.

Aristotelem quatuor ponentem prima corpora eo etiam incommodo premi, quòd singula duplici natura donet oportet.

Cap. 20.

EC uerò eo solo incommodo premi Aristoteli. uidetur quatuor ponens prima corpora, quæ duplici ad ea constituenda opus habeat oppositione: sed alio itidè, & nihilò fortassè minore, quòd scilicet singula duplici donet natura oportet: neque enim si ab altero tantum oppositionis utriusque; contrario singula constituta sint, in omnia inuerti queant, immutarique; omnia: at in contraria tantum singula. In terrâ uidelicet modò aer, & è cõtra, si ab humiditate constitutus sit aer, & Terra à siccitate, & aqua in igne modò, & in aqua ignis, si à calore hic, illa à frigore constituta sit. Nò siquidè in aliud ullum agens agat uel illud, nisi in contrarium, nec plura unum contraria. Quoniam igitur in omnia immutari uidentur omnia, quatuor ponenti prima corpora à duplici oppositione omnia, & ab altero oppositionis utriusque; contrario constituta fuere singula; ut singula quibus nò utroque; altero saltè opposita principio in reliqua immutari queant omnia. Rectè quidè modum uenatus Aristoteli. quò corpora à duplici constituta oppositio in sese mutuò transmutetur omnia. At is èt inueniendus ei erat, quo à duplici constituta illa

P prin-

principio, & duplici donata natura, vnū ea esse, nō duo singula p̄ba-
ret: quoniā enim id est omninō ens quoduis, quod natura, à qua cō-
stitutum est; entiumq; diuersitas à constituentium naturarum di-
uersitate habetur; à duplici constitutum natura non vnum uideri
potest, sed duo omninō. Ne igitur singula prima corpora non vnū
ens, sed duo ponat Aristoteles, à duabus illa constituens agentibus
naturis, & duas omninō illis naturas indens, modum omninō inue-
niat oportet, quo duplici inexistente natura vnū sint tamen. Ab
Aristotele itaque non inuētum, anxie illum Peripatetici omnes in-
quirunt; Num, inquit, non qualitas utraq; formæ uicem obtinet,
sed materiæ altera: neque enim vel humiditas, uel siccitas, quarum
altera singulis inest, ut forma in ullis, sed ut materia, subiectum que
in omnibus Aristoteli ponitur. Calor modò & frigus, quæ in nullo
coeunt omnibus ut formæ insunt; nec ut rationi congruum uideri
posset, horum alteri illarū altera perpetuò subijcitur: nō siquidem
naturæ eidem, at diuersis præditæ uiribus materia eadem, atque ea-
dem conuenit sedes. Siccitas itaque, inquit, quæ non calorē mo-
dò, sed frigus itidem exacuere uidetur, utriusque subiectū est sum-
mi, intensiq; . Humiditas uerò, quæ ab huiusmodi illis destrui uide-
tur, utriusque itidem remissi, immunitiq; . At præter quàm quòd
nihil (ut uisum est) minùs, quàm calor, frigusque humiditas, sicci-
tasq; in simplicibus agere Aristoteli uidentur; & quod, si se hoc res
habeat modo, non aquæ summum frigus, sed Terræ, cuius est sicci-
tas, dandum est: longè absurdus uideri debet summè contrarijs na-
turis subiectum idem, idq; proximū attribuere, eidemq; diuersis
præditæ quidem uiribus; at eidē omninō ad eò contrarium, quàm
idem eidē à seipsa uirium robore differenti. Fortè (inquit alij)
quia è qualitatibus duæ agere, pati duæ, & singula prima corpora
pati, & agere uidentur; singulis actiuarū alteram, qua agere, & pas-
siuarum itidem alteram, qua pati possent, assignari oportuit. Absur-
dum & hoc: neque enim (ut dictum est) uel actiua tantum, uel tan-
tum passiuæ qualitas ulla in simplicibus Aristoteli uidetur; sed æ-
què agere, & æquè pati omnes; ignem igitur in aerem inuerti sicci-
tate in humiditate in uersa; non quidem à calore, qui uni contra-
rius frigori, in siccitate nihil omninō Aristoteli agat unquam, cui
æquè libens atque humiditati coit. Itaque in ijs minimè acquiescē-
tes Peripateticorum optimi, nec duabus formis, & naturis duabus
ens vnum donari sustinentes; Altera, inquit, qualitas uerè formæ
uicem obtinet. Quoniam uerò non materiæ cuius, & quouis mo-
do affectæ, dispositæq; forma insit, sed parata sit oportet, aptaque
facta

facta materia ad huiusmodi formam suscipiendam: Hoc (inquit)
altera præstat qualitas; materiam nimirum disponit, aptamq; red-
dit; quæ igitur prius insit oportet, ac dispositionis subeat uicē: hoc
autem non siccitas magis, atq; humiditas, quàm calor præstat, &
frigus. Dicta quidem incōmoda uitantes, fortè & Aristotelis sentē-
tiæ hærentes magis, qui hoc ueritus (ut uidetur) haud æquè à quali-
tate utraq; singula prima corpora detineri pronunciat, sed vnum-
quodq; vnus magis esse; Terram scilicet sicci magis, quàm frigidi;
aquam frigidi magis, quàm humidi; aerem humidi magis, quàm
calidi; ignem calidi magis, quàm sicci. Nō quidem nō utranq; sum-
mam inesse singulis, sed alteram fortè innuens quasi materiæ, ac
dispositionis; formæ alteram subire uicem: quæ igitur dominetur
magis, & magis etiam operetur: at nequaquam illis minora sub-
eunt mala. Primum enim, si materiæ uicem altera præbeat, minimè
in omnia inuerti possent omnia, sed in opposita tantum singula; in
aerem scilicet Terra; & in aquam ignis, & è contra. In aerem uerò
ignis nunquam, aut in Terram aqua, nec è contra. Quid enim alte-
rius materia in alterius agat formam? Quæ præterea calor, frigusq;
quæ si non sola, at summè certè agere Aristoteli uidetur, dispositio-
nis, ac materiæ uicem humiditati præbeant, siccitatiq; ; quæ si non
& in simplicibus, in alijs certè omnibus passiuæ, & à calore, & fri-
gore constitui Aristoteli uidentur? Quæ si formæ existant, agentis-
que calorem ipsæ constituent oportet & frigus, proprias nimirum
materias, & propria subiecta: id enim uel imprimis agere uidentur
formæ; materiam nimirum ipsam sibi omnes concinnant, & pro-
prio aptam parant ingenio, propriæque operationi: non siquidem
ignauæ formæ, inertesque, quæ alterius ope indigeant, aut opera,
quod ipsis domicilium patet, sedemque; sed longè ipsæ gnauissimæ
illam sibi ipsis aptant, parantq; nullius ministerio uidentes, aut indi-
gentes omninō. Calor humiditatem facit, tenuitatemque; siccitate
frigus, ac crassitiē, quòd hæc huius, illius illa propria sedes est,
propriamq; domicilium. Et humiditas igitur calorem, & frigus sicci-
tas faciat oportet, si huius hoc, illius illa subiectū sit. Et multò etiā
id Peripateticis magis, quàm nobis, ponendum est, quibus materia
apta facta forma elucet è materiæ emergēs sinu; q̄ igit ab eo gene-
rari, à quo materia disponi, parariq; uidetur: nisi igitur à forma ipsa
materia paretur, à simili non generetur. Ignauissimæ igitur humi-
ditas, siccitasq; , & nō calorem modò & frigus, sed ne seipsas cōsti-
tuere vnq; uisæ, quàm lōgisimè absunt, ut formæ uideri possint, agē-
tesque, & quibus calor, frigusq; materiæ fiat, aut materiam dispo-

2. de Gene.
T. 23.

nant. Omnia itaque pertentantes Peripatetici, modum tamē inuenire nullum possunt, quo prima corpora non duplici natura Aristoteli donata esse declarent; quo neque absurdus quicquam, nec fieri potest minus. At necessariò (vt dictum est) Aristoteli factū quatuor ponenti prima corpora, & à duplici constituta oppositione, & in omnia inuerti videnti, ac volenti omnia.

Prima corpora sibiipsis contigua poni non possunt. Cap. 21.

Atis reor è principiorum à quibus prima corpora constituantur, natura, numeroque demonstratū esse duotantum ponenda esse: quoniam enim calor modò & frigus agere; humiditas, siccitasque materiæ esse dispositiones, & ab illis fieri visæ sunt; earumque alteri illorum alterum tantum insidere: ne ipsi quidem Aristoteli dubitare licet, duobus plura prima corpora constitui non posse. Age tamē corpora, quæ prima Aristoteli ponantur, inspiciamus: & ipsa enim per se, vt opinor, non prima omnia, nec quæ prima sunt talia esse, qualia Aristoteli ponuntur, manifestabunt: at illud prius, num scilicet contigua sibiipsis poni illa possint. At si, vt Aristoteli imprimis placet, eo locari entia oportet modo, vt contenta continentibus similia sint, cognataque: proxima nimirum quæ sunt mutuo sese contactu foueant, seruentque; & uolentia libentiaque sibiipsis coeant, iunganturque; non sese mutuo auersentur, aufugiantque, interitum à seipsis perhorrescentia: nullo pacto prima corpora sibiipsis contigua poni possunt; quæ nimirum ipsi itidē Aristoteli singula singulis contraria sunt, oppositaque, & mutuo sese oppugnant, interimuntque omnia; vel quæ altera tantum à seipsis disfidet qualitate: ut si in nullo naturæ opere inertem eam, ignauaque & mala, incommodave sustinent; sed perpetuò nō ea amolientē modò, sed in bona etiā commodave inuertentē ubique intuitus est Aristoteles: ipsi imprimis in primorū corporū medio quædā interponēda fuere, quæ eorum summas, & contrarias vires quasi exciperēt, retardarentque, atque imminuerent: nihil itaque sese illa oblaxētia perpetuò, quod summè oportebat, in propria seruentur natura.

Nec aliam aquarū multitudinē, nec mare ipsum aquæ esse uniuersitatē. Cap. 22.

T neque seorsum singula intuēti, qualia Peripateticis ponuntur, videri possunt: primū enim, quod in aquæ loco existens mare, aquæ uniuersitas Aristoteli videtur, & videri omninò debet, nulla alia conspecta vel magna, vnitaque, vel stabili aquarum mole; calidum siccumque;

siccūque; eidē videtur, & videatur necesse est falsū existēs, crassūque; Nec verò, propria illud natura frigidū & dulce, humidumque; asserat & tenue: at tenuiū, dulciumque; partiū abscessū, & calidæ, siccæque; exhalationis cōmitione à delabētibus delatæ pluuijs in contrariā actū esse naturā: siquidē (vt in proprio amplius declaratū est Cōmētario, & ipsi itidē Aristoteli videtur) aqua nulla à calore nullo crassescere vel salsa fieri potest: quæ nimirum parum quid à vaporum natura remota plusculū attenuata amplius, in vapores, inque; aerem soluitur vniuersa, nulla inexistente crassitie; quæ vel ab exili calore nequeat attenuari. Assiduè itaque; attenuata vniuersa magis, magis ad aeris, vaporumque; accedit naturā, & in eos soluitur nondū eo donata calore, à quo salsa fiat, eo itaque; aquæ uniuersitas à calore crassescat minus, quæ aqua omni simplicior, humidiorque; videri debet: quæ præterea tenuitas assiduè è mari à Sole extrahitur, assiduè itidē in aquas coacta mari restituitur; & quæ insuper è Terraeducta è, & ipsa magna ex parte in aquas coacta in mare tandē à fluminibus defertur. Non igitur propterea crassescat, vel salsum fiat mare, quod tenues, dulcesque; eius partes attenuet Sol amplius, atque; educat: & multo etiā minus quod exhalatio immisceatur, quæ aqua omni longè lenior est, tenuiorque; , & quæ si salsa sit, pluuiæ, à quibus defertur, nam ex se non modò non delabatur, sed superiora etiā petat, longè sint salissimæ, vel etiam amarissimæ, nō dulces, quales vel Austriæ ipsæ sunt, quibus plurima huiusmodi exhalatio cōmixta esse Aristoteli videtur. At vt plusculæ sint, non ea certè falsedine, eaque; præditæ videri possunt amaritie, à qua tanta aquarū moles falsescat. A nullo itaque; calore immutatū mare, nullaque; spoliatum tenuitate, quin potius tenuius assiduè factū, & humidissimū videri debeat, & dulcissimum, vel longè potius acerbissimū. hic enim, & austerus sapor à frigore, Galeno, & ipsi etiā sensui oriri videtur, vt suo aperitissimè demonstratū est loco; nō autē dulcis, nec ipse etiā aqueus, qui & ipse à non valēte quidē, at à calore fit omninò. Aquea igitur calidiora quid facta dulcescūt omnia: & salua in longa inædia, magis videlicet cōcocta falsescit, mox etiā & amarescit; salus verò, & amarus à calore, quā dulcis sunt, robustiore. At & quæ existit mare, tale semper, & veluti à principio extitisse Aristoteli videtur. Si siquidē prius, inquit, potabile: at dulciū abscessu partiū à Sole educatū, salsum est effectū; cur illis in dulcē tenuemque; aquā coactis, marique; restitutis nō iterū dulcescit, & tenue fit? Aeterno igitur tēpore, & veluti à principio crassum intuitus Aristoteles. mare, salsumque; & calidum, quod itaque; tale à natura cōstitutū videri debeat; at humidū, tenueque;

2. Meteor.
c. 3. & 3.
de animalium
Gener.
cap. 11.

2. Meteor.
c. 3.

4. de Cælo.
T. 24.

que, & dulce oportere esse cõtendens; id. n. facit summũ aquæ frigus, summamq; tribuēs humiditatē, & mare in proprio aquæ ponēs loco, & aquæ faciēs vniuersitatē; naturæ præscribere, & leges imponere. & veluti errantem illã corrigere videri potest. Illud certè reformidasse hominē oportuit, ne altero è frigidis corporibus in contrariã actõ naturam, quocunq; id factum sit modo; Mundi constructio, & ipse dissolueretur Mundus, qui nimirum propterea seruari Aristoteli videtur, quòd nullum è principijs prima corpora constituentibus reliqua excedat, exuperetq;: quod si fiat, in superantis, vincentisq; naturam inuerti omnia. Aquæ igitur vniuersitate, cui vel summum fuerat attributũ frigus, calida conspecta, summè reformidandum Aristoteli erat, ne omnia occuparet longè exuperans calor.

Aquam nullam frigidam esse, sed calidam omninò. Cap. 23.

Quas porrò nullas à frigore constitutas esse, & nullas omninò esse fridas, aquarum, reor, omniũ generatio, constitutioq; & earum actio, passioq; & ipsa ampliùs manifestat operatio: quæ si quidè è nubibus fiunt, è vaporibus, è calida omninò re omnes Aristoteli etiam fiunt in seipsam coacta, spissataq; aliud passa nihil: nullæ itaque pluiiæ, dum non in vnum cœunt vapores; at ibi semper, vbi in seipsas coactæ sunt nubes, & in seipsos spissati vapores; seu id loci angustia, seu ventorum vi, quæcunq; demũ fiat occasione, vel in summè etiam calido ambiente. Non certè si ad aquarum generationem conspissatio sola satis non sit, sed frigore etiam opus sit: quin nullæ omninò aquæ in aere fiant vnquam: nullum etenim frigus in summè calido Peripateticis elemento esse poterit vnquam; vt enim nihil à reflexis radijs locus, in quo nubes coguntur, calefiat, non propterea non proprio, naturaliq; calore Peripateticis caleat: Frigidiusculus certè vbi est aer, vapores, nubesq; nequaquam in aquas, sed in niues cogi videntur. Tum ad vapores in aquas cogendos, conspissationem solam satis esse, nullius ope indigentem frigoris, vel ipsis inuerti licet oculis; Vbi-
cunque videlicet quacunque occasione in seipsos spissantur, in valde etiam calidis rebus, nec vapores modo reliqui, sed fumus etiam ipse in aquas crassescit. At neque aliud, vt suo ampliùs declaratum est loco, videri aqua potest, nisi vapor in seipsum conspissatus: veluti neque vapor aliud, nisi attenuata aqua; quæ vel ab exili calore

re

re (vt dictum est) uniuersa in vapores soluitur: at hi si in angustiùs cogantur in calida etiam re aqua fiunt, à qua nimirum id aberat modò. Nec alia ratione pluius ibi aer, caliginosusq;, & sub quo madefias semper, ubi ab oppositis montibus vapores coercentur, & veluti retinentur; nisi quòd plures effecti, spissatiq; in seipsos aqua fiunt, uel aquæ similes res. Et ad Arabiæ montes sub ardentissimo etiam, maximeq; sereno Cœlo repentinæ, longèq; crassissimæ fiunt pluiiæ, quòd vapores ad illos delati, impactiq; progredi, diffundiq; prohibiti, plures ubi effecti sunt, in seipsos conspissantur, & in aquas crassescunt. Et quæ itidem è Terra exoriuntur, ut & ipsæ è vaporibus, veluti Aristoteli placet, fiant, ex illis certè constituuntur in seipsos coactis, conspissatisq; neque enim frigus ibi sit summum, quale aquas Aristoteli constituit, uel ullum omninò, unde vapores elicit sol: minimè enim in ipsos Terra, uel Terræ inexistentis aqua agatur, nisi à magno Solis calore occupata, inuersaq; nam si Terræ ipsam, ut nobis placet, in aquã inuertit Sol, nulli dubitandum sit quicquam, nec summè frigidam, nec frigidam omninò esse aquam; è frigida quidem re factam, at adeò à Sole immutata, uel nihil omninò, quod Terræ simile sit, relictum uideatur: è crassissima nimirum, summeq; opaca, & summè nigra, penitusq; immota re tenuis facta, transpica, alba, motu gaudens, minimeq; inepta ad motum; agenti denique Soli longè, quàm Terræ, è qua facta est proximior, similiorq;. Aquarum igitur constitutio omnis minimè fridas aquas declarat, è calida, ut dictum est, genitas omnes re, & ab agente minimè frido. At neque actio ulla, quæ nimirum uel liberalissimè epota nullum animalibus malum infert; quorum longè languidissimus calor, uel ab exili etiam frigore omnis pereat, penitusq; extinguatur. Nec uerò linguam constringit quicquam, quòd frigidiusculi succi, cibiq; omnes faciunt; sed uel dilatat potiùs, uel nihil immutat omninò: ut linguæ, inexistentisq; spiritus calorem uel exuperare, uel æquare saltem uideri debeat. Galeno certè sapor, si quid aliud, rei cuiusuis naturam manifestare uidetur. Et rectè sanè: nam (ut suo ampliùs expositum est loco) linguæ inclusus spiritus penè in apto positus, mollissimis neruis, & laxissima intertextis carne inditus, uel languentes ciborum percipit actiones: aqueus porrò inter dilatantes, constringentesq;, inter calidos nimirum, frigidofq; medius illi uidetur. Nec uerò frigida uideatur aqua, quòd cõtacta plerunque talis sentitur; nam & succi quilibet, uel longè propria natura calidissimi nihilò aqua minùs frigidi percipiuntur, ab ambiente

ambiente aere ita affecti; hyeme certè calida è Terra omni emanat. Nec itidem, quòd epota immoderatum interdum in animalium corporibus calorem reprimat, retundatq; , aut quòd propriū etiam imminuat: neque enim qualis sit ad nostram naturam collata, quod Medici faciunt, modò quærimus; sed quænam sit simpliciter, & naturæ vniuersæ comparata: Calorem natiuum epota imminuit, quòd eo minùs calida est aqua, veluti tepida ipsa in feruētem iniecta, eodemque pacto febrium itidem incendia extinguit, & magis etiam alieno frigore: non igitur, nisi gelida facta. Nec verò quòd ignem suffocet copiosa in ipsum iniecta, quando & feruens idem facit, & marina amplius, calida Aristoteli etiam uisa, & sicca insuper. Et succi quilibet longè etiam calidissimi; & qui perbellè nutrire ignem videntur, eum omnes extinguunt, si copiosi in non valentem iniiciantur: quòd nimirum liquidi etiam existentes, tenuesque, poros, è quibus tenuitas flammæ nutriēs elaboratur, illinunt, aditumque elabenti obstruunt: vt nisi prius, quàm suffocetur inexistens calor, in flammæ & ipsi inuertantur succi; pereat oportet ignis. At vbi materia adest, quæ non adedò ab infusa compingi queat aqua, vel quæ vniuersa incensa sit, quod bitumini accidere videtur, in ea accensæ flammæ nequaquam ab infusa aqua opprimi, sed nutriri potius videntur: neque incendia summa ab infusis aquis vllis, sed à superposita sola extinguuntur Terra. Nulla igitur aquæ actio magnum ei inesse frigus declarat: at neque passio vlla; quæ nimirum feruens facta, & magno donata calore, tantum abest, vt corrumpatur, vel aqua esse cesset, vt magis aqua fiat, magisque perficiatur, tenuior facta, atque humidior. Non quidem, si frigus, & summum illud, vt Peripateticis placet, aquæ substantia sit: sed nullo extingatur temporis momēto à re occupata propriæ naturæ summè contraria, oppositaque, veluti ignis, si quoduis frigus ipsum occupet. Hoc cuius manifestare potest nequaquam à frigore, eoque summò constitutam esse aquam: id verò à nullo, reor, quòd summè aquæ naturæ contrarium, aduersumque videtur frigus, corrumpens illam, & in glaciem inuertens, cristallumque, proprio scilicet termino contentas, solidas, cōpactas, & ad motum ineptissimas, penitusque immobiles res fluxilem, liquidamve aquam, & quæ sese continere minimè queat; quæ denique motu gaudere, & seruari videtur motu, id quod nō modò non frigidam declarat aquam, sed calidam omninò. Propria siquidem operatio, si quid aliud rei cuiusuis naturam manifestat, à propria ipsa manans substantia: ea autem, vt expositū est, propria

propria videri debet, qua oblectantur entia, seruanturque; aliena omninò, qua corrumpuntur. Aqua igitur motu seruari visa, veluti & ignis, & corrumpi ab immobilitate, calida omninò videri debet: siquidem calori motus, frigori immobilitas attributa est. A calore igitur constituta, & seruata, perfecta que à calore; & cui quæcunque insunt, tenuitas, albedo, & mobilitas caloris sunt propria, & cuius naturæ aduersum, contrariumque videtur frigus, calida omninò videri debet. Eò autem Aristoteli magis, cui (vt dictum est) aquæ vniuersitas calida videtur; & caloris exitu gelari aqua, & corrumpi immobilis facta, quòd inexistēs calor elaboratur: fluens verò seruari, q̄ in elapsi locum alium à motu assumat: & cui demum humor nullus sine calore esse placet. At & ignis pabulum Peripateticis visa omnibus, nequaquam igni contraria videri debet: talia enim quæ sunt, ægerrimè inuertuntur contrarijs repugnātia, oblectantiaque; viribus, & non nutrire, quàm corrumpere apta sunt magis.

Aerem non summè calidum, qualis Aristoteli ponitur, nec primum igitur corpus esse. Cap. 24.

Calore porrò summo, & ab eodem omninò, à quo ignis, aerem Aristoteli constitui oportere ipse aperitissimè declarat Aristoteles in ignem ipsum inuertens, sola immutata humiditate, & è Terra atque aere ignem constituens huius calore, illius remanente siccitate. At neque primum omninò, simplexque fuerit corpus; non summis proprijs præditum qualitatibus: remissio enim omnis contrarij fit Aristoteli admittione. Tum si à principijs non summis, syncerisque constitui queant prima corpora, quin infinita constituantur nihil prohibet. A calore igitur summo constitutus aer; veluti & ignis, per se ipse caleat semper nulla externa, vt calidus fiat, ope indigens: frigidus certè nunquam sit. At is, vbi à reflexa Solis luce non calefit, non modò non calidus, sed benè etiam frigidus fit, à Terra (inquiunt) exuperante ita affectus: non quidem si summus illi insit calor, veluti Terræ frigus: sed Sole etiam remoto quantumuis, nihil ipse in Terram ageret minùs, quàm ab ea patere tur; fortè & amplius, æque proprijs vigens viribus, & in supremas agens Terræ partes, è quibus, si nō frigus omne à Sole deturbatum est, at valdè certè imminutum. Mirum prætereà, si summè Terræ oppositus, contrarijque aer, maiorem Terræ portionem contineat,

13

5. de Gener.
animalium. c.
3.

neat, ac circumplectatur; siquidem cōmuni qualitate colligari prima corpora Peripateticis placet.

Ignem non siccum esse, sed humidum; & Aristoteli imprimis humidum, uideri debere. Cap. 25.

T aqua igitur summum frigus, & summū aeri calorem tribuens Aristoteli nihil eorum naturas, nihil proprias etiā positiones alibi positas, at præsentes modo intuitus uideri potest: siccitatē uero igni indens, & ab altero communi terræ principio illum constituens, ne has quidem; qui uidelicet vix dum humidi, sicciq; rationibus, & ijs, quæ utriq; eueniūt, & quæ utriusq; propria uideri possunt expositis, cum eorum, quæ sicci sunt, nullum; quæ uero humidi sunt, igni omnia inesse appareant; & nihil omnino Terræ simile habere is uideatur; summam igni attribuit siccitatem, & ex dimidio Terræ eundem facit. Agē uero, ne hominē syncophantari uideamur, humidi, sicciq; rationes explicantē audiamus. Humidū id, inquit Aristoteli, uidetur, quod proprio quidē termino indeterminabile est: alieno uero benè determinabile: quod, s. sese continere. & in proprijs terminis, propriaq; figura seruare minimè potest; & quod alienos terminos, alienamq; figuram promptè suscipit. Siccum contrā, quod proprio quidem termino benè terminabile est: alieno uero indeterminabile: quod scilicet sese cōtinet, & in proprijs terminis, propriaq; seruat figura; & alienos terminos, alienamq; figuram nō suscipit: tūm tenuitas, inquit, molliciesq;, humiditatis sunt, & illarum utraque humiditas quid passa: crassities contrā, & durities, siccitatis propria, & utraq; siccitas quid passa; siquidē illarū utraque, quæ humiditatis; hæc contrā, quæ siccitatis sunt, habere, & facere uidentur: humidum .n. quoniam proprio termino nō cōtinetur, & alienū facile suscipit, & facile se impelli finit, repletium uidetur; id uero & quod tenue est, præstat. Siquidē è partibus exiguis constat: tale autem quod est, quia totum ipsum, quibus apponitur, contingit tota, repletium omnino existit: mollicies uero in sese refugit, ceditque, id quod humidi omnino est, & humidū facere solet non quidem humiditatis, siccitatisque rōnem exponēti Aristoteli quæ illis eueniunt, & quæ illæ pati, vel non pati aptæ sunt, afferenda erāt; sed quid ipsæ omnino sunt, earumq; substantia, à qua & constituuntur: & ut, quæ pati uidentur, pati possint; & ab ijs, quæ pati nō possunt, immunes sint, habent, ponenda. Et si paulò attentius intuitus illas foret,

foret, dubio procūl quæ nobis uisæ sunt, Aristoteli idem conspectæ forent; materiæ nimirum expansio, explicatioq;, atque amplificatio, humiditas; materiæ uero conspissatio, siccitas: id .n. esse utraq; uel ipsis intueri licet oculis. Tūm quoniā manifestè materiæ dispositiones, aliud illæ nihil uideri possunt. Et materia nō alia rōne à se ipsa diuersè disponi pōt, nisi q; uel summè in seipsam conspissatur; uel summè expanditur, extenuaturque, uel medio quodāmodo afficitur. Et ubi summè in seipsam cogitur, nihil comprimēti, eiusque locum occupare contententi cedit, quod in angustius agi impotēs, quò sese contrahat, non habet; ubi contrā summè est in amplum acta, & ueluti explicata, promptissimè aduenienti locum præbet, q; in angustius cogi potest, & quò sese contrahat habet; medio uero ubi disponitur modo, cedit quidem, at ægrius, id quod mollicies facere uidetur, viscositasque; siccitas summa materiæ cōspissatio, humiditas contrā summa materiæ explicatio, media uero dispositio mollicies, viscositasque ponenda fuit. Quòd si magis illas aperire placitum foret, poterat utique humiditatis loco tenuitatem ponere; siquidem materiæ explicatio, expansioque tenuitas dicitur, nec aliud ab ea tenuitas uideri potest: & pro siccitate crassities; materiæ .n. conspissatio crassities dicitur, nec aliud uideri pōt crassities, nisi materiæ copia in unum acta. At esto, dentur hæc Aristoteli; & iuxta ea, quæ humido attribuit, siccoque, humidūne ponendus sit ignis, an siccus, consyderemus. Et quò breuior, certiorque inquisitio fiat, quid humidum sit, quid siccum iuxta id, quod utrunque in tactum agere Aristoteli uidetur, ponamus: tangibiles .n. cum sint illæ, tactu utiq; percipiendæ sunt, dignoscendæque. Et ubi humidum ne sit quid, an siccum inquiritur, humidum, uel siccum, prout quæ humiditatis sunt, uel siccitatis, agere uidetur, statuendum omnino est. Quoniā igitur Aristoteli imprimis humida quæ sunt contingēti cedere, & locū præbere uidentur, mollia omnino esse: sicca contrā reniti, obistereq;, locum abnegare, dura omnino esse: Aristoteli imprimis sublunarium omnium ignis, purus præsertim ille, syncerusq;, qui cælo subiacet, sublunarium omnium mollissimus, maximeq; cedens, humidissimus uideri debet, nō alijs modò oibus, sed aere etiā ipso tenuior illi uisus, eaq; ratione aerē tenuitate excedere, qua aer aqua, & aqua Terram. Propterea .n. aer aqua humidior Aristoteli positus interdū Peripateticis uidetur, q; quæ humiditatis sunt, præstat, & hēt magis: magis uidelicet cedit, & mollior est. Propterea id uero, q; tenuior: neque .n. dubitare ulli licet cessionis, renixusq;, & molliciei, ac duritiei materiæ extenuationē, conspissationemq; esse causam.

2. de Gener.
Tex. 9. &
Sequentibus.

Nec verò q̄ ascendēs noster ignis diffundi nō videtur, sed veluti in pyramidē coire, vt sese, quod siccorū propriū Arist. videtur, cōtinere, & proprios terminos, propriamq; habere figurā videri possit, sic cus propterea videatur: nā & qđ humidū est, & ens oīdō quoduis libēs sibi ipsi coit, & libēs sibi hāret totū: siquidē foueri appetit, seruariq; . Quin humida magis fortē, q̄ sicca, sibi ipsi coeūt. & à seipsis segregari exhorret, auersaturq; : quā s. exquisitiore sensu p̄dita videri possunt. Et si illorū segregationē intueare, ibi tantū à seipsis separari illa videas, vbi ab aliena separatur vi, & id passa statim sibi ipsi iterū, si liceat, uel similibus saltē, cognatisq; uniri. Alterū, qđ verē humidū est, siāma quāuis hēt. quāuis, s. cōprimenti prōptē cedit. Propria certē figura si igni danda est, pyramidalis ea minime sit, sed sphaerica oīdō, qualē proprio in loco nactus vī, & q̄ similari oīdō corpori conuenire videtur: qua nimirū equē sibi ipsi coit vniuersū. Ascendēs porrō in pyramidē pfunditur, q̄ ē rei, in qua accēsus ē, medio plurimus ibi uigēs calor plurimā educit tenuitatē, & q̄ summo donata calore ī lōgius luceat. Fortē & reliquis illā ambiētib⁹ calidior, tenuiorq; celerius ascēdit. At neq; sic⁹ ignis, crassusq; videri pōt, q̄ exficcare interdū, cōpingereq; , & crassitiē facere videtur: q̄ n. (ut s̄pē dictū est) exuperat, & in propriā, aut proximā agit naturā, summē illa oīa tenuia facit, vel liq̄da saltē, moilliaq; . Ea modō ab igne crassescere vident, q̄ nō uniuersa exuperat uel languēs ipse, im̄ potensq; , vel nō diu agēs: at tenuiora tātūm q̄ inerāt, seu min⁹ crassa. Ijs porrō sūmē attenuatis, elapsisq; oībus, reliqua q̄ attenuari nō potuere, crassiora fiāt necesse est: at q̄ à robustiore illo, uel diutino re in tenuissimos tādē vapores agant oīa; ut siccitas à calore facta, nō caloris actio, sed caloris impotētia videri possit. Quē igr̄ igni in sunt, & q̄ agit oīa, nō siccū eē illū, s̄d lōgē humidissimū manifestāt.

Ignem summē Terrae esse oppositum, summēq; contrarium & ipsi imprimis Aristoteli talem uideri. Cap. 26.

TERRAE porrō summē oppositum, summēque contrarium esse ignem, quae utrique insunt omnia, & ipsa imprimis utriusque manifestat operatio; quibus omnibus summē à Terra disidere uidet ignis, & nihilo penē, q̄ cōlū, min⁹ cēlo similis cognatusq; . Itaq; ut summē crassa existit terra, summē opaca, sūmē nigra, obscuraq; , & sūmē deniq; imobilis, sic ignis contrā sūmē est tenuis, transpicuusq; , nihil itaq; cēlestiū aspectū adimit, aut imutat omninō

omninō, summē albus, purus ipse, nulliq; cōmixtus fumo, summē lucidus, in seipsum conspissatus, collectusq; , & summē deniq; mobilis. Et hāc ignis propria, remissa certē quādam, at aeri insunt omnia, nec plurimū absunt ab aqua: quippē & ipsa tenuis, trāspicua, alba, nec penitūs motus expers, penitusq; inepta ad motum; quinimō, & ipsa motu gaudet, & seruatur motu. Secus itaq; atq; Aristoteli oporteat: hanc enim ab utroque igni opposito constitutam principio summē igni dissimilem esse, Terrā verō ab altero communi ex dimidio igni eandem esse oportuit, & videri insuper sensibili existente principio, & operationē ex dimidio operari eādem; quod enim sunt, quodq; operantur entia, à proprijs sunt, & operantur principijs. Ijs porrō, quae dicta sunt, Terrē ignem opponi ipse manifestat sensus, qui vbi adest, nulla ampliūs adducenda est ratio: at neq; ipsi in reliquis, sed in eo tantū Peripatetici dissentiat, quod & Terrā interdum albedinem tribuunt. Haud rectē, reor: nisi enim, vt dictum est, alterius principij, & alterius primi corporis proprius sit niger color, pacto nullo rebus, quae ab illis constituuntur, indi possit. Neque igitur ex albis illis omnibus nigrū educentes, satis placere Peripatetici possunt, vt in Commentario de Colorū Generatione expositū est. Aristoteles quidē ipse est, vbi nigram ponit Terrā, propria certē substantia, propriaq; operatione summē illam igni oppositā esse, contrariamq; , & aerem, atq; aquā media illorū esse rationibus multis declarat. Ad propriū, inquit, locum ferri vnū quodq; , ad suū simile, & suā speciem est ferri. Et sic utiq; quis existimabit id quod Antiqui dicebant, simile ad simile ferri: hoc enim non accidit omninō; non enim si quis Terram transmutet, & iuxta Lunam collocet, partes ad ipsam ferentur, sed ad eundem locū, vbi nūc existit. Terrā itaq; partibus magis Aristoteli proprius Terrē locus videtur, quā Terrā uniuersitas, & ab illo foueri ipsa, seruarique, & perfici magis: propterea enim ad hanc, vt ad illum ferantur. Et haud ita multō post; Vbi, inquit, ē graui leue fit, in superum locū venit. Simul autē est leue, & non ulterius fit, sed illic est. Id nimirū & necessariō innuens: nequaquā videlicet verē leue id esse, quod nō in supero est loco: quod nimirū id esse enunciauit Arist. quod reliquis superstat, & supereminet. Subdit itaq; , Manifestū est igitur potentia existens ad actum proficiscens venire illuc, & ad tantū, & ad tale, vbi est actus, & quanti, & talis, & vbi. Ad cōtraria igitur loca qualia mediū & extremū, Aristoteli etiā videntur; vt ad proprios actus, propriasq; formas, & proprias p̄fectiones tēdētia corpora, sūmē inter se contraria Aristoteli etiā videntur, & videantur necesse est.

quoniam

1. de Colorib.

2. de Gene.
animal. c. 2.

4. de Caelo
T. 22.

25

26

34. Quoniam, inquit, id, quod omnibus substat, fertur ad medium, necesse est quod omnibus supereminet, ferri ad extremum regionis, in qua faciunt motum: extremo enim mediū cōtrarium est; quod autem substat, ei, quod supereminet. Quapropter & rationabiliter graue, & leue duo sunt: etenim loca duo, medium, & extremū. Id apertè asserens, quoniam à proprijs locis proprii actus, propriæque perfectiones entibus dantur, propterea duobus tantum existentibus oppositis locis duos tantum oppositos actus largiri posse: reliquos medios inter hos esse. Subdit itaque; Est igitur & inter hæc medium, quod ad vtrunque ipsorum dicitur alterum: quod enim intermedium est, vt extremum, & medium amborū est; ob hoc est etiam aliud graue, & leue, vt aqua, & aer: nihil enim prohibet, vt inter contraria sit vnum, & plura, quemadmodum & in coloribus. Manifestè itaque iuxta proprium actum, propriæque perfectionem, & iuxta propriam igitur substantiam summè ignis Terræ opponi Aristoteli videtur: non aqua, quæ, veluti & aer, illorum media videtur. Et iuxta proprium igitur motum, propriæque operationem videatur necesse est, quia nimirum à propria manat substantia, & videtur omnino: summè enim motus, qui ad supera, ei, qui ad inferna, contrarius Aristoteli videtur. Et hoc Terra sola simpliciter moueri, sola simpliciter visa grauis: illo verò ignis itidē solus, solus et ipse simpliciter visus leuis: aer, & aqua, & leues esse, & graues. Quin neque iuxta leuitatem, grauitatemque, & iuxta proprios tantum motus Terra igni opponi Aristoteli videtur: sed iuxta motum itidem, atque immobilitatem, vt ex ijs, quæ citata sunt, manifestè apparet. Liceat autem, quò veritas magis cluceat, ea repetere. Oportet, inquit, vt firmum quid, stabileque habeat Cœlum, circa quod moueri queat; terram esse immobilem, & in medio positam: quod enim circulo mouetur, necessariò circa medium stabile mouetur. Terra autem existente, & ignem existere necesse est; si enim alterum contrariorum natura, natura & alterum: siquidem eadem contrariorū materia; & prior est affirmatio negatione, veluti calidum frigido. Quies autem, & graue dicuntur iuxta leuitatis, & motus priuationem. Non igitur iuxta leuitatem, & grauitatem, & iuxta contrarios tantum motus Terra igni opponi Aristoteli videtur, at iuxta motum itidem, quo perenni gaudere videtur ignis, atque immobilitatem, in qua perpetuò quiescit Terra, quæ longè maior oppositio videtur: neque enim motus quiuis à quouis si quidem differt, adeò differat motu, atque ab immobilitate, & à contrarijs igitur constitutus vide-

1. de Cælo.
T. 10.
4. de Cælo.
T. 36.

2. de Cælo.
T. 17. 18.

ri de-

ri debet principijs. Propria siquidē, vt dictū est, operatio non substantiæ cognata modò, atque vnita, sed substantiæ vnum, atque idē videri potest. Et contraria, similiaque, & diuersa entia Aristoteli imprimis videntur, prout tales ipsorum existunt operationes. Cœlum itaque à sublunaribus diuersum, quò diuersus ipsius à sublunarium motus: ipsi igitur imprimis Aristoteli summè Terræ oppositus, summeque contrarius videri debet ignis.

Si corpora, quæ prima Aristoteli ponuntur, prima sint omnia, & qualia Aristoteli videntur, mutuò in sese omnia, & quo Aristoteli placet, pacto inuerti, & ex duobus id tertium fieri, quod Aristoteli videtur: sin horum quid non fiat, nec prima ea esse, nec talia. Cap 27.

NON reatè porrò prima corpora componens Aristoteles pulcherrimè ea quidem inuertit, firmissimeque proprijs positionibus inhærens: & si verè, qualia ponuntur, sint, si scilicet quæ, qualesve naturæ illorū singulis inesse Aristoteli videntur, insint, necessariò & mutuò in sese inuertantur omnia, & longè ea promptius, quæ ab altero communi cōstituta sunt principio; egrius multò quæ vtroque dissident; & è duobus tertium fiat, quo Aristoteli placet pacto. Et aqua scilicet, & aer non sese modò mutuò inuertant, sed ignem etiam vterque, & terram etiam ipsam nihil eis commistus, sed agens modò, & per alterationem, quo modo & ignis, & Terra illorum vtrunque inuertere videntur: & ignis Terrā facilius, quàm aquam immutet, & nihilò quàm aerem ægrius; & ex igne, & aqua, humiditate ex hac, & calore ex illo deiecto, ignis itaque siccitate, & aquæ remanente frigore Terra fiat: è Terra contrà, atque aere, huius humiditate, illius verò frigore interempto, ignis constituatur. Num igitur dicto ea modo eueniant Aristoteli videndum erat: & si quidem omnia ita euenire visa forent, propriæ positiones retinendæ: & è duplici illa natura, & summa vtraque, & æquè vtraque agēte constituta, & prima omnino esse ponendū: Sin contrà, secus quædam atque oportebat; si scilicet vel non eorum quoduis reliqua inuertere, sed quædam modò, & non ea quæ oportebat, promptius; vel si è duobus non id tertium, quod constitutum erat, constitui visum sit, dimittendæ omnino propriæ positiones homini erant, demoliendæque: si quidē non proprio arbitratu res constituere, & eas illis naturas indere, easque actiones

2. de Gener.
Tex. 24. 25.

nes

nes, & passiones assignare, quas illi indendas, assignandasq; nostra nobis ratio dicat; sed quas inesse, & quas edere illas, & quas pati sentus ipse manifestat, propositum est. Quoniam igitur id omnino à primis corporibus secunda differunt, quòd hæc non ab integris, purisque, vt illa, constituta naturis, non summis, vigentibusque, vt illa; sed imminutis, languentibusque viribus prædita sunt; quid illorum singula in reliqua agerent, & quid à reliquis paterentur videndum Aristoteli erat. Et quæ reliqua omnino inuertere, ipsa à seipsis modò inuerti conspecta forent, summæ ijs naturæ indendæ; at non aliæ tamen, quàm quæ agere visæ forent; & prima ipsa corpora statuenda. Quæ contrà ab alijs pati ipsa, immutarique, in aliorum omnino agi naturam, ipsa in propriam illa agere visa non forent, naturæ ijs imminutæ omnino dandæ. & secunda ea, vt quæuis alia statuenda, vel si mole, & quantitate magna, & prima omnino videri possent: siquidem rerum singularum ad reliquas dignitas, præstantiaque, non ab earum magnitudine, sed à naturæ robore habenda est. Id verò, vt dictum est, tale rebus dandum, quale inesse earum actiones, passionesque declarant, non quale nostra illis ratio indit. Agè itaque quid eorum, quæ prima Aristoteli videntur, singula in reliqua agant, & quid à reliquis patiantur; & num ex igne, & aqua, terra; è Terra verò, & aere, ignis constitui possit, intueamur.

E corporum inuersione ignem solum, & Terram solam prima, aerem, & aquam secunda omnino corpora; & Terram summæ igni oppositam, aquam uerò similem, proximamque Aristoteli uideri debere. Cap. 28.

IGNIS, facilius quidem alia, alia verò ægrius; at omnia tandem exuperare, & in propriam agere naturam videtur. Terra itidem, vel quæ nobis manifesta est, à Sole passa, imminutaque; at & ipsa, vbi obliquus fit, & diutius abest sol, & aerem in aquas cogere, & aquas vel marinas ipsas, & succos quosuis in glaciem agere, cristallumque; videtur) neque enim uel aquæ vllius, vel vllius succi proprium frigus videri potest, quod illos componit, destruitque) & in Terrâ dubio procul postremò agat ab accedente Sole non reiecta. quin & ignem etiam ipsum, nec in eius profundiora demissum modò, sed in ipsa etiam superficie extinguere interdum visa est, vt vel imminuta

minuta, passaque; paulò igne segnius omnia, & ipsa inuertere videatur. Nec vtriusque actio tantum summas vtrique inesse vires, sed passio itidem, seu potius ad patiendum ineptia manifestat: à nullis enim alijs verè pati, inuerti que, at à seipsis modò mutuo, & longè id quidem ægerrimè, videntur. Quoniam igitur alia inuertunt omnia, ab alijs ipsa nullis inuertuntur, rectè prima corpora Arist. posita videri possunt: idque tantum in ijs homini peccatum, quòd aquam nullo negotio, Terram verò longè ægerrimè ab igne inuerti intuitus, hanc ab altero igni communi principio, illam ab vtroque opposito constitui statuerit; terram itaque ex dimidio igni eandè, quæ vix tandem inuerti visa summè cõtraria; aquam verò penitus oppositam posuerit, quæ statim immutari conspecta, longè igni similior, proximiorque videri debebat. At falsò Terræ, atque igni cõmune præbens Aristoteles principium, rectè vtrique principatum tribuere videri potest, quòd ab vtroque, vt dictum est, omnia inuerti videntur. At non & aeri itidem, atque aquæ: siquidem ignis nullus ab aere inuerti visus est vnquam; nam qui nutrimento absumpto deficere videtur, non ab aere inuersus eius naturam assumit, sed ipse ad proprium locum, propriamque elabatur vniuersitatem. neque ad illam dum tendit, aeremque; pertransit vniuersum, in aeris naturam agi vnquam Aristoteli videri potest, cui scilicet ignis vniuersitas assidue corrumpi; at propterea nunquam deficere videtur, quòd ab exhalatione calida, siccaque assidue reficiatur: quæ igitur per exigua ascendens, si ab aere inuerti queat, assidue inuertatur vniuersa. At neque quo pacto ab aere ignis in propriam agi naturam possit, imaginari licet: crassiusculus. n. vt aer fiat, faciendus, aliud Aristoteli nihil, ignis immutandus: quoniam tenuitas, crassitiesque; nulla in seipsas agendi vi prædita visa sunt, quantumuis illum subeat, & quantumuis illi admisceatur aer, nunquam tamen, quæ crassior is est, crassiorem illum efficiat: oportet autem. Aequè enim igni calidus Aristoteli aer, nihil calore in illum agat vnquam: Terra itidem nihil omnino ab aere pati videtur, sed quætulauis eius gleba in aere quæ totius perpetuò seruari. At neque aquam vel succum omnino vllum in propriam agere naturam videtur aer, sed ibi tantum illos in vapores soluere, vbi à Sole incalescit; vel in glaciem cogere, vbi à Terra frigidus fit, aer, ipse per se omnino in aliud quoduis agere impotens. Aqua postremò ignem quidem extinguere videtur copiosa in eum iniecta, quòd, vt dictum est, poros, quibus tenuitas accensa inest, & è quibus elabi videtur, oblinat, repletque, & illam in angustum agi; quod flamma, & calor quibus vbi patitur, nullo extingui tempo-

Ris vi-

ris videtur momento: nihilo itaque id aqua magis, quàm succi qui-
uis, & longè illi calidissimè, facere videtur; veluti igitur ignem suf-
focare aqua, at in aquam agere, frigus nimirum illi indere, & cras-
siusculum facere visa certè est nunquam: at oportebat passim ubi
mole exuperat, vel nihil illi commissa, nihilque illum contingès,
nihiloque segnius, quàm ab igne ipsa, nihil ab eo contacta, vel in
igni proximam rem agi videtur, & in ignem omninò agatur diutur-
niorem eius morata actionem, si còtraria sit igni natura, & æquè
robusta ea, vigenteque prædita. Minus etiam Terrâ aqua inuertit:
quantulavis enim illa huic quantavis immersa in minutissima
quidem dissolui, at nunquâ in aquam agi tamen videtur; hac igi-
tur in vapores acta omni, subsidere illa videtur, at ab igne tamen
in aquam Terra inuerti apparet. Non igitur è lignis modò accen-
sis, sed è saxis effluere illa passim videtur, vt dubitare nihil liceat
Terræ, atque ignis mediam esse aquam, & secundum omninò cor-
pus. At neque aerem inuertendi potens aqua videri potest: quan-
tuluis enim ille vel in medijs aquis, in aquam agi non videtur ta-
men; at statim oportebat è dimidio idem aquæ Aristoteli existès,
fortè, & promptius, quàm ab igne, à natura inuertendus, quæ Ari-
stoteli etiam magis agere videtur. E corporum itaque inuersione
solus ignis, & terra sola prima; & nequaquâ ab altero communi
Terræ principio constitutus ignis, & aer, & aqua secunda, vt quæuis
alia; & aqua non valdè igni contraria Aristoteli videri debuit.

*Ex igne, & aqua, & ex aere, & Terra qua Aristoteli placet ra-
tione à seipsis passis, non quæ Aristoteli videntur, sed
penitus illis contraria constitui entia.*

Cap. 29.

NVLLI itidem, vt dictum est, dubium esse potest, si talia
sint corpora, qualia Aristoteli ponunt, duplici nimirum
natura singula, & vtraque ea agente prædita, quin eue-
nire possit, vt eorum alterum altera sui natura alterum
exuperet, & ab eodem exuperetur altera; altera itaque; vtriusque na-
tura materiam omnem occupante, id ex utroque fiat, quod à reman-
entibus, exuperantibusque naturis fieri videtur. Ex igne nimirum
& aqua, si illius siccitas huius humiditatem, huius verò frigus illius
calorem deturbet; ignis itaque siccitas, & aquæ frigus vtrunq; vni-
uersum occupet: Terra ex utroque constituatur, cuius naturæ; natu-
ræ sunt, quæ remansere. Ex aere verò, & Terra, si illius calor huius
frigus, & huius siccitas illius humiditatem deiciat; aeris itaque ca-
lor

lor, & Terræ siccitas vtrunque omne occupet, ignis fiat, qui à natu-
ris illis constitui positus est. At dubitare itidem minimè licet, quin,
si ea fieri possunt, facta interdum sint, & quin fiant etiam passim:
at neque Aristoteles, reor, nec suorum vllus eorum alterum factum
conspexit vnquam: & si, quod rerum naturam inquirentibus faciendum
omninò est, proprias positiones tantisper missas faciât, & res ipsas,
earumque naturas, & actiones, passionesque inspiciant, fieri omni-
nò non posse, manifestum & ipsis fiet: quoniam enim aliud igni
non inest, nisi calor, & tenuitas, nec aliud omninò videri ignis po-
test, nisi tenuitas summo calore prædita, si quid agere ignis, & non
calore Peripateticis videtur, tenuitate id agere videatur necesse est.
Et quoniam Terra, & ipsa non aliud, nisi crassities, videri potest,
cui summum inest frigus, & ipsa si quæ non frigore agere Peripate-
ticis videtur, crassities itidem agere videatur necesse est, & videtur
omninò: uel Peripateticis enim siccitati eadem crassities videtur.
Tenuitate porrò agens ignis, ut aquam, aut aliud quiduis crassitie
donet, eaque summa; & ut Terra, qua crassa est, agens aerem mul-
tò, quàm est, tenuiorem faciat; uel Peripateticis enim aerem te-
nuitate exuperare ignis videtur, nunquam, reor, Peripateticorum ul-
li videri poterit. Et quoniam aer manifestè minus, quàm ignis, ca-
lidus est, qui nimirum ex aqua fit exile quid à calore passa, & diu-
turniorem eius moratus actionem in ignem transit. Et aqua mani-
festè, & ipsa, minus est, quàm terra, frigida; Terræ enim necessariò
frigus videri debet, à quo corrumpitur, & in glaciem agitur aqua: si
quidem ab aere calore donari Terra Peripateticis videri potest, non
certè eo donari, à quo in ignis agatur naturam; nec si igni ab aqua
frigus indi, id indi, quod Terræ conueniat, videri poterit. Res ita-
que ipsas intuitis Peripateticis, neque ex igne, & aqua Terra, neque
è Terra, & aere ignis constitui videri potest: at uel propriæ positio-
nes Aristotel. aerem ex illis potius, ex his uerò aquam, uel aquæ
multò, quàm igni, proximi⁹ ens, & magis simile fieri declarare pote-
rant: & ipsi. n. Arist. ubi extrema quædam, prima præsertim quæ sint, sim-
pliciaque, & simularia, in sese mutuo agunt, si neutrum exuperat, alte-
rumque in propria agit substantiam, id tertium omninò constitui uideat, quod
utriusque mediū videri possit: non quod utriusque dissimile sit, & utriusque
uel naturæ robore, uel materiæ dispositione, aut conditione omninò ulla
exuperet, quod, si id, à quo calore donat, aut frigore, natura, qua do-
natū est, exuperet: uel id, à quo crassities habet, aut tenuitatem, ea ma-
teriæ dispositione, quæ ab eo habet, excedat eo itaque, à quo crassius
effectū est, crassius fiat: uel eo tenuius, à quo tenue factū est: id uerò

R 2 passim

2. de Gener.
T. 48.

palsim Arist. pernegat, & fieri nullo potest pacto. Esto itaq; è dupli-
ci natura agente cõstituta sint corpora, & dũ sese illorũ duo oppu-
gnãt, vtriusq; altera peat natura, quæ exuperat, vtriusq; altera utrũ-
que occupet: at si quidẽ hæc integra remanet, nihilq; à cõtraria cõ-
trã agẽte passa nihil diuersa omninò sit, nec maiores assumit vires,
ignis itaq; & aqua ubi sese mutuò oppugnãt, & nec ignis perit, nec
aqua in ignis naturã agitur, id Arist. èt constituatur oinò necesse è,
quod ex dimidio igni, & aquæ itidẽ ex dimidio simile, atq; idẽ sit;
cui nimirũ quædã ignis, & aquæ quædã natura insit, cõditiove: si q-
dẽ integra ea, nihilq; imminuta, at neq; diuersa facta, neque aucta
omninò quicquã. Esto igitur ignis siccitas, ignis nimirũ tenuitas,
(neq; .n. alia à tenuitate in igne siccitas videri potest, cui v3 calor
modò, & tenuitas, aliud nihil omninò inesse videtur) aquæ humili-
tatẽ exuperet, seseq; in eius sede constituat, nequaquã rem à seipsa
diuersam, contrariamq; in ea constituat, sed similẽ, cognatãq;,
& sibijpsi eandẽ omninò. Esto itidẽ aquæ frigus ignis calorẽ exupe-
ret, eiusq; locũ ipsum occupet, nõ certè robustius in eo fiet, sed ijs-
dẽ omninò præditũ viribus; ens itaq; constituetur ea materiæ dis-
positione, quæ igni inesse videtur, eoq; frigore, quali aqua p̄dita vi-
deri potest, multò itaq; quã aqua, tenuius, & multò èt, quã Terra,
minus frigidũ; aerũ v3 simile, aut aer ipse. Et aer omninò ex igne, &
aqua fieri videtur eo penè p̄siss modo, quo vbi patiũtur, in terrã
transire Arist. videtur; aquæ, s. frigore remanẽte, & ignis tenuitate af-
sumpta. Esto itidẽ aeris calor è Terra frigus, & Terræ siccitas ex ae-
re calorẽ deturbet, minimè ex ijs eo modo p̄siss ignis constitue-
tur, res nimirũ multò, quã aer est, à quo calorem habet, calidior, &
Terræ, à qua materiæ dispositionẽ habet, penitº cõtrario modo di-
spõsita; sed modicè calidũ, & benè crassum ens; aquæ oinò, quã igni
similius, p̄ximiusq;. Ex vtriusq; igitur summè ei cõtrariũ Arist. ens,
quod iuxta hominis positioẽs constitui oportebat: vt vel hinc earũ
infirmitas, fallaciaq; apertissima Peripateticis fieri queat.

*Corpora reliqua omnia è dictis quatuor simul inexistentibus, & sibijipsis commistis
componi Aristotelis, & illorum naturam, formãq; aliam à dictis
qualitatibus esse. Cap. 30.*

Praue porrò primã corpora constituẽs Arist. peius èt ex
eorũ omniũ mutua cõmitione reliqua cõponit, qui
nimirũ ab eorũ vnus vel altera, vel, si visum foret, vtra-
que natura, at imminuta ea, debilitatãq; singula cõsti-
tuere, & singulis oppositionis vtriusq; alteram modò
naturã

naturam, vt propriam substantiam indere cùm posset; singulis pri-
morum corporum omnium naturas omnes simul indidit, summè
inter se contrarias, oppositasq;, & quarum ea omninò sit vis, atque
ingenium; vt sese oppugnare, oblãdereq; cessent nõquã, simul
esse omninò pacto nullo queãt; nec earũ ullã, vel ex omnibus simul
inexistentibus constat, ut propriã illorũ substantiã, sed aliam, peni-
tusq; ab illis diuersam adiecit naturã, cuius neq; actio, neq; opera-
tio appareat vlla vsq;. Agẽ verò, quò & hominis sententia melius in-
notescat, meliusq; etiam excutiatur, rones, quibus adductus vtrunq;
posuit, explicentur; Vbi, inquit, prima corpora in sese mutuò agũt,
nec eorũ ullius natura vlla reliquas aliorum exuperat, deturbatq;,
& sola ipsa subiectum occupat; sed ueluti exequatis agẽtes viribus
sese oēs mutuò tantũ debilitãt atq; imminuunt; nulla itaq; peni-
tus corrupta, remanet quidẽ oēs, at mutua actione refractæ, remis-
sæve & imminutæ: hoc vbi sit, inquit, nequaquã in illorũ vllũ accretio
fit; nec simplex oinò constituit corpus; sed ex omnibus mistũ, cõpo-
sitũque. Huiusmodi aut innumera penè fiũt; nec .n. indiuisibiles pri-
morũ corporũ vires, & q̄ sese vnico excedãt pacto; sed carnes, inq;, &
& ossa. Multò aut ea p̄fectiora esse, nobilioraq;, q̄ prima sunt, sim-
pliciaq;: q̄ nimirũ ad illa materiæ vicẽ obtineant. Necessariò aut
mistorũ singulis prima omnia simul inexistere. Neque .n. fieri põt,
inquit ipse, vt rebus in p̄prio Terræ loco cõfectis nõ ipsa insit Ter-
ra: at nisi aqua èt adsit, q̄ Terræ infusa, ceu gluten quoddã, ipsam cõ-
tineat, terminetq; per se cõsistere impotens desinat Terra, dilaba-
turq;, nec corpº ex ea cõponat vllũ. Terra porrò inexistẽte & aqua,
& aer itidẽ insit oportet, atq; ignis. Neque .n. vel Terra inalteret, vel
aqua, q̄, vt mista ex eis fiãt, necessariò inalterãde sũt, nisi & aer ad-
sit, & ignis; quorũ ille Terrã, cui vtraq; natura disfidet; hic verò aquã
cui penitus cõtrarius Arist. v̄r, immutet. Ex oibus itaq; inexistenti-
bus, at mutua actione p̄siss, iminutisq; mista cõponi. Eorũ porrò
substantiã formãq; nullã esse è quatuor dictis naturis nec purã, vigẽ-
temq;, neq; alteri cõmistã & ab altera p̄siss, imminutamq;, nec ex
oibus veluti constat, qd̄ vtiq; videri posset: sed aliã oinò à qualita-
tibus, & lógẽ ipsis p̄fectiorẽ, nobilioremq;, quippe q̄ operationes
edat lógẽ p̄stantiores, & verè demũ substantia sit; & q̄ p̄pterea à qua-
litate cõstitui minimè queat, q̄ qualitates ipse Peripateticorũ, quibus
accidẽtia nõ vident, non verã vident substantiã; at q̄ inter sub-
stantias, atq; accidẽtia veluti locũ mediũ sortitã sint. Ignobilissima
certè, & quæ materiæ primæ proximiores illius imperfectionẽ sa-
pian; quæ igit̄ veras, nobilissimasq; substantias cõstituere minimè
queant

2. de Gener.
Tex. 48.

2. de part. c. 1

2. de Gene.
Tex. 49.

2. de Gene.
2. de part. c. 1

queant: nō siquidem extra proprium gradum, propriamque dignitatem, & seipsis omninō nobilius quid, præstantiusque producere vel possint, vel velint: neque enim si id moliantur, si scilicet aliud à seipsis, qualecunque id sit, producant, seruent se, quod solum expectant, solumque attendunt, & cuius gratia agunt, sed perdant magis, destruantque.

Nec prima corpora, nec alia ulla, quo Aristoteli placet, modo commisceri inter se posse. Cap. 31.

RECTE quidem è primis quibusdam corporibus perpetuò ipsis in propria seruatis natura reliqua omnia constitui Antiquioribus positum, seu sensu id perceptum, seu ratione collectum: nam & corpora quædam perpetuò eadem remanere apparent; & non quodlibet agere in quodlibet, sed quædam à quibusdam pati modò, & ijs itidem ab alijs exuperatis, denestifque. Neque in infinitum hoc tamen: sed ad quædam deueniri manifestum est, quæ alia quidem inuertunt omnia, ipsa ab alijs nihil passa unquam, at à seipsis tantum mutuò; ad ignem nimirum, Terramque. Corporum porrò, quæ in sese agunt, patiunturque, si hæc quidem agere tantum, illa contra pati tantum videntur; omnia quidem ab iisdem constituta naturis, at non eodem præditis robore videri debent; sed quæ alia exuperant, inuertuntque à summis, robustisque: quæ verò patiuntur modò, ab imminutis, remissisque; & quæ igitur ex illis effecta, & secūda omninō videri possint. Propter eà enim imminuta, languenteve prædita sunt natura, quòd à contraria repugnante, & contra agente passa est, debilitataque. Tum nisi, vt dictum est à nullo quædam corrumpi. ac ne debilitari quidem, aut imminui etiam queant, non modò in chaos abeat pulcherrima rerum constructio, rerumque omnis ordo deturbetur, sed fortè intereat tandem, penitusque corrumpatur Mundus, perpetuò sibiipsis disidentibus agentibus naturis, & sese mutuò oppugnantibus, debilitantibusque, & corrumpentibus etiam. Corpora igitur quædam prima esse, & ex ijs reliqua omnia fieri, rectè (vt dictum est) Antiquioribus omnibus, & ipsi itidem Aristoteli positum videtur. Id itaque modò videndum, num scilicet non, quomodo nobis positum est, à primorum altero exuperante, secunda constituantur; quæ igitur singula à natura vnica, veluti & prima, constituta sunt; idque à primis tantum differant, quòd non integra, vigentque

teque natura, sed imminuta, remissaque prædita sunt: an, vt Antiquioribus visum est, è primis omnibus simul inexistentibus; secundorum itaque singulis prima omnia, eorumque naturæ insint omnes, vt eo etiam à primis secunda differat, quòd singula multis prædita sunt naturis, & contrarijs ijs inter se, disidentibusque. Et credendum omninō illis, si & commisceri inter se prima corpora, quo illis placet, pacto possint; ut scilicet ad eò sibiipsis vniantur, ut nihil illorum ullius per se, & seorsum ab alijs fiat; sed verè vnū omninō, atque idem omnia fiant, eorum nullo abolito, interemptoque, sed omnib⁹ in propria natura seruatis. Tum & ratio, quæ (vt visum est) Aristotelem impulit, vt secundis corporibus prima omnia, eorumque naturas inderet, vera visa fuerit, necessariaque: sin min⁹ si scilicet vel mistio fieri non posse, vel Aristotelis ratio non vera, aut non necessaria etiam visa sit: quomodo nobis constitui visa sunt, constitui omninō videri debent; siquidem & absurditas nulla positionem nostram excipere videtur, & eo pacto constitui res nō modò magis uero simile, sed ipsis penè intueri licet oculis. Prima corpora, nec corpora omninō ulla, quo Aristoteli placet, modo sibiipsis commisceri posse, vel ex ijs, quæ Aristoteles dubitat, manifestū videtur. Mistio, inquit, fieri non posse multis videtur; si siquidē eorum, quæ miscentur, nullum perit, sed singula quantumuis in minuta redacta in propria seruantur natura; uel si summè imminuta ea sit, refractaque, nihil nunc, quàm prius, sibiipsis commista sunt, sed apposita potius. Altero autem corrupto, eorum mistio facta nō est, sed alterum perit, super est alterum: mistio autem eorum est, quæ seruata sunt. Rectè sanè omnia: è quibus enim sibiipsis commistis aliud ens effectum videri debet, remaneat ea oportet; neque enim quæ alia assumpta natura periere ipsa, ex eis sibiipsis commistis constitutum quid esse videri potest, & ita sibiipsis uniatur necesse est, vt nihil penitus in misto sit usque, quod, è quibus compositum est, non sit omnia. Per obscura verò res, & quæ naturæ ipsi repugnare videatur: quæ igitur apertissimè explicanda sit, & quam si, vt oportet Aristoteles explicet, non modò quem amemus, laudemusque, sed quem admiremur, veneremurque, dignus sit: sin contra, summè incusandus, atque odio etiam habendus videri possit, qui nimirum rerum naturam, naturæque operationes docere nos professus, ijs posthabitis, reiecitque etiam, suas nobis tradit opiniones, & summè eas naturæ aduersas, repugnantesque. Agè itaque, quæ dubitauit soluentem illum audiamus. Entium, inquit, hæc quidem actu, alia verò potestate sunt: contingit itaque quæ commista sunt quodam modo

*I. de Genes.
T. 82.*

84.

modo esse, & quodam modo non esse. Quod ex ipsis effectum est actu quidem aliud ab ijs, è quibus effectum est, existit: potentia autem ea omnia, quæ prius, quàm commiscebantur, erant, nec abolita. Videntur autem quæ commista sunt, è separatis prius coisse, & posse separari: neque igitur actu permanent, veluti corpus, & albū; neque corrupta sunt, neque alterum, neque utrunque: seruat. n. utriusque potentia. Magnas mehercule Aristoteles, vt ingenuè fateatur ipse, actus, potentiaue distinctioni gratias debet; cuius nimirū ope ex angustijs quibusuis euadere nihil desperat. Et prima igitur corpora in aliam omnia acta rem, & vnā eam, eandemque omnia, & penitus ab ipsis diuersam; verè tamen qualia erant, remanere singula affirmare nihil veretur. At non distinctionibus, & inanibus omninò verbis quæ impossibilia, falsæ apparet; sed rebus ipsis & possibilibus, & vera esse ostendat, qui rerum naturam explicat, oportet. Quæ hoc non licet pacto, ea ne effari quidem licet: quoniam enim sensui expositæ res, & quatenus sensiles sunt, tractantur; sensui utique exponendæ, manifestandæque sunt omnes; & ea diligentius, quæ sensui aduersari videntur. At agè, ratio examinetur: nō quidem quod secundorum corporum partes singulæ in singula prima corpora inuerti possunt, propterea hæc omnia illis inesse declaratum Aristoteli uideri potest: quoniam enim quoduis in quoduis agi, & è quouis quoduis fieri potest, non magis secundis prima inesse, & è primis inexistentibus secunda constituta esse, quàm primis secunda inexistere, & ex ijs illa composita esse declaratum Aristoteli sit: id itaque amplius homini præstandum; secundorum nimirum corporum partes singulas in ea prima corpora reliquis promptius inuerti declarandum, è quibus constitutæ ipsæ sunt. Hoc ni fieri declaret, minimè ijs prima corpora omnia inesse, nec abolita ea, & in aliam acta rem declaratum sit: at id si ponat Aristoteles, minimè iam è primis corporibus sibiipsis penitus commistis, & mutua actione in aliam, & in eandem omnibus actis rem, secunda corpora effecta esse ponat; sed ex appositis illis, & in debilitata ea quidē, refractaque, at in propria singulis seruatis natura: nec similia omninò secunda corpora esse, & unum, idemque omnia, aut exile quod à seipsis differētia; sed prima omnia sibiipsis apposita: id quod minimè omnium concedat Aristoteles. Mistio, inquit, non sit, ubi eorum, quæ miscetur, nullum perit, sed singula uel in minutissima redacta, & uel eorum uiribus summoperè imminutis, seruantur tamen; ubi nimirum in id, quod efficitur, non æquè agantur omnia. Nec uerò & in id, quod effectum est, prima omnia acta, & in propria

85.86.

pria quodammodo natura seruata esse declaratum Aristoteli uideatur, quod effectum est, simile quidem, & æquè uniuersum à primis diuersum apparet: at ubi corrumpitur, in res corrupti uidentur, quæ singulis primis corporibus quàm simillimæ uideri possunt; ut, quod dictum est, secunda è primis omnibus composita simul in idem immutatis, & quoquo tamen modo in propria natura seruatis uideri possint: ut enim in superiore declaratum est Commentario, quoniam quæ constituuntur, è re omnia non penitus similia, & à calore constituuntur non summè robusto, penitusque exuperante, non penitus similia fiunt; & ubi corrumpuntur, quoniam calore elabente corrumpuntur, & languidioris, & in crassiore assidue factus re, non eandem assidue elabenti sibi parat tenuitatem, sed longè diuersam; & postremus nullam omninò summè ipse imminutus, & in subiecto relictus longe crassissimo; uel non ex omnibus itaque primis corporibus, sed ex unica re constituta entia in res corrupti possunt, quæ illis singulis similes uideri queant. Quoniam igitur prima corpora quo Aristoteles placet modo, & quo, si ex ijs commistis constare dici debent, commisceri oportet, commisceri posse minimè uidentur; ne examinanda quidem ratio, qua Aristoteles secundis prima omnia in dēda esse contendit, uideri potest, ut quæ re astruit penitus falsam, penitusque impossibilem: at ut undique ueritas eluceat, examinetur tamen; & fortè non rebus modò, sed ipsius etiam Aristotelis positionibus, decretisque aduersari uidebitur.

Ad mistionem compositionem aqua Aristoteli opus non esse.

Cap. 32.

VT Terra, inquit Aristoteles, è qua præcipuè mista fieri uidentur, sese contineat, nec concedat, diffusetque, aqua opus est, quæ illam, ueluti gluten, contineat: at idem sicci, cuius Terra imprimis esse uidentur, rationem inquirens, siccum id est, inquit, quod proprio termino optimè continetur, & quod durum est, renitentisque; Et aridum id est, inquit, quod perfecte existit siccum, ut ob humiditatis defectum etiam concreuerit. Per se igitur, & propria ui siccum, quod est, Aristoteli imprimis consistit, & sibi ipsi coit, nulla usum humiditatis opera, à nulloque contentum humido: quin quod exsiccat quid magis, èd Aristoteli etiam consistit magis, magisque densatur, & unum fit. Ferrum itaque sæpius fusum ne liquefcere quidem, & fundi amplius

2. de Gene.
T. 49.
10. 12. 13.

S Aristoteli

Aristoteli videtur, quòd humiditas ex eo effluit omnis. Humidū contrā, quod seipsum continere minimè pōt, sed diffluit, dilabitur que: nihil igitur cōtra proprias positiones, propriaq; decreta dicere Arist. magis queat, quā siccum quod est, cuius videlicet ea est Arist. natura, ut minimè diffluat, minimeq; dilabatur, sed ipsum sese contineat, & per se consistat, vt consistat, & sese cōtineat & nē diffluat, a re continendū esse maximè diffluente, & quæ consistere, & sese cōtinere minimè queat. At sicca, vt existimare licet, solidaq; & densa quædā, humiditate à prepotente calore emuncta, cōcidere Arist. uisa; quæ igr̄ ab humiditate contineri videri poterant, è propria hominem deiecere positione, & cōpulere inuitum, reor, vt siccum, ne concidat, humido habere opus assereret. Mirari licet: nā & multa intueri potuit nulla penitūs superstitē humiditate sese valentissimè continentia, longeq; facta duriora, & longè cōpacta, defataq; magis; ferrum, vt dictū est, sapis fuscum, pumices, lateresq;. Non temerè igitur propria positio deferenda erat, quæ præsertim sensui consentiret: sed prius considerandū, nū quæ humiditate elabente dissoluuntur, propterea dissoluantur, q̄ humiditas, à qua, veluti à glutine quodā, continebantur, elapsa est omnis. An alia magis de causa: nec penitūs rem inspicientem latuisset. Ea, sicut tantum humore effluente dirumpi videntur, quibus humiditas ingeneratur multa, nec amplius elabenti egressus patet; dirumpi igitur ab humiditate non præexistente, sed dudū ingenita, & confertim, perq; angustum elabente: ideoq; non quouis exsiccentur modo, nec à calore quouis concidūt, dilabunturq;: sed à robusto tantum, vehementerq; agente. At eadē à moderato, & à magno etiā, at languide primò agente vel omni spoliata humiditate, nihil dissolui videtur, sed longè duriora, longeq; fieri desiora. Nec alia id de causa, nisi quòd multa ab illo humiditas, & temporis facta est momento, & quæ simul elabens ampliore opus habet exitu: modica ab hoc, & paulatim, & cui elabenti quouis sufficit egressus. At & minutissima, in q̄ dissoluta illa fuere, quibus nulla inesse humiditas Peripateticis videri pōt, (neque. n. non è minutissimis èt frustulis educat illam calor, quam è tota extraxit mole) optime omnia sese continere videtur, vt uel ex illis perspicuū esse possit, siccum quod est per se consistere, nulli admistum humido: non siquidē idē & minutum apparet, & humidū. Et quæ aqua infusa contineri videntur, nequaquā ab ea, vt ab humidissima, & summè diffluente, summeq; tenui continetur re, qualis mistionē effugiat, præterlabaturq; omnē, & nihil contineat omninò vnq;: sed propterea quibusdā admista admiscetur, coitque

coitque aqua illis, & vnū illis facta, veluti viscus, & gluten quoddā fit, q̄ non ad summam tenuitatem acta aqua, viscositatis non penitūs est expers. Vera certè si sit Arist. ratio, & humidū consistentiā sicco, & sese continendi uim præbeat, vel contineatur ab humido omninò siccū, summè humidū quod est, id maximè operetur. Aer itaq; Terrā contineat maximè, cuius propria esse humiditas Arist. prima cōponenti corpora, eorumq; cōstituentes differētiās inquireti, vr̄; non aquæ, cuius frigiditas propria Arist. videt: neque. n. vbi sibiipsis commiscēt prima corpora alias sumunt naturas, & veluti proprii oblita ingenij nō iuxta proprias operent differētiās; qđ Arist. interdū placere vr̄, aeris modò, modò aquæ humiditatē propriā esse asserēt; rerū, s. naturam suo arbitratu immutāti. Nec verò vtriusq; propria videat humiditas vt Peripateticorū nonnullis placet, q̄ è duabus eius qualitatibus alterius sit altera; aeris videlicet, quòd aqua tenuior, & diffuens, dilabensq; magis, nec p se consistere omninò potēs minus proprio termino: aquæ verò, q̄ magis alieno termino contineat: neque. n. illum æquē ac aer effugit, non æquē tenuis, nec æquē fluēs, dilabensq;: sed magis crassa, & hærens magis; siquidē quæ crassior vr̄ res, siccior oinò Peripateticis videri debet, crassitiem siccitatis propriā esse ab Arist. edoctis. Et humiditatis ratio ab Arist. assignata; quod magis diffluit, & prōptius quemuis suscipit terminum, figuramq;: id humidū magis declarat; nō quod magis in alieno termino hæreat, nō effugiēs illū, & parum diffluēs; quod videlicet nō ægerimè proprio cōtineri videtur: neq; esse omninò humidū. Verūq; igr̄, quod humidū propriū videt, multo aer, q̄ aqua habet magis: nam & proprio termino minus continetur, diffuens, dilabensq; magis; & alienū quemuis multo prōptius suscipit faciliusq;, multo aqua tenuior, & minus etiam, q̄ aqua, hærens, minusq; repugnans. Aeris igitur perpetuò propria humiditas Peripateticis videri debet, & qui Terrā contineat, si ab humido continenda est illo. Nec uerò siccum vt contineatur humido quidem opus habere, at a quo, non aereo dixerint, q̄ aqua propter grauitatem descendat, Terrāq; hæreat: aer verò propter leuitatem, tenuitatemq; effugiat, elabaturque, & mistionem præterlabatur: nisi. n. modum ipsi inueniant Peripatetici, quo aer ad niista delabatur, inque illis detineatur; & ignis amplius aere longè leuior, tenuiorque, & prōptius elabens; haudquaquam vel Terrā inalterent, immutētq;, vel aquam: nec mistum constituant omninò vllum. Quoniam igitur ipsa sese, & proprijs viribus continere Terra videtur, nequaquā aqua ad secundorum corporum compositionem opus habet Arist.

2. de Gener.
T. IO.

& longè abest, ut solidâ quæ sunt, duraque, constitui queant; si aqua, aut vlla omninò insit humiditas: & quæ densant, dure scuntq; , propterea densari, & dura fieri videntur, quæ humiditas elabatur omnis,

Ad mistorum compositionem neque aerem Aristoteli

afferendum esse, neque ignem.

Cap. 33.

AT multò etiam minùs ad mistorum compositionem aer erat Arist. afferendus, atque ignis: quò nec quid ille in Terram agat, vel quomodo cum hoc ad illâ delabatur docere nos pòt: vt. n. detur ei aliâ quas ignis partes à Cæli motu commotas, detur bataq; deuolui, ac deijci; nò quidè vt ad terrâ vsque delabatur dari pòt, quæ parù quid deuoluta, detrusæve ad propriù locum, & ad cognata redeant corpora, vel motù saltem sistat. At non ad Terrâ vsque delabi illas oportet, sed ad maris fundum, & ad profundiores Terræ partes, in quibus mista fiunt longè plurima, & summo prædita calore; salsa, nitrosa q; , sulfurea, bituminosa que. Non quidè eoufq; à Cæli motu deijciatur ignis, aut stellarù vi, & uirtute, ut Peripateticorù nonnullis placet, vel illarù etiam voluntate; quæ prima corpora in proprio uelint manere loco, & sibi ipsi vnita; seruari nimirum: nec, si se cùs uelint è propria sede, propria q; vniuersitate abstrahatur ignis, deorsumq; deuoluatur nequaquàm stellarum uoluntatis conscius, stupidus ipse, brutusq; , nec, si sciat, parere uelit; neque. n. corrumpi; at neq; delabi queat, nulla descendendi Aristoteli donatus facultate. Incommoda hæc vitare cupientes nò desuere, qui dicerent, mistorù, quæ assiduè fiunt, nequaquam è simplicibus constitui vllum, sed è præexistentibus mistis omnia, ideoque nullius opus esse ignis descensu: qui nimirum mistis insit omnibus. At mala illa vitantes, alia subeunt nihil fortasse minora: primum enim si fieri id nequit, nec factù fuit omninò vnquam, nec fieri vnq; potuit. Tum, nisi nouus assiduè accedat, is, qui iam aderat, ignis ad proprium vsque quaque locum, & ad cognata elapsus corpora, & à contrarijs assiduè passus, imminutusq; , deficiat tandem; quinimò iam diù defecisse illum oportuit, & mistorum itidem generationem. Quæ cum ita sint, modum Peripatetici. nullum inueniât vnquam, quo aer, atq; ignis ad mistorù generationem deuoluatur; & illorum dicta omnia hominum videantur, qui positionem terræ, nò veritatè inquirere, velint: & ad illud demù confugiant necesse est,

est, à Cæli nimirum motu aerem, atque ignem in penitioribus Terræ partibus, & in maris fundo generari, è quibus mista fiant: at hoc minimè omnium Peripateticis dicere licet, quibus vel imprimis mistorum gratia simplicia videntur esse, longè illis imperfectiora, longèque ignobiliora. Nulla igitur elementaris ignis, nullaque aeris opera in mistorum compositione opus habentibus, nequaquam prima illa, simpliciaque appareant corpora: at alterum Cælum ipsum, & ipse Sol; & sola ipsa alterum Terra, in quam agens, & quæ variè inuertens, immutansque Sol, & vapores educit, è quibus aer Aristoteli, & ipse amplius fieri videtur ignis; & quæ in Cæli, Terræque medio conspiciuntur, constituit omnia; & quam plurima in maris fundo, & in profundioribus Terræ partibus: sublunaris ignis ad hæc conficienda ineptus, & ipse longè tenuissimus, & propterea calore præditus longè debillissimo.

Simplicia, eorumque naturas mistis simul inesse non posse.

Cap. 34.

NE C verò, si modum Peripatetici inueniant, quo ad mistorum compositionem, & aerem deferant, & ipsum etiam ignem, in tuto iam apertoque sint; sed alia illos excipiant angustia, & quas longè enadant ægrius: aliud, inquam, illis, & longè maius præstandum, & quod proprijs positionibus, & ipsi rerum naturæ maximè aduersari, repugnareque videtur; Naturæ videlicet summè inter se contrariæ iungendæ, & in vno, eodemque locandæ subiecto, quæ propterea imprimis sese mutuò assiduè oppugnant, & è subiectis deturbant omnibus, quòd in omnibus sese generare summè appetunt singulæ, & solæ occupare oia, & quæ in eisdè simul esse nec possint, nec velint. Si quidè contrarijs, vt expositum est, præditæ ingenijs, contrarijsque gaudentes operationibus, subiectis icidem contrarijs, & contrario dispositis, affectisque modo, gaudeant oportet; ijs singulæ, quæ propriæ substantiæ, propriæque apta sunt operationi, sine qua ne esse quidem possunt. Nec contrariæ agentes naturæ, coniungendæ modò, sed inter se conciliandæ insuper, earumque actiones sistendæ omnes, coerendæque; è propria videlicet natura, proprioque ingenio dimouendæ. At agè, more nostro cominus agamus, nec eadem repetere, quò ueritas magis patefiat, illustreturque, grauemur. Vbi, inquiunt, prima corpora mutuò in sese ita egerint, ut nullius natura reliquas exuperet, penitusque deturbet; at sese

at sese mutuo omnes debilitarint, coeunt sibiipsis omnia, & ex omnibus sibiipsis commistis aliud componitur corpus, non simplex amplius; non scilicet ab unica constitutum natura, nec natura omnino præditum unica, sed mistum, à naturis nimirum omnibus constitutum, & in quo simul existunt omnes: nihil, quod maxime opus erat, explicans Aristoteles. Cur, inquam, in sese agere cessat naturæ agentes? Num actionem pertæsa, ac pugnam? & sibiipsis singula timentes, sese mutuo oppugnare desistunt? & ueluti, ut dictum est, fœdere inito, aut inducijs factis in eodem simul regnant subiecto? At, ut itidem dictum est, non huiusmodi earum apparet ingenium: sed singula, qualescunque sint, siue integræ, uigentescque, seu summè imminutæ, remissæque. Et in separatis existentes subiectis, agere tamen semper in oppositas ipsis imprimis uidetur Peripateticis, & ab actione cessare nunquam. Agens itaque ipsis quodlibet in agendo pati, & ipsum uidetur; uel summum scilicet expectans, & patiens iam malum, penè & ad interitum acta natura agens, seipsam non deserit tamen, nec proprii obliuiscitur ingenij, sed in oppositam agit semper; qualiscunque uidelicet facta seipsam seruandi, atque amplificandi nec appetitum, nec studiū deponit tamen: id agit semper, semperque id attendit; oppositâ uidelicet assidue oppugnat, deturbatque, & sese in illius generat sede. Quia igitur in eodem existentes subiecto quiescant illæ? nec sese mutuo oppugnent, deturbentque? Cur robustior ubi adest altera, qualis mistis indenda est longè plurimis, & quæ in externas agit assidue, assidueque illas deturbat simul inexistentem contrariam longè debiliorem, ac victam iam, profligatamque subiecto in eodem esse, ac uiuere sinat, quo sola potiri summè expetit? Cur itaque id potens non deturbat inde illam, & sola ibi uiget? Huc illuc ferantur Peripatetici, rationem tamen nunquam inibunt, quâ inter se contrarias agentes naturas simul iungant, & in unū agât; ut dubitari non possit secunda corpora non è primis inter se commistis composita esse, sed alterius exuperantis actione: illorum itaque singulis vnâ eius naturam, & imminutam eam, remissamque inesse.

Inde etiam intelligi posse secunda corpora è quatuor primis simul inter existentibus non constare, & aquam primam corpus non esse, quod succi multi aqua sunt frigidiores. Cap. 35.

Illud

LLVD insuper certissimo indicio est, nequaquam secundis corporibus prima omnia, omnesque eorum naturas mutua actione passas, imminutæque inesse, & aquam primum corpus non esse; quod succi longè plurimi, & nequaquam aqua crassiores, quibus copiosius frigus indi queat, longè illa sunt frigidiores; quos aqua etiam crassiores quid, & ab aqua effectos ab aere, atque igne passa & aeri, atque igni commista, ab illa exuperari omnino oportebat. Nec verè succis vllis, non aquæ modò, sed Terræ itidem frigus inesse dixerint, quod siccitati iunctum robustius effectum sit: siccitatem enim non caloris modò, sed frigoris itidem limâ esse quâdam, quæ vtriusque actionem mirum adiuuet in modum: primū enim non res eadem contrariorum agentium actionem adiuuare videri debet: sed quæ alterius robur, viresque adauget, alterum imminuere. Calorem itaque exacuere visa siccitas, frigus obtundere videri debet: non siquidem propterea qualitatum vires augere, & actionem adiuuare Peripateticis videtur siccitas, quod crassior ipsa, densiorque illas suscipit copiosiores; sed ipsa per se id facere summe etiam tenui inexistentis rei. Nihil enim memores humiditati tenuitatem assignasse, & eandem humiditati fecisse tenuitatem, sublunarem aerem siccitate summa, & summa itidem donant tenuitate. Nec alia ratione ignis aere valentius calefacere videtur, nisi quia huius vis ab humiditate retundi, illius verò exacui à siccitate videtur. Incusandus præterea esset Aristoteles, si frigus exacuit siccitas, quod summum illud humiditati copulauit, non siccitati: nec Terram primò frigidam posuerit, veluti primò calidum ignem. Nec verò succorum frigus, succorum esse formâ negent, aliam commenti substantiam, quæ illos aqua reddat frigidiores; etenim si alia sit à qualitibus, & simplicibus, componētibusque corporibus non insit è solo, ut dictum est, manare potest Cælo: at Peripateticis solus inde delabitur calor, aliud nihil. Si igitur substantia mistis, eorumque qualitibus è Cælo superadditur; non aliud, sed solus superadditur calor, qui inexistentis imminuat frigus, non ipsum augeat, intendatque.

Obliqua Solis latio Aristoteli efficiens rerum causa. Cap. 36.

NON

NON contentus porrò Aristoteles primorum corporum principia attulisse, quæ materia, & quæ formæ rationem habent, efficiencia itidem inquirenda proponit; superuacaneè, vt videtur: quoniam enim ipsi imprimis efficientes causæ ijs, quæ formæ, & ijs itidem, quæ finis sunt, eadem in naturalibus videntur, nec aliæ omninò videri possunt; neque enim aliud à seipso agens vllum constituat, nec ob aliud agat vnquam, quàm vt seipsum amplifcet, & in subiectis generet oibus. Primorum igitur corporum formis, & constituentibus èt naturis inuentis, & illorum, & rerum omnium efficiencia itidem principia inuèta esse videri debuere, & calor illa esse, & frigus; eadem nimirum quæ formæ, & constituentes naturæ visæ sunt: non siquidem, vt sæpius declaratum est, aliæ rerum aliarum uel naturæ, uel efficietes causæ videri possunt, quàm quæ primorum sunt corporum; quippè Cælum, è quo solo defluere illæ queant, aliud nihil. Peripateticis præstat, at sublunarem modò aerem commouet, conteritque, & hoc accendit pacto. Esto, & si ita vis, proprium aeris calorem perficiat Cæli motus, & prima corpora omnia: calor certè in aere factus motum modò à Cælo suscipiente, aliud nihil, aeris proprius non ab eo diuersus, nec eò præstantior; & ab eo constituta, effecta que entia à primis effecta, & à naturis primis inexistentibus, propriisque videri debet; à calore nimirum, & frigore, eoque etiã amplius quòd alibi res omnes ab eisdem effici, corrumpique nos edocet Aristoteles. At is à Cælo fortè generari multa intuitus, quæ sublunarium opera videri non poterant; & efficientes causas nihil pati immutari nihil, & ratione in agendo, & veluti arte uti oportere existimans, quorum neutrum calori, & frigori conuenit; Parmenidem inculcat efficiendi principia illis tribuentem. Efficiens, inquit, causa, quæ maxime princeps in efficiendis rebus existit, ratione uti videtur, & veluti arte; tantum scilicet agit, quantum oportet: at qui ignem ponunt, præter quàm quòd rem pro principio agente ponunt, quæ non agere modò, sed, quòd efficienti causæ minimè conuenit, pati etiam videntur simile quid faciunt, vt si quis ferræ, & organis singulis effectorum causam attribuat: ferræ nanq; existat, si secatur, necesse est; non tamen ferræ secatur: sic ignis, & peius etiam; quoniam instrumenta non mota nihil mouent. At calor, & frigus, nisi ab utente ipsis moderentur, reganturue, subiectum corrumpunt: aliud itaque pati ipsum impotens, & qualitatù fortè, vt organorum, opera usum, & ipsas perficit, & nobiliores substantias

4. Meteor.
c. I.

2. de Gener.
T. 55. 56.

stantias constituit; cælum videlicet ipsum, & Cæli motus, obliquus præsertim, qui generatiuum adducens, abducensque solem, generationem facit, & ipsi contrariam corruptionem: contrariæ enim sibiipsis generatio, & corruptio à contrarijs agentibus causis fiant oportet.

Non obliqua Solis latitudo, ut Aristoteli placet, sed calor, & frigus

à Deo optimo maximo moderata, efficientes rerum causæ. Cap. 37.

RECTE autem Aristoteles, quæ ratione in agendo nulla, nullaque arte uti, & quæ pati, & ipsa potest, ea verè efficiens rerum causa esse posse uisa non est: neque enim vel rectè quid, vel varia omninò ab agente constitui queant, quòd temerè, effusisque agat viribus: sed vnò modò, atque idem semper; agenti nimirum simile; & vnum omnia tandem fiant, si alterum exuperet agens; vel si multa: perpetuò inter se pugnantibus agentibus naturis, & neutra deuicta vnquam, non eodem, certoque ordine, quòd euenire videtur, certisque quæ fiunt, fiant temporibus, sed ubi contingit, & qualia contingit: vt talia, eoque ordine, quo fieri videntur, & perpetuò fiant entia, agentium vires coerceantur, moderenturque necesse est; & summa arte, mensuraque, & summa, certa que ratione; & neutrum patiatur principium: nam si alterum pati possit, omnia occupet alterum, & vnum, vt dictum est, omnia tandem fiant; si vtrunque deficiat tandem, generatio, & Mundus ipse dissoluatur. Pati igitur impotens esse oportere principium, & mensura quadam, & ratione agere videtur. At contrà quæcunque constituta sunt corrumpi visa, interireque, pati ipsum manifestant: nisi enim principium ipsum pati possit, nec quòd ab ipso constitutum est, patiatur vnquam, aut immutetur omninò quicquam. Nec verò integrum quidem, valensque agens principium, & veluti magnitudine, & robore munitum suo pati impotens dixerit Aristoteles; at imminutum in genitis, debilitatumque patibile factum: iam enim pati aptum dixerit, & à contrario repugnante passum. Non igitur impatibile propria natura agens principium videri debet Aristoteli præsertim contrarium illi tribuenti: at neque ex seipso ratione usum, mensuraque; non tantum scilicet vsquequaque, quantum potest, agat: at agere cesset, priusquam in quæ agere cœpit, in propria ea acta sint naturam: quid enim agentis substantiæ ingenio conue-

T niat

nat minus, quam agendi vim, propriam scilicet naturam reprimere, cohibere, & seipsam amplificandi studium deponere, atque appetitum? Propria igitur natura temere & tantum vsquequaque agere, quantum & potest agens principium vtrunque; & pati ipsum impotens videri debet. Quod igitur si æternum apparet, nihil passum vnquam, nunquam vel Mundi constructione immutata quicquam, vel rerum quarumuis generatione, constitutioneque; & si mensura, & ratione agere, summa omnibus ratione effectis, mensuraque; non ab ipsis sit contrarijs agentibus principijs, sed ab illorum moderatore, & vere omnium principio nequaquam illorum immutante naturam, aut vires reprimente, cohibenteque vnquam; sed alia longè diuiniore ratione, & modo: vt licet effusis viribus, & quantum possunt agant; sese tamen cohibere, & veluti mensura vti videantur; neque igitur sese mutuo perdant, aut imminuant omnino quid, & longè plurima constituant, longèque pulcherrima, & eadem semper ratione omnia. Huiusmodi Deus ipse Opt. Max. non obliqua Solis latio, videatur, quæ eiusdè Dei videri debet opus, & admirabilè quidem constituta sapientia: illa igitur delatus Sol Terras illustrat, fouetque omnes; & omnes animantibus omnibus, & humano etiam generi commodas præbet sedes. nullas exurit, qui recta obuolutus, vel minus etiam obliqua medias torrefaciat, nimis diu eis imminens; extremas minus illustret, minusque calefaciat remotus nimis: at obliqua magis ad alteram accedens nimis, nimis recedat ab altera: quam igitur nimis obsitam tenebris, nimioque rigentem gelu animantia sustinere queant nulla. Hæc ne eueniant, at illa omnia, nõ latio ipsa præstare videtur; sed vel ipse illa delatus Sol, si volens defertur, eligensque; vel ille rerum Opifex, qui & Solem condidit, & illo ipsum deferri instituit motu, eaque à Terra locauit distantia, vt nihil eam exurens, nihilque corrumpens substantiam inde hauriat, vnde aer constituatur, atque aquæ omnes, plantæque, & animalia. Agens itaque principium Sol, vel Soli inexistens calor proprio ingenio temere, & effusis agens viribus, ratione tamen in agendo vti videtur, & veluti arte eo positus in loco, atque ijs delatus motibus.

Obliquæ lationi utrumque agens principium attribui non posse, sed necessario eorum alterum Solem, Terram alterum videri debere. Cap. 38.

AT

At neque vtrunq; agens principium obliquæ lationi attribui potest: nec n. accedenti, directoq; Soli recedens, obliquusq; contrarius videri potest, debilius quidè, at calefaciens omnino semper; qui scilicet si generare, quæ ille, non potest; non tamen illa corrumpit, perditq;, nunquam sibi ipsi oppositus factus, contrariusque. Quæ igitur quoniam interire, corrumpiq; videntur omnia, Soli oppositum inueniendum erat Arist. contrariumq; ens, quod à contrario constitutum principio, & contraria præditum natura, contrarijs omnino agens viribus, quæ à Sole constituta sunt, genitaque, perdat, corrumpatq; & in quod agens constituat illa Sol: neq; n. vel agere in aliud, vel ab alio pati licet, at in contrarium modò, & à contrario. Calefacienti igitur, & calore agenti Soli ens erat Arist. apponendū summo præditum frigore: Terra nimirum, in quâ agere, & è qua, quæ assidue fiunt, Sol facere videtur omnia. Hac perspecta, eiusq; natura, & vi, nullus amplius indagandus erat Aristoteli arti sex, qui caloris, frigorisq; moderaretur vim, & ne ab altero alterius corrumpentur opera, aut seipsa etiã mutuo perderent, prouideret, ab altero coerceri, moderariq; viso altero. Admiranda tantum erat, suscipiendaq; Conditoris sapientia, qui summè contraria, summeq; agentia, & longè robustissima sic locauit entia; eosque alteri tradidit motus, vt nihil cum remissis agerent vnquam viribus, at tantum vsquequaq; quantum & possunt; mensura tamen in agendo vti videantur, & veluti arte; nec igitur mutuo sese obledant, corrumpantve; nec ab altero vel longè viribus exuperate interimatur alterum, & eadem semper ratione fiant omnia: quam longissimè scilicet à seipsis locatis contrarijs; & breui in eadem alterius partes agente altero, iisdemque perpetuo delato motibus.

Solem accedentem generationis causam non esse, nec recedentem corruptionis, ut Aristoteli placet. Cap. 39.

Et, vt ad Solem redeamus, ea etiam ratione nec generationis accedens ipse, nec corruptionis recedens causa videri debet, quod non ibi generat maximè, vbi maximè directus fit, & in singulis amplius Terris non magis, vbi magis accedit. At vel in valde Borealibus nihil, vbi accessit maximè, non id modò in Meridionalibus; sed corrumpit etiã, quæ hybernus ipse constituit, vernusque: & quò magis recedit, eò etiam generat magis: non quidem omnia,

T 2 nia,

nia, sed animalia, plantasque, de quibus, vt videtur, sermo est. Summis nimirum, diurnisque agens viribus Sol non in ea Terram inuertit, quæ in plantas concresecant, at in rem propriæ substantiæ summè similè; in vapores videlicet longè tenuissimos: egressumque insuper elabentibus patefacit per se sibiipsis moliri illum aptis. Tenuitate igitur, quæ assiduè fit, elapsa omni, nec planta enasci, nec animal constitui potest vllum, nec vlla exoriri aqua, è supremis præsertim Terræ partibus, ijs, quæ fiunt, ab ardentissimo Sole in vapores prius solutis, quàm è Terra emerfis. Vbi itaque diù directus imminet Sol, nullus ibi, aut perrarus emanat fons, planta nulla exoritur; quæ passim in temperatis fiunt regionibus, & in humidioribus amplius, mollioribusque. Nec verò huiusmodi æquinoctialis appareat regio: quasi rectà enim ad punctum verticis illi accedens, & quasi rectà ab illo recedens Sol, & motu longè velocissimo diurnum conficiens girum breui illam directo urit aspectu. Aestas itaque ibi breuissima, & breuissimi itidem æstiuus dies, & noctes nihil diebus vnquam breuiores, longèque frigidissima, æstiuæ præsertim à Terræ vmbra factæ longè latissima: vt enim diurnus Sol in puncto verticis, sic in opposito nocturnus fit. Temperata igitur, & beata æquinoctialis plaga, & qui illam incolunt, nihil optimis deteriores videri possunt, si Cæli inæquabilitas, & à diurno æstu ad nocturnum frigus transitus nihil illos oblat. At quæ non longè ab illa abest, & quæ quasi media est inter æquinoctialem, tropicosque, à Sole maximè immorante exusta maximè, tardius diurnum conficiente motum, & iam diù parum à puncto verticis remoto; dum scilicet ab æquinoctiali ad tropicum, tunc à tropico ad æquinoctiale retrofertur; & à breuioribus, nec æquè frigidis minùs refrigerata noctibus. Arent igitur, squallètique vltra tropicum omnia, eiusque incolæ colore atro, distortis cruribus, stupidi, feriniq;: vt non homines, sed alterius speciei animalia videri possint. Sed ad propositum reuertamur: Si, inquam, accedens generat, corrumpitque recedens Sol, intelligere non licet, cur multis in multorum generatione opus sit accessibus, & recessibus itidè multis, qui iuxta Arist. placita accessibus contrarij horum opera demoliantur, corrumpantque; non, quod euenire videtur, seruent ea, augeantque. Nequaquàm prætereà æquali in tēpore generatio fieri videtur, & corruptio: non scilicet vigore summū adipisci animalia, & ad occasum declinare, quod Arist. placet. & placeat necesse est, si positionē tueri velit: neque enim qui trigesimum attigere homines annum, vllas amplius vires acquirere videri possunt, prudentiores etiam fieri visi, magis-

magisque moderati, rerum usu edocti, emollicique, vel melius etiā intelligentes, quòd imminutus calor non vltius quasi præcipites agit: ad occasum igitur declinantis uitæ sapientiæ incrementum, non uigoris aucti indicium uideri potest. Non igitur generationis causa accedens Sol, nec corruptionis recedens, vt Aristoteli placet, videri debet; vt nec quæ formæ rationem habet principia, nec quæ efficiendi, rectè indagasse, nec primorum corporum numerum, aut naturam, nec rectè reliqua ex ijs constituuisse uideri possit.

Num Cælum uniuersum, & ipse imprimis Sol à propria substantia calefaciat, moueaturque; an, ut Aristoteli placet, ærem commouens, calorem faciat;

& ab immotis motoribus commoueatur, inquirendum, uel satis declaratum.

Cap. 40.

Gè porrò, quod reliquum est, num caloris expert Cælum sublunaria commouens, conterensque, calorem generet, & num non à propria moueatur substantia, sed ab immotis motoribus, intueamur, vel si superfluum vtrunque uideri possit: quando enim summè immobili, atque immotæ Terræ summè mobile, semperque motum Cælum summè contrarium visum est, oppositumque; sublunari uerò aeri quàm simillimum, quippè qui & ipse perpetuo circulari circumuoluatur motu; nequaquàm à sublunariibus diuersæ naturæ videri potest, nec caloris omninò incapax, at longè calidissimum, cuiusmodi ipso percipitur sensu; & quod igitur perpetuò moueatur, quòd motus propria est, naturalisque ipsius operatio, qua & seruatur, & oblectatur Cælum; & à qua si cesset vnquam, & esse etiam cesset, veluti & noster ignis quiuis cognatus illi, similisque. At agè tamè modus, quo calor à Cælo fieri, & quo itidem moueri Aristoteli placet, exponatur, examinaturque: fortè enim hac saltem ratione victi, coactique Peripatetici; quòd nimirum nisi ipse sit calidus Sol, & nisi à propria agat substantia, sublunaria calefacere minimè possit; calorem Soli tandem, propriam tandem Soli restituant naturam.

Stellæ omnes, & ipse imprimis Sol ærem conterens calorem Aristoteli facit.

Cap. 41.

2. de Cælo.
Tex. 42.

Alor, inquit Aristoteles, & lux à stellis fit, aere ab illa rum latione cōtrito: motus enim ligna, & lapides, & ferrum ignire aptus est; rationabilius igitur id, quod igni propinquius est. Propinquior autem est aer; veluti & in ijs, quæ feruntur, sagittis: hæ enim & ipsæ sic igniuntur, ut plumbei earum mucrones colliquefiant. Et quoniam hæ igniuntur, necesse est eum, qui in ipsarum circuitu est, aerem hoc idem pati: hæ igitur ipsæ incalescunt, quia in aere feruntur, qui ob plagam motu ignis fit. Eorum autem, quæ sursum sunt, unumquodque in sphaera fertur, ut ipsa quidem non igniuntur: aerem autem cum sub corporis circulariter moti sphaera existat, necesse est, cum illa fertur, incalescere, & hac maxime, qua Sol existat infixus. Quapropter ex oriente ipso, & appropinquante, & super nos existente generatur calor. Et alibi; Motionem, inquit, discernendi, incendendi que aeris facultate præditam videmus, ut ea etiam quæ feruntur, liquari sæpe conspiciamus. Itaque una Solis motio tepori, calori que afferendo est satis: incitatum enim esse oportet, & procul non distare. Ac quæ quidem stellarum est uelox sanè est, sed procul abest; quæ verò Lunæ, inferior quidem est, sed tarda: Solis autem motio satis utriusque habet. Porro calorem unam cum Sole excitari rationi consonum esse intelligimus, ex ijs, quæ apud nos sunt, similitudine sumpta: nam & hic si quædam vi ferantur, proximus aer primum incalescit, idque recta evenit ratione, quando quidem rei solidæ motus aerem maxime fecernit. Partim itaque hanc ob causam ad hunc locum calor perducitur; partim quod ignis aerem ambiens motione sapius diuellatur, & vi deorsum feratur. Calor itaque, qui à Cælo fit, non ab uniuerso Cælo sublunarem aerem secum circumuoluente fieri Aristoteli videtur, nec uideri omnino potest: perpetuò enim cum Cælo ille circumuoluitur; calor verò non perpetuò, at ibi tantum fit, ubi Sol adest, directusque is insuper, vel non ualdè à directo differens: sed à stellis aerem conterentibus, & ignem insuper diuelliens; & segregatas eius partes deorsum detrudentibus, & veluti deiaculantibus; quæ enim coteruntur, ea igni omnia uidentur: deorsum porro ad aerem Terras ambientem delatus ignis, summè illum calefaciat, atque accendat necesse est. Hæc verò non ab uniuerso Cælo fieri posse Aristoteli uidentur; neque enim summè tenue, molleque, & nihil renitens conterere, diuellereque, & detrudere queat: sed à solidis tantum eius partibus, à stellis nimirum omnibus, & à sole præcipue: quippe qui & Luna uelocius multò feratur, & stellis

2. Meteor.
c. 4.

& stellis fixis longè sit proximior, & qui fortè non magnitudine tantum, sed soliditate etiam reliquas exuperet; qui uidelicet reliquis omnibus multò aerem conterat robustius.

Aerem à Sole nullo pacto conteri posse.

Cap. 42.

Estè quidem Aristoteles eorum, quæ apud nos sūt, similitudine sumpta, quomodo aer à Sole incalescat inquit. At neque ratione alia intelligere licet quid; sed quæ intelliguntur omnia, ex eorum omnino similitudine intelliguntur, quæ sensu percepta sunt: ut igitur, incalescatne à sole aer propterea, quod ab eo conteratur, manifestum fiat, qualia sint quæ apud nos contrita incalescunt, & quid à conterente passa incalescant; contriti nimirum dispositio, & conterentis actio, motusque inspiciendus est. Et si quidem huiusmodi aer, qualia quæ conteruntur, eo que à Sole pati modo, quo pati à conterente illa uisa sint; & aer à Sole calidus fieri quod ab eo conteratur, uideri poterit: at si uel non talis aer, qualia illa, uel non eo pati modo; minimè Aristoteli credendum, & multò etiam minus, si utrunque. Quæ apud nos contrita incalescunt, solida ea sunt, duraque, & stabilia insuper, firmaque, ferienti omnino renituntur, & ictum, plagamque eadem sui parte, & multam illam, assiduamque excipiunt, sustinentque: nam quæ ferienti cedunt, & plagam effugiunt; uel quæ semel tantum eadem sui parte feruntur, contritu calere illa minimè uidentur; quæ scilicet neque conteruntur. At quæ conterunt, & propterea calorem ijs, quæ conterunt, induunt, nequaquam ubi nihil illa contingunt, quocumque ferantur motu, id agunt: quin neque ubi contingunt quidem illa, commouentque, sed non in illa inferuntur, nec percutiunt omnino illa, diuerberantque, sed circum illa uoluntur, & circum aguntur nihil illa comprimant, ferientiaque: sed ibi tantum ubi ictus, plagasque inferunt, & multas, crebrasque. Horum ubi quid non fit, uel si diuidant illa, fecentque, calorem tamen non induunt: neque enim plaga unica, nec plures, si spatio interiecto inferantur, calorem inferre possunt; perexiguus enim, qui à plaga una factus est, calor prius, quam altera incutiatur, perit, elabiturve. Quod igitur dictum est, quæ contrita incalescunt, plagas multas, frequentesque; excipiunt, sustinentque; & quæ conterunt, non contingere modo illa, sed diu, frequenterque, & magno impetu, magnaque vi comprimere uidentur: & sublu-

sublunaris igitur aer, si propterea à Sole incalescit, quòd ab eo con-
teritur, vniuersus, qui incalescit, à Sole cõuerberetur, percutiaturq;,
& diu id, assidueque oportet; & ut ipse ferienti, percutienti que Soli
minimè cedat, sed renitatur, ictus omninò excipiat, sustineatque;
quorum neutrum euenire apparet: siquidem Sol non modò ae-
rem non diuerberat, sed quàm longissimè abest, vt illum contin-
gat. Et aer vel angusta inclusus in re, & quantumuis contusa ea, cõ-
uerberataque, calorem tamen assumere nullum videtur: qui nimi-
rùm si quidem à ferientis celeritate præuentus plagam ipse non
præuenit, effugitque; at idem nunquam ab altera percutitur, sed
qui semel percussus est, elabitur, aliusque eius locum occupat, ut
nunquam idem remanens, nunquam bis idem feriat. Eò itaque
minus aperto ipse, liberoque existens in loco; ut ne, si per ipsum
feratur Sol, ita ab eo conteri posse uideri possit, vt ob contritiõne
incalescat: si quidem ab eius celeritate præuentus, at nunquam bis
idem percussus; qui si ob plagas calorem assumpturus sit, simul vni-
uersus, diuque conuerberetur oportet: nullo igitur pacto calorem
aeri indere uideri potest Sol, quòd illum conterat, diuerberetque.
Superest videre, num ignis partes detrudat, & ad nos vsque illas de-
iaculetur, & hoc pacto aerem accendat: at & ipsum eorum, quæ
apud nos sunt, similitudine, penitus falsum videtur; quæ enim ab
aliquo impelluntur, ab eo omnia impelli apparent, quod ea cõtin-
gat; & quod & ipsum eam in partem feratur, in quam impulsio fit:
nihil itaque ignem contingens Sol, & circulo ipse delatus, qui igne
deorsum deiaculetur, imaginari minimè licet; vt nimis propria-
rum positionum amator Aristotel. uideri possit, qui modò ne Cœ-
lum igneum fateatur, calorem, qui à Sole fit, modo, rationeque fie-
ri ponat; quæ non modò manifestè falsa sit, vanaque, sed quæ nulla
concupi queat imaginatione. Et qui illum sequuntur, veluti præsti-
gijs ab homine capti: qui nimirum eius decretorum absurditatē,
uanitatemque plerunque intuiti; ea tamen ueluti numinis alicuius
ore prolata venerantur. Et vt vera omninò esse declarent, absurda
& ipsi quæuis, vanaque, & impossibilia afferre nihil verentur; uel ad
vnum itaque omnes nihil locali motu à non contingente moueri
posse & videntes & prædicantes: sublunarem tamen aerem, quo-
niam ita Aristoteli visum est, à Sole quàm lōgissimè ab eo amoto,
intermedijs orbibus tot, tantisque, nihil contritis unquam conteri
posse contendunt: & modum illorum principes, quo id fiat, afferunt
non alijs modo, sed ijs ipsis, qui illum commenti sunt, falsum, va-
numque. Agē verò singuli explicentur, examinenturque: manifestè
enim

enim ex ijs non veritatis, sed Aristotelis decretorum Peripatetici
amatores, cultoresque uideri poterunt.

*Modi, quibus Aphrodisæus, atque Auerroes aerem à Sole conteri
ponunt, exponuntur, destruunturque.*

Cap. 43.

O, inquit Aphrodisæus, modo eaque ratione sublu-
narem aerem nihil eum contingens Sol conterit,
qua torpedo in retibus deprehensa piscatorum ma-
nibus torporē infert, nulla re tali retia ipsa afficiēs.
At hoc aliorum nulli placet, nec placere omninò
potest: primùm enim qualitas nulla, nec qualitatis vllius actio in
rem transuolare, quam non contingit, uideri potest nihil interme-
dijs communicata, & illorum propria facta: quomodo enim ijs hæ-
reat, vel sit omninò in ijs, in quæ non egit, & in quibus seipsam non
produxit, genuitque? Nec dubitandum omninò vlli, quin torpedi-
nis actio, qua piscatorum manus torpent, retibus prius communi-
cata sit, atque infixæ, & si nihil illa torpere videantur; veluti nec si
succis profundantur, qui animalibus somnos faciunt, quin made-
facta ijs sint, quàmuis non dormiant: quæ sopiri, torpereve vis, sopi-
ri, torpereve apta sint oportet: tantumque insuper patiantur, quan-
tum vt singula sopiantur, torpeantve necesse est. Si igitur non & re-
tia, ueluti piscatorum manus, torpent, inde est, quòd vel torpere
inepta sunt, vel quòd, vt torpeant, magis pati oportuit; non quòd
actio, quæ piscatorum manibus torporem intulit, ipsis nō sit prius
communicata, infixæque. At neq; si detur Aphrodisæo, incorporeæ
qualitatis actionem, & qualitatem ipsam ad remotum quid trans-
uolare media nihil afficiens, nec illis quicquam communicata; vt
contritio itidem, penitus scilicet corporea passio, & quæ aliud sit
omninò nihil, nisi durioris corporis in mollius impressio & mol-
lioris cessio, dissipatioque, in sublunari aere à remotissimo So-
le fiat. intermedijs orbibus nihil contritis, dari certè nullo mo-
do potest: quin maius omninò videtur, quàm vt humano concipi
queat animo. Et ipse itaque Aphrodisæus neque torpedinis
exemplo contentus, neque ijs, quæ ab Aristotele acceperat, acquirere
scere potens, & rei omninò cedens difficultati; Fortè, inquit,
non impatibile diuinum corpus neque enim inalterabile ipsum
demonstrauit Aristot. cum tamē id proposuisset; sed nō genitū qui
dē, atq; incorruptibile, & incremēti insuper incapax at inalterabile
V non

non similiter. Et solet Aristoteles non simpliciter impatibile diuinum corpus asserere, sed à molestia tantum ad mortem compellente: ab huiusmodi enim passionibus impatibile est cœleste corpus, ac diuinum. Sūt autē huiusmodi passiones, quæ fiunt iuxta mutationem, quæ est secundum formam, substantiamq; cuius mutationis, passionisq; immunia sunt diuina; at non propterea passionis omnis: nam & motus passio quædam, quam suscipiunt. Quin & si alienam lucem suscipere passio est, & Luna quid à Sole patietur ab eo, illustrata: nihil igitur absurdum & à Solis motu Cœli partem illi proximam passam, non ita tamen, ut secundum formam, substantiamque inmutetur, ignescere, & per hanc subiecto corpori passionem subministrari, ut & ipsum ignescat; cum præsertim diuinum corpus Soli suppositum non sit æquè purum, syncerumque, ut ipse itidem affirmat Aristoteles: tale autē quod existit, à seipso differt. Et reliqua; per quæ videtur Aphrodisæus minimè quidem reformidare, Cœlum calefieri à motu, fateri: sed illud abhorre, ne scilicet corrumpi etiam ipsum fateri cogatur; corruptiuam nimirum passionem. Summè certè incusandus Aphrodisæus, qui calorem à Cœlo ipso manare intuitus, proprium ei dare reformidarit, alienū dederit libens, à quo nihil, quàm à proprio, corrumpatur minùs, fortè & magis: calidum. n. ipsum si sit Cœlum, à nullo tamen corrupti posse videri debet, longè omnia exuperans, & sese robore protegens suo. At non si alia præditum natura, quæcunque ea sit, calorè à motu assumat vllum: qui nimirum assidue auctus, & robustior factus assidue, è Cœlo naturam tãdem, quæcunq; inexistit, deturbet, & ipsum illud occupet solus. Calorem itaque alienum Cœlo tribuēs Aphrodisæus nihil eius corruptionis periculū vitare videtur: nec modum tamen explicat, quo calorem non calidus faciat Sol, quando quomodo suppositos orbes cõterat, aut commoueat omninò, quod summè opus erat, nihil declarat. Etenim suo immerfus orbi Sol, ab eoq; delatus, & in pũcto tantum suppositos contingēs, quo illos modo uel conterat ipse, vel commoueat omninò videre non licet: ut enim à superioribus, ut Peripateticis placet, rapiantur inferiores, Soli orbes suppositi non ab eius corpore, sed ab uniuerso eius orbe rapiantur. Nihil igitur Soli supposita pars, quàm reliqua, calefiat magis nihil commota ampliùs. Omnia demum rimãti Aphrodisæo exitus patuit nullus; nulla iniri potuit ratio, qua calor à non calido fieret Sole. Sequitur Auerroes: at is nihil à non contingente locali motu moueri posse intermedio corpore non commoto prædicans; & aerem omninò à stella, à qua non contingatur, moueri

moueri planè pernegans; ne tamen, quod summum scelus Peripatetici putant, Aristotelis positionū desertor videatur; Minimè quidem, inquit, Sol ipse aerem conterit; at uires tamen, & quasi robur suppositæ orbium parti subministrat, & ueluti densitatem communicat. Quæ igitur non propria tantum vi, & extranea sui parte, quæ aerem contingit, agens; sed cum uniuerso superposito Cœlo, & cū maximo, ac densissimo Sole robustiùs agat, & vi aerè conterat maiore, ueluti Solis densitatis facta particeps; Malum, s. & ipse malo medetur, & figmēta figmentis fulcit: mitto enim q. quoniam nihil aerem comprimit Cœlum, sed circa eum uoluitur, nullaq; uel huius, uel illius superficiē, qua sese mutuò constringunt, pars prominet quicquam, inq; alterum extenditur, alteriq; infigitur, quod quibus euenit, uel si summè distincta, diuersaq; ea sint, at ueluti unum facta alterum alterius motum sectetur oportet: sed summè utraq; læuis, summeq; æquabilis pacto nullo à Cœlo quantumuis rapido id moueatur motu, conteri, aut commoueri omninò pōt aer. Siquidem (ut dictum est) quæ conterantur, comprimi ea à conterentibus necesse est: & quæ commouentur, ab ijs omnia commoueri apparent & ab ijs omninò commoueri modò possunt, quæ in illorum loca feruntur, & illorum occupant loca: at ut aerem commoueat, & conterat etiam circulo actum Cœlum, uel si uniuersum ea donetur soliditate qua præditus Sol Peripateticis uidetur, nihilò tamen robustiùs conterat. Quæ enim conterunt, ubi ita solida sunt duraq;, ut ijs, quæ conterunt, nihil cedant nihilq; ab ijs inflectantur, quæ Cœlum ab aere pati Peripateticis minimè uidetur; quantumuis solidiora fiant, durioraque; nihil tamen propterea magis conterent. Tum densitas nequaquam agentium more naturarū seipsam proximis communicat, & propriam illis naturam, propriasq; indit vires; sed id modò agit: pondus nimirum quib⁹ superponitur addit. Quæ igitur comprimunt, densis superiectis rebus, grauiora fiunt, magisq; comprimunt: at hoc grauitatis incapax, & circulo actum Cœlū à minimè graui, & circumuoluto Sole habere minimè pōt. Modi igit, quibus aer à Sole cõteri posse Peripateticis uidetur, summè oēs vani absurdiq;: nec tñ propterea tarditatis, ignauiaque illi incusandi, sed nimia fortè confidentia: qui nimirum quod fieri omninò non potest, fieri id hominibus persuadere sperent, & fieri contendant.

Calorem à Sole aerem conterente non fieri, quòd si ita fiat, nulla eius diuersitatis causa reddi possit. Cap. 44.

V 2 QVO

Voniã modus, vt visum est, reperiri nullus potest, quo aerẽ conterat Sol nihil ampliũ declarãdum videri potest, solem non propterea calorem face- re, q̄ aerem conterat, sed quod verè calidus ipse, atque igneus sit. At si magis etiam id manifestan- dum videtur, ex ijs, quæ calori eueniunt, è caloris nimum diuersitate, quæ quidem summa est, manifestari optimè potest: quoniam. n. non semper idem fit calor, sed longè is diuersif- simus, eius diuersitatis causa omnibus omninò reddenda est; & ijs credendum solis, qui illam reddant; iuxta quorum scilicet positio- nes is fieri oporteat calor, qui fieri assiduè videtur. Ex. n. modo re- tinendæ positiones, seruandæque, quibus quæ eueniunt, congruunt, aptaque sunt omnia: quibus ea non quadrant, conueniuntq̄, dimi- tendæ omninò, demolendæq̄. Caloris quidem discrimina, quorũ ratio reddeda est vel nulli ignota, ante oculos tñ ea ponere graue, molestumq̄; videri non debet: recte. n. conspecta magnam diuidi- candi facilitatem præbebunt. Calor in Meridionalibus Terris lógè, quàm in Borealibus, & per æstatem, quàm per hyemem, & Sole me- dium Cælum tenente, quàm vel ex oriente, vel occidente, vbi scilicet magis directus fit Sol, ibi robustior fieri videtur. Et in aere iti- dem crassiore, quàm in tenuiore: & in planis, atq; humilibus Terris magis, quàm in acclibus, editisq; & in concanis, quàm in planis; & in solidis, densisq; quàm in apertis, laxisque; & in æquabili, tran- quilloq; mari magis, q̄ in fluctuante eo, agitatoq;. Magnus itidem in lacubus, stagnisq; & summus, vbi densum quid, & quod lux per- meare minimè possit, luci opponitur, eoq; ampliùs, si id læue sit, ter- sumque, & concauum: & nihilo fortè minùs, vbi solida quædam, ro- tundaq; pertrãsit lux. Discriminum horum omnium (vt dictum est) causa omnibus reddenda omninò est; & singulis iuxta proprias positiones: Peripateticis quidem, quoniam calor à Sole aerem cõ- terente fieri videtur, ibi magis aer cõteri, vbi maior fit calor; nobis verò, quibus lux illũ facere vñ, ibi robustior illa esse, vel copiosior. At q̄ lógissimè Peripatetici absunt præstare id vt possint: quoniam. n. perpetuò æquè à Terris omnibus abest Sol (nisi fortè, vt Mathematĩ corũ optimis placet, p̄ æstatè sublimior fit) & eadem perpetuò cir- cumuoluitur velocitate, nequaq̄ vel crassiorè, repugnantem itaque magis, q̄ tenuiorem: vel in Meridionalibus illũ Terris magis, q̄ in Borealibus; vel æstiuus ipse magis, quàm hybernus; vel mediũ Cæli tenens magis q̄ eius extrema robustiùs conterere videri potest. At neque terris illum planis, humilibusq; adiacentem magis, q̄ accli- uibus,

uibus, editisq; sed secus omninò: quò enim conterenti Soli pro- ximior est aer, eò conteri debet magis; nec concanis locis magis, quàm apertis, nec densis magis, quàm laxis; nec tranquillo, seda- toque mari magis, quàm turbato eo, agitatoque; aut lacubus, sta- gnisque magis, quàm Terris. Aliquorum fortè rationem reddat, si directum Solem obliquo robustiùs conterere, vel si contritum aerem, ignemque à Sole deiectum ad Terram vsque deferri, & ab ea reiectum pilæ more resilire ostendant, contritum, accensum- que magis. At neutrum declarare ne tentent quidem; neque enim propterea obliquus, directusq; dicitur, aut videri potest Sol, quòd alia è parte recta agat, obliqua ex alia; circulo enim circa Terrã volutus, quacunque illius in parte existat, rectã in Terram agit, re- staque ipsius actio, quæcunque illa sit, vndique in Terram omnè descendit: sed quòd quæ ab eo emanat lux, quæ ad eosdem perpe- tuò angulos, quibus ad terram accedit, ab ea resiliat, quò puncto verticis proximior fit Sol, eò magis directa reflectitur. Lucis igitur reflexione, vel directus, vel obliquus dicitur Sol, nõ quòd verè ipse Terris vllis obliquus fiat, eiusq; actio obliqua ad terras vllas defe- ratur. Contritũ porrò aerem, ignemque à Sole detrusum ad Terrã vsque deferri, & resilire inde contritum etiam, accensumque ma- gis, vel si conteri aer, atque ignis deturbari, & vterque ad Terram vsque deijci possit, fieri tamen credi non potest: non siquidem si tanta vi eorum alter in Terram adigatur, & tanta itidem ab ea reijciatur, uel accedens, uel resiliens lateat nos: nec æstus magni aere, quod euenire videtur, summè immoto fiant. Inimaginabi- le certè ad specula delatum aerem, & nullo ab illis temporis con- tritum momento, in ignis transire naturam, & uerè ignem fieri: nec tamen, quòd summè oportebat, statim à speculis resiliẽtem, sed modicum quid progressum, & certo quodam in puncto. Mi- nimè præterea compactus, minimeque sibiipsi agglutinatus aer, sed qui nullo à seipso separatur negotio. vbi impellitur, & in den- sum quid adigitur, nec eò ferri, nec inde sibiipsi unitus retroferri videri potest: sed, nisi à loci angustia retineatur, & ueluti coercea- tur, statim diffundi, dispergiq; . Minus etiam imaginari licet quauis contritum, detrusumque aerem vi aquam, vitrumque, & solidiores etiam res permeare, & quod fieri videtur, ignis natura ab illis, uiribusque donari: egressus itaque igne nullo exurat mi- nus. Caloris igitur discriminum, quæ longè plurima sunt, longeq; maxima, si à sole is fiat aerem conterente, nullius omninò ratio reddi posse videtur; ut, quò dictum est, necessariò fatẽdum sit, calorem.

calorem, qui à sole fit, ab eius luce fieri, uel si diuersitatis ratio red di nulla potest; Siquidem calidam illam sensus percipit: nec quo alio modo calor, qui à sole fit, ab eo fieri possit, imaginari licet. Eò itaque amplius si pulcherrimè illa reddatur: & ibi omninò ue hementior fieri uisus sit calor, ubi & lux. Id porrò ut manifeste- tur, lucis est natura, atque actio manifestanda, & motus.

Lucem calidam esse, & sese multiplicandi, & à solidis resiliendi fa- cultate præditam; & ibi omninò maiorem fieri calorem, ubi magis in seipsam colligitur, & copio- sior fit lux. Cap. 45.

OLIS, atque ignis, rerum uidelicet, quibus & sum- mus, & perfectus inest calor, propria lux; & quæ cali- da, uel ab illis separata, percipitur, non modò, ut alibi dictum est, caloris summi, perfectique species, sed calor ipse ea uideri potest: at, ut species modò existat, ubi multa in unum ipsa colligitur, calor itidem, cuius spe- cies ipsa est, & quo calefacit, multus & ipse fiat, necesse est. Co- piosior porrò ibi fit lux, ueluti & calor, ubi tenuitati inditur, uel crassiusculæ, uel in seipsam conglobatæ: sese enim generandi, multiplicandique facultate prædita lux, ueluti & calor, tanta & ipsa in materia quauis fit, quantam ea illam capit: & manifestè, quò in crassiore accensa est re, eò & calidior, & splendidior fieri uidetur. Nec in infinitum id tamen; sed dum crassitiem, cui indi- tur, sustinet, exuperatque; & quæ ualdè tenui rei inditur, ea nec calefacere, nec uisum mouere uidetur. At & summa in tenuitate plurima colligi potest lux: non enim agentium more naturarum, quamuis rem subit, ei ut propriæ materiæ hæere, tantaque in ea fieri, quantam capere ea potest, uidetur lux, sed aeris quidem, & corpori omninò hæere eam oportere, at non ut proprium id sub- iectum occupare apparet; neque igitur quantumuis aeris insidens sole amoto, uel tēporis in illo immorari uidetur momento: quod igitur dictum est, uel summa in tenuitate multa fieri potest, & mul- ta omninò à speculis resiliens, & permeans etiam ea fieri uide- tur. Non scilicet id luci modò inest, ut à sole emanans rectà, dū solido, densoque, quod permeare non possit, nulli occurrit, in immensum fertur; sed ad solida delata, minimè motum, actio- nemque suam sistit, sed resilit ab illis, retroque flectitur, & ad eof- dem perpetuò angulos, quibus ad illa delata est; ut quæ è specu-
lis

lis reflectitur, liquidò manifestat: quæ uidelicet speculi ad lucem situ, ac positione immutata aliò reflectitur; & ita semper, ut idem à reflexa, qui ab accedente fiat angulus. Nec alia de re, quæ è spe- culis concauis resilit, lux adeò robusta fit, nisi quòd multa in spe- cula huiusmodi incidit, & quæ incidit uniuersa in unum resilit pū- ctum; & id fieri ipsis intueare oculis, si chartam speculo apposue- ris foraminibus multis distinctam: dum enim parum ea à speculo amota est è foraminibus omnibus egredientem aspicias lucem ab uniuersis resilientem speculi partibus foraminibus appositis; at quò chartam à speculo amoueat magis, eò à paucioribus assidue; magis uidelicet sese colligente luce, & ab vno tandem uniuersam, uniuersa tandem confluente in unum, qui combustionis dicitur punctus, quòd ibi modò quodcunque ferè luci exponatur, exuri- tur; alibi nequaquam, uel si speculo proximius id fiat. Resilire iti- dem, at non retrò, & in seipsam, sed anteriorem in partem, ubi in aquam incidit, uidetur lux. Et id itidem manifestè cernas, si doliū ita luci exponas, ut non ad illius fundum usque lux deferatur, sed supremas tantum illustret partes: tūc aquam eousque infundas, dum lux eam contingat: iam enim liquidò ad fundum deferri lu- cem intuebere; quòd nimirum ad ipsum progressa est lux. Et pro- pterea, ut opinor, quòd lux ut resiliat, & ut uisibilis, splendidaque fiat, soliditate quadam, in qua colligatur, & cui fortè innitatur, opus habet. Idem & in aqua vitreæ unæ indita, & solidis in specu- lis fieri cernes. Et id etiam amplius; ad eosdem nimirum resilire, seu potius progredi angulos, quibus ad illa delata est: siquidem quæ ad aquam, speculaque defertur lux, permeat, peruaditque il- la, & ex opposita egreditur parte; minimeque ab illis, quod oportebat, imminuta, & minus calida, minusve facta splendida, aut il- lorum efformata figura; sed calorem summum, summumque ful- gorem, & pyramidis nacta formam: ut liquidò pateat, unum om- nem confluisse in punctum. Idque inde etiam intelligere licet, quò non è quacunque aqua, nec è speculo quocunque elapsa lux exurit; sed ex illa in rotundo modò contenta vase; & ex hoc itidem sphæ- rico, seu leniter conuexo: in talia enim modò, & multa incidit lux, & ad eosdem inflexa, seu progressa angulos, in unum omnis coit punctum: & speculis id proximum, si sphærica; at paulò ab illis distantius, si conuexa sint. Talia itaque eorum opifices libentiùs construunt: quò enim quæ exuruntur, magis à speculo distant, eò intuentes maiore afficiunt admiratione. E materia certè omnia constituenda sunt, quam permeat quidem, peruadatque lux, at quam

quàm fieri potest densissima: quæ scilicet multam capiat lucem. E quibus videre Aphrodisæus potest, cur vitrū, & aquam permeas lux, illa quidem debiliter calefaciat; at valentissimè quæ attingit elapsa ex illis. At eò redeamus, vnde digressi sumus; & iuxta dictam lucis reflexionem, conspilationemque calorem fieri declaramus, ne declarandum quidem ampliùs: vbiq; enim perpetuo manifestè maior fieri calor videtur, vbi lux magis in seipsam reflectitur, magisque colligitur. Propterea scilicet maior in Meridionalibus, quàm in Borealibus Terris, & ab æstiuo Sole, & meridiano, quàm ab hyberno, & exoriente, occidenteve, fit calor, quòd quò puncto verticis proximior fit Sol, eò magis in seipsam reflectitur lux, magisque sibi ipsi vnitur: & in crassiore itidem aere, quàm in tenuiore, quòd (vt dictum est) copiosior in illo fit; & maior in planis, quàm in accliuibus Terris, quæ tamen luci opposita non sint, quòd quæ in illis reflectitur lux, minùs ab accedente separatur, minùsque remota fit; maior itidem in conuallibus, & copiosior in eas incidit lux, & resiliens sibi ipsi coit magis; & in densis, quàm in laxis Terris: minùs enim apertas illas, & minùs inæquabiles minùs subit lux, minùsque ab eius tumoribus obumbratur, intercipiturque, & minùs itaque resilit interrupta: & ob id ipsum maior in tranquillo, æquabiliq; mari, quàm in turbato eo, & tumoribus distincto; & in lacubus, stagnisq; quàm in Terris: è benè enim æquabilibus illis integra reflectitur lux; maior in humilibus, quàm editis in locis, quòd in latioribus illis vndique resiliens lux proximum aerem calefacit vniuersum, id, quod in angustis his fieri non potest. Calor itaque à luce reflexa aeri, in quem reflexa est, datus à contigui aeris frigore imminuitur: quin si latiora ea sint, minùs id quidem at fieri tamen videtur; tum in humilibus Terris crassior omninò, & copiosior fit aer: siquidem nò is modò in Terris agit calor, quem illis accedens indit lux; sed is itidem, qui à reflexa luce aeri illas ambienti datur; qui, vt dictum est, copiosior in latioribus fit Terris, quin & molliores plerunq; & magis laxæ, humiles sunt: nam montanæ, editæque crassæ, lapidosæque. Ex ijs autem tenuem educi aerem, crassum ex illis, & à calore languente tenuem, crassum à robustiore, suo satis est expositum loco. Caloris itaque discriminum omnium causa manifesta est. si luce agat Sol: quorum, vt visum est, nullius nulla reddi potest, si calor eius motui, aerisque assignetur contritioni, vt nihil dubitare liceat, luce agere Solem, & calidam esse lucem.

Calorem

Calorem non à Solis modò motu, sed ab eius itidem luce fieri non Aristoteli, sed iunioribus visum esse Peripateticis; & modi, quibus non calida lux calefaciendi uiribus donata ijs uidetur. Cap. 46.

QVONIAM verò iuniores Peripatetici æquè aerem vniuersum Terris contiguum conteri intelligentes; at quæ à luce illustrantur loca longè, quàm quæ non illustrantur, calidiora, & ipsam omninò lucem calidam sentientes; ab ipsa itaque admoniti, coactique re, non motu tantum, sed luce itidem calorem à Sole fieri; & ità Aristoteli visum, placitumque asserunt: at veriti ne, si propterea calefaciat lux, quòd calida sit ipsa. Solem, à quo illa emanat, calidum fateri cogantur; (neque enim imaginari licet, si calida sit lux, Solem, à quo illa emanat, & cuius propria est. & cui non hæret modò, sed penitus infixæ est, non calidam esse) modos commenti sunt, quibus minimè calida illa existens, calefaciat tamen: & loca, in quibus calor à Solis luce fieri Aristoteli placuisse videri potest; & modi à peripateticis inuenti, inspiciendi sunt, examinandi que. In plenilunijs, inquit Aristoteles, tepidiores fiunt noctes, quòd in illis à Luna vniuersa, veluti à speculo, reflectitur lux: & causam afferens, cur non iuxta Terram, at in sublimi fiunt pluuia, propterea id euenire affirmat, quòd qui iuxta Terram est locus, à reflexis calefit radijs; id, quod sublimiori euenire minimè potest: ad superiora enim elati distinduntur illi, disgreganturque. Quoniam enim radios, tenuissima nimirum corpuscula, à Sole emanare, & ad Terram vsque deferri Aristoteli videri non potest, nec videtur omninò vsquam; quin summè id ab eius placitis dissentit, dissidetque: sui itaque omnes summè id reijciunt, exhorrentque; radios pro luce reflecti, & ab ijs calefieri inferiorem aerem posuisse videri potest. His præcipuè è locis luce itidem Solem agere, & à luce itidem calorem fieri Aristoteli placuisse astruunt, eius, vt videtur, instituti, morisque: oblitineque enim de re vlla, vbi de ea inquisitio non est, nec eam omninò explicare propositum est, iuxta propriam loquitur sententiã; sed ibi modò, ubi ea declaranda proposita est; alibi vel iuxta aliorum sententias, vel etiam iuxta vulgus: est & vbi iuxta veritatè, non quidem illam verè intuitus, aut illam amplexurus, sed à re coactus. Vbi igitur quomodo visio fiat, tractat, edocetque, rerum

X imagi-

imaginibus ad visum delatis fieri illam demonstrat: at alibi est, ubi ad visilia deferri visum supponit. Tum rationem reddens, cur in Luna defectibus terramotus fiant; Vbi, inquit, non multum abest, quin Solis lumine priuata sit Luna, & ob id lucem, caloremque, quem ab illo accipiebat, aeri communicare nequeat, refrigeratur circa Terram locus. Spiritus itaque, qui ex ea egrediebatur, recedit eamque subit; conclusus igitur Terram concutit: at Lunam, quodque inter ipsam, Solemque est, corpus, calorem suscipere vltimum summè est ab Aristotelis dogmate alienum. Anxiè itaque Aphrodisæus inquit, quonam fieri modo possit, quando Sol motu tantum calefacit, & passionis huiusmodi impatibilis omnino Luna est; & talia mille. Neque igitur, si vel iuxta hominum vulgus loquutus, vel ab ipsa coactus re, noctes, ubi Luna vniuersa à Sole illustratur, tepidiores percipiens, propterea tales esse affirmet, quæ lux ab ea copiosior resilit: nec si propterea non iuxta Terram, sed in sublimiore loco nubes congregari, & frigidior omnino esse illum, quem iuxta ipsius positiones multo calidior omnino esse oportebat; propterea id euenire dixerit, quod à reflexa luce minus calefit: propterea luce Solem calefacere placuisse illi videri potest, qui ut visum est, in locis, in quibus propria est huius rei inquisitio, calorem à solo Solis motu, & aeris contritione generat sola, nulla usus lucis opera, nec uti omnino potens, aut volens; nisi & superfluous, & summè sibi ipsi a duersus, contrariusque videri vellet; superuacaneè scilicet ad calorem faciendum conterens Sol Aristoteli adductus esset, si Solis illud lux facere visa esset. Præterea, & quod summè ibi pernegabat, pernegandumque proposuerat, falsus esset; calidum scilicet esse Solem: neque enim si à Solis luce calorem fieri positum Aristoteli esset, vel illam, quod iuniores faciunt Peripatetici: vel ipsum, à quo illa emanat, Solem calidum esse negare ausus esset. Reformidandum itaque Aristoteli fuit, luce agere videri Solem: neque hoc tantum, sed lucem Solis propriam esse; quæ nimirum à summo, ut declaratum est, genita calore, & separari ab eo impotens; nusquam igitur vera, quæ existit, summaque, nisi in solo conspecta igne; si Solis propria visa sit, liquidò calidum ipsum, atque igneum manifestet. Veluti igitur hæc objicienti respondens; Lux itidem, inquit, in aere fit à Solis motu contrito, veluti & calor: id obiter innuens; nequaquam scilicet igneum esse Solem, lucere et visum, & luce calefacere: neque enim solis propriam esse lucem, sed & ipsam, veluti & calorem, à Solis motu fieri. Adeo positionis tenax Aristoteles, ut neque ipsimet, ut existimare licet, credibilem

2. de Cælo.
T. 42.

bilem rem proferte minimè reformidavit, modò ne ex illa deturbetur, deiciaturque. Luce quidem agere Solem nullus ibi unquam dixit Aristotelis. Vbi oportebat maximè. Nec antiquorum Peripateticorum vllus quomodo calor à Sole iuxta Aristoteli. fiat, inquirens, lucis meminit unquam: at omnes à solo illum Solis motu, & aeris contritione sola fieri asserunt. Et Aphrodisæus ipse imprimis: anxie itaque, ut visum est, causam inquit, cur non æquè calefiat, quæ Sol non collustrat, ac quæ collustrat; quæ quidem, si luce itidem agere visus Aristoteli fuisset Sol, longè absurdissima inquisitio videri posset. Iunioribus postea Peripateticis, & ipsi imprimis Auerrois, ut qui in ijs, quæ ab Aphrodisæo allata fuerant, acquiescere minimè posset, nec rationem ipse inuenire vllam, qua loca à Sole non conspecta minus calerent; aere enim, ut dictum est, vniuerso æquè contrito, æquè calefieri oportebat vniuersum; & cui directus Sol magis, calefacere videretur magis; luce itidem agere is visus est: quæ nimirum & manifestè calefacit, & in seipsam reflexa, & veluti conduplicata magis calefacit; at quæ à Sole emanans non calido minimè calida sit: neque igitur per se, & à propria calefaciat substantia; sed veluti, inquit, calorem generat motus non calidus ipse, sed calidi corporis conseruatio, & perfectio: commotus enim, agiturque ignis summam consequitur perfectionem: sic itidem, & lux non quidem calida ipsa, sed ignei corporis perfectio existens, calefacere, & ipsa potens est. Reliqui calorem cum Auerrois luci abnegantes omnes, diuersa singuli ratione calefaciendi vires illi tribuunt; alij nimirum, quod à reflexione veluti irritetur; alij quod aerem tenuitate donet, & propterea etiam calore: siquidem tenuitas proprium caloris subiectum ubi fit, calor et ibi fiat oportet. Non hoc alij: sed tenuiorè, ampliorèque factum aerem, & qui igitur in proprio contineri nequeat loco, varijs, mirificisque moueri modis: quippe qui maiore indigeat, & maiorem quærat locum, & propterea calefiat, & accendatur etiam ad solida delatus, contactusque; & resiliens ab illis commotus, agiturque amplius. Postremi nullum forte dictorum modum probantes, & meliorè ipsi inuenire desperantes, id modò asserere ausi sunt: esse lucis naturam, ut non calida ipsa à reflexione calefaciendi vires assumat. Nullus (quod facere optimè poterant Aristoteli. iuramento obstricti, & qui quæ Aristoteli. protulit, vel summè sensui repugnata non admittenda modò, sed ea admittenda fide, ac si ex ipsius Naturæ ore prolata sint, decreuerint) lucem aere, & ipsam fieri dixit à solis motu contrito; quæ igitur calefaciens, & calida omnino existens, minimè tamen calidum indicet Solem: ut potè

2. de Cælo
T. 42.

X 2 quæ

quæ nec ab ipso emanet, nec ipsius propria sit, seu obiter id ab Arist. dictum non animaduertentes, seu veriti re proferre, qua nulla minus probabilis effingi queat. Per se quidem & Auerrois, & aliorum omnium positio absurda apparet: at agè tamen, examinentur singulæ.

Infirmatur Auerrois ratio, qua calorem luci abnegat, nec à propria illam natura, sed alia ratione calefaciendi facultatem habere contendit. Cap. 47.

Calorem, inquit Auerroes, facit lux minimè ipsa calida, veluti & motus, qui & ipse non calidus, manifestè tamen calefacere videtur, quòd & lux, veluti & motus ignei corporis perfectio est: si quidem modo eodè, & lux, & motus ignem perficiant, caloremq; & eadè calefaciendi facultas, eademq; aut non valdè differens ad calorem cognatio vtrique insit, haud perperam fortè motus exemplo à non calida luce calorem fieri posse declaratum videri posset. At si illorum vel in vno à motu differat lux, si scilicet vel proximius ignem perficiat, vel si ampliore calefaciendi potestate prædita, vel calori magis inhærens appareat; quàm longissimè abesse videri debet Auerroes, vt motus exemplo calorem, qui luci non inest, alijs ab ea dari posse declaret. Agè itaque quã vterque ad calorem cognationem habeat, & quomodo calorem vterque perficiat, & quæ ab vtroque calefiant, intueri ne grauemur. Motus manifestè nõ caloris pars vlla, sed eius operatio est, summè illa quidem caloris propria, & à caloris omninò substantia, ingenioque fluens, & sine qua seruari nequeat calor; sed alia omninò (vt dictum est) à caloris substantia, & à calore ipso, & quam à calore seiunctam, separatamque intueri, & frigidis etiam indere liceat rebus. nulla porrò ignis, aut caloris vllius existens pars motus, nec illi etiam inhærens, vt qui nec actu existit, sed qui dum fit, perit, minimè illum perficere videri potest, quòd illi accedit, & quid adijcit, sine quo perfectus non sit ignis; sed quòd summè ignem oblectat, seruatque, & viuificat. Calefiunt autem quæ ab aliena vi commouentur, agitanturque, quòd (vt superius expositum est) motus propria caloris operatio est, & ab alia substantia edi nullo potest pacto: vt quibus motus datur, caloris itidem ijs, à quo solo prouenit motus, substantia, ingeniumque indatur necesse sit. Et hac ratione calorem à motu fie-

tu fieri inde apertissimè intelligere licet, quòd non alijs vllis quantumuis proximis, contiguisque ullus à motu calor indi videtur; at ijs modò, quibus ipse inditur motus; ut pulcherrimè imaginari liceat, calorem à non calido motu fieri posse. Lux contra igni, perfecto nimirum calori, penitus inhæret, penitusque infixata est, & ab eo separari, uel alia in re fieri modo nullo potest; sed perpetuò eius consequitur casum, cum eo scilicet exoritur, vigetque; & languet cum eo, & cum eo etiam interit vt si non calor ipse, eius certè (vt dictum est) species, & veluti aspectus videri possit; & eius itaque perfectio esse, non quòd ab ipsa, ueluti à motu, à calore distincta bonum quippiam ei eueniat, sed quòd ibi tantum calori accedit, vbi perfectus is sit: summus nimirum, & in tenui, in proprio scilicet subiecto. Tum non lucido modò corpori, calori que inhærens; sed quàm longissimè ab eo profusa, calida sentitur tamen: vt pacto nullo imaginari liceat, non calidam ipsam esse. Quàm longissimè igitur abesse uidetur Auerroes, ut motus exemplo à non calida luce calorem fieri posse declaret; quæ scilicet non alia à calore, at si non calor ipse, eius certè quid manifestè existit; & quæ calorem longè, quàm motus, diuerso, longèque eo proximior perficit modo, & longè etiam ampliore calefaciendi facultate prædita est. Vel ipse itaque Auerroes in motus exemplo minimè acquiescens, & à re ipsa tandem, & ab ipsa admonitus, coactusque veritate; Aut erit, inquit, causa consimilis, & per se; nihil scilicet à propria natura diuersum aget lux, sed quod simile ei est; calorem nimirum faciet, quòd calida ipsa est: nec enim remotum est, inquit, vt forma ista, calor videlicet, luci copuletur; reflectatur igitur cum luce, & cum luce abscindatur: nam licet neutra sint cœlestia corpora; quatenus tamen corpora, cum elementis communia quædam habent; transpauitatem, illuminationem, & obscuritatem. Aristoteles itaque in libris de Animalibus Lunæ naturam Terræ naturæ similem esse asserit, propter Lunæ obscuritatem. Luminosa igitur, inquit ipse, Orbis pars ignis naturæ similis est: Idque antiquiorum etiam comprobatur testimonio, qui stellarum operationem intuiti, calorem nonnullis, siccitatemque attribuerunt. Inuitus quidem, & à re (ut dictum est) coactus tandem ipse itidem Auerroes stellas igneas asserit naturæ; at Aristoteli iuramento obstrictus nequaquam libero, apertoque id proferre audet ore, sed ueluti musitans. Nimis omninò positionis tenax Auerroes; qui cum ignem à motu perfici, corrumpi ab immobilitate; & summè ignis proprium motum, lucemque; & ignis

ignis omninò perfectionem vtrunque & videret, & prædicaret, Cœlum tum motu ipsum perpetuo, perenni que circumagi, & densiores quidem eius partes, at quæ nõ diuersæ à reliquis videri possent naturæ longè lucidissimas intuitus, igneum enunciare ausus non fit: nec quod Cœlo subiaceret corpus, quod ipsi imprimis à calore summo constitutum est, proprio deferri motu; sed propria ipsum natura in proprio immobile existens loco à Cœli circumuolui motu.

Aliorum opiniones idem Auerroiponcentium, destruuntur; & lucem calidam esse, & Solis propriam declaratur. Cap. 48.

DEterius etiam Auerroe, qui irritari à reflexione lucem, & irritatam calefaciendi vires assumere asserunt: nam neque, quod summè oportebat, summe que opus erat, cur stupida eis lux, vbi ulterius progredi prohibetur, irritatur; nec vnde calefaciendi vires, quas neque ipsa, neque id, à quo resilit, habet irritatæ accedant, nos doceant vnquam: quin quàm longissimè abesse videntur, docere vt nos possint. At neque integram explicat rem; non scilicet caloris omnis, quem lux facit, causam reddunt; sed ueluti dimidij, eius nimirum modò, qui à reflexa illa fit; non eius itidem, qui ab accedente ea fieri manifestè videtur: simul enim ac contingit nos lux, nõ calefieri modò ab ea, sed vt à iaculo feriri nos sentimus, calorem adeò nullo temporis factum momento, non ab accedente ea, sed à resiliente, & proximum aerem calefaciente factum esse: id verò ijs tantum videri potest, qui positionis tuendæ amore capti, atque adeò obcæcati sunt; nihil ijs meliùs, qui aerem calore à luce donari, quòd tenuitate proprio caloris subiecto donetur, contendunt: nam & ipsi nihil quomodo ab incorporea, & minimè calida re tenuior fiat aer, declarant, declarandum omninò, quæ enim tenuiora fiunt, vel à calidis rebus, vel à solidis, conterentibusque tenuiora fiunt; quin à calore omninò omnia: propterea. n. quæ conteruntur, tenuitate donantur, quòd calore, vt si à luce tenuior fieri videtur aer, calida ea omninò videri debeat. Tum nequaquam tenuior factus aer, calidior itidem factus esse videri potest: quin secus omninò euenire apparet; quòd scilicet tenuior fit aer, eò & calidus fit minùs; vt qui calorem minorem capit. Minimè præter eà imaginari licet, aerem uniuersum, qui inter nos, exorientemque Solem

Solem medius est, nullo illo temporis momento, quo illius lux nos calefacit, ab ea attenuari, & propterea etiam calefieri. Ratio postremò omnis vanissimo inniti videtur fundamento: neque enim natura agens ulla materiæ dispositionem consequitur; ibi nimirum fit, vbi eius ingenio concinna illa facta est, propriaque. sed ipsa agens Natura seipsam materiæ tum & dispositionem etiam, qua gaudet, indit: vt si calor à luce, & tenuitas indi uidetur, calor omninò illi in esse, & summò is uideri debeat; cuius scilicet proprium subiectum tenuitas est. Hoc, reor, animaduertentes quidam, fit quidè, inquiunt, à luce tenuior aer, & propterea etiam incalescit; at minimè tamen quòd ingenitæ tenuitati calor accedat, sed quòd aer uniuersò multò amplior factus, longè itaque ampliore opus habens loco, quaque uersus uniuersus simul diffunditur, agitaturque; uarijs omninò commouetur modis, & propterea incalescit. Id quidem hi incommodum uitant, quòd non à tenuitate, sed à motu fit eis calor: at non reliquis modò omnibus, quibus illi premi uisi sunt, malis, sed quibusdã insuper ab illis seorsum premuntur, seu magis: fortè enim minùs his ratio reddi potest cur, non illustrata loca minùs calefiunt; si siquidem amplificatus à luce aer diffunditur, commoueturque, & propterea calefit, æquè uniuersus calefiat oportet; nihiloque is minùs, quem lux nihil contingit, quàm ab ea illustratus, còtactusque; quippe amplificatus à luce aer non in seipsum modò, sed quaque uersus diffunditur, commoueturque: quin lucem ipsi imprimis calorem suscipere, & calidam fieri fateantur necesse est, à qua scilicet & aqua, & longe etiam solidissima specula transuecta, & perexiguum quid ab eis progressa quodcunque expositum est, exuri intuentur. neque enim vel specula, vel aquam adeò à luce attenuari, commoueri que, & calefieri à motu, vt ignis assumant vires; id etiam innuentes credere illos putem: at neque exiguus ille aer, qui rei, quæ accenditur, speculique, & aquæ medius fit, si quidem ab exiliente attenuatus luce, in solidum certè impactus nullum, & qui proprio non contentus loco quoquò uersus diffundi potest, adeò calefiat à motu, ut nullo exurat igne minùs. Nullo præterea intermedio aere aquam ipsam, & specula ipsa quiduis exurere liquidò videas, si eorum formam eousque produceris, dum punctum attingant, in quem (vt expositum est) uniuersa lux confluit; vt manifestissimè pateat à propria natura lucem calefacere, non quòd aerem attenuet, commoueatque. Omnium certè pessimi, qui huiusmodi asserunt esse lucis naturam, vt minimè ipsa calida cum sit, calefaciendi vires à reflexione assumat: nã præter quàm quòd sensui, vt primi, repugnant, aduersique

aduersique sunt, qui (vt dictum est) accedentem, directamque lucem manifestè calidam sentit: nihil vnde resilienti luci calefaciendi vis aduenit, declarant; veluti eorum, quæ fiunt non causas inquirere, explicare ve, sed euentus modò narrare propositum habeant. Quin non modus modò, quo resilienti luci calefaciendi vis inditur, explicandus ijs erat; sed is insuper, & nihilo minùs, quo eò robustior illa inditur, quò magis in seipsam lux reflectitur: quoniam enim non quocunque modo reflectatur, & què calefacit; sed eò assidue magis, quò magis in seipsam reflectitur; sibi ipsi nimirum vnitur magis; & ignis ibi instar, exurere, ubi directa in seipsam resilit; à propria omninò substantia, & proprijs uiribus, non à reflexione assumptis calefacere videtur. Neque. n. aliud magis à reflexione reflecta, quàm ab obliqua, luci aduenire videri potest; nisi quòd in illa veluti duplex facta, proprijs itidem uiribus duplicatis donata est; secùs omninò ubi summè obliqua reflexio fit: nihil enim quæ resilit, accedenti unitur, sed ueluti in rectum progreditur: neque igitur ubi ità reflectitur lux, reflexa accedente magis calefacere videtur; vt nulli dubium esse possit, nequaquam à reflexione calefaciendi uiribus donari lucem; ijsdem enim ab ea omni perpetuò donetur: sed calidam esse ipsam, quæ perpetuò (vt expositum est) eò robustius calefacit, quò sibi ipsi vnitur magis; eò nimirum maiores assumit vires, quò & ipsa maior fit, copiosiorque. Lucem porrò Solis propriam esse, veluti & ignis minimè declarari oportere arbitror; neque enim aliorum hominum vlli, at ne ipsi creditum Aristoteli suspicor; at effectum ab eo, prolatumque, calorem Soli tribuere reformidante: at si hoc quoque declarandum videtur, inde manifestari potest, quòd ubi propè adest, vt Lunæ imminet Sol, quæ eius lucet portio, nequaquam luce lucere potest in aere à Solis motu contrito facta; qui nimirum nullus ibi inter Solem, Lunamque fit medius. Tùm præterea quòd ea Lunæ portio illustrari tantum videtur, quæ à Sole conspicitur: quæ si à luce illustretur nò ab ipso emanante Sole, sed in aere à Solis motu facta, vniuersa sèper illustretur.

Solem, Cælumque, vniuersum calidum: & nec stellas, nec Solem ipsum solidum, renitentemque, esse. Cap. 49.

Voniã igitur non motu, sed luce calefacere videtur Sol, & lux calida visa est, & Solis propria, ab ipsoque; omninò emanare Sole; necessariò & Sol ipse calidus videri debet, & stellæ itidem reliquæ, orbisque; vniuersi. Siquidè & Sol

Sol ipse, & stellæ omnes orbibus, in quibus continentur, & quibus cum circumuoluuntur, eiusdem omninò naturæ, substantiæque; videri debent: at quæ in magis sibi ipsis collectis illis, magisque; conspissatis proprias vires, propriamque; speciem magis manifestet; robustius nimirum calefaciat. & luceat itidem robustius. Nec propterea uel stellæ reliquæ, uel Sol ipse uel uerè solidus, renitensque; uel in crassitie omninò ullâ actus uideri potest, quam scilicet summè auersatur calor, & quæ vel per exigua lucè sædat, & pro alba puniceã facit, flauaque; id, quod Sole in ipso intueri licet, qui vel tenuissimis interpositis uaporibus colorè utrumque; assumere videtur. Candidus itaque; conspectus Sol, è tenuitate omninò constitutus videri debet: at ità in seipsam conspissata, cõglobataque, vt summus in eo calor, purissimaque; uideatur lux, qua & illustret, & uiuificet èt omnia: neque est, cur summus eius calor explicare illâ uelit; non siquidè in infinitum, sed eousque modò attenuat calor, quoad domiciliũ, sed èque sibi parat, à cuius onere quin motu, quo gaudet, ferat, nihil retardetur: id ubi factum est, nihil amplius attenuare curat, ac neque; uult; neque. n. libes à seipso distrahitur, separaturque; se, sed & ipse lætus, ubi licet. sibi ipsi coit, vniturque; ità magis seipsum seruãs, & mutuò fouens; ut nò alia subiecti dispositione æquè gaudere uideri possit calor, quæ Soli tributa est; pura nimirum sinceraque tenuitate, at in seipsam eousque cõglobata, dũ nihil calorè suffocet, uel lucem èt sædet. Nam si parum quid magis conspissetur, si calor nò suffocetur, lux certè obscuratur quid. Si magis explicetur, & calor langueat & lux. Summè certè Timæus cõterraneus noster, cũ eo & Plato incusandus uideri potest: qui nihil cũ in Sole, quod solidum ipsum, renitentemque magis quæ flammæ quasuis declaret, intuerentur, ueluti cõtractato eo, & summè duro, renitenteque inuento, non soliditatem modò, & renitentiam ei tribuere. sed Terram insuper indidere, à qua, scilicet illas haberet; propriorum & ipsi dogmatum, ut uidetur, parum memores: siquidè & illis motus ignis, terræ immobilitas propria uisa est, ut non nisi magno utriusque, uel alterius saltem malis; ignis quidè, cui perpetuò Terra uectanda esset, Terræ uerò, cui perpetuò aliena operanda esset, operatio. At ad Solem redeamus, & calidum omninò ipsum, atque igneum statuamus, quando quin talis sit nihil obstat, & talem esse nò sensus modò, & humana ratio ois manifestat, sed sacræ etiam diuinæ Lræ testantur, quæ Dei Opt. Max. ministros igneos, & supremũ Cælum empyreũ appellat. Quin & Deus ipse; qui ex ignea colũna Mosen alloquutus, E Cælo, inquit, loquitur sum.

Cælum propria natura moueri, quia scilicet calidum est, & cur circulo moueatur. Cap. 50.

Propterea igitur mouetur Cælum, quòd calidum, igneumq; est; & motus, vt sæpè dictum est, propria est ignis operatio, qua & oblectatur, & seruat ignis. Circulari porrò mouetur motu, quòd eo solo perenni, nihilq; cessante vnquam, & summè vniformi, & in seipso moueri potest, nihil vlla eius parte Terræ vnquam proximius factum: nõ vt intellectum imitetur, qui si vnũ, vt Peripateticis placet, atque idem perpetuò intelligit, non circulo, cuius similes quidem, at innumeræ sunt partes; sed puncto potius, centroq; intelligere videatur. At neque, vt vbique partibus saltem fiat, quando, quod incorporeo intellectui euenire Peripateticis videtur, vniuersum simul esse non potest: stultum enim Cælum, quod corporeum existens incorporeo simile fieri velit; igitur non corpus, æternoque id labore, alienam nimirum operans operationem: nam si propria sit, nec circularis eius motus, nec motus omninò causa inquirenda est vlla.

Reijciuntur oppositiones quedam. Cap. 51.

Non desunt fortassè qui obijciant; si propterea mouetur Cælum, quòd calidum est, & motus propria est caloris operatio; calidissimis orbiũ partibus celerimum conuenire motum, Soli nimirum, stellisque: vniuersum itidem æquè calidum cum sit Cælum, eodem deferri oportere motu; non has eiusdem èt orbis partes velocissimo, tardissimo illas; polo scilicet proximas, & polum ipsum. Horum, reor, taliumq; haud permagnum sit ratio nem reddere: at minimè tamè illud vnquam profiteamur; cælestia videlicet omnia, aut pleraque, aut multa esse nobis nota, diuina cõstituta sapientia, longissimeq; à sensu remota; Cæli nos naturam, substantiamq; in Sole inspexisse contenti, quæ sese ipsa nobis manifesta, sentiendamq; præbuit apertissimè: & eius operationè, & ipsam sensu perceptã, & propriæ conformè naturæ & pauca quedã talia: cætera quæ longè supersunt plurima, & longè scitu dignissima, ne inquirenda quidè videri debent; vt q; homini innotescere nullo queat pacto. At ad institutum redeamus, & horũ cuiuslibet causam reddamus. Quæ calidiora sunt, velociore ea motu opus habere; si quidem

quidè motu seruetur calor, rationi sanè congruũ. At uel longè fortè orbibus calidior visus Sol, nõ fortè velocius moueri opus habet; fortè. n. idem omninò solis, qui orbiũ, est calor. Non, f. hunc ille virium robore, sed copia tantum exuperat: nihil itaq; natura diuersi, motu eodè contèti esse videri possunt. Quòd si copiosior in Sole factus, robustior èt factus est calor, & propterea velociore indiget motu; iam multò, q; orbis, velocius moueri videtur Sol; qui nimirum nõ ab illo modò circũducitur, sed ipse per se, & longè quidè rapidissimo circũuoluit motu: vt non in exoriente tantum illo, occidenteq; liq; dò intueri licet; sed vel in meridiano, vbi aer crassiusculus sit, vbi, f. non ualèter uisum ferit Sol, sed se inspici finit, & in aqua, multoque in speculis aquæ suppositis magis: manifestissimè. n. in ijs velocissimè illũ circũuolui ubiuis intuebere; vt dubitare nihil possis, verum esse solis motũ, quo & oriens circũuolui v̄r. & occidens nõ oculis falso uisum nimio eius fulgore obstrictis. Nõ circũuoluitur aut Luna, quod inde patet, q; densiores eius partes, quæ virginis faciè figurare vident, nusq; situm immutare apparèt, neq; .n. ad eò in seipsam spissata est Luna, vt calor in ea multò, q; reliqs in orbis partibus, copiosior, & q; velocius moueri opus habeat, collectus esse videri possit: quæ minimè propria vi, propriaq; lucet natura; sed, quod nubes, in qua paruos cõstituitur, præstat, Solis lucè modò remittit, eiusq; aspectũ quod tenuissimi vapores faciũt, demit. Stellæ reliquæ si nõ & ipsæ Solis lucent luce, & proprijs orbibus calidiores velocius moueri appetunt in proprijs & ipsæ circumuoluuntur orbibus, veluti & Sol. Polis proximæ partes non vsquequaq; immobiles, nõ proprio tantum, sed à primo èt delatæ, circumactæq; omnes; vt nõ reliquæ modò orbium partes moueri videantur, sed ipsi èt reliquorũ orbium poli: id itaq; ampliùs diuersa polorũ præstat positio, q; & polos ipsos, & proximas polis partes velociore, quàm proprijs èt, opus habètes, velociore cõmouet motu. At neq; primi fortè immobiles, sed & ipsi huc, illuc agunt: quid .n. non & primo is èt, vel ei similis cõueniat motus, qui nuper in stellato deprehensus est Cælo, trepidationis ab eius inuètoribus dictus; q; nimirum nõ circulo ferri v̄r stellatus orbis, sed in hãc modò, modò in illã trepidatium more agi partè: Sphærico certè existente Cælo, & circulari circumuoluto motu, quale esse, & quo moueri oportuit pacto, nec æquè oēs ipsius moueri queat partes, nec fortè necesse sit, quæ, f. à proximarũ partiũ motu, ac calore seruari, foueriq; possunt: omnibus certè illum, quo opus habèt, tributũ esse dubitare minimè licet. At quo id factũ sit modo, homini haud inquirendum; vt quod innotescere

nulla queat rōne; nequaq̄, vt dictum est, vel Cœli constitutionem vel omnes illius intuito motus. Neq; hoc nobis magis, q̄ Peripateticis, dicendū: neq; n. negare tandē aut queāt. aut velit. p̄pterea moueri Cœlū, q̄ propriū sit, naturalisq; ei⁹ motus: eoq; p̄priū cōsequat̄ bonū, & eo deniq; seruet. Similare igr̄ cū sit stellis carēs Cœlum, eiusdēq; vniuersum naturæ, eadē vniuersum uelocitate, iisdemq; deferrī oporteat motibus: densiores stellas, & in quibus copiosior cœlestis natura, quæcunq; ea sit, collecta est, longē velocius: vel si libet, etiam pigrius nō æquē Cœlo Peripateticis puras, syncerasq;.

Quoniam Cœlum propria natura mouetur, separatos, immotosq; motores, à quibus moueatur, inquirendos non esse. Cap. 52.

Voniā igitur propria natura mobile videt̄ Cœlum, & à propria moueri substantia; ne quaq̄ abstracti, separatiq; atq; immoti motores indagandi sunt; quos intelligēs, appetensq; & quibus simile fieri studēs Cœlū motu circumuoluatur æterno. Res non summē modō obscura, & quanta ne cogitatione quidē assequi valeas; sed q̄ fundamento Aristot. innitit̄ tota lōgē infirmisimo; & quod insuper cū positionibus in libris de Cœlo positis stare minimē velit. Non Cœlo, s. tantū, sed corporibus omninō oībus, & ipsi ēt summē immobili Terræ proprium in illis, naturalemq; statuit Aristot. motū: & huic potissimū fundamento, quæ de Cœlo enunciat, inniti omnia vident̄. Is aut̄ uel Aristote: ipsius testimonio proprius est rei cuiusuis, naturalisq; motus, qui à propria eius forma propriaq; natura & à propria manat substantia. At inde præcipuē immotos veniūt Aristot. motores, q̄ omne, quod mouetur, ab aliquo moueatur, qd̄ minimē moti forma sit, naturaq; & substantia, nec vnū oīnō moto, sed ab eo diuersum, distinctumq;, & oīnō immobile. Fuerit itaq; operæpretiū quib⁹, vt Peripateticis vī. demōstrationib⁹ id astruat Aristot. exponere, atq; explicare, tūm illas examinare: ita n. veritas, quā colere, amplectiq; par est, elucebit.

Aristotelis rationes, quibus quocunq; mouetur ab alio moueri declarat. Cap. 53.

Mne, quod mouet̄, ab aliquo moueri manifestū est, inqt̄ Aristot. nā q̄ præter naturā mouent̄, manifestū habēt aliud mouēs à moto; externa. n. vis agat necesse est, vt p̄ter naturā moueant̄. Quin & ex ijs, q̄ natura mouent̄, nōnulla itidē distinctū habēt mouēs à moto, vt

to, vt animalia: quamuis n. non ab alio, neq; extrinsecus moueantur; diuersum tamen habent mouens à moto. Nec dubitare omninō contingit, ab aliquo moueantur animalia, nec ne: constat siquidem ab anima moueri. Sed id inquiritur magis, quoniam in ijs modō diuersa sint mouens, motumq; videtur siquidem veluti in nauibus, & in ijs, quæ minimē naturā constant, sed arte; sic & in animalibus diuisum esse mouens à moto. Et propterea dicitur totum animal seipsum mouere totum, quod in seipso mouens habet, motumq;: non autem, quod totum seipsum moueat totum. Postquā verō declaratum Aristoteli videtur, animalia etiam, quæ per se moueri videntur maximē, ab alio moueri, itidem & quæ vi, & præter naturam mouentur; Dubitare, inquit, contingit à quoniam moueantur, quæ natura mouentur non animata corpora, veluti leuia, & graua. Hæc enim ad aliena quidē loca vi, & præter naturam; igitur ab alio. Ad propria verō, & naturalia natura, & sponte: non igitur manifestum est, veluti cū mouentur præter naturam. Hoc, inquit, maximē dubitare contingit. Ab alio enim ignem sursum moueri absurdum videtur, qui sursum secundum naturam mouetur, motus principium existentem. Quando igitur in seipsis motus habent principium, cur ab alio dicemus naturalem moueri motum? At neque à seipsis: vitale enim hoc, & animatorum proprium. Præterea, & irrationabile videtur, vnam tantum moueri motionem, non & contrarias veluti, & animalia, quæ longē diuersissimis mouentur motibus. Quin & consistendi vim inesse ipsis oportebat, vt ignis non ascendere tantum, sed & descendere, & motum sistere etiam posset, si per se, vt animalia, moueatur. Tūm conūna sibiipsis sunt elementa, adeoque copulata, vt genere nullo diuisa appareant: sed eadem penitus semper; non vt quæ sese contingere dicuntur. Talia verō quæ sunt, quæ scilicet vnum atque idem omninō, minimē à seipsis pati possunt: quatenus enim vnum quid est, & continuum, & non contactu, incompatibile à seipso est: nam quod separatū est, propterea hoc agere, pati illud aptum natum est. Neque igitur inanimorum, inquit, quæ natura mouentur, vllum seipsum mouet; continua enim, & coniuncta, neque aliud continuum vllum: sed necesse est in singulis mouens à moto diuidi; veluti in inanimis videmus, vbi animatum quid ipsa mouerit. Inde igitur, vt videtur, separatos Cœlo motores indendos colligit Aristot. quod quæ apud nos mouentur, & quæ scilicet proijciuntur, & animalia, & leuia, grauiaque, vbi sponte sua ad cognata feruntur, ab alio ab ipsis

8. Phys. T.
28.

8. Phys. T.
28.

Ibidem.

29

30

ab ipsis separato, distinctoque moueri omnia videntur: quæ quidem vi, & præter naturam, à proijciente, impellenteque: animalia autem ab anima separata, distinctaque à corpore, & corpori eo fermè modo infidenti, quo nauta nauis. Quod verò separatum, distinctumque leuia moueat, grauiaque, nondum quidem, inquit, manifestum esse; at & ipsa ab alio moueri oportere ex ijs venatur, quæ motus non inanimorum, demortuorumque corporum, qualia illa videntur, sed animatorum, viuientiumque proprius videtur. Tum quod si à seipsis illa moueantur, nequaquam vno tantum moueantur motu, sed multis, diuersisque, vt animalia; & sistere eos, vbi libet, possent. Tum quod verè illa continua sunt, vereque; vna: non scilicet è diuersis composita partibus; & quarum alia agere, pati alia queant: siquidem motus Aristoteli non, ut nobis, operatio, quæ à substantia, cuius est, sola edi possit: sed passio omnino uidetur: quæ igitur ut fiat, & agente, & patiente omnino opus sit. Age uerò examinentur singula.

Inanes esse dictas Aristotelis rationes, & quæ natura mouentur, à seipsis moueri. Cap. 54.

RECTE quidem quæ præter naturam mouentur, ab alio separato ab ipsis, distinctoque moueri: at nequaquam tamen horum exemplo quæ sponte sua, & natura moueri videntur, non à seipsis, sed ab alio, & ipsa ab ipsis separato, distinctoque moueri declarandum videtur: sed eorum modò, quæ & ipsa sponte sua, & natura moueri apparent. Rectè itidem, & animalia ab anima, vt à distincta, separataque re, nec valde diuerso modo corpori infidente, quam nauta nauis, moueri. At præterquam quod minimè id ponere Aristoteli licet, qui nimirum id ponentes summè alibi damnat: & cui animalia nequaquam ex anima, corporeque, vt è distinctis, separatisque rebus; sed vt è forma, & materia consistere videntur; quæ vbi coeunt, ita & ipsi etiam coalescere, & vnū fieri videntur, vt nihil penitus in composito sit vniuerso, quod alterum modò, aut non vtrumque videri possit: & qui igitur animalis operationes ad vnā omnes, uel quæ summè animæ solius uideri possent, disciplinam, memoriāque, compositi esse omnes uelit; animæ solius nullam, quæ scilicet nusquam sola, sed corpori uniuersa, ut propriæ materiæ immersa sit. At ut liceat Aristoteli suisque oblito animam à corpore separatam, distinctamque

*1. de Anima
T. 64.*

que ponere, & ab ipsa omnino animalia moueri; minimè tamen animalium totorum motus exemplo, simularia quæ sunt, & unum ab alio ab ipsis distincto, separatoque moueri declarare licet. Quoniam enim corpori anima inesse, ut distincta, separataque res, & corpus sui naturæ immobile ab ea moueri Aristoteli uidetur nequaquam animalis totius, sed animæ solius motus exemplo, quæ unum uideri possunt, ab alio ab ipsis distincto, separatoque moueri declarari oportet; ipsam scilicet animam, à qua corpus ceu onus quoddam circumpositum defertur, non à seipsa, nec à propria substantia; sed ab alio ab ipsa distincto, separatoque moueri & ipsam, demonstrandum. E simplicis nimirum, simularisque rei spontanei, naturalisque motus modò, modus, quo simplex, simularisque res sponte, & natura mouetur, declarandus: non rei motus exemplo, quæ minimè simplex, minimeque simularis, nec una omnino uideri potest, è duabus naturis composita; & quarum altera penitus sit immobilis: quæ igitur si moueri interdum uidetur, minimè naturali motu moueri uideri potest, sed & ipsa præter naturam, & ab aliena ui, ueluti grauia ubi sursum, aut in obliquum feruntur. Absurda igitur Aristotelis ratio, qua propterea quæ animalium corpora ab anima ab ipsis distincta, separataque moueantur; reliqua quæuis, & quæ simplicia sunt, atque unum ab alio, & ipsa ab ipsis distincto, separatoque, moueri contendit. At multò etiam absurdiores, quibus leuia, grauiaque à separato aliquo moueri oportere astruit. Cur enim animatorum modò, & viuentiū, animalium nimirum proprius uideri debet motus; non & eorum omnium quæ à seipsis assidue moueri, & seruari videntur motu? Quin horum, ignis uidelicet, & multò etiam, quæ animalium, magis proprius uideri debet: qui nimirum nequaquam, ut animalia, è duabus constat partibus, & quarum altera immobilis sit, & quæ ut moueatur, ab alia omnino mouenda sit, uectandaque; sed totus ipse æquè mobilis est, & æquè mouetur totus; & qui nunquam à motu defatigari, sed robur ab eo sumere, & accendi uir, uiuificarique. Absurdissima itidem, & peruersa insuper ratio, qua propterea ignem à seipso moueri abnegat, quod motum sistendi facultate præditus non est. Propterea siquidem à seipso, & à propria substantia moueri, & propria natura mobilis uideri debet, quod à motu cessare minimè potest: ut enim sæpè dictum est, ea est propria operationi ad substantiam cognatio, connexioque, ut separari à seipsis nullo queant pacto. Nam quæ motum sistunt, propterea omnino illum sistunt, quod non à proprijs, sed ab alienis mouen-

mouentur viribus: quæ quoniam non perpetuò adsunt, perpetuò moueri non possunt; vel quòd non tota ipsa mobilia sunt: quæ igitur mouet pars immobilis onere oppressa, defatigataque mouere interdum cessat, minimè tamen immobilis facta ipsa. Neque enim quòd mobile est à motu cessans vllò seruetur temporis momento. Neque igitur corpus aliò deferre interdum cessans anima immobilis vnquã fit ipsa, torpidaque; sed perpetuò mouetur, vel vbi in soporem deiecta deses apparet, demortuaque, vt ex arteriarum, thoracisque motu intelligere licet. Summè certè incusandus Aristoteles, qui vni, eidemque enti, & mouendi, & à motu cessandi principium indit; cum contrarijs scilicet operationibus contrarias etiam naturas. Rectè quidem, at sui ipsius oblito, quæ motus principium in seipsis habent, omnibus ea motibus moueri posse videntur: at non propterea non & ignis propria natura mobilis, & à seipso moueri videri debet, veluti & spiritus, vel recto solo Aristoteli moueri visus. Omnibus enim moueri apta mobilia entia eo solo assidue mouentur, quo moueri opus habent, & quo optimè moueri, maximeque oblectari possunt. Ignis itaque alieno in loco, atque inter contraria genitus recto solo moueri vult, quòd eo solo (quòd vnum expetit, quæritque) quam citissimè ad cognata effertur; at ad ea delatus non recto amplius, sed circulari, quo nimirum solo nihil cessante, aut remisso vnquã moueri potest: at omnibus & ipsum moueri posse, & omnibus gaudere, inde aperitissimè intelligere licet, quòd omnibus seruetur, accenditurque. Animalium verò spiritus non inter contraria modò genitus, sed in illis seruari appetens, vt qui à multis retinetur, & elabi prohibetur à multis, multis mouetur, variisque, quòd multa sunt declinanda, & sectanda itidem multa, & diuersis vtraque posita in locis; & longè itidem plurima, motuque peragenda omnia. Non igitur non à seipso moueri videri debet ignis, veluti & animalia, quòd non multis & ipse, sed vnico Aristoteli moueri videtur motu. At multò etiam minùs, quòd continuus existit, & vnus omninò, idèque vniuersus; non in agentem, patientemque diuisus partem: siquidem quã longissimè abest motus, vt passio videri possit, proprius qui existit, naturalisque; à quo nimirum quòd mouetur, non modò nihil à propria substantia immutatur, at neque à proprio etiam loco: neque enim locum mutare videntur, quæ circumuoluta quantumuis, in eodem vsque quaque sunt loco. Nec verò si locum mutant, nihil autè eorum immutetur substantia, passio videri potest motus: quid enim pati dicas aliud immutatum nihil, at à proprio

proprio tantum dimotum loco? qui propterea fortè sua, quæ continet, seruare videtur, quòd cognata tantum continet, similiaque, quæ sese mutuò fouent, seruantque; & propterea fortè quodlibet proprium locum appetere, ad eumque promptè ferri videtur, & cognata appetit, ad eaque libens fertur? Ferrum certè à proprio recedit loco, & immobile cum sit, deorsumque vergens, veluti naturæ inferens vim ad superpositum ascendit magnetem; ad cognatam nimirum, similemque rem. Nihil igitur motorum naturam immutans motus, at seruans eam, & perficiens etiam magis, nequaquam passio vlla videri potest, proprius inquam naturalisque. Is, si libet, passio quantumuis aristo. videatur, & agere, patienteque; opus habere, qui ab externa fit vi; qui videlicet cum operatione aliena alienam quoque infert naturam. Quòdcumque igitur immobile est, si agitur commoueturque, corrumpitur, & à propria dimouetur natura. At neque in aliud actio videri potest motus nihil. n. aliena, & quæ non mouentur, immutat: quantumuis scilicet commotum ens nihil eò, quòd moueatur, in proxima agit vbi secum illa non commouet, rapitque; & alienam cogit operari operationem. Operatio itaque apparet motus, quam à seipsis, & in seipsis mobilia operantur entia, nulla externi vllius actione, aut operam omninò indigentia; quæve minimè in agens diuidatur, patiensque. Et sola fortè; nobilissima certè, maximeque; suprema, & rectè ab Aristotele ipsi assignata Cælo, cui sensum adimit, vt præstantissimo indignum animal. Quæ igitur & suprema, ab omni; immunis passioe, ipsi imprimis videri debuit, diuinissimo, penitusque; inalterabili data enti. Inanes igitur Aristotelis rationes omnes, quibus leuia, grauique; ab alio separato ab ipsis, distinctoque moueri oportere alstruit.

A quonam alieno ignis moueri Aristoteli videtur; & non ab eo, sed à propria moueri illum natura. Cap. 55.

Agè satis etiam, vt opinor, reiectis rationibus, quibus ignem ab alio separato ab ipso, distinctoque moueri oportere contendit Aristoteles, quòd ipsi alienum venetur mouens, consideremus; num verè aliud ab ascendente ignis substantia existat, & num verè illum moueat: à quo igitur non motus non moueatur omninò ignis; eorum more omnium, quæ ab alio mouentur; & num huiusmodi etiam Cælo assignari queat. Contingit & hæc, inanima scilicet, inquit Aristoteles,

Z quæ na-

quæ natura mouentur, ab alio moueri semper; fiet autem manifestum causas diuidentibus: Mouentium itaque, inquit, hæc quidem præter naturam mouent mota & ipsa; quæ scilicet non ob id mouent, quòd propria natura motiua sint. sed aliena vi, atque extranea; veluti vbi claua ferrea lapidem mouet: non enim quæ ferrea, neque quæ grauis, neq; omninò à principio intrinseco, sed extrinsecus mouendi vim accipit. Hæc autem natura, veluti quod calidum est, eius, quod potentia calidum existit: nam calidū actu quoties calefacit, proprio motu, & propria vi calefacit. Et mobile itidem natura similiter per se, & non per accidens; quod potentia calidum est. Ignis itaque, inquit, & Terra ab aliquo mouentur, vi quidem cum præter naturam; natura autem, vbi ad proprias ipsarum actiones potentia existentes. vbi scilicet actu fiunt, quod potestate prius erant: leue enim è graui fit, veluti aer ex aqua; at aer factus, nisi quid obstet, statim proprio aeris mouetur motu. Ab eo igitur mouetur aer, à quo aer est factus, & aeris donatus, natura; quoniam scilicet nec aqua, nec lignum, dum illa aer, hoc ignis potestate est, aeris illa, hoc verò ignis motu mouetur: sed vt illa aeris, hoc verò ignis moueatur motu; aer illa, hoc ignis fiat oportet: & nec aqua ex se in aerem transit, nec lignum ex se ignis naturam assumit, & ignis fit; sed ab alio & aqua aeris, & lignū ignis substantia donatur, viribusq;: & ijs assumptis, statim aeris illa, hoc verò ignis mouetur motu: ab eo utiq; & aer aeris, & suo ignis motu moueri uideri potest, à quo ex aqua ille aer, hic verò è ligno ignis factus est, & ignis donatus viribus. Et quoniam insuper factus, constitutusque, at ab aliquo coercitus, retentusque, moueri haud quaquam potest; neque enim impedimentū amoliri, & ab eo etiam moueri quoquo modo uideri potest, à quo quod ne mouetur impedimento erat, remouetur, licet ex accidente: non siquidem quod impedimentum remouet, è remotiore potentia actu mobilem facit, ueluti quod illum è ligno ignem fecit: sed è multò proximiore, & quæ ueluti media est inter potentiam, & actum; quæ scilicet, actui proxima, iunctaque ex se, à nullo retardata, retentaque in actum exeat; nullam omninò sese mouendi facultatē, naturamque igni indit. sed remouet tantum, quod proprium impedit ipsius motum. Tot igitur diuisionibus, apparatus tanto nequaquam non à seipsis, & à propria natura, sed ab alio separato ab ipsis, distinctoque, quæ natura mouentur, moueri declarat Aristoteles: sed lignum, quod ignis potentia est, ignis motu moueri non posse, nisi actu ignis fiat, & ignis naturam assumat, uiresq;.

Ignis,

Ignis, inquit, & Terra (neque enim è quibus veritas manifestari potest, repetere ea grauari oportet.) ab aliquo mouentur; vi quidem, cum præter naturam; natura autem, cum ad suas ipsorum actiones, cum uidelicet actu fiunt, quod iuxta propriam naturam potestate erant, & proprias eius, quod fiunt, operationes operandi vires assumunt. Nusquam igitur locali illa motu à generante, aut alio vilo moueri declarat Aristoteles; sed ea donati natura, eaque forma, cuius is proprius existit motus. Vbi, inquit, è graui leue factum est, nisi quid obstet, confestim operatur; à seipso nimirum, & proprijs viribus. Quod verò prohibens dimouit, est, inquit, vt moueat; est verò vt non, sed secundum accidens; quod nimirum impedimentum modò remoueat, & veluti in facultate ponat iuxta propriam operandi naturam; aliud præstet nihil. Quod igitur dictum est, quæ potestate quid existunt, actu ab alio fieri declarat Aristoteles, at actu facta nequaquam ab alio locali moueri motu, quod demonstrari omninò oportuit: neque enim id hic inquiritur mouens, quod lignum in ignem vertit; sed à quo actu existens ignis eo modo ad proprium impellitur locum, quo lapides à proiiciente. & animalium corpora ab anima: ab eo nimirum distincto, separatoque; & à quo non commotus, impulsusque ignis moueri non possit: siquidem hoc illis euenit, quæ non à seipsis, sed aliena, atque extranea mouentur ope; vt nunquam satis hominē mirari queas; qui cum eorum, quæ natura mouentur, ab alio ab ipsis separato, distinctoque nullum omninò in ijs moueri declarat, at fieri tantum ab alio; ex ijs illa omnia ab alio moueri enunciare nihil veritus sit. Et propterea etiam mobilia quæ sunt entia nequaquam efficiens motus sui, nec faciendi omninò in seipsis principium habere, sed patiendi tantum; desiderat igitur, stertentesque proprias rerum naturas, formasq; faciat; huiusmodi enim videantur, & sint omninò formæ, si entia non efficiens sui motus, nec faciendi omninò principium in seipsis habeant, sed patiendi tantum. At alibi actiones omnes formis aperte attribuit, & omnes manare à formis asserit: & hoc à materia differre formas, & agere hæc, pati modò illa possit: & quæ omninò si pati possunt, agere etiam possint necesse est; quoniam enim à contrarijs tantum pati possunt, minimeque illis pati impotentibus, nihil enim apud nos imparibile existit; quæ patiuntur formæ, & ipsæ in eas, à quibus patiuntur, agendi facultate præditæ necessariò uideri debent. At eò, vnde digressi sumus, redeamus: et quando ne Aristoteli qui dem quæ natura mouentur, verè ab alio moueri videntur, sed fieri

modò, aut ab impedimento liberari: quæ natura mouentur omnia à seipsis moueri ponamus; & multò Cœlum ampliùs, quod neque ab alio Aristoteli generatur, & cuius motus à nullo retardari aut impediri potest: cui igitur horù exemplo aliud à propria natura moués nullum adijcere Arist. possit. At reliqua prosequamur, & quale motiuum, à quo motus prouenit, esse oporteat inquirentem Aristotelem audiamus: licet enim quæ natura mouentur, à seipsis moueri, & in seipsis motus sui principium habere visa sint omnia: vt à quo primo ea moueantur inquirens Aristoteles ne audientis quidè videri possit. At vndiq; vt Aristotelis positiones inanes demonstrantur, audiatur tamen, examineturq; ue.

Primum mouens immobile oportere esse Aristoteli uidetur.

Cap. 56.

34-38 & 39.

Quoniam, inquit Aristoteles, declaratum est, omne, quod mouetur, ab aliquo moueri, ne in infinitum procedatur, necesse est deuenire ad primū mouens, quod non moueatur ab alio, sed seipsum moueat, aut immobile sit: aliter enim in infinitum fieret processus. Per se igitur mobile id erit omnino, cuius pars altera moueatur, moueat altera, non autem moueatur: aut, quod totum seipsum moueat totum. At hoc, inquit, demonstrabitur contingere non posse: quomodo enim vel effingi possit eodem motu deferre aliquid, & deferri? alterare, & alterari? Eandem igitur rationem idem docebit, & discer: eandem sanitatem curabit, & curabitur. præterea, quoniam determinatum est, omne, quod mouetur, potentia id esse, ad quod mouetur; quod enim calefcit, facultate erat calidum; & quod frigescit, facultate erat frigidum; at omne mouens actu iam est, quatenus mouet: per se igitur mobile, quod, si totum à toto mouetur, simul & potentia, & actu esset ad idè; facultate quidè, quatenus mouetur; actu aut, quatenus mouet: igitur perfectum simul, & imperfectum, calidum, & frigidum: calidum igitur, & non calidum. Quæ cum absurdissima sint, reliquum est, vt per se mobile id esse dicatur, cuius pars mouet tantum, pars tantum mouetur: & quæ mouet, ut sit ipsa penitus immobilis; quæ mouetur, moueat interdum aliquid extrinsecus, interdum moueatur tantum; quod in animalibus facillimè uidetur, quæ per se mobilia sunt, quo definitum est modo: & est in ipsis mouens

uens anima immobilis ipsa, ab anima motum corpus non amplius mouens semper; at interdum tantum. Quin & inde, inquit, si non necessariò, rationabile videri queat, in motum oportere esse, quod mouet: quoniam enim est quod mouetur tantum, & est quod mouetur, & mouet: & id itidem esse rationi congruum est, quod mouet tantum, & non mouetur; quod nimirum vbi componentium quid, per se existit alterum, & alterum per se existere oportet.

Mouens nullum immobile esse, ut Aristoteli placet.

Cap. 57.

37

RECTE quidem Aristoteli idem secundum idem calefacere, & caleferi, agere, & pati, immutare omnino, immutarique non posse positum videri debet: neque enim intueri quid licet, quod actione eadem calefaciat, & calefiat; agat, & patiat; immutet omnino, atque immutetur: sed quæ calefiunt, & quæ patiuntur; quæ omnino à propria immutantur, & ad alienam aguntur naturam; ab alio omnino caleferi, patrique, & immutari apparent: ab eoque singula, quod ea præditum est natura, in quam, quod patitur, agi videtur. At horum exemplo, quæ à seipsis moueri videntur, similia præfertim quæ sunt, & tota simul motu eodem moueri, eandem nimirum operationem, & perpetuam eam, incessantemque operari, non à seipsis, sed ab alio quoquam separato, vel à quapiam eorum parte, eaque immota moueri ponere Aristoteli minimè licuit, vel si vocum aut inopia, aut ambiguitas, vel propria ipsius positiones, id vt poneret suadere poterat: neque enim vel vocibus temerè interdum inditis, vel proprijs etiam positionibus sensus vnquam posthabendus est: sed huius omnino arbitrio, & voces immutandar, & positiones, vel quæ pulcherrimæ positæ videri possunt, demoliendar; & nouæ vtræque ponendar, eaque semper, quas sensus ponendas decernit. At eò eæ certè magis, quæ temerè omnino positæ videri possunt: cuiusmodi ratio motui ab Aristotele assignata; quæ scilicet alterationis, immutationisque propria minimè motui conuenire potest; qui nimirum nihil simile illis habet, sed penitus ab eis diuersus est, dissimilisque: res enim illæ, in quibus fiunt immutant, corrumpuntque, & à propria natura ad alienam agunt: & agente omnino, patienteque, vt fiant, opus habent. Motus verò ens, cuius est, per-

est, perficit, in propriaque seruat natura; quin, si non edatur, corrumpatur omnino id, destruaturque; nec ad eum edendum alieno vilo opus habet, sed ipsum sibi satis est: non scilicet motu eodem deferre deferrique impossibile videri debet, veluti actione eadem calefacere, & calefieri: & propterea quæ natura mouetur, & motu eodem tota moueri spectantur, non à seipsis tota, sed ab eorum parte; & immota ea moueri statuendum. Neque enim quæ natura, & à seipsis mouentur, quæ num tota à seipsis moueantur, inquiritur; & cuiusmodi ignis quiuis, sublunaris præsertim, & Cælum ipsum apparet, nec seipsum deferre, nec à seipso, aut ab alio vilo deferri dicitur, sed moueri, & actiue id ipsum. Deferri verò, quæ immobilia per se, ab alijs gestantur, & quæ ea gestant, deferre dicuntur, vel dici omnino debent: nam quæ natura diuersa sunt, vti que diuersis ea nuncupanda sunt vocibus. Id si factum non sit, & diuersis natura rebus eadem inditæ sunt voces, non propterea & res ipsæ eadem videri debent: nec si propterea quæ mouentur, locum omnia mutare Aristoteli visa sunt; & actu ibi à motu fieri, vbi potentia erant prius; quæ natura, & à seipsis totis tota moueri videntur, non à seipsis totis moueri videantur: quod id si fiat, idem & potentia, & actu ad idem sit. Nam, vt dictum est, præter quàm quod quàm longissimè abest motus, vt alterationi, immutationique idem videri possit, nec loci mutatio, aut locus ipse momenti vilius videri debet: neque enim ipse ad entium substantiam, perfectionemque conferre quid, neque per se ab entibus expeti: sed cognatorum gratia corporum, quæ ibi continentur, videri potest; vt ferrum declarat, quod graue sui natura & deorsum vergens, veluti naturæ inferens vim ad superpositum magnetem, ad similem scilicet, cognatamque ascendit rem. Quæ in proprio loco, & in seipsis circumuoluuntur, minimè ea locum mutare videri possunt: nec sublunaris aer, vel Cælum ipsum, vt è partibus multis compositum, multisque contentum in locis; sed vt vnū omnino ens, & vnico contentū in loco videri debet. Si quæ à seipsis mouentur, non tota ipsa moueri; sed singulorum partes reliquæ ab vna quapiam, & immota ea declarare propositum Aristoteli erat; ea non similia, sed è partibus diuersis composita esse ostendendum illi erat: quarum itaque & substantia, & operatio diuersa videri posset. Et tales insuper earum quædam, quæ immobiles videri possent; tum & modus etiam aperiendus, quo immobiles ipsæ immotæque reliquas impellerent, aut sese mouendi facultatem ijs præberent. Id si præstare nequeat, minimè homini creden-

credendum, similia quæ sunt, perpetuoque motu eodem moueri videntur, non à seipsis totis tota moueri; sed partes reliquas ab vna quapiam, & immota ea: neque enim, quod eo modo moueatur, intueri licet vllum. Videtur hoc, inquit, in animalibus apertissimè. At mihi quidem nihil æquè obscurum, non modò si ex anima, corporeque, vt è forma, & materia, compositum sit animal; quæ vbi simul coeunt, ita vnum fiunt, vt vel Peripateticorum testimonio nihil magis sit vnum; nihil itaque in composito ex ipsis inuenire liceat, quod alterum sit tantum, aut non vtrumque simul; vt operatio nulla solius sit formæ, quæ nimirum nusquam sola, & per se sit, sed compositi omnes; neque igitur mouens modò seorsum vlla appareat pars, eaque immota; nec mota modò vlla, sed æquè omnes mouentes, & motæ æquè omnes: sed si anima corpori insit, vt nauta naui, vt hic Aristoteli placere videtur, & placeat necesse est, separatum, distinctumque enunciandi mouens à moto. Quid enim humana quidem ratione minus comprehensibile, quàm brutum ex se, stupidumque corpus, & graue sui natura, atque immobile ab incorporea, immotæque, & uolente tantum atque eligente anima moueri, uel inalterari omnino quicquam? Eæ certè (ut suo amplius expositum est loco) singula Aristotelis hoc astruetis dicta difficultates excipiunt, quas euadere, atque explicare queat nunquam. Quæ, si corpus, ut nobis placet, ab inexistente, & moto spiritu circumferatur, nullæ occurrunt uspiam; & modum, quo animalium motus fiat, ipsis penè intueri liceat oculis. Agè uerò, & ratio etiam explicetur, quæ immotum Aristoteli uenatur mouens. At mihi quidem, & ipsa non rebus ullis, sed uocibus, & uel perperam positis, perperamve perceptis inniti, uel quod queritur, sumere uidetur. Id porò ut pateat, quod ab aliena gestatur, aut impellitur vi, non moueri id amplius, sed gestari, impellive, quo dici omnino videri debet, dicatur. Esto igitur quod gestat impellive, & gestari, impellive potest, sit: & id itidè quod gestari tantum, impellive potest. Colligere ex ijs liceat quidè, & id itidè esse posse, quod gestare tantum, impellereve possit: at minimè id immotum tamen, sed uel longe maximum, & quod gestantium omnium exuperet uires, uel quod motu moueatur longè uelocissimo, & quo reliquorum omnium motus effugere queat, atque icus. Quin, ut dictum est, quod queritur sumere uidetur Aristoteles: quoniã enim mouere, & moueri in ijs etiam, quæ natura, & à seipsis mouentur, diuersa ponit; diuersum in ijs mouens à moto ponit, quod queritur nimirum: neque enim aliud inquiritur, nisi num quæ à seipsis

seipsis moueri uidentur, tota seipsa moueant tota; an eorū pars aliqua moueat tantū, reliquæ verò moueantur. Non solæ scilicet uoces, si rerum naturam inspicere propositū est, audiendæ sunt, quæ temerè interdum positæ, vel perperam perceptæ in multos nos iniiciant errores; nunquā certè solæ ipsæ aperire illam satis possunt, sed multò prius, multoq̄ue amplius res ipsæ, earumq̄ue operationes, facultatesq̄ue inspiciendæ; & tales utræque ponendæ, quales esse uisæ sint. Illarum scilicet, aliæ mobiles sui natura, aliæ verò immobiles: & hæc ab illis gestari interdum, impellive; illarum contra motum cohiberi ab his interdum, retinerive statuendum: quæ nimirum passim fieri uidentur. Immotum quod est, alia impellere, aut sese mouendi facultatem alijs præbere, efficiēs omninò motus causa esse, quæ hic inquiritur, minimè unquā, ut quod minimè unquā uisū est, nec fieri posse imaginari licet. Mouens igitur non sui desiderio, aut odio mouens, quale hic non inquiritur, & quod immobile esse, animatumq̄ue nihil prohibet; sed quod efficiens sit motus, immotum nullum. Et quæ à seipsis mouentur, tota à seipsis totis mouentur.

Ut sit semper Cælum, semperq̄; moueatur, incorporeo motore opus non habere. Cap. 58.

NE verò corporeum, finitumq̄ue Cælum, quò semper moueatur, incorporeo opus habet, immotoq̄; motore, à quo longè robustissimo, penitusq̄ue immutabili senescens, aut ueluti dehiscens, refarciatur; aut ab assiduo motu debilitato robur subministratur, aut dirigatur motus: nam ipsi imprimis Aristoteli nunquā ægrotare, senescere nunquā uidetur Cælum; & à propria operatione seruari, & robur sumere entia: non scilicet, ut æterno, atque infinito tempore, aliquid sit, & tempore ut infinito iuxta propriam operetur naturam, humana quidem ratione incorporeum id, uel infinitum esse oportet, uel alio huiusmodi opus habere. Sed quantumcunque existat, à contrario modò nihil patitur, immutetur nihil, per se æternum sit illud, & nunquā à propria cesset operatione, nullius ad eam edendam, opera indigens, aut ope. Finitum itaque cum sit Cælum, at à contrario passum nullo, infinito sit tempore, & à motu cesset nunquā, nunquā à propria defatigatum operatione; quin ab ea præcipuè operandi vires, roburq̄; assidue sumens.

Num

Num Cælum suiipsius gratia, & propterea moueatur, quò mobile est; an motorem immobilem amans appetensq̄; Cap. 59.

Quoniam verò Cælum ex anima & corpore, ut è distinctis, separatisq̄ue rebus animalium ritu, constare Aristoteli, suorumq̄ue optimis uidetur; & illorum itaque more ob impulsū, & ob alicuius moueri appetitum: & ens, quod appetēs mouetur Cælum, æternum esse, summeq̄ue simplex & actu, immotumq̄ue, ipsum denique Deum

Max. ut res tanti momenti, quoad per nos fieri potest, manifestissima fiat, rationes itidem, quibus id astruunt, exponendæ, examinandæq̄ue uisæ sunt. Si, inquirunt, Cæli motus continuus est, & æternus, Cælum ipsum æternum sit oportet; & animatum insuper æternum existens, optimumq̄ue, & motu delatum longè præstantissimo: & id itaque sit necesse est, cuius desiderio moueatur Cælum; nam quæ per animam mouentur, ob impulsū omnia, & ob alicuius mouentur appetitum. Et non æternum modò oportet esse huiusmodi mouens, summeq̄ue simplex, atque actu, æterni, continentisq̄ue motus causam: sed immotum itidem, iuxta rationem in Physicis positam, & superius à nobis examinatam.

Quòd eo existente, quod mouetur, & mouet, quale inerrans uideatur Cælum, quod suppositum uagum, erransq̄ue secum rapit, commouetq̄ue; & eo, quod mouetur, quale errans apparet, uagumq̄ue; id etiam esse oporteat, quod mouet tantum, & non moueatur: altero enim è componentium quid per se existente, & alterum per se existere oportet. Inde itaque non suiipsius gratia, propriamq̄ue operandi operationem; sed ob impulsū, & ob alicuius appetitum moueri Cælum, Peripatetici ratiocinantur: quòd animatum cum sit, animalium ritu moueri oporteat; ob alicuius uidelicet desiderio, aut etiam odium; ob impulsū omninò, atque appetitum: animatum porro esse, ex eius substantiæ, atque operationis præstantia; siquidem quæ animata sunt, inanimis nobiliora, & præstantiores operationes operari uidentur. Num igitur Cælum ex anima, corporeq̄ue, ut è distinctis, separatisq̄ue rebus, ueluti animalia, constet; & num præterea qualecunque existat, ob externi cuiuspiam appetitū moueatur, considerandum. Animalia, uel quæ ignobilissima apparēt, entibus, quæ apud nos sunt, omnibus nobiliora esse; rectè id quidē: quippè quæ

& opera-

Alex. 12.
Metaphy. T.
29. & seq.

operationes operari videntur longè, quàm alia, præstantiores; vi-
uere nimirum, moueri que. Et si ex anima ea constant, corporeque,
vt è forma, & materia, vnum itaque atque idem sint, & opera-
tiones animalis totius, non solius sint animæ; haud perperam ani-
matum videatur Cælum; forma videlicet, natura que præditum
animæ substantiæ nihil dissimili, viuere & ipsum, moueri que cõ-
spectum. At quoniam animalia ex anima, corpore que, vt è distin-
ctis, separatis que rebus Aristoteli hinc, suis que ponuntur: & mo-
tus ab anima sola fieri, eius que solius proprius esse; summè simi-
lare visum Cælum, & nunquam cessante delatum motu, nequa-
quam animatum videri illis debuit, sed substantiæ eiusdem esse vni-
uersum, cuius ipsa est anima. Quoniam enim, ut sæpè dictum
est, enti vni, nisi contrarias ei indas naturas, motus, motus que
cessatio, atque immobilitas assignari minimè potest; sed quod
mobile existit, perpetuò moueatur necesse est: non perpetuò mo-
ueri animalia visa, non tota mobilia, sed è duplici substantia com-
posita esse videri debent; è mobili altera, & ex altera immobili,
quæ propterea moueatur, quòd ab inexistentè alia deferatur: id au-
tem non perpetuò, nec diu fieri posse, quod quæ mobilis est, im-
mobilis onere oppressa, defatigata que vterius eam vectare mini-
mè possit: at nunquam tamè, vt dictum est, immobilis facta ipsa,
vt arteriarum, thoracis que perennis motus manifestat. Quoniã
igitur nunquam à motu cessare, vel defatigari videtur Cælum, nõ
è duplici & ipsum substantia, & ex immobili altera, veluti anima-
lia, compositum videri debet; quæ nimirum si à mobili vectetur,
veluti onus eam grauet, & eius motum vel sistat, vel variet saltem
interdum: sed vniuersum ipsum mobile, & spiritus substantiæ quã
simillimum. At neque, si sui natura immobile sit Cælum, veluti
animalium corpora, modum effingere Aristoteles queat, quo à se-
parata, immota que substantia moueri ipsum possit: longè enim
is absurdissimus, quo animalium corpora ab huiusmodi anima
Aristoteli mouentur, vt suo apertissimè demonstratum est loco.
At eo moueri Cælum ne ipsi quidem Aristoteli placere potest, spi-
ritu nimirum ab anima appetente quid, vel auersante calefacto,
frigefacto que: à quo igitur maiore, minoreve factò corpus impel-
li, & retrahi etiam possit; neruorum præcipuè vso ministerio: sum-
mè enim simplex Cælum, nec partibus distinctum vllis, nec vllis
donatum organis; & quod nec quod auersetur, nec quod appetat,
habeat ullum, penitus que inalterabile, quodcunque mouetur, &
quodcunque operatur, à propria substantia operari videatur sum-
mè est

*de animalium
motione.*

mè est necessarium. At qualecunque existat Cælum, minimè ta-
men animæ ritu ob vllius vel appetitum, vel odium moueri videri
potest: animæ enim alieno in loco, atque inter contraria genitæ
entia, à multis itaque oblæxæ, assidue que imminutæ, multis om-
ninò indigenti, & declinanda sunt multa, & multa itidem sectan-
da, & longè plurima peragenda, motu que omnia; quæ igitur na-
tura quidem moueri videri debet: neque enim si non natura mo-
ueatur, vbicunque collibitum est, vel vbi nullum externum appe-
tit, moueri queat, nec magno id labore, quin summa interdum
cum voluptate; at ob impulsum itidem, & ob alicuius externi in-
terdum appetitum. Sed non Cælum; quod nimirum à nullo ob-
lædi potest; & in proprio loco, atque in seipso existit, & bonum
omne in seipso habet: quod itaque cum nihil, quod declinare ve-
lit, propinquum habeat, nihil que, quod appetere queat, rem otù;
nequaquam animalium more ob alicuius appetitum moueri videri
potest. Quin si id fiat, stultum videri queat Cælum, id perpetuò
sectatum, quod assequi nunquam videtur: & laborioso Peri-
pateticis, molesto que motu, si quidem non naturali. Propterea
enim aliam à Cæli natura, ingenio que, & efficientem, & finalem
eius motus causam inquirunt, quòd nec propria Cæli operatio,
nec à propria eius substantia manare videtur motus. Non igitur
ob impulsum, nec ob alicuius externi appetitum; sed propterea mo-
ueri videri debet, quòd motus propria ipsius operatio sit, qua &
oblectatur, & seruetur Cælum. At illud fortè dixerint; Dei scili-
cet voluntate moueri Cælum: uelle autem Deum, quòd summè
bonus, quod boni præcipuum est munus, bona sua omnibus cõ-
municare velit; esse nimirum: id enim proprium Dei bonum.
Quoniam igitur esse omnibus communicare velit Deus, & Cæ-
li motu id omnibus præbet, propterea moueri uelle Cælum: ipsum
autem libens moueri, quòd Dei ipsius uoluntatem intelligat; eius-
que bonitatis particeps, & simile omninò illi fieri appetat: nec vn-
quam à motu cessare, quòd ab amato moueatur incomprehen-
sibili, & cuius uniuersam bonitatem adipisci nunquam possit. Hæc,
his que similia si dixerint, nulli non credita, aut ignota reor, dixe-
rint: quotus enim quisque est, qui non summam Dei bonitatem
intueatur, fateatur que? Ecquis itidem, quæcunque in Terræ, Cæ-
li que medio constituuntur, non ea omnia à Cælo è Terra educta
fateatur? quis tandem sanæ mentis homo. quæcunque velit, Deum
facere posse neget? At Dei sapientiam, bonitatem que in reliquis
contemplatus quiuis illud itidem simul intueatur; posse quidem
& 2 quæcun-

quæcunque velit, facere Deum, qui Mundum vniuersum è nihilo condiderit: non eo ipsum pacto constituisse, vt entia ad proprias edendas operationes noua eius assidue indigeant voluntate; sed singula à Deo ipso propria natura, propriasque operandi operationes facultate donata iuxta propriam singula operari naturam, nunquam tamen à Deo summo non pendentia, nec vnquam Conditoris ope non indigentia; at æquè singula: quorù igitur nullum non à propria itidem natura, & non sui ipsius agat, opereturque aliorum interdum gratia agere visum, operarique. Ea scilicet in singulis ipsius operibus Conditoris nostri industria elucet, sapientiaque, vt quod necessariò est factum, consultò id, & melioris gratia factum videri possit: & partiù singularum operatio ad aliarum oïum, & singularum èt spectare conseruatione. Itaq; singula animaliu viscera, singula partes propriu conficietes opus, propriasq; edentes actiones, nõ seipsas modò seruant, oblectantq; sed reliquas adiuant, & seruant etiã oës; seruata & ipsa ab omnibus, nullis tamè non propria edentibus operatione: vt si quæ in Cæli, Terræque existunt medio ab illius motu oïa constitui, seruariq; uideant; minimè tamen eorù grã Cælum moueri videri debet. Quin potius precipuum Dei Opt. Max. sapientie indicium id sit, qui necessariò, & sui ipsius gratia motum Cælum, eo ipsum deferri instituit modo, vt longè èt maximum, longeq; (vt dictum est) robustissimum; Terram tñ longè minorem, longeq; debiliorem non exurat, & longè plurima ex ea educat, longeq; pulcherrima: at quorù gratia tamen nunq̃ moueatur Cælum, nisi necessarius, salutarisq; & longè etiam iucundissimus sit ipsi motus, quove vt propria oblectetur, serueturque operatione: ut alibi à ueritate coactus, edoctusq; ipse itidè affirmat Aristoteles. Cælum, inquit, circulari mouetur motu. Est, n. ipsi bonum moueri, q̃ manere, magis; quoniam operari magis, q̃ non operari. Aeterno aut corpori conuenientissimus circularis motus, qui neq; principium hêt, neq; finem. Rectè sanè: non igr̃ alia inquirenda motus causa, q̃ præsertim finis habeat rōnem. Nec aliud itaq; appetens, nec alteri simile fieri studens, nec vilius consuetudine frui quærens; sed ob id mouetur Cælum, q̃ operari præstat, propriam scilicet operationem, quæ (vt sæpè dictum est) salutaris est, longeq; iucundissima; non alienam, quæ & laborem infert, molestiamq; & ad interitum deniq; agit. Et alibi, moueri Cælum, inquit Aristoteles, quoniam proprium est ipsius opus: neque hoc tantum, sed esse etiam propter motum. Singula, inquit, quorum opus est, esse operis gratia: Dei autem actio immortalitas; quare necessè est

2. de Cælo
T. 17.

se est diuino vitam existere sempiternam. Quoniam autem Cælum tale; diuinum enim corpus: propterea habet circulare corpus, quòd natura circulo mouetur semper. Motus igitur Aristoteli Cæli est opus, & propter motum insuper est Cælum: à propria igitur substantia, nec ob aliud omninò mouetur Cælum; sed propriæ operationis operandæ gratia, quæ nullius externi opera, aut ope editur; & quæ finis est operanti enti omni. Tum alibi, moueri, inquit, Cælum, quoniam bonum appetit; id autem motu consequi, & propterea diuersos orbis, diuersis moueri motibus: non enim eisdem omnes bonum consequi posse. Pluribus itaque quosdam, quosdã verò paucioribus, nullis omninò Terram; quia scilicet bonum consequi nõ potest, exemplo de mortui iam hominis. Si propterea mouetur Cælum, quia bonum appetit, proprium nimirum; neq; enim alienum appetat: & si motu illud consequitur, motus propria est Cæli operatio, qua (vt dictum est) singula proprium bonum consequuntur. Absurdum porrò non moueri Terram, quia bonum consequi non potest: propterea enim ea non mouetur; quia motu bonum amitteret: siquidem propria Terræ immobilitas; itaque à motu, ab aliena uidelicet operatione corrumpetur alienum adeptum bonum. Propterea igitur non mouetur, & moueri omninò nec potest, nec vult, quòd immobilitate gaudet, & ab immobilitate proprium habet bonum: Cælum contra perpetuò mouetur; quoniam motu illud cõsequitur. Neque igitur perperam Auerroes cœlestes orbis à motoribus moueri asserit, & sui ipsorum gratia, & formarum insuper materialium. Propter se quidem, inquit Auerroes, orbis mouent motores; quoniam intelligunt, q̃ perfectio, & substantia eorum in motu: vt facit, qui mouetur ad conseruandam sanitatem suam; mouet enim non propter finem acquirendum, sed propter habitum finem conseruandũ. Propter formas verò materiales, quia intelligunt, quòd propter ipsorum motum è potentia materiæ extrahuntur formæ. Propter hoc autem non primò, sicuti propter propriam conseruationem; sed ueluti per consequens. Motus itaque propria Cæli operatio Auerroei videtur, quo nimirum seruari videtur: propria enim operatio, aliud præterea nihil, vel seruet, vel oblectet entia. Cur non & illud? à propria nimirum natura, propriaque substantia, non ab abstractis, separatisque motoribus moueri orbis? quibus, vt moueatur, nihil opus habeat Cælum, si propria natura mobile est; & à quibus, si tale non sit, nequaquam, quantũ nobis intelligere licet, uolentibus tantum, aliud operantibus nihil

64

12. Metaph.
T. 36.

DE RERVM NATVRA

nihil moueri queat? Ex se igitur, & à propria natura, & propterea moueri uidetur Cœlum, quòd motus propria est ipsius operatio, quo & seruatur, & oblectatur Cœlum.

Que Deum esse, & rerum omnium conditorem nobis declarare possunt. Cap. 60.

DEum porrò esse, & rerum omnium conditorè non Cœli motus, appetitusque; sed is eius motus, eaq; eiusdem à Terra manifestet distantia: quibus, ut dictum est, prouisum uidetur, ut longè etiam exuperans Terram Sol, nullam tamen eius partem exurat, & nullam non illustret, uiuificetque, nulli deum sua non largiatur bona; & admirabilis Cœli ipsius constructio; tum & reliquorum entium, animalium præsertim paulò minus. Hanc intuitus qui fuerit quantumuis ferus, impiusque, ac stupidus etiam, nequaquam fortuito, aut casu factam esse suspicari aut queat, aut uelit; sed uerè Dei ipsius consilio. Hæc inquam & Deum esse, & rerum omnium conditorem manifestare possint. Eius substantiam, aut alias inquirere operationes nõ arrogans magis, quàm stultum uideri potest, ut quæ homini innotescere modo nullo possint. Quæ de se sciri uoluit, ea ipse nobis manifestauit Deº.

Ijs contenti, nequaquam nostris alia viribus, aut humanis inquirere audeamus rationibus: quæ scilicet longè animi nostri aciem exuperent, longèq; sint lucidiora, quàm quæ humanus intueri queat oculis. Ibi spero inspicienda omnia, ubi corpore exolutus animus ad ipsum, unde profectus est, euolarit Deum.

SECUNDI LIBRI

FINIS.